Рік VIII. Р. 1899 кн. IV. Т. XXX.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакциєю

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEWČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEWŚKYJ

VIII Jahrgang. 1899, IV B. B. XXX.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

ЗМІСТ XXX ТОМУ.

Inhalt des XXX Bandes.

Inhalt voriger Bände siehe letzte Seiten des Buches.

Рік VIII. Р. 1899 кн. VI. Т. XXX.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяцї під редакцнєю

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEWČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEWŚKYJ

VIII Jahrgang. 1899, IV B. B. XXX.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

Україна після 1654 року.

Історичний начерк **Л. Ч.**

[Конець].

II.

Поруч бажання увільнити цілу Україну від Польщі, було в Українців иньше кардинальне бажаннє — задержати у себе в краю свої місцеві порядки. Підданство Москві розуміло ся тоді як признаннє зверхніх прав над собою московського царя, а не як злученнє в одно з московською державою. Було се виказано зовсім ясно в переговорах 1654 року. В усіх проєктах умови, що дійшли до нас і що заступають нам справжню умову, котрої не маємо, визначений принціп є на лиці.

„Спочатку зволь, твоє царське величество, — читаємо в петиции Хмельницького до царя Олексія — затвердити права і вільности військові, як воно від віку було в війську запорожському, що своїми правами судило ся і вольности свої мало, щоб в маєтностях і судах анї воєвода, анї боярин, анї стольник не вступались в військові суди, нехай так товариство буде суджено: „де три чоловіка козаків, тоді двоє третього мають судити“.

Далї в другій статї мова іде про тих шляхтичів, що держали землю в Черниговщині і підчас попереднього козацького повстання були по сторонї Хмельницького і козаків; про їх, сих шляхтичів гетьман прохав: „щоб вони при своїх шляхетських вільностях пробували і з поміж себе старших на судові уряди вибирали, і добра свої і вільності мали, як за королів польських було, щоб і иньші, бачучи таку щирість твого царського величества, хилили ся під державу і міцну та високу руку твого царського величества зо всім миром християнським. Суди земські та місцеві тими урядниками, яких вони сами собі самохіть оберуть, мають собі правити ся, як і поперед сего було“. Далї йшла мова про відносини царських урядників до старшини по містах з маґдебурґським правом (тим правом користались тоді

з українських міст Чернигов, Ніжин, Переяслав, Стародуб, Козелець, Остер, Почеп, Погар, Мглин, придбавши його за польского панования[1]). В четвертій статї умови про відносини московських урядників до мійської старшини читаємо: „В містах урядників з наших людей щоб вибирано було на те здатних, які повинні будуть підданими твого царського величества правити і дохід належний справедливо до скарбу твого царського величества віддавати“. З поводу сеї статї замітка: „а бути урядникам, війтам, бурмістрам, райцям, лавникам і доходи грошеві і хлїбні та усякі на царя збирати і віддавати до царського скарбу тим людям, що цар для того загального скарбу пришле, за тими зборщиками доглядати, щоб чинили правду“.

Про вибираннє гетьмана йшла мова у шестій статї, там про се казано: „борони Боже смерти на пана гетьмана (бо всяка людина смертна, без чого не можна бути) щоб військо запорожське само з поміж себе гетьмана вибирало і його царському величеству давало про се звістку, щоб то його царському величеству не було прикро, а щоб ми звіщали його царську величність про те, що дїятиметь ся“.

Нарештї бажаннє затримати свої давні права від чужого натиску було висловлено і в статї 16-ій петициї гетьмана: „Мають післанцї наші, — сказано там, — умовляти ся, щоб новий воєвода не мав права ломати і постанови які небудь чинити, бо се-б було з превеликою досадою, бо люде до иньшого права не можуть відразу навикнути і тягарі такі не можуть носити; а коли з тутешнїх людей буде старшина, тодї по правам і постановам тутешнім справлятиметь ся“.

Реєстрових козаків гетьман виказав на 60000, і на се цар згодив ся, як і на иньші прохання гетьмана.

Судові порядки на Українї, тодї як прилучалась вона до Москви, хоч і змінились, одначе не через сторонній вплив, а по бажанням самих козаків.

За польського панования по всїй Українї були суди міські, ґродські, земські, підкоморські, найвисшим же судом був у цивільних справах люблінський трибунал. Судові компетенциї були в значній мірі відділені від адміністративних. За Хмельнищини попередні судові порядки значно змінили ся, бо найперше значіннє тодї стало мати військо козацьке та його інсти-

[1]) Кистяковский А. Ѳ. Очеркъ историч. свѣдѣній о сводѣ законовъ, дѣйствовавшихъ въ Малороссіи, 1879 стор. 4.

туциї. Деякі попередні суди лишили ся тілько задля невеличкої частини шляхти та міщан, головне-ж значіннє здобули військові суди. Зміна ся, як вже завважено, зроблена була самими козаками, властиво силою самої переміни в політичних і суспільних відносинах.

Починаючи від часів прилучення до Москви аж до року 1763[1]) судовий устрій на Україні був такий: найвисшу судову інстанцию маємо в військовій генеральній канцелярії, далї йшли — суд військовий ґенеральний і третейський суд при управі гетманській, а в полках: канцелярії полкові і суди полкові, в сотнях — сотенні, а в містах упривілеґійованих, себ то таких, що користались маґдебургським правом, — маґістратські, а в непривілеґіованних — міські ратуші, а в селах сільські суди.

В сих судових урядах судями були: в військовій ґенеральної канцелярії — гетьман та при йому кілька людей з генеральної старшини; в другій інстанциї, в судї військовім генеральнім — генеральні судиї і ґенеральна старшина (починаючи від часів Мазепи — і бунчукові товариші, знавцї в правах), в третейському ж судї — „персони ріжних чинів, совістні та в правах умілі“; в полкових канцеляриях — полковники і кількох з полкової старшини, а в полкових судах — судії й иньша полкова старшина (а далї, від часів Мазепи — і значкові товариші); в судах маґістратських — виборні урядники, по маґдебургському праву; в сотенних судах — сотник, атаман, писар, війт і бурмістр; нарештї в сільських судах — атаман, війт та кількох козаків посполитих.

Апеляция на рішеннє низшої інстанциї подавалась у висшу інстанцию, при тім процеси козаків минали ратушний і магістратський суди. Ратушний і магістратський суди мали за висшу інстанцию для себе полковий суд або полкову канцелярию. На суд ґенеральної військової канцеляриї апеляция йшла до царя[2]).

Судили в сих судах, як і ранїйше, по Литовському статуту та Саксонському Зерцалу, що вживалось у всїх містах, де тілько істнувало маґдебургське право; нарештї немало користувались

---

[1]) Кистяковскій А. Ѳ. Очеркъ истор. свѣдѣній о сводѣ. законовъ, дѣйствовавшихъ в Малоросиі. Київъ 1879.

[2]) Права, по которымъ судился малорос. народъ Гл. VII, арт. I, пункти 2, 3, 4, 5, и 6, а також арт. XXIII, вид. Кистяковського.

тодї „натуральним правом"[1]). Що саме з сих трьох елєментів складалось тодїшне українське право, сьому маємо доказ перше за все в значному числї рукописних перекладів Литовського статуту, що зроблені були з польських видань його XVII віку, а також в перекладах або витягах „Speculum Saxonum", нарештї в складї „Права, яким судив ся український нарід", кодекс, що, як побачимо, лагодив ся за Петра II, Анни Іоановни і був закінчений за Єлисавети Петровни, та тілько що не був затверджений російським урядом.

На початках після прилучення України до Москви найповажнїйшим пунктом в питаню про автономію був пункт про царських урядників на Українї. Згоджуючись насамперед, щоб їх присилано на Україну, Хмельницький не гадав, що присилати муть сюди значних урядників — воєвод. Гетьман умовив ся тілько про те, щоб царський воєвода жив собі у Київі і розумів по свойому цїль, задля котрої він жити ме у сьому містї. Пізнїйше в розмові з царськими посланцями він висловляв ся: „з бояриним Бутурлїном ми умовляли ся, щоб бути воєводї лишень в Киіві, щоб усї держави, що оточують Україну, знали про наше підданство, що в стародавнїй столицї великих князїв руських є царський воєвода"[2]).

Запороже маючи свою специяльну старшину — кошового і куренних атаманів, очевидячки, бажало і на далї лишити ся при своїй орґанїзациї. Воно зовсїм не згодило ся присягти Москві в купі з иньшими козаками. Московські бояре про се завважили посланцям Хмельницького, що „гетьман і полковники і значного чину люде присягнули цареви, але запорожські козаки, що живуть у самому Запорожі, не присягнули, і треба, щоб гетьман наказав і сим козакам дати цареви присяґу". Післанцї-ж Хмельницького, що гаразд знали запорожські звичаї, відповіли боярам, що на Запорожу живуть козаки „люде малі" і те все з війська перемінні і їх числити нема чого. Та чи справдї так думали самі післанцї, та й сам Хмельницкий, се ще велике питаннє.

З сього всього ясно, що бажання автономії істнувало і на Українї і на Запорожу. Та у московських урядників не було охоти підтримувати такі бажання у своїх підвластних і хоч ба-

[1]) Кистяковскій А. Ѳ. Очеркъ истор. свѣдѣній о сводѣ законовъ. дѣйствовавшихъ въ Малороссіи, стр. 4.

[2]) Костомарова Богданъ Хмельницкій, Т. III, стор. 263.

жаннє зберегти в своїй країні власні порядки було не тілько у старшини, що заразом хотїла і автономії, і шляхетних кріпацьких порядків, але і у простих козаків, що дуже тїсно були звязані з поспільством та ворожо дивили ся на усяке кріпацство, — на се бажаннє Українців московський уряд не звертав уваги від самого початку прилучення України до Москви. І тут нерідко московське правительство робило шкоду і своїм власним інтересам і інтересам нових своїх підданних так само, як і в справі визволення українських земель з під власти Польщі.

Нищеннє автономії України зі сторони московського уряду почалось зараз після смерти Хмельницького; але за царя Олексія, Федора та царевни Софії порушування переяславської умови не були дуже примітні і тілько з Петра І царський уряд почав отверто давити в Україні усяку думку про її осібність, тілько тоді було рішено чисто скасувати старий порядок, що піддержував ся переяславською умовою. Час Петра І був важким часом і задля Запорожа: до Петра воно ще було міцне і досить самостійне, після-ж Петра по одній біді друга.

Ріжниця політичних принципів України і Москви виявилась вже за першого гетьмана після Богдана Хмельницького — за Івана Виговського (1657—1659). Сей гетьман не згожував ся на те, щоб московські воєводи та московські залоги осїдали по містах України, не міг те-ж погодитись і з тим, щоб київський митрополіт був під властю московського патріарха. Тодї казали його закликати задля умови до Москви. Виговський до Москви не поїхав, почуваючи, що там йому буде важче не уступати, анїж пробуваючи на Україні. Коли-ж, через упертість Москви, на новій переяславській радї накинено воєвод у пяти містах, тодї Виговський почав дуже хилитись до відновлення державних звязків з Польщою і ворожо повстав проти Москви. Успіху, як відомо, він не мав, бо проти нього було поспільство, що думки не мало про польське підданство; воно-ж бо ще й ранїйше повстало проти Виговського під проводом полтавського полковника Пушкаря, що сам бажав стати гетьманом. Про те Виговський досить міцно стояв, дякуючи підмозї Польщі і Татар, і московський уряд через се усе змагав ся його прихилити до себе, поступаючись йому в різних справах. Саме тодї, як по гадячській умові Виговський думав завернути Україну до Річи Посполитої та забезпечити Україні повну автономію, прийшло ся Москві давати Виговському на приману такі обіцянки, як то, що заіменує його воєводою у Київі, що не буде московської за-

логи у Київі, що всіх родичів Виговського вона нагородить і т. и. Тілько ж Виговський не піддавав ся сим приманам, а після того самі козаки його скинули та вибрали собі гетьманом Юрася Хмельницького.

В умові з Юрасем Хмельницьким (1659 — 1660) і в умовах з дальшими гетьманами досить виразно знати прямованнє Москви до знищення автономії України і власти гетьмана. На першім пляні стоїть і тут питаннє, в яких містах мають бути царські воєводи та залоги. Вже в умові з Юрасем Хмельницьким у Переяславі року 1659 воєводам і залогам московським визначено бути у Київі, Переяславі, Ніжині, Чернигові, Брацлаві і Умани. Але найбільше українських міст було занято московськими залогами за гетьмана Брюховецького (1663 — 1669), що сам запропонував завести їх на Україні (1665), сподіваючись сим придбати для себе ласку московського уряду. Навіть на Запороже задумав Брюховецький вислати московську залогу. Такий вчинок Брюховецького був тим небезпечнійший, що він сам зрік ся тієї практики, що забезпечувала давню адміністративну та фінансову управу на Україні: те і друге він передав воєводам. І се все було не на словах тілько. Року 1666 гетьман передав воєводам усі полкові міста, дозволяючи їм збирати податки з мешканців. Воєводи заходились тоді переписувати поспільство, накладали на нього ріжні податки і т. и. Довго сего Українці терпіти не могли, почало ся повстаннє, а закінчили вони тим, що воєвод вигнали. Сам Брюховецький, побачивши що його запобігання ласки у Москви ні до чого не доводить, почав сам виганяти воєвод, гадаючи піддати ся з Україною турецькому султанови. Але се не виратувало Брюховецького; незабаром його вбили самі козаки (1668). Гетьманом правобережної і лївобережної України міг би стати тепер Дорошенко, що був саме тодї на лївобережу, але він був примушений вернутись на правобереже для родинних справ, а Многогрішний, котрого він лишив замість себе на лївобережу супроти находу московського воєводи Ромодановського, що рушив на Україну і заняв Ніжин, замість того щоб бити ся з ним, покорив ся цареви, сподіваючись, що його за се постановлять за гетьмана, і він не помилив ся (1669 — 1672). В Глухові вела ся з ним умова і в результатї воєводську управу і власть обмежено в порівнанню з часами Брюховецького. В сїй глуховській умові сказано: „воєводам та военним людям задля оборони від ворогів бути тілько у Київі, Переяславі, Ніжині, Чернигові і Острі з тим, щоби вони не втручали ся в українські справи; доходи збирати

до скарбу Українцям, як і було за Богдана Хмельницького. Те-ж саме від слова до слова переказано і в умові після вибору Мазепи (1687). За Скоропадського починаєть ся вже згаданий нами новий період у відносинах московського уряду до України, петровський.

Окрім справи воєвод, ще перед Петром зазначились иньші обмеження української автономії. Так московський уряд мішав ся у вибір гетьмана. Тілько вибір Виговського та Юрася Хмельницького пройшли без втручання московського уряду. Всіх же иньших лївобережних гетьманів не тілько затверджувано у Москві, але навіть часом вказувано кандидатів з Москви. Брюховецького підтримувала Москва проти Самка, що не був в згоді з московськими воєводами, а Многогрішний та Самойлович, що були один по однім гетьманами після Брюховецького, були дуже незначними противниками для правобічного гетьмана Дорошенка, що добивав ся булави і на лївому березї; тілько неохота московського уряду, щоб гетьманом була така талановита незалежна людина, як Петро Дорошенко, і зробила те, що вибрали згаданих людей, бо при всїх сих виборах було дуже ясно, чию руку тягла Москва. Року 1687 теж було вибрано Мазепу в гетьмани дякуючи, як відомо, бажанням улюбленця царевни Софії, В. В. Ґалїцина.

При тім не шановано і гетьманської власти. Так московський уряд згожувавсь дати під гетьмана слободські полки: сумський, рибинський, ахтирський, харковський і увесь так званий „білогородський разряд“. Мешканцї їх були переважно переселенцї з правобережа, що кинули рідну країну в важкі часи — чи після повстання Остранина та Гунї, чи після невдач Хмельницького або і за часів руїни, за його наступників. Зіставлено під безпосередньою управою московських правительств і ся практика була дуже небезпечною і для гетьманщини. За Самойловича, наприклад, була суперечка між гетьманом і стародубським полковником Рославцем про втікачів, що знов прийшли з правобережа. Рославець, якого навчав ворог Самойловича протопоп Адамович, почав прохати у Москви, щоб і стародубський полк було взято під безпосередню власть царя. Прохання се не задовольнено, але могло би бути і задовольнено, раз вже були українські осади в такім становищу. Тілько дякуючи тому, що в той час ще Самойлович мав царську ласку, діло скінчило ся Сибірю задля його ворогів — самого Рославця і Адамовича. Знаючи добре, яке значіння мав „білогородський разряд“, Самойлович після Бахчисарайського перемиря (1681) прохав, щоби всім Українцям,

що живуть під білогородським разрядом, звелено було царем бути під його гетьманською властю і булавою, в заміну західної сторони Дніпра, що відійшла до Турків, але дарма.

Дуже пильно додивлялись з Москви до зносин гетьманів з чужоземними державами; Многогрішному, наприклад, зносини сї було просто заборонено, так само як і Мазепі.

Московський уряд уживав иньших способів, аби зблизити Україну до Москви так чи инакше. Так в умовах з старшиною перед виборами Мазепи з московського боку була внесена статя, щоб гетьман та старшина обовязані зближати український народ з московським і через шлюби і иньшими способами, для того аби ніхто не казав, що український „нарід гетьманського реґіменту“ і щоб усї одностайно признавали Українців за один нарід з Великоросами.

Козацькі автономісти завсїди пильно домагались, щоб нікому з Українців не вільно було мати зносини з Москвою по за гетьманом. Але московський уряд ще за Юрася Хмельницького відмовив сього: „Право безпосередніх зносин з Москвою, каже Костомаров, давало змогу ворогам гетьмана і старшині засилати доноси просто в московські прикази, а московський уряд через те міг мати потайний догляд за справами України“ [1]).

Зменьшено і число реєстрових козаків, замісць 60000 в Глуховській умові з Многогрішним (1669) зведено на 30000, після вибору Самойловича воно доведене було до 20000 (умова в Переяславі 1672 р.), а в коломацьких статях 1687 року, що уложено було з Мазепою (1687 — 1708), знов з'являють ся 30000. Правда, се зменьшеннє на половину числа реєстрових залежало не тілько від полїтичних мотивів, а і від Андрусовської умови (1667), коли майже половина України відійшла до Польщі.

Що доторкаєть ся Запорожа, то й на нім не могли не відізвати ся заходи московського уряду коло вкорочення української автономії. Але становище Запорожа, що не присягло 1654 року, було иньше, аніж останньої України, і кошовий його Сірко, як ми знаємо, думав, що він може усе робити, як йому гадаєть ся, не дивлячи ся на те, які указки йдуть від Москви. Після смерти Сїрка (1682) в Січ поїхав царський посланець Бердяєв, переконувати Запорожців, щоб вони „не робили таких супротивних діл,

---

[1]) Костомаровъ. Русская исторія въ жизнеописаніяхъ. Вып. V., стор. 295.

які робили за Сірка, та щоб заприсягли на вірність його царському величеству“. Але Запорожці, бачучи, що сукна їм з Москви прислано тоді було мало, що гроші московські йдуть тільки одній старшині, виріклись присяги; завзяттє одначе не завше було таке велике: підкупства та подарунки нарешті перетягнули їх на бік Москви. Подарунки зваблялп Запорожців і пізнійше. В XVIII віці почав московський уряд свою кольонізацию в границях запорожських і се дуже сердило Запорожців, тільки нові та нові подарунки і робили запорожську старшину більше податливою.

Дуже острі зміни в політиці московського уряду як на Україні, так само і на Запорожі починають ся за Петра I, почавши від союза Мазепи з Шведами. Як тілько скоїв ся сей союз, Петро I зараз бере за підставу своїх відносин до України не попередні умови, а свою особисту волю. Вибрати нового гетьмана при йому було дозволено осібною царською грамотою, що начеб то підтвержувала вільности Українців. Обрано тоді за гетьмана Скоропадського (1708 — 1722), та не тому, що до його були прихильні виборці, а задля того, що було наказано конче вибрати його. Чернигівський полковник Полуботок більше був вартий такої чести, та цар Петро уважав, що Полуботок дуже хитрий і може коли небудь піти за прикладом Мазепи. Скоропадського ж, як людину дуже звичайну, не страшно було мати гетьманом.

В дальших замірах Петра I що до України йде річ вже не про кількох воєвод та невеличкі великоруські залоги в українських містах, а про найострійшу контролю всїх розпоряджень гетьмана. Трохи згодом колеґіяльна управа заступила гетьманську власть, Великороси почали займати полковничі уряди і українські землї роздаватись Великоросиянам, козацькі сили уживались на будову каналів та кріпостей в найдальших сторонах держави. Положені тоді основи нового порядку показались дуже тревалими, так що не уважаючи на инакшу політику найближчих наступників Петра, вибраний ним плян лишив ся в цілости аж до Катерини II і вона могла почати з того, на чім зупинив ся Петро I.

Скоро після вибору Скоропадський став почувати неясність в свойому становищи. Слова Мазепи: „що менї за втїха, коли я живу, нїколи не маючи певної надїї, що я буду цїлий і ждучи все, як віл обуха“, — сї слова, напевно, могли вирватись не один раз і у Скоропадського. Не диво через се, що, коли цар був в Рішетиловцї, гетьман піднїс йому 17 червця 1709 р. ряд статей, де йшла річ про задержаннє за Україною прав, що

належали її по умовам з царями Олексієм та Феодором. В мемо-ріялї гетьмана були вичислені усі кривди з боку царських воєвод, з боку солдатів, що стояли на Україні і таке иньше. Всі сї прохання цар признавав справедливими, одначе зараз після того, як пообіцяв задержати в силї умови козаків з царями московськими, Петро приставив до Скоропадського стольника Ізмайлова, щоби він, як було написано в грамоті, перебував при гетьмані задля упорядковання за спільною порадою справ звязаних із бунтом в Україні і бунтом Запорожців (себ то в справі Мазепінців). В інструкциї ж Ізмайлову і навіть в інструкциї явній — бо була ще й тайна — річ ішла не тілько про побунтованих; зустрічаємо ми там і иньші накази, як наприклад: 1) чужеземних післанців приймати разом з гетьманом, відсилати до царя усї листи, які сї післанці привозять; 2) робити перепони на те, щоб не приймано Поляків та иньших чужоземців; 3) пильновати, щоби гетьман нікого не карав на смерть без дозволу царя; 4) виправити від гетьмана і полковників детайлїчні відомости про військові доходи, й иньше[1]). Та окрім явної, була ще, як вже сказано, і тайна інструкция і в сїй останнїй поручало ся Ізмайлову мати невсипущий догляд за вчинками гетьмана, старшини і полковників, робити їм перепони в зносинах з Турками, Татарами, Поляками, Шведами і зрадниками з поміж козаків; на випадок чиєї небудь зради мав він жадати собі підмоги від київського воєводи і від иньших сусїдних, а для найскоршого заспокоєня усяких рухів уживати великоросийські полки, що дано йому в команду і що ранїйше перебували при Мазепі; поручало ся йому довідатись потайки, кілько ранїйше збирано доходів і кілько нинї збирають для гетьмана, генеральної старшини, полковників і иньших урядників; та дізнатися, хто з старшини і козаків більше вірний до царя і якого уряду сей вірний вартий[2]).

З сего часу власть гетьмана усе стає слабійшою. За Ізмайловим обовязок пильнувати гетьмана перейшов на думного дяка Вініуса і стольника Протасова, і сей останнїй дуже пильно доносив на Скоропадського, коли він иноді виступав з визначених йому рамок. Але слїдом прийшла реформа ще важнїйша: „щоб знищити в судах та війську українськім усякі непорядки“, приділено 1722 року гетьманови бриґадіра Веляминова та шістьох штаб-офіцерів з українських залог, поставлених у містах по умовам

[1]) Бант. Кам. Ист. Млрос. Т. III. стор. 131 — 132.
[2]) Бант. Кам. И. М. Рос. Т. III. стор. 133.

з попередними гетьманами. І сей наказ був переведений, хоч сї покликування при тім на попередню умову було обчислено хиба на мовчаннє переляканих людей. Але-ж мало сего: бриґадір Вельямінов за два тижнї стає презесом нової управи — Малороссійської колеґії (1722), на обовязку котрої було контролювати всю управу краєм, так що і гетьман і старшина і полковники були ще більше обмежені в своїй власти[1]. Богато разів Скоропадський прохав царя не порушувати старих українських вільностей, але прохання сї нї до чого не доводили: цар поводив ся з Скоропадським привітно, та робив проти його волї. На скаргу Скоропадського, що пункти Хмельницького новим царевим розпорядженєм знищено, Петро відповів йому, написавши рукою власною: „замісць того, як було постановлено Хмельницьким, щоб бути висшій аппеляциї до воєвод великоруських, отся колеґія заведена, і так воно не буде нїякого порушовання пунктів з Хмельницьким. Думати сего не треба і усе буде так, як в пунктах написано“.

Що гетьманству вже за часів Петра І наближував ся конець — се легко було бачити після смерти Скоропадського (1722). На прохання старшини, щоб цар звелїв вибрати гетьмана вільними голосами, Петро відповів указом в червнї 1723 року: „всїм відомо, що від часів першого гетьмана Богдана Хмельницького аж до Скоропадського усї гетьмани були зрадники, і яку біду витримали від того наша держава, а особливо Україна, ще сьвіжа память про Мазепу, через се треба пришукати на гетьмана дуже вірного і відомого чоловіка, про се ми стараємось безустанно, а поки такий чоловік знайдеть ся, задля користи ва-

[1]) Обовязки нової колеґії були означені такі: 1) пильновати, щоб справи вели ся скоро, без сторонничости у всїх урядах та щоб по закону кождого задовольняно. 2) Мати вірну відомість про збори хлїбні, грошеві і иньші та збирати їх від українських урядників і війтів. 3) Видавати з сих грошей платню, за порадою з гетьманом, сердюкам та компанейцям та вести книги доходам і видаткам і щороку представляти їх прокурору в Сенат. 4) За порадою з гетьманом не давати генеральним старшинам і полковникам обтяжати роботами козаків та посполитих людий. 5) Додивлятись, щоби драгунам давались квартири однаково без виїмків, навіть в гетьманських маєтностях, окрім того двора де він сам живе, а також і окрім дворів старшини і духовенства. 6) Розглядати заразом з полковими командірами скарги від низших чинів та Українцїв. 7) Дивитись, щоби тї укази, що засилають ся до гетьмана від царя або сената, були записані в генеральній канцеляриї, та щоб в свій час засилались рапорти, також недозволяти писарям гетьманським підписувати замість гетьмана універсали і відсилати їх з колеґії.

шого краю, визначимо уряд, що має наказ усе робити по інструкциї, і так до вибору гетьмана не буде в справах ніякої перепони, і тому про се вибір гетьмана докучати не треба"[1]).

Уряд, про котрий говорить Петро, був зложений з наказного гетьмана (таким іменовано було черниговського полковника. Полуботка) і з генеральних старшин, але „у всїх справах, радах та посиланню унїверсалів вони повинні були мати зносини з бриґадіром Веляміновим". Велямінов же став поводитись безмірно грубо навіть з наказним гетьманом. Так, один раз, як сьвідчить старшина, Велямінов з великим гнївом відповів наказному гетьманови: „що твоя служба в порівняню з моєю? Атже ти бачиш, що я бриґадір і президент, а ти передо мною ніщо". Потім, обертаючись до старшини додав: „зігну я вас так, що й иньші тріснуть. Вже ваші давнини скасувати звелено, а з вами по новому робити"[2]). Дуже важко було на Україні від нових порядків і Полуботок з кількома старшинами поїхав прохати царя, щоб знов вернув давні порядки. Довго вони не мали відповіди, бо їх петицию було віддано в колеґію загряничних справ. Полуботок, представляючись цареви, мав промову, де обставав за тим, що на його погляд безпотрібно забувати переяславську умову. Ся промова розгнївала Петра і Полуботка зараз же звелено покарати смертю; одначе сего не зробили, і наказний гетьман вмер в петропавловській кріпости. Товариші Полуботка також були покарані за його петицию[3]).

Проти змагань Українців до захованя своєї окремішности, хоч би й не зрушуючи звязку з Росийською державою, Петро брав ся й на иньші способи. Коли Скоропадський задумав видати заміж дочку свою, то цар зажадав, щоб гетьман „задля ознаки вірности і за прикладом попередних гетьманів" видав дочку за одного з великороссійських урядників[4]). Тому Скоропадський видав доньку за царського улюбленця, Петра Толстого, що слїдом „за вірне старання на службі тестя" дістав полк ніженський.

Надумавши іменовати в козацькі полки Великоросиян, Петро пояснював таку свою волю тим, що начеб то самі козаки прохали, аби іменовано полковників великоросийських, хоч таке проханнє було подано тільки стародубським полком, де полковник

---

[1]) Соловьевъ Ист. Рос. Т. XVIII стор. 228 — 229.

[2]) Бант. Кам. Ист. Мал. Р. Т. III увага 204.

[3]) Маркевичъ Истор. Малор. Т. II. стор. 579, 580. Лазаревскій А. М. Павелъ Полуботокъ Рус. Архивъ, 1879.

[4]) Соловьевъ Ист. Рос. Т. XVIII. стор. 225.

Журавський, правлючи полком, дуже кривдив людей. Так почались великоросийські полковники на Україні, а з легкої руки Меншікова почали плодитись і великоруські дідичі[1]). Першим великоруським дідичом на Україні був власне сам Меншіков. Він заволодів місточком Почепом та Ямполем, а далї потяглись його бажання і на сотні Мглинську, Бакланівську, а також і на частину Стародубської сотні, — та тут вже спинив його Скоропадський, що був сим дуже розгніваний. При Петрі-ж почали гоняти козацькі полки будовати канали і далекі кріпости, з страшною тратою людей[2]). Нарештї замісць невеличких залог почали на Україні держати цілі драгунські полки, а при тім Велямінову і малороссійській колєґії, як згадувано, наказано було пильновати, щоб драгунам давались квартири „без виїмків навіть в гетьманських маєтках, окрім двора, де він, гетьман, сам живе, а також окрім дворів духовенства". Байдуже, що спочатку Скоропадський, а потім Полуботок з старшиною прохали, аби увільнено Україну від сеї напасти; з тих прохань нїчого не вийшло.

Зрада Мазепи мала великий вплив на долю Запорожців. Їм давно вже була противна підлеглість Москві, противні були їм і всякі великороссійські осади на запорожських землях, а вже що вони були дуже нераді великороссійським кріпостям, які будувались коло їх земель — про се нема вже що і казати. Через се то Запорожцї з кошовим своїм Константином Гордієнком, як Мазепа перейшов до Шведів, почали чинити в союзї з гетьманом, а потім, не діставши в свій час підмоги, перейшли в підданство до кримського хана. Розлючений їх союзом з Шведами Петро наказав російському полковнику Петру Яковлеву разом з чигиринським полковником Галаганом зруйнувати Січ, саме тоді як Запорожців не було дома. Прийшлось після сего Гордієнку з кошем оселитись біля Алешек і там осадити нову Січ. Двацять чотири роки тягло ся се пробуваннє Запорожців під властию хана, і сї часи, по словах пісні, міцно дали ся їм в знаки, бо стали вони раями Порти і доводилось їм служити під комендою ханських сераскірів. Через се то вже від 1716 року прохають Запорожцї московський уряд дозволити їм повернути ся на старі їх селища, але довго не могли вони допрохатись[3]).

Після смерти Петра I і до Катерини II страх Українців, що автономні права їх будуть знищені, повинен був зменьшатись.

[1]) Бант. Кам. Ист. Мал. Рос. Т. III., стор. 133.
[2]) Див. про се розвідку д. О. Радакової в XII кн. Записок. *Ред.*
[3]) Скальковський. Ист. Новой Сѣчи Т. II. стор 18—29.

Ні одно правительство від сего часу, окрім хиба Анни Іоановни, не мало заміру українські давнини зміняти і „чинити по новому“. Одначе не уважаючи на все се головне з заведених Петром нових порядків всеж держало ся, і на ділї „старі давнини“ були скасовані.

Бажання не йти дорогою до знесення української автономії, яку визначив Петро І, дуже замітним стало при Петрі II (1727—1730), ще за панування Меньшікова. Тоді було дозволено Українцям вибрати собі гетьмана, а малоросийська колеґія була знищена. Але в генеральному суді, що заступив знову колеґію, всеж повинно було бути три члени з Великоросиян, себ то половина всього числа судів і в сему не можна не бачити доказу, що слід, який зістав ся від Петра І, не зовсїм загубив ся, як і в тому, що при гетьманї зіставлено задля нарад і участи в гетьманській управі тайного радника Наумова. Саме обраннє гетьмана повинно було бути поведено в дусї Петра І. В тайній інструкциї Наумову, що дана була йому при від'їздї на обраннє гетьмана, сказано: „хоч у грамотї його величества, що з їм послано до українського народа, і в данній йому інструкциї написано, що його величество звелїв на Українї гетьмана обирати по стародавному звичаю, одначе такий вибір написаний тілько для форми, а в дійсности його величество бажає, аби був гетьманом миргородський полковник Данило Апостол, бо треба сподїватись, що від народа не иньший хто, але він, Апостол, і по старости лїт і по заслугам і по довірю до його буде вибраний. Прибувши в Глухов треба слїдити і розвідувати, чи його, Данила Апостола, будуть обирати в гетьмани, і колиб дехто з народа кого иньшого мав обирати, в такому разї запобігти і дорогу до того уладити, щоб конче був вибраний Данило Апостол, а ніхто иньший. А як приїде до Глухова Данило Апостол, то і йому переказати секретно, що його величество наказав його, а не кого иньшого обрати гетьманом і щоб він служив вірно і нехибно. Коли-ж, чого ще бути не може, старшина і народ український схотять вибрати кого иньшого по своїй волї, то йому, Наумову, того не допускати, і той вибір під яким небудь претекстом зупинити“ і написати в Петербург. І Наумов всю сю інструкцию сповнив до кінця[1]). По проханню вибраного тодї гетьмана були знесені збори, які були визначені старою українською колеґією і був відновлений „військовий скарб“, але і тут петровські традициї

[1]) Соловьевъ Ист. Рос. Т. Х.Х., стор. 192 — 193.

вийшли на верх: збору доходів повинні були пильновати головно два підскарбія і один з їх повинен бути Великоросиянин. Так само мито з чужеземних товарів (індукта) йшла не до військового скарбу, а до державного, як і при Петрі І. Великоросийські дідичі далї мали право володїти землями в Українї і тепер тілько повинні були платити уставлені податки і не мали права переводити селян з України в Великоросию і навпаки. А що до великоросийських війск, то їх не виведено, а тілько наказано розквартерувати не силоміць, а за порозуміннєм головного командира і гетьмана, і від постою не увільнялись і ті з Великоросиян, що жили в краю. Змінено і становище України в державі, бо тепер справи її знову йшлив колеґію заграничних справ, а не в сенат, як за Петра І. Сим за Україною признавалось осібність від решти держави. Задля упорядковання судівництва в краю за Петра II наказано було: „ті права, по яким судиться український народ, перекласти на великоросийську мову і визначити кілько осіб здасть ся потрібним, вмілих та обзнаємленних задля зводу тих трьох прав (литовського статута, саксонського зерцала та звичаєвого) в одно“, а потім звід сей задля апробациї прислати до двора його величества“ [1]).

Соловьов визначив ті мотиви, які уряд Петра II повели по иньшій дорозї, ніж ішов Петро І. Такими мотивами, каже вона могли бути: 1) Загальна реакция, що виявила ся після Петра І, до попереднїх форм управи одиночної, не колеґіальної, бо він потребує меньше грошей і людей; 2) безнастанна гроза турецької війни, в котрій Україна повинна була грати важну ролю, і через те правительство хотїло, щоб Українцї були задоволені і привязані до Москви (ще за Катерини І на початку 1726 р. в Верховній тайній радї було постановлено: перед війною з Турками треба придобрити Українців, позволивши їм вибрати з поміж себе гетьмана, податки, що йдуть з їх, скасувати, а з зборами на платню та удержаннє війська чинити так, як було ранїйше за гетьманів; суд та росправу чинити їм самим і тілько самі аппеляцийні справи вносити в малоросийську колеґію); нарештї 3) вертатись до старих порядків примушувало ще і те, що богато скарг було на членів малоросийської колеґії та її президента Велямінова [2]).

---

[1]) Кистяковський. Очеркъ Истор. свѣдѣній о сводѣ законовъ, дѣйствов. въ Малорос. стор. 9.

[2]) Соловьевъ. Ист. Рос. Т. XIX., стор. 130.

За Анни Іоановни (1730 — 1740) ще яснійше виявилась вище зазначена неохота до повного відновлення давніх передпетровських порядків в Україні. Після смерти Апостола (1734) новий гетьман не був вибраний, і заведено натомісь колеґіяльну інструкцию — малоросийське правленіє. В сему правленію були три великоруські члени і три українські. При тім в інструкциї ґенерал-лейтенанту князю Шаховському, що заступив при Апостолї Наумова, було наказано: „а що в ранійше виданій нами грамотї писано, що правленіє гетьманського уряду визначено до будучих виборів гетьмана, то се написано задля того, щоб нарід тепер, при сїй заяві, не мав би в тому непевности і не робив би нїяких противних виводів“[1]). Така інструкция пояснюєть ся змаганнями українських старшин взяти в свої руки управу краєм. Старшинї в тім відмовлено. Зрештою „статї“[2]), які були видані Апостолу, повинні були кермовати і дїяльністю правленія. Доходи, що збирались за гетьмана велено було збирати, не тратячи з них нїчого без найвищого наказу. Малоросийське правленіє підлягало знов сенату, а не колеґії заграничних справ[3]). Старший великоросийський член правленія потроху зайняв становище намісника України. Ґенерал-ґубернаторами такими за Анни Іоановни були: князь Шаховский, ґенерал Барятинский, А. Румянцев, ґенерал Кейт, ґенерал Лєнтєв, що старав ся придбати для великоросийських членів більшіх прав в правленії, нарештї Неплюєв.

Таким робом, хоч московський уряд не хотів круто ломити українські давнини і бажав не тиснути Українців, полїтика його всеж змагала до знищення автономії. Таке знищеннє ще прискорялось ріжними надужитками з боку тих Великоросиян і Нїмців, що з'являлись тепер в краю як аґенти московського уряду.

Дуже велику увагу звертає уряд Анни Іоановни на задуману ще за Петра II кодифікацию прав для України. Завжди йдуть з Петербурґа жадання, аби редаґованнє збірника прав ішло не гаючись[4]). Але поки право кодифікувалось, великоруські ґенерали поводились з українськими судами занадто вже вільно. В „денних записках“ ґенерального підскарбія Якова Марковича читаємо межи иньшим про дуже остре поступованє фельдмаршала

---

[1]) Соловьевъ. Ист. Рос. Т. XIX., стор. 314.
[2]) Соловьевъ. Ист. Рос. Т. XX., стор. 316.
[3]) Соловьевъ. Ист. Рос. Т. XX., стор. 316.
[4]) Кистяковський ор. с., стор. 7 — 20.

Мінїха, що мав в ґенеральному суді процес з батьком Марковича. „Фельдмаршал, пише підскарбій, кричав на судіїв ґенерального суду за те, що було рішено його процес з моїм батьком: „таких, мовляв, судіїв повісити, або побивши добре батогами, заслати на Сибір“, а про права наших говорив: „шельма писав, а каналія судив“, і не прощаючись з судями через то, що „вони йому неприятелї“, привитав одного князя Щербатова і так собі від'їхав“ [1]).

Дуже старав ся уряд Анни Іоановни зближати Українців з Великоросиянами через шлюби. Про се мав старати ся Шаховський. В одному найсекретнїйшому наказї до його було написано: „Довідали ся ми, що смоленська шляхта з українськими мешканцями своячить ся, з обох сторін синів женять і дочок видають. Се одначе здасть противним нашому інтересу, а годилось би і користнїйше булоб, щоб український нарід був охочий своячити ся з нашим великоросийським народом і велимо вам, щоб ви, яко люде вмілі, секретно під рукою особливо старали ся перешкоджувати Українцям своячитись зі Смольнянами“.[2]).

Запорожцям за Анни Іоановни дозволено було повернутись в российське підданство. Стало ся се 1734 року. Российському уряду треба було мати запомогу в боротьбі з прихильниками Станїслава Лещиньского і з Туреччиною та крім того, по проєкту ґенерала Вейсбаха, рішено було протягти українську лїнію від гирли Самари до Сїверського Донця, зміцнюючи тутешнї кріпости воєнними осадами; до сього теж треба було Запорожців[3]). Але після того як Запорожцї вернули ся в российське підданство та принесли формальну присягу[4]), вони не вернули собі попереднїх прав, хоч граф Вейсбах заявив в імени самої цариці, начеб то військо лишаєть ся при них, аби тільки вірно свою службу як і ранїйше сповняло[5]) А вже року 1735 ґенерал Леонтєв, що заступив генерала Вейсбаха і не мав прихильности його до Запорожців, начеб то на підмогу кошу, виправив туди московського офіцера з баталїоном війск, що й був 1735 рік в походї з Запорожцями, а вернувшись з ними на зиму, він вже й лишив ся на Запорожу. 1736 року российський полковник або иньший штаб-офіцер вже постійно перебував у Сїчи, командуючи ґарнїзоном новопобудо-

[1]) Марковича Днevн. Записки. Т. II. стор. 55.
[2]) Соловьевъ. Ист. Рос. Т. XX, стор. 317.
[3]) Скальковский. Ист. Н. Сѣчи. Т. II, стор. 45.
[4]) Ibidem Т. II., стор. 66.
[5]) Ibidem Т. III., стор. 67.

ваної в коші кріпости, названої новосіченським ретраншементом. Такі-ж воєнні залоги поставлені були і в старій Січи, в Богородицькому і Биркутському форпостах і в Переволочній, так що уся лінія Дніпра від границї полків або устя Орелї аж до центра Запорожя була безпосередно під властию київського ґенерал-ґубернатора. Як бачимо, для ослаблення місцевого жития і окремішности України урядом Анни Іоановни було зроблено чимало.

Політика полекшень для України зазначила ся яснїйше за Єлисавети Петровни (1741 — 1761). При нїй знов дозволено було вибирати гетьмана вільними голосами. Наказ про се появив ся 2 травня 1747 року. Одначе й тепер вибір повинен був упасти тільки на звісного цариці і любого їй — графа Кирила Григоровича Разумовського, чоловіка занадто молодого, але осьвіченого, европейського. Вибори з великою парадою випали 22 березіля 1750 року. Секретаром при новому гетьманї був Григорий Теплов, але сей Теплов, як зауважає Соловйов, один був вартий чотирох великоросийських членів давнїйшої української колеґії[1]). Україну звільнено від військових постоїв на кілька літ задля неврожаю, що був в Українї, а правити краєм мав сам гетьман Разумовський самостійно, і українські справи знов відійшли від сенату до колеґії заграничних справ, і тілько потім, як гетьман посварив ся з канцлєром Бестужевим, що правив колеґією заграничних справ, по проханню самого Разумовського знов Україну повернено під сенатську зверхність[2]). Індуктний збір, себто мито з чужоземних товарів, віддано гетьману; тодїж були знищені митні комори на межі між Великоросиєю та Малоросиєю[3]). Сам Разумовський богато звертав уваги на розвій краю з економічного боку, пеклував ся про культуру овець, тютюну й иньше.

Важним дїлом також був дозвіл Київу знов вибирати собі війта, і таким був вибраний з ґренадерів лейб-компанії майор Сичевський.

Ще перед Разумовським за Єлисавети Петровни була скінчена поручена Петром II робота — кодифікация українських прав; її довершено 1743 року. Кодекс передано до перегляду в сенат і до гетьмана, але урядово кодекс сей нїколи не був санкционований; його навіть начеб то навмисно забули[4]). Сього між инь-

---

[1]) Соловьевъ. Истор. Рос. Т. XXIII., стор. 49.

[2]) Ibidem Т. XXIV., стор. 105.

[3] Бант. Каменскій. Истор. Малорос. Т. III., стор. 203.

[4]) Кистяковській. Очеркъ Ист. свѣдѣній о сводѣ законовъ, дѣйствовавшихъ в Малороссіи. Стор. 26.

шим добивав ся секретар гетьмана Григорий Теплов, що в меморіялї „о непорядкахъ в Малоросіи“ навмисне діскредитовав українські закони. Він писав: „право малоросийське треба вважати за головний непорядок на Українї“, і далї ще виразнїйше: „головний непорядок тепер се їх малоросийське право, себ то литовський статут, котрий дано литовському князївству від короля Стефана в 1576 роцї“ (sic). Теплов уважав шкідним, що 1654 року Хмельницькому „ підтверджено польські, себ то литовські (sic) закони, бо, як видно по історії, тодїшнїй народ, як по більшій части неписьменний, правив ся наче по натуральному праву: „два третього судили“. „Те справедливо і певно, пише він далї, по уважнім студийованню малоросийських справ можна сказати, що польске право лишило ся у їх тілько бажанием одних письменних старшин, а простий народ тодї ним зовсім не журив ся і навіть нїякого знання не мав“[1]).

Очевидячки і в сїм поглядї Теплова, як і в усїх заходах його, говорила його централїстична тенденция.

Року 1763, вже за Катерини II Разумовський віддїлив на Українї судівництво від военної управи, хоч і не зовсїм. Судові справи повинні були рішати ся в судах земських, ґродських і підкоморських, що відповідали старим судам Річи посполитої. Гетьман перевів сю реформу, подїливши усю Україну на двайцять повітів, з яких в Київському полку були Козелецький і Остерський, в Чернигівському — Чернигівський і Менський, в Стародубському — Стародубський і Погарський, в Ніженському — Глуховський, Батуринський і Ніженський, в Переяславському — Переяславський і Золотоношський, в Прилуцькому — Прилуцький і Іваницький, в Лубенському — Лубенський і Роменський, в Гадячському — Гадячський і Зіньківський, в Миргородському — Миргородський і Остаповський і в Полтавському — Полтавський[2]). В кождому з повітів був заведений земський суд задля цивільних справ, що розбирались в трьох щорічних сесиях. Судя, підсудок і земський писар вибирали ся вільними голосами з шляхетства того повіта, де робились вибори, і їх не змінювали. Апеляция на їх ішла в ґенеральний суд. Задля земельних, межових справ були суди підкоморські — під-

---

[1]) Записки о непорядкахъ въ Малороссіи, Гр. Теплова, див. Записки о южной Руси П. А. Кулїша. Стор. 175.

[2]) Бантиш-Каменський Истор. Малороссіи. Т. III. стор. 208, прим. 258.

комориїв і коморників, їх товаришів. Задля карних справ в кождому полку був уставлений ґродський суд, але презесом його лишено було полковника, так що зроблений поділ судівництва і адмініґстрациї не можна уважати повним[1]).

Доля Запорожа за Єлисавети змінилась в тім, що воно відійшло з під начальства київського ґенерал-ґубернатора під власть гетьмана (указом 19 листопада 1750 року)[2]). Піднято було питаннє про межуваннє земель запорожських від українських і від Польщі. Урядови запорожські козаки чинили все клопоти, бо брали участь в гайдамацькому руху, що неперестанно тягнув ся в Річи посполитій, та і тим, що частенько приймали до себе утїкачів посполитих з України і навіть з Великоросиї[3]). Тілько викрути талановитого кошового Лантуха та прохання за низове товариство гетьмана Разумовського й відвертали від запорожського товариства на який час неминучу згубу.

Кінець сьому періоду більше меньше прихильних відносин до історичних прав України прийшов з панованнєм Катерини II. Вона заявила себе щирою прихильницею і провідницею полїтики Петра І. В інструкциї до ґенерал-прокурора князя Вяземского між иньшим вона писала: „Мала Русь, Ліфляндия та Фінляндия се провінциї, що правлять ся конфірмованими привілеґіями: скасувати їх всї разом булоб дуже не гарно, одначе і звати їх чужоземними та поводитись з ними як з такими, се більше, аніж помилка, а можна се назвати справдї дурощами. Сї провінциї, також Смоленську, треба найлекшими способами привести до того, щоб вони стали більше рускими та пересталиб дивитись, як вовки в ліс. До сего дуже легко наблизитись, коли розумні люде будуть вибрані за начальників для тих провінций; коли ж в Українї гетьмана не буде, то треба піклуватись, щоб і вік гетьманів і їх назва счезли“[4]).

Визначивши таким робом дорогу своїй діяльности, Катерина II нпр. дуже легко брала скарги Українцїв на вербунки „в пікінери“, які роблено звичайно по шинках (напоювали намічених вербовцями людей та запевняли, що пікінер висше за козака,

---

[1]) Бантиш-Каменський Т. III., стор. 208 — 209.
[2]) Скальковскій. Ист. Новой Сѣчи, Т. II., стор. 166.
[3]) Ibidem Т. II. стор. 173.
[4]) Соловьевъ. Ист. Рос. Т. XXVI., стор. 37.

бо він начальства не боїть ся і нї перед ким не здіймає шапки)[1]. З під начальства Разумовського взято Київ і віддано київському ґенерал-ґубернатору, хоч гетьману се було неприємно. Нарештї коли київський ґенерал-ґубернатор Воєйков і архимандрит київо-печерської Лаври Зосим Валькевич дали цариці знати, що де хто з української старшини хочуть мати дїдичне гетьманство в фамілїї Разумовського, Катерина II зістаючись вірною свойому принципу, через Панїна змусила Разумовського просити одставки, і він подав ся, почуваючи, що імператриця дуже неприхильна до його, заборонила йому являти ся до двору та вислала на Україну три нові полки; він чув, що будуть йому не переливки, як він почне сперечатись з нею. Після димісиї гетьмана 10 грудня 1764 року було видано сенатови іменний наказ, щоб заведена була малоросийська колеґія замість гетьманства. Українських членів в сю нову колеґію визначила колеґія заграничних справ, великоросийських цариця визначила сама, іменовавши президентом ґрафа П. А. Румянцева. Про значіннє його говорило ся в наказї: „сему визначенному нами головному українському командирови бути в такій силї, як ґенерал-ґубернатору і президентови української колеґії, де він в судових справах має президентський голос, а в иньших, себ то що до удержаня в народї доброго порядку, загальної безпечности та виконування закону має він власть ґубернатора, себ то як наш особливий довіренний.“[2]). В сих словах почуваєть ся вже близкість уставлення в краю намістництва, що стало ся пізнїйше в роцї 1781; після ж заснования намістництва Україна входила в Росийську державу, як край зовсїм однаковий з великоросийськими провінциями.

При орґанїзациї в 1765 роцї української колеґії Румянцову дано було інструкцию; при кінци її говорить ся таке: „лишило ся згадати про один пункт, що специяльно вартий полїтичної уваги при установі нового правлїня. Сей пункт — скрита ненависть тамошнього народу против тутешнього, що видко теж звик бути ворожим до Українців. А що уся ненависть особливо замітна в тамошнїх старшинах, що боячись коли небудь побачити кінець свойому беззаконному і користному своєвольству, все більш та більш переносять її в простий нарід, страхаючи його з початку незначною, а згодом значною втратою прав їх і вільностей, то

---

[1]) Маркевичъ. Истор. Малороссіи. Т. II., стор. 653.
[2]) Соловьевъ. Истор. Рос. Т. XXVI., стор. 45.

нема непевности, що вони при теперішній зміні їх правління, подвоять потай свої підступства, бо як будуть закінчені попередні безладя і як уставлять кращі установи, то все се не буде відповідати їх бажанням і власній користи. Уважаючи на се ви не залишите доглядати пильно за тамошніми старшинами, особливож за тими, що хоч мало себе покажуть підозрілими, аби задумане зло у свій час відомо було і йому можна було запобігти[1]).

Не трудно бачити з того, що бажання автономії було живе в українських людях, і то не у одних тілько старшин, а і в народі, коли можна було його „страхати“ гадкою про утрату прав і вольностей його. Гадки такі прорвали ся на сьвіт божий: наприклад в році 1767 при виборі послів в комісию уложенія[2]) та і при виборі в Київі війта на місто Сичевського, що увійшов в суперечки з маґістратом; при сих виборах Кияне рішили були не мати війтом Великоросиянина, але се було скасовано, і ґенерал-ґубернатор Воєйков обставав, щоб війтом вибрали прокурора київської ґубернської канцелярії Великороса Пивоварова. Надії на красшу будучність, поверненнє автономії, не кидали одначе Українців зовсім навіть і потім, хоч заміри Катерини II повинні бути ясними з „руйновання Січи“ і богато иньшого. Зруйнованнє Січи зробилось, коротко кажучи, так: 5 червця 1775 року Січ була атакована ґенералом Текелієм, а 5 серпня того ж року Катерина видала маніфест, повідомляючи людей про те, що Січ занято військами, а кіш і навіть імя війська запорожського низового знищено.

В темній українській масї одначе не втратили довіря люде, що переводили реформи Катерини II, і не будили особливого недовіря; довірє до российського правительства пропало не у всіх, хоч ми і знаходимо відтак його утрати в народнїх піснях.

III.

Се довірє можна констатовати на Україні не вважаючи навіть на те, що після злучення її з московською державою ся остання позволила знов повстати кріпацтву, а спекатись його було найщиршим бажаннєм українського люду. Усякі невигоди, яким підпадала Україна після злучення її з Москвою через занедбаннє российським правительством иньших народнїх бажань — її політичної цїлости та автономії українсько-руських земель, звичайно

[1]) Соловьевъ. Ист. Рос. Т. XXVI. стор. 47 — 48.
[2]) Ibidem Т. XXVII., стор. 52 — 56.

уважано до певної міри викупленими тим, що Москва начеб то завжди встоювала за інтереси мас. На ділі ж з масами московсько-петербурський уряд лучив ся і їх піддержував тілько тоді, як треба було знищити політичні бажання старшини. Нарід підіймав ся в таких випадках, страхаючись кріпацьких аспіраций старшини, уряд же московський при тім пильновав тільки своїх власних інтересів, інтересів своєї держави, бо для неї володїнє Україною було дуже наручне. І ся байдужість московського уряду до інтересів народнїх мас особливо визначила ся в тому, що він попустив відновитись в краю кріпацтву. Проти утиску народу уряд виступав тілько тоді, коли в тім утиску були винні українські патріоти-старшини, а не тоді, коло кривди народови чинили великоросийські воєводи і ґенерали, або московські заушники з старшини. Тілько побоюваннє, щоб старшина, більше прихильна до автономних ідей, ніж пригнетений бідами простий нарід, не дуже богатїла і не росла в своїй впливовости, тілько се побоюваннє викликало так званий державний демократизм, обставаннє за народнїми інтересами проти старшини. Тепер відома річ, що в повстанню знов на Україні кріпацтва не може не падати значна частина вини на московський уряд, бо гетьман і старшина від кінця XVII віка робили і могли робити на Україні тільки те, проти чого не виступав московський уряд; вони вже тоді були люде підвластні, рідко хто виступав вільним діячем, більшість же плила по течії, зовсім не повишаючись над стихійними еґоїстичними бажаннями. Не на їх, не на людей в такому стані може падати одвічальність за ті чи иньші порядки, які виявлялись в краю. Одвічальними повинні бути иньші і саме ті, що давали тон житю.

Звертаючись до фактів, треба наперед завважити, що саме тоді як Україна злучилась з Москвою, земля на Україні уся майже стала військовою, попередні властителі її — шляхтичі — за часи козацького повстання усі були прогнані з краю, виключаючи дуже мале число. „Коли з Божою помочею, казали козаки, Українці з гетьманом Богданом Зиновием Хмельницьким увільнили Малу Русь від ярма лядського і від держави польських королів... в ту пору на обох сторонах Дніпра усяземля була Українцям спільна поти, поки вони ранїйше під полки, а в полках під сотні, а в сотнях під містечка, села і селища... не осягли і позаймали“[1]). Пустої землї були безконечні простори

[1]) Акти новгород-сївер. спаського монастиря, їх цітує д. Лазаревський в книжцї „Малор. посполт. крестьяне“, стор. 26.

і через се, чи та чи ся козацька сотня займала в широких границях землї, що діставались на долю полку, стілько землї, скілько уважали потрібним для господарства, а поодинокі люди з сотнї займали з загальної землї стілько, скілько собі бажали. Не ставляли тодї між межевими участками межевих знаків, не окопували землї, бо особистої власности на землю не було, а загальної землї не треба було огорожувати[1]), при тім сей звичай мав охорону в саксонськім зерцалї, що разом із литовським статутом, тодї було дійстним законом на Українї. В „правахъ, по которымъ судился малороссійскій народъ“, наведений сей закон Зерцала так: „Колиб хто — читаємо там, — загальну землю з'орав, скопав або огородив, і тоб на його доведено, то такий стратить свою працю, повинен шкоду заплатити, а землю повинен вернути на громаду“[2]). І таке володїннє, без переділів участків, було дуже живучим. Проф. Лучицький в згаданій тілько що статї своїй „Слѣды общиннаго землевладѣнія въ лѣвобережной Украинѣ въ XVIII вѣкѣ“ наводить цїлу низку фактів, що підтвержують се. Як на дуже характерну прояву загального і спільного володїння землею в дуже пізню добу він вказує на порядок в 1766 роцї в селї Буромцї Горошинської сотнї Лубенського п. В Румянцовській описи про се село сказано: „при селї Буромцї орне поле, там же заразом з сим і сїнокосне вживають ся по стародавному тамошньому звичаю „сполно“ всїми мешканцями, козаками і посполитими, ранґовими пана полковника лубенського, скілько кому до ораня і сїнокоса потреба покаже, і де хто собі займе, там він і оре або косить, а свого власного поля нїякого не має“[3]). Особливо часто стрічало ся спільне володїннє на південь від р. Сули, в місцях, що заселені були на ново і ще не мали традиций земельної власности і шляхетського володїння, як у Сїверщинї, бо в сїй останнїй частина шляхти зацїлїла і після повстання Хмельницького навіть користала з земельних надань гетьманів і російського уряду. Алеж не завжди й ті що захопили собі землї, уважали себе за справжнїх властителїв землї, бо право роспоряжатись землею, що після перевороту Хмельницького уважалась власністю всього війська, було у гетьмана, як зверхника козаків. На сїй підставі гетьмани роздають землю

---

1) Лучицкій И. В. Слѣды общ. землевлад. въ лѣвобережной Украинѣ XVII в. Отеч. Зап. 1882, стор. 109, 111.

2) Права, по которымъ судился малорос. народъ Гл. XVII, арт. 17, § 4, стор. 511. вид. О. Кистяковського.

3) Лучицкій ор. с. с. 100, 101.

військовій старшині і рядовому товариству, що стають дійстними фактичними властителями.

При тім анї старшина, анї рядові козаки не обовязували ся за се нести які небудь иньші повинности, окрім військової. Усї иньші повинности несло поспільство, що обробляло землю, себ то люде не записані в козацькі реєстри, в „компути“ і тілько тим відмінні від тогочасних козаків, бо в війнї за волю з Річею Посполитою за Богдана Хмельницького поспільство теж безпосередно брало участь не жалуючи житя свого так само, як і козаки. Земські повинности приходилось платити і посполитим в тім тілько разї, коли вони займали загальним звичаєм грунти в долї військовій, для оброблення, не на власність; повинности сї були доволї значні[1]). Часто поселялись посполиті на землях, що не були ще ніким зайняті, а часто і на таких, що вже давненько були роздані гетьманами козакам, або захоплені ними. Ось наприклад коротка історія села Сваркова, що належало в XVIII віцї Марковичам. „Старшина мого села Сваркова Володька та Гладкий, читаємо в щоденних записках ґенерального підскарбія Якова Марковича, були у мене і переказали менї, що село Сварков було шляхотське перед гетьманом Хмелницьким, а осажав його якийсь шляхтич Пісочиньский і річну дань з них збирав по копі грошей, по півню і частину коноплї, після-ж Богдана Хмельницького сим селом володів

[1]) Щоб знати, якого роду повинности спадали на посполитих, наведемо назви різних зборів, які визначені були малоросийською колеґією, заведеною при Петрі I, і назви зборів, що визначені за гетьмана Апостола верховною тайною радою.

Визначені колеґією:

Торгові ковшики
Вагове, Ведерне — окрім старшин і значних
Стація з ратушних сїл
Ярмаркове, окрім старшин і значних
Покуховне
Показанщина
Тютюнна десятина з посполитих
Пчільна десятина
На слуг військових збірні гроші

Визначені верховною тайною радою:

Покуховне
Скатне
З продажі вина „в отвоз“
Дегтеве
Показанщина
Пчільна десятина, окрім козаків
Тютюнна десятина
Ярмаркове
З мостів і перевозів
З ратушних сїл річна плата і за натуралїї

Марковича Дневн. Записки Т. I. стор. 314 — 320. Се все мали бути збори часів Богдана Хмельницького (Маркович Дневн. Записки Т. I. стор. 239 — 290).

козак значний Пілипча аж по смерть свою, а після його смерти за його сина Демяна воно відійшло від його підданства і було вільне під присудом сотенним Глуховським аж до часу, поки воно 1718 році мені дісталось"[1]).

Право роздавати маєтности, як вже ми казали, належало перш усього гетьманам. Користаючись сим правом своїм, иноді гетьмани в універсалах своїх не визначали часу, на який вони дають маєтність в користаннє, иноді ж сей час відзначали терміном „до ласки військової", що мало значити — „поки на те буде воля українського війська"[2]). Але окрім гетьманів, роздавали маєтности ще царі.

Росийський уряд заходить ся з часом зменшити право гетьманів розпоряжатись землею, а далі вже і зовсім се право лишає за собою. Вже в інструкциї Ізмайлову, що був приставлений до гетьмана Скоропадського, було сказано, що гетьман на дальше не повинен ані маєтностей не роздавати, ані відбирати без царського наказу, а за пильну службу повинен він визначати землї за згодою усіх ґенеральних старшин і потім представляти се на затвердженнє цареви[3]). Одначе Апостол уважав своїм правом надїляти маєтностями як давнійше, так що після його смерти (1734) до тодїшнього правителя Шаховського було прислано розпорядженнє: „села, що роздав Апостол противно указам, вернути назад, а при селах та деревнї, які здатні для роздачі, роздивитись князеви Шаховскому разом з ґенеральною старшиною, полковниками і иньшими, також чи нема і таких сел, що ними володїють неналежно, щоб їх далї віддавати тілько заслуженим, і про се повідомити, висловивши і свій погляд"[4]). Румянцев в записцї своїй „о усмотрѣнныхъ въ Малой Россіи недостаткахъ и неустройствахъ, о исправленіи которыхъ Малороссійской коллегіи трактовать должно" просто веде мову „о селахъ и деревняхъ Малороссіи, коронѣ принадлежащихъ". В роздїлї XIX він пише: на Українї всї майже села і селища, що належать коронї, роздані в приватне володїннє як вільні. А по гетьманським статям гетьманам та старшинам за їх службу робити нагороду дозволено, даючи їм млини та селища, одначе наказано просити, бючи чолом, у царя грамот на підтвердженнє,

---

[1]) Маркович. Дневн. Зап. Т. I. стор. 325.
[2]) Ibidem Т. II. стор. 37.
[3]) Бантиш-Каменський. Истор. Малорос. Т. III. стор. 182.
[4]) Марковича Дневныя Зап. Т. I. стор. 432.

і тілько ті землї, на які є такі грамоти, уважати такими, що їх відняти не можна"[1]).

Що до церковних земель, то за Апостола зроблено було урядом таке розпорядженє, з нагоди непевностей уряду — чи має духовенство право володїти землею та кріпаками: „духовенству українському нїхто не повинен продавати, закладати чи як небудь інакше віддавати землю; коли-ж, не уважаючи на сю заборону, духовні придбають монастирям які маєтности то у такім разї можна відібрати сї маєтности без грошей і повернути їх до давної приналежности; монастирям і церквам дозволено робити вкладки грошима; ті-ж землї, що належать монастирям та церквам, повинні бути під судом малоросийським"[2]). Після смерти Апостола духовенство подало Аннї Іоановнї петицию, щоб вона знесла заборону Петра II куповати і жертвовати землї монастирям і церквам. Цариця з сеї нагоди наказала кн. Шаховскому поганьбити архієреїв „пристрастним образом", аби „вони наперед в свої прохання грубих та ганебних слів не заводили". Окрім сего кн. Шаховскому поручало ся „дбати найсекретнїйшим способом, аби ґенеральна старшина, полковники й иньші урядники прислали прохання, аби не закріпляти земель та сьвітських людей за монастирями і духовними особами, і на сї прохання вони дістануть прихильну резолюцию". З актів видно, що архієреї, що подавали ту нещасливу петицию, зараз же покаялись, заявили, що „написали своє проханнє з простоти, більше не писатимуть і просять пробачення"[3]). За петицию ж мирян яких-небудь, аби не давати духовенству земель, ми нїчого не знаємо; мабуть її не було подано. За Катерини II, коли в Росиї забирали монастирські маєтности, Румянцев в згаданій „записцї" своїй вказав також на небажані наслїдки того, що монастирі й церкви володїють землями[4]). Таким робом питаннє про виключеннє монастирів і церков від володїння землею підняв на Українї росийський уряд доволї рано, одначе його розвязано аж у 1786 роцї, коли і там відібрано церковні землї так само, як і в Росиї, де се переведено 22 роки ранїйше.

---

[1]) Записка Румянцева в книжцї В. Т. Авсїєнка Малороссія въ 1767 г. стор. 150 — 151.

[2]) Бантиш-Каменський. — Ист. Малор. Т. III. стор. 175.

[3]) Соловьов. — Ист. Рос. Т. XX. стор. 320.

[4]) Авсїєнко. — Малороссія в 1767 р. стор. 144.

Раз був в селї власник чи державця, як тодї казали, посполиті за те, що користались землею, окрім державних повинностей, обовязані були віддавати ще і державцї звісну частину своєї працї. Така залежність посполитих людей від державців зазначалась в унїверсалах гетьманів, коли вони кого небудь надїляли маєтностями. Спервоначалу унїверсали зазначали її трохи нерішучо, потім значно сміливійше. В унїверсалах, наприклад, Богдана Хмельницького і Виговського[1]) ми не знаходимо згадки про те, що селяне, які живуть на землях наданих козацьким старшинам, повинні в чімсь залежати від нових державців: очевидно, що на ґадку обох названих гетьманів, уставленнє певних відносин між державцями і посполитими повинно було статись вільним договором. Але в унїверсалах дальших гетьманів — Многогрішного, Самойловича, Мазепи[2]) кождий раз, коли кому небудь дають ся землї, згадуєть ся, що і війти і селяне повинні бути „в належнім послушенстві“ у нового дїдича і нести на його користь „звиклу повинність“. Не диво, що при таких умовах новий устрій житя став дуже похожим на старий польський. Се було й дійсно як у відносинах до землї державця і посполитих, так і що до характеру повинностей посполитих на користь державця.

Що до прав державця на землю, то ми знаємо, що після того як на певну маєтність, на якій вже були посполиті, видавав ся унїверсал гетьмана, земля більше не уважалась землею посполитих, вони могли нею користатись тілько за згодою державця. Колиж вони переходили на иньше місце, то після сього на давню землю в їх не лишалось жадних прав, бо читаємо в однїй грамотї Мазепи з р. 1708: усюди такий звичай є, що ґрунти „по одейшлих на инші мейсця“ для житя підданих переходять на їх державців, а вони тратять „свою сукцесию“. В українській кодіфікациї литовського статута се висловлено так: колиб якогось „владѣлца“ піддані і вільні люде схотїли куди небудь з землї пійти по своїй волї, то сї люде землю свою з усею будівлею і з усім нерухомим і з засіяним хлїбом повинні лишити[3]). Окрім того в сїй кодіфікациї є і така статя: „у підданих нїхто землї анї наймати під управу, анї зовсім купу-

---

[1]) Лазеревський А. М. Малорос. поспол. крестьяне ст. 16.
[2]) Ibidem ст. 17 — 19.
[3]) Права, по которымъ судился Малорос. народъ. Гл IV, арт. 8, П. 2, ст. 52.

вати, без відомости і згоди його пана, не повинен, а колиб хто у чужого підданого землю, без волї пана її, купив або найняв на поручнину, через чиї руки він гроші давав, на ніщо претендовати не повинен, бо він те зробив противно сему праву“ [1]). З таким порядком ніяк не могли помиритись посполиті: заняту їх предками землю вони уважали своєю і иноді дуже реально се виказували. Так селяне з Чемери, що належали з давна „на чин писарства полкового київського“ без відомости писаря запродали свої грунти бунчуковому товаришу Власу Климовичу Будлинському. Писар, по імени Борсук, подав тоді на Будлинського донос гетьманови Разумовському і в доносї виноватив Будлинського, що він забрав собі підданих його, Борсука, з їх землями. Визначені гетьманом на слїдство особи признали скаргу писаря справедливою, але Будлинський не признав сего рішення і заявив, що він тих підданих не віддасть, а прохати-ме, щоб його ясновельможність вернув би йому гроші, що він затратив на купно у тих підданих ґрунтів. Піддані-ж заявили, що вони в підданстві писаря Борсука бути не хочуть і під володїннє його не пійдуть і при тім чинили „галас, шум і усякі противности“. Гетьман на проханнє Будлинського не звернув уваги і звелїв по наведеній висше статї статута віддати писарю, без звороту грошей, ґрунти чемерських посполитих, хоч вони не хотїли його слухати, а також укарати і тих урядників, що поробили купчі „противно малороссійським правилам“ [2]). З сего бачимо, які були українські правила, і як розуміли своє право на землю посполиті.

Не краще стояла справа з усяким послушенством посполитих.

З початку обовязків посполитих до державця всего тілько і було, як каже д. Лазаревський, що гатити греблї, збирати сїно, возити дрова. Тілько ж се трималось не довгий час. Дякуючи тому, що по більшій части державцї самі були членами військової адмінїстрациї, вони легко переходили границї не відзначеного докладно послушенства і ставали панами над посполитими, яких вже почали звати „підданими“. Потім адмінїстрация задумала визначити послушенство двома днями „издѣлія“, себ то панщини, на тиждень, але при тім і всї иньші повинности всеж таки лишились до волї державцїв, і сим останнїм робом „з під-

---

[1]) Ibidem Гл. IV., арт. 9, II. 1., стор. 53.

[2]) Андріевскій А. А. Ист. матер. изъ арх. кіев. губ. правл. Вип. II. ст. 136 — 142.

данних“ видушувало ся чимало користи; брали з них і осенщину і певну частину худоби, і куничні гроші (за шлюби) і бжоляну десятину, і десятину тютюнну і иньше. В щоденних записках ґенерального підскарбія Марковича знаходимо про се такі два „прикази“ про посполитих його села Сваркова; „7 жовтня 1724 р. дав наказ війтови сварковському вибирати сегорічню осенщину, а саме так: від посполитих, що мають одну чи дві сохи — по 3 чверти жита, а від тих, що мають три або чотири сохи — по четверині брати“[1]). 29 ж жовтня тогож року до його „приходили Сварковці, піддані, прохати полекшення в осенщині; відкинута їм від сохи, додає Маркович, по чверти жита, а звелено давати по чверти—вівса“[2]). Грошева дань Марковича не була велика, він був, порівнюючи з другими, доволї людяний чоловік і до здирщиків його прилучити не можна[3]).

Економічна підлеглість не могла не потягнути за собою иньших надужить у відносинах до посполитих, тим більше, що по литовському статуту (що тодї мав силу) права державця над посполитим були широкі, а підданого дуже вузькі[4]). Так, по статуту — „кождому державцю піддані його належне послушенство і повинности віддавати завжди повинні, і через те ніхто не має права зменшувати власти державця над підданими його, і ніхто не має права звільняти підданого від належного йому послушенства, навпаки, як тілько де, під яким би воно видом не було, піддані не слухались державця, або показали яку противність, тодї кождому державцю свого підданого карати вільно, розглядаючи добре його вину, а як що він винен в карних учинках, треба таких підданих засилати в належні суди“[5]). І ся статя дуже часто уживалась в житю. В щоденних записках Марковича записано, що в 1741 року з маєтности їх автора з Сваркова повиходили деякі селяне в маєтности адмірала ґрафа Ґоловіна, в Іванівську волость. Маркович спитав про їх в листї до сварковського старости, „з якої причини така від них чинить

---

1) Марковича Дневн. Записки Т. І. ст. 47.

2) Ibidem Т. І. ст. 49.

3) Дивись передмову до „Дневн. Записокъ“ Маркевича ст. X—XI.

4) Се саме, що литовський статут, в своїх останнїх редакциях наскрізь перенятий шляхотськими тенденциями, здобув значіннє правного кодекса на Україні, було теж узурпациєю старшини, о скілько сьвідомою — се иньше питаннє. *Ред.*

5) Права, по которымъ судился Малорос. народъ. Гл. IV., арт. 8, II. I, ст. 52. Изд. А. Ѳ. Кистяковського.

ся „огурность“, і як що се за ґрунти, та хай би ті ґрунти він відібрав на нас, а першого привідця сюди б (Глухов) прислав“. За кілька тижнів ті, що втікли з Сваркова, були знайдені і автор записок згадує: „втікачі сварковські знайдені, я звелїв їх покарати“. Батько ж автора записок, коли 1728 року селяне його стали неслухняні, „був у пана гетьмана і прохав його респекту на те, що піддані неслухняні, одначе ніякої резолюциї не одержав“.

З поводу, що державцї кривдили і били посполитих, виникали процеси в полкових судах, і коли селянські скарги признавались оправданими в судї, то їм видавав ся судовий декрет, що обовязував державця-кривдника задовольнити селян за їх материяльні страти; одначе дїло кінчилось звичайно тим, що ніяких декретів не сповняно, се для близшої подібности до польських порядків.

Се на вдивовижу, що при таких умовах майже не було селянських розрухів. Тілько за Мазепи підняв був поспільство Петрик, та після смерти Скоропадського воно зворухнулось. Особливо замітний був перший з сих рухів — повстаннє Петрика, нешлюбного сина Мазепи, що служив з початку канцеляристом при ґенеральному писарю Мазепи, Кочубеї, і з його небогою був жонатий. До Петрика хилились в немалому числї Запорожцї і Мазепі писав кошовий їх Гусак: „за Хмельницького на загальній радї було таке рішеннє, щоб ніяких утисків на Українї не було, а нинї бачимо, що бідним людям в полках чинять ся великі утиски. Ваша вельможність правду пишете, що за Ляхів великі утиски військовим вільностям були, за те Богдан Хмельницький і війну против них підняв, щоб увільнитись з підданства їх. Тодї ми думали, що на віки віків нарід християнський не буде в підданстві, а тепер бачимо, що бідним людям гірше, ніж було за Ляхів, бо кому і не слїд держати підданих, і той держить, щоб йому сїно та дрова возили, в печи палили, стайнї чистили. Правда, коли хто по милости військовій пробуває в ґенеральній старшинї, тому можна і підданих мати, нікому се не досадно, — так само було і за небіжчика Хмельницького, а як чуємо про таких, що і батьки їх підданих не держали, а вони держать і не знають, що з бідними підданими робити, таким людям підданих держати не слїд, хай і вони, як батьки їх, зароблєний хлїб їдять“ [1]). В иньшім же листї до Мазепи

[1]) Соловьевъ — Ист. Рос. Т. XIV., ст. 180.

той же кошовий зовсім справедливо пояснював і причину, через що повстав Петрик: „в Лубенському полку не хотять оранди і бунтують ся, з Петриком хотять іти; Гадячане і Полтавці говорять: богато гетьман старостів по містах і селах настановив, і теж бунтують, Петрика дожидають“ [1]).

Сам Петрик ще з більшою енерґією нападав на старшину і заразом на Москву, на яку він ішов з кримським ханом: „Позволено, скаржив ся Петрик, теперішньому гетьманови роздавати старшині маєтности, а старшина, пороздїлявши нашу братию поміж себе, позаписувала собі і своїм дїтям на вічність, і тілько що в плуги не запрягають, а вже як хотять, так і крутять, наче невільниками своїми. Москва для того се дозволила робити нашим старшим, щоб наші люде від такого тяжкого підданства оплошіли і не були їм противні в їх замислах: коли наші люде від такої шляхти змужичіють, тоді Москва і Днїпро і Самару осадить своїми городами“ [2]).

Всі промови Петрика всюди чи майже що всюди в Україні знаходили відклик. „Приїхав в Москву, читаємо у Соловьова, пятисотенний стрілецького полка, що був при гетьмані і переказував, що на Україні між черню богато стидких річей можна почути через всяку дрібницю; явно говорять: коли прийде Петрик з запорожським військом, то ми пристанемо до нього, побємо старшину, орендарів і зробимо по старому, щоб усе було козацтво, а щоб панів не було“ [3]). Завзятість усїх сих річей, примусила і уряд, і старшину подумати і про оренди і про щедро роздавані маєтности. На рік монополь продажи горілки був знесений. Мазепа почав відбирати де у кого маєтности, та тілько сї де хто були його особисті вороги, між котрими був і черниговський полковник Полуботок. Що ж до самого Петрика, що йшов на Україну з 40000 Татар, то проти його рушились получені сили Мазепи і царського воєводи — і бунт скоро зник.

Ті рухи, що повстали після смерти Скоропадського, були ще коротшими. Розрухи втихомирив Полуботок, наказавши, щоб „посполиті віддавали як ранїйше послушенство“, а тих, що неслухались, звелів „до везеня брати“ та змушував до послушенства карами [4]).

[1]) Соловьевъ — Ист. Р. Т. XIV., ст. 181.
[2]) Соловьевъ — Ист. Р. Т- XIV., ст. 182.
[3]) Ibidem Т. XIV, стор. 155.
[4]) Лазаревський А. М. Малорос. поспол. крестьяне ст. 68.

З незносної залежности посполиті силковали ся виходити повстаннями[1]) й иньшими дорогами, більш наївними, коли вже ужити такого виразу. Декотрі з їх силкували ся переходити з поспільства в козаки, та далеко не завжди се було можна: тілько підкупом полковників, що вели компути, осягалась така ціль[2]). Тіж що, не надіяли ся попасти в козаки, брали ся на иньші способи: користаючи ся правом кидати грунти свої, вони йшли жити в чужих хатах як підсусідки і в такім разї платили за хату грішми або своєю працею. Більшість сих підсусідків жила при селянах, одначе бували підсусідки і у державців. В такім разї житє підсусідка було мало чим краще ніж житє підданого: спервоначалу підсусідство увільняло його від квартирної та иньших земських повинностей, але сї пільги були знесені наказом князя Шаховского 1734 року і його стверджила Анна Іоановна 18/VIII 1834 р., а державцї стали пильнувати, щоб такі повинности були сповнені. Через се тілько і було користи жити підсусідкам у селян, бо від зборщиків усяких селяне їх покривали. Нарештї був у посполитих і третїй

[1]) З такими селянськими повстаннями знайомить розвідка д. Єфименкової, подана в XIX т. Р. Історичної бібліотеки і статя Лазаревського в XI т. київських Чтеній. *Ред.*

[2]) Дуже замітна в Українї в XVIII віцї була і друга проява — перехід козаків в поспільство. Бувало се раз від того, що люде не хотїли відбувати військову службу. Козаки, що володїли землею як властники з правом продавати її, нерідко продавали ґрунти свої старшинї, а сами лишали ся на їх жити як піддані того державця, що купив землю. Се звало ся „підійти під пана“ (Максимовича Сочиненія т. I, ст. 553). Окрім бажання не йти в ту чи иньшу війну, до сього тягло се бажаннє скинути ся ще від иньших обовязків, до яких притягали козаків з поводу їх військової служби полковники, сотники й иньші. Друга причина — економічний гнет державцїв примушував козаків лїзти до їх в повну залежність, що звістна під назвою підданства. Нерідко козаки позичали у державцїв гроші і не можучи віддати, мусїли відступити їм землю свою за довг. Таких випадків нпр. не мало випало на користь Лизогубам, що складали при кінцї XVIII віку своє велике земельне богатство в Чернигівщинї. У Лазаревського в його працї „Люди старой Малоросіи“ находимо скаргу козака с. Погребків, Григория Шкуренка, з котрої коли навіть взяти частину красок, що надають сїй справі, може бути, надто драстичний характер, всеж таки зістанеть ся страшна правда. З скарги видно, що Григорий Шкуренко винен був Лизогубови 50 золотих (10 рублїв); Лизогуб переказав йому: „дай менї в арешт ґрунти свої, а я буду чекати позики, поки ти спроможеш ся з грішми“. Шкуренко йому і віддав свою землю, тілько додає він, не володїти, а в застав; а як настав час платити, став я просити Лизогуба підождати, поки продам свою худобу, що навмисно виготував на продаж. Але Ли-

спосіб визволити ся від гнету державців — се мандрівка на слободи [1]).

Часто якийсь державець заявляв гетьману охоту заклúкати слободу на якийсь далекий ґрунт. Гетьман звичайно давав дозвіл, бо головний контінґент осадників брав ся з правобічної України. Але в купі з виходнями з Польщі селили ся на слободах часто і лївоберіжні посполиті, котрим не ставало терпця лишати ся на своїх давних землях під утисками державців. Слобода одначе тілько на якийсь час захищала від панських утисків: вільний час дїйсно більш чи меньш обороняв саму особу, як і працю селян-слобожан від утиску; але з кінцем волї для їх наставали инодї гіршi обставини, ніж ті, що примушували їх кидати рідні оселї. Через сеж то мандрівкою на слободи діло не кінчило ся — селяне, що шукали кращого, переходили від одного державця до другого, а не то і зовсїм забирали ся у новоросийські степи, саратовські, оренбурські, або

зогуб задержав мене в свойому дворі і держав два тижнї, вимагаючи позики. З слїзми прохав я Лизогуба пустити мене до дому, бо жінка моя в той саме час лежала на смертній постелї, обіцяв йому і позику скоро вернути. Тількож Лизогуб тодї разом з своїм господарем оточив ґрунтик і силоміць післав мене до конотопського соборного попа, кажучи: „іди до попа, і як піп буде писати — будь при тому“. Піп написав купчу, без сьвідків з мого боку і не подаючи купчої до ратуші. Тодї Лизогуб пустив мене до дому, а слїдом прислав і слугу свого, щоб я виходив з свого дому. Так пан Лизогуб і заволодїв моїм ґрунтом, хоч я йому і гроші потім приносив (Київ. Старина 1882, I, ст. 111). На економічні причини переходу козаків на підданих є правдиві вказівки і у Тєплова в його записцї О непорядкахъ въ Малороссіи. „Поміщик, читаємо в сїй записцї, стілько у себе викїжує вина, що завжди не може вишинкувати в своїх маєтностях, і от він роздає певну частину його вишинкувати в своїм селї козаку, і шукає до такого дїла таких козаків, щоб вони найлекше у його могли замотати ся; на останку, коли стілько козаку віддасть, що вже козак не буде мати спроможности усе вино вишинковане виплатити поміщику того-ж села, то поміщик, вимучивши у його облик, себто по правному звичаю квіток, бє чолом на козака і просить, щоб його примусили виплатити довг. Козак, не маючи спроможности заплатити по квітку, себто по облику, судить ся по Литовському статуту, розд. 4, арт. 28, пункт 1, в котрому має „задоволяти нерухомим майном по оцїнцї“ (Записки о Южной Руси, т. II, Кулїша, ст. 194). Низше ми побачимо одначе, що Тєплов число козаків, обернених в посполство, значно побільшав проти того числа, яке було їх дїйсно.

[1]) Усї відомости про оподаткованнє підсусїдків дивись в дод. до Дневныхъ записокъ Марковича, т. I, ст. 502—508. По представленню старшини обкладу не однаковому піддані були підсусїдки, що дістали для обробку ґрунти від своїх хозяїв, і підсудки, що ґрунтів не

на правий берег Дніпра, в границї Річи Посполитої. Не міг їм перошкодити в сему і Литовський статут, де сказано: „коли-б вільний чоловік прийшов на слободу до якого небудь державця, а сидїв би по умові з сим державцем до якогось часу вільним від роботи і иньших повинностей, а проживши так вільно до речинця, або ще ранїйш захотїв би знов геть відійти, тодї наперед повинен він відслужити тому державцю стілько, скілько вільно жив, а відслуживши, має право відійти геть від нього; а коли-б не схотїв відслужити, то повинен грішми заплатити за родину, за кожний тиждень волї, по дванадцять копійок; а коли-б і платити не схотїв, то усе, що нажив він на слободї у того державця, повинен лишити йому[1]).

Звістно, видаляти з краю робочих людей не було бажаннем державцїв, і для менш заможних з них дуже важкими були сї переходи селян від одного пана до другого, бо більш ішло від бідних до заможних, нїж навпаки. Страти дрібних хозяїнів від переходу людей вказані Тепловим в його незавсїди правдивій записцї „О непорядкахъ въ Малоросиї"[2]); зазначивши оден бік сеї справи, він неначе забув ся, що неоселї селяне, так звані лезні (від польського слова luźny перехожий, свобідний), були дуже користними самим державцям, і бідним, не тілько богатим, бо вони заселяли ними слободи і часто волїли їх, як своїх тяглих селян, що вже обжились і стали більш самостійними; деякі з державцїв навіть старали ся більшим „драпежством" зігнати з ґрунтів тяглих, знаючи, що їх заступлять більш податливі лезні[3]). Через се зрозуміло, що зменьшення числа лезних і бідні і богаті державцї не хотїли. Вихода-ж за кордон цїлих мас народу не могли вони бажати тим більше та против сего брались до ріжних способів.

Московський уряд, поки сила обставин затримувала цїлим переяславський договір, не мішав ся в мало зрозумілі і навіть

дістали; старшина уважала також дуже потрібним деяких зовсїм ослобонити від платежів та повинностей: вона між иньшим каже тамже: „котрі-ж в панських хуторах наємні платні люде живуть, себто скотарі, овчарі, пасїчники, винники, мірошники, свинарі та шинкарі, які в панських, козачих шинках живуть, з тих, як з людей платних нїчого не треба брати. Марковичъ, т. I, ст. 505.

[1]) Права, по которымъ судился Малорос. народъ, гл. IV, арт. II, н. 1, ст. 55.

[2]) В Записках о Ю. Р. П. Кулїша, т. II, ст. 194—196.

[3]) Лазаревський А. М. Малор. посполн. крестьяне, ст.

мало відомі йому земельні і суспільні справи України. Московські царі тілько користали ся своїм правом роздавати маєтности, і роздавали землї, забрані у прогнаної козаками шляхти, а також і землї, що нїколи нїким зайняті не були, тілько козацькими старшинами; з Великоросиян перший дістав землї на Україні Меньшіков в 1709 р. Окрім того, коли вже говоримо про мішання Москви в суспільно-економічні відносини на Україні, згадаємо, що правительство здержувало своїх служилих і торгових людей, аби не захоплювали собі в холопи дїтей козаків і посполитих, що нерідко трапляло ся вже за часів Хмельницького: дїтей сих Великороси крали і завозили з рідної країни до себе в Росию. Взагалї суспільно-економічна еволюция на Україні могла розвивати ся свобідно. Гетьманам Москва не забороняла піддержувати і зміцняти всяке послушенство посполитим державцям і навіть помагала їм в сьому. Так при виборі в гетьмани Многогрішного уряд затвердив утвореннє так званого компанейського полка, числом в 1000 чоловіка, обовязком котрого було картати посполитих, що бажали перейти в козаки або користати з тих привилеґій, які мали сї останні. Перед вибором Мазепи державцї маєтностей здобули собі через старшину право самим судити своїх підданих, примушувати їх давати собі певні припаси, возити сїно й дрова.

Від Петра I починають ся нові прояви опіки російського уряду що до социяльних відносин на Україні, і як в питаннях полїтичних, так і в питаннях социяльно-економічних починаєть ся нова червона нитка, що він вплїв в відносини Росиї до України. З нього починають ся заборони обертати козаків на посполитих, до чого, як ми бачили, охоча була старшина і шляхта. Після Мазепи, що заходив ся коло утворення української шляхти, уставивши осібну козацьку ґрупу — бунчукових товаришів, Петро, що не боронив йому проводити в житє такі заміри, в 1723 році звелїв великоросийським офіцерам зробити перепись в Україні, щоб знати число козаків і посполитих, і наказав повернути у козаки тих, кого старшина неслушно перевела в посполиті[1]). Анна Іоановна ствердила 1738 року указ Петра I, і все її царюваннє та і після, справа, щоб за козаками зіставали ся козацькі права, не сходить з дневного порядку. Сюди треба зачислити і той начеб то демократичний голос Григория Теплова. Нападаючи в записцї своїй на Литовський статут і увесь

[1]) Максимовича Сочин. т. I, ст. 549.

устрій українського житя, Теплов, сей „коварник“, як назвав його Ломоносов, нарікає, що число козаків і навіть посполитих на Україні зменшило ся, хоч се зменшеннє він дуже значно побільшує і виноватить в сім кріпацькі заходи малоруської старшини[1]). Явну тенденцийність Теплова виявив Максимович в письмі до Куліша з поводу виданої ним сеї записки Теплова. Порівнуючи числові дати переписи 1723 року з числовими датами переписи 1764 року, Максимович доказав, що і число козаків, і число посполитих збільшило ся на Україні за 40 літ дуже значно: козаків стало в 1764 роції замісць тих, 66.415 чоловіка, що числили ся по ревізиї 1723 року, 363.887, а посполитих замісць 136.316—585.909 чоловіка. Ясно, що не всї козаки і посполиті стали підсусїдками, а що начеб то компутових або реєстрових козаків поменшало на 15 тисяч, як каже Теплов, то про се нема і мови[2]). Дуже густі краски він наложив і взагалї на злочини української старшини, особливо коли зважити, що він промовчав злочини дідичів-Великоросиян і свої власні, зовсїм такі, як і старшини, бо і він забирав у козаків ґрунти і примушував їх до необовязкової для їх роботи — возити цеглу в тепловську економію[3]).

Поруч заходів коло того, щоб не обертали козаків в посполиті, росийський уряд XVIII віку і по давньому пильнував, щоб Великоросияне не обертали українських селян в холопство. Анна Іоановна в 1740 роції про се видала два укази[4]). А намноженнє підсусїдків повело до того, як сказано, що і їх в 1734 роції обложено повинностями; розмір сих повинностей повинен був бути різний (сього жадала старшина), уважаючи по тому, скілько землї панської, козацької або селянської вони мали, а на тих, що жили як наємні люде і ґрунтами не користали ся, і після указу не накладено податків[5]). Нарештї дуже звичайною проявою в роботї уряду на Україні в XVIII віцї було переловлюваннє українських селян, що тїкали за Днїпро в „Польщу“. Ся хапанина робила ся за помочию військових команд, що без усякої церемонії висилали ся в середину Річи Посполитої і там оголошували всякі обіцянки, котрі обіцювані втїкачам в осібних

[1]) Записки о Южной Руси, т. II, ст. 177.
[2]) Максимович, т. I, ст. 549.
[3]) Ibidem, ст. 560.
[4]) Марковича Дневн. записки, додатки до I т. ст. 502—508.
[5]) Марковичъ Дневн. записки. Дод. до I т. ст. 502—508.

указах, що записували ся в ґродські книги ріжних міст Річи Посполитої[1]).

Тому що через селянські переходи терпіли шкоду державці, українська старшина вже в 1739 р. задумала притримати селян коло землї на великоруський лад, заборонивши їм переходи; одначе се перше закріпленнє не було піддержано урядом, і Єлисавета Петровна 1742 року знов дозволила селянам переходити[2]). За теж зносини з Польщею про вертаннє утїкачів тяглись і тепер, як ранїйш.

Катерина II теж піклувала ся про вертаннє з-за границї українських утїкачів, але окрім того вона рішила ся дуже енерґічно вмішати ся і в справу переходів селян від пана до пана, уважаючи разом з Тепловим, що від непорядків сих поносить шкоди „державна користь". З початку задумано тільки унормувати переходи; вимагати від перехожих, щоб вони мали письменні відпустки від їх державців, і ось такий указ був виданий 10/XII 1763 року[3]). Але потім правительство з огляду на побільшеннє переходів постановило зовсїм заборонити їх. Тодї й був виданий указ 3 мая 1783 року, де читаємо: „за для правильного побирання державних доходів в намістництвах: київському, чернигівському, новгород-сїверському і за для заборони усяких утеч, прикрих для поміщиків і тим обивателям, які зістають ся в селах, наказуємо кожному з селян з і с т а в а т и с ь в с в о ї м у м і с ц ї і з в а н ю, де він в останнїй ревізиї написаний, окрім тих, що пішли до нашого указу, з тими ж, що тїкати муть після сего указу, поступати по загальним державним постановам[4]).

Кріпацтво таким робом придбало за Катерини II повну юридичну санкцию в лївобічній Українї. Реґулюючи відносини державців до посполитих, цариця стала по сторонї державців. Ослабла тодї на якийсь час, судячи по пісням, віра поспольства в її попередні мрії і надії, одначе не згинула зовсїм.

---

[1]) Кіев. Стар. 1882, статя д. Каманина: Изъ исторіи международн. отношеній Польши и Россіи.

[2]) Соловьевъ Ист. Рос. т. XXII, ст. 42; Кіев. Стар. 1883 VI: Прошеніе старшинъ малорос. о возстан. разл. правъ, ст. 342.

[3]) П. Собр. законовъ т. XVI, ч. 11987.

[4]) Полн. Собр. Свода законовъ т. XXI, ч. 15724.

IV.

Бажанням українського народу не відповідали і ті порядки, які складали ся під новими впливами в церковно-релїґійній сфері. Одначе і ся невідповідність не зменшувала прихильности до росийської полїтичної мани, яка обгортала Українців. Тут знов виявляв ся згаданий ранїйш факт народньої психольоґії і щоденного житя взагалї — що „очи і уха не бувають сьвідками того, що дієть ся". Иньшими словами: діла росийського уряду були самі по собі, а прихильність до руського цїсарства сама по собі. Фантазия домальовувала те, чого не давала дійсність у людей, що не мають звичая докладно аналїзувати те, чого сьвідками вони бувають.

Ми казали вже, що однакова віра з московською державою була одним з дуже рішучих факторів, що вплинули на Хмельницького, коли він рішав питаннє, чи прилучити Україну до московського царства, чи нї. Під впливом сього фактора почасти, хоч тілько почасти, питаннє і було рішено в сторону прилучення до Москви. Одначе не треба спускати з очей, що українська народня громада була досить ріжнородна що до свого складу і розвитку своїх людей. І нарід, і сам навіть Хмельницький уважали зовсїм можливим піддатись московському патрияркови, як уважав можливим піддатись московському урядови в полїтичних відносинах, одначе инакше дивила ся на се дїло тогочасна церковна єрархія. Народу і Хмельницькому, що розбираючи релїґійне питаннє, не зважали на московські детайлї здавало ся, що в поглядах на такі питання не може бути великої незгоди межи православними єрархами — між українським митрополїтом з одного боку і московським патриярхом з другого, але инакше повинні були думати ті з українського духовенства, що були близше знайомі з церковними порядками в Москві.

Українське духовенство не міг не лякати насамперед устрій усего московського царства XVII віку. Особливо вражав він тих, що були з роду шляхтичами і мали значнїйшу осьвіту. Такі нпр. єрархи як Петро Могила (1633—1647), що, як син молдавського господаря, був сам шляхтич, не могли не бути по стороні привилеїв польської держави супроти безправного, автократичного московського устрою, а такі письменники, як Мелетий Смотрицький або Касиян Сакович і в писаннях своїх пере-

казували, що в московській державі живуть раби, і що там навіть найбільших панів бють батогами і карають „торговою карою“. Важкими могли здавати ся такому Петрови Могилї порядки Москви ще більш супроти його наукових і просьвітних бажань: дуже вже був звісний перестрах Москви і її охота виводити усякі єреси з великого многознання, а тим більш з многознання латинського заходу. Орґанізаторови київо-могилянської колеґії, що запозичала свій устрій від єзуітських шкіл, не міг не здавати ся сей перестрах запереченнєм усякої осьвіти. Бажання його через те були відмінні навіть від бажань козаків і иньших Українців, а не тілько лиш від змагань самої Москви.

Тим же духом що Петро Могила був натхнений і Сильвестер Косів, що був при йому ректором київо-могилянської колеґії, а після його смерти (1647) заняв місце митрополїта в Київі. Відносини його до латинської осьвіти і до Москви відрізняли його від пересїчної маси Українців, як і Могилу. Обороняючи колеґію, Косів ще як ректор писав у своїм мемориялї, так поясняючи відносини Киян до колеґії: „як тілько ми з його милостию Петром Могилою, київським митрополитом, досягли до тебе, Київ приснопамятний, і оборонені сьвятими стражами, себто твоєю непорушною оградою, відразу взяли ся за дїло, показуючи primum Minervae manum, тож про нас почали гомонїти поміж народом, що начеб то ми не православні. Які перуни, які громи і блискавки насунули ся тодї на нас, сего зовсїм не можна навіть описати чорнилом! Був такий час, що ми, посповідавшись, тілько і ждали, що ось почнуть нами начиняти жолудки днїпрових осетрів, або того мечем, того огнем відправлять нас на той сьвіт[1])! З сих слів ясно, які ріжницї істновали в поглядах різних українських верств тодї, отже не диво, що козаки могли уважати добрим і бажаним злуку з Москвою і з релїґійного боку, а духовні верстви сього бояли ся.

Одначе українські єрархи, хоч і не були дуже прихильні до загального устрою московської держави і дуже бажали зістатись при шляхетській волї річи посполитої, зовсїм не обставали за польським панованнєм. Переслїдовання від Поляків-католиків безпосередно дотикались духовних, і вони були по сторонї Хмельницького і козаків, що ішли проти унії та добивались полїтичних

[1]) Архивъ Ю. З. Рос. часть I, т. V, передмова С. Ф. Терновского, ст. 31.

прав задля київського митрополїта, котрого Поляки не хотїли пускати до сойму. З побід козаків духовні не могли не радїти, бо сї побіди давали їм спроможність користатись в боротьбі з католїцизмом тими-ж правами, які давались загально устроєм річи посполитої. Коли ж Хмельницький рішив злучитись з московським царством, завдяки вказаним поглядам українських єрархів на прикмети московського устрою єрархи сї, не виказуючи явного непослуху Хмельницькому на перших кроках показали себе неохочими до тієї полїтичної переміни, що зробилась на їх очах. А що до єрархічного питання, чи підлягати українським єрархам власти московського патріярха, а не константинопольського, то воно довго навить і не підіймало ся з боку українських єрархів.

От так то поводивсь що до Москви в момент самого прилучення України митрополїт Сильвестер Косів (1637—1656). Правда, приводячи Киян до присяги, митрополїт навіть сказав привітну промову бояринови Бутурлїну, але ж по словам самовидця, православного сьвященника, Косів виголошуючи свою привітну промову, „от жалю обумірав", а все присутне з ним духовенство „од слїз сьвіта не бачило"[1]). Коли ж дійшло діло до присяги шляхти, що була у митрополїта на услугах, то митрополїт не згодивсь на бажання Бутурлїна, аби шляхта ся заприсягла, як і всї. Довго Косів не хотїв провадити до сього шляхти, хоч Бутурлїн докоряв йому не тілько за се, але навить і за те, що він, Косів, не засилав до Москви, як Хмельницький, послів прохати, щоб цар прийняв Україну під свою високу руку. Відмовляючи Бутурлїну в його бажанню, Косів покликувавсь на те, що за присягу шляхтичів, котрі були в його на послугах, духовенство православне в краях, що не були в руках козаків, може підпасти ріжним переслїдуванням від Поляків. Тілько страх гетьманської неласки примусили його уступити Бутурлїну, і він заприсягнув шляхтичів. Одначе скоро потім митрополїт показав не меньше виразну неприхильність до Москви, коли московські воєводи задумали ставити укріплення на землях, що належали київським монастирям. Косів грозивсь тоді, що битиметь ся з Москвою[2]), тілько ж до сего не дійшло.

Що в сїм випадку у Косова проривав ся загальний настрій духовенства, се ясно між иньшим і з того, що не в нїм однім

[1]) Костомаровъ — Моногр. Т. XI., ст. 137.

[2]) Арх. Ю. З. Рос. ч. I, Т. V, статя Терковского — Подчиненіе московскому патріаршеству ст. 42.

проявляв ся такий настрій. Дуже замітна з сього погляду промова черкаського протопопа Теодора Гурського, уважаного за великого богослова і проповідника. Промову сю Гурський сказав ще перед сполученнєм України з Москвою на раді, що зібрав Хмельницький з поводу приїзду посольств від Москви, Турциї і Польщі. Вказуючи на дари, що загорнуті були в рогожу і принесені московськими посланцями, на дари, загорнуті в килим і принесені Польщею, і на дари загорнуті в шовкові матерії і принесені посланцями з Турциї, він сказав: „від трьох царів або волхвів піднесені були дитинї Христу Спаситолеви дари золото, ливан і смирно; дари сї предзнаменували пановаиннє, стражданнє і поворот на небо; золото пророкувало царюваннє, ладан — похованнє, смирна божественність. Так само і сї дари, піднесені трьома царями молодому народови, означають удїл його: чим покриті або одягнені дари сї, тим покриєть ся і нарід, що їх забере собі. Дари польські покриті килимом, то і нарід з Поляками буде мати килими; дари турецькі покриті шовком, то і нарід одягнеть ся в шовк; дари московські покриті рогожами, то і нарід, що злучить ся з Москалями, одягнеть ся в рогожі і під рогожі. І сї пророкування найпевнїйші і найкрасші від усїх оракулів на сьвітї"[1]). Промова ся зробила великий вплив, так що Хмельницький, що встоював за иньші погляди, трохи не підупав під дуже важкі неприємности на радї.

Але ж після злучення з Москвою промова Гурського була вже дїлом минулим, дїї ж Косова блискучим теперішнїм. Прийшлось Хмельницькому відписуватись до Москви, боронючи митрополїта. 25 мая 1654 року гетьман писав царю Олексїю: „За віщо ти прогнївав ся твоє царське величество на преосьвященного пастиря нашого? Що він начеб то руйнував дїло боже і не хотїв прийняти злучення православія сьвятого? А між тим не віриш йому, скілько за віру і православіє сьвяте він пострадав. Не знаєш і того, скілько він радїє смиренію і миру всего мира, і як він завжде молить ся за здоровє твоєї царської милости. А що кріпость на монастирській землї почало будоватись, то він зараз же нас звістив і скоро знов від нас його звіщено, що він не перешкажав городовому дїлу, але паче ще благословив, бо відомо, що твоє царське величество на замін тих місць монастирських віддасть красше місце преосьвященному пастиреви нашому. І що він не поспішив ся заслати до тебе післанцїв своїх—

[1]) Ibidem ст. 39 — 40. (Звістка про сю проповідь вимагає критичної перевірки). *Ред.*

сего не приймай за зле, твоє царське величество, бо він ждав, поки наші післанці від твого царського величества вернуть ся".

Шукаючи modus vivendi з Москвою, Косів не міг в кінці не покоритись на тій статї Переяславської умови, де значилось: „залишити права духовні і мирські без усякого порушення, митрополїту київському, а також иньшим духовним Малої Росиї бути під благословенством святїйшого патриярха московського, а в права духовні патриярх не має втручатись". Але прямуючи до оборони старини, Косів заразом з духовенством 13 цьвітня 1657 року писав в Москву петицию: „щоб з під послушенства сьвятїйшого патріарха константинопольського, до котрого правом божим і по правилам сьвятих отец належимо, не були відділені". Титул Косова до кінця житя його був такий: „православний архіепископ, митрополїт київський, галицький і всеї Малої Росиї, екзарх святого апостольського трону константинопольського".

Не відрізняв ся від Косова і Могили по своїм переконаням і наступник Косова Дионисий Балабан (1657—1663). Зустрівши такий же настрій в „гетьманї на той час" Виговському, він згожував ся на те, щоб його посьвятив Никон, московський патриярх, тілько за дозволом костантинопольського патриярха. Але потім Балабан пішов дальше, протестуючи проти Москви: він не хвалив Пушкаря за те, що він сперечав ся з Виговським, і нарештї заразом з Виговським повернув в підданство Річи посполитій. Після сього жити Балабанови у Київі було не можливо, і Україна навіть в єрархічних відносинах подїлена була на двоє. Митрополїти до вісїмдесятих років XVII віку були тілько в правобічній Українї. Там після смерти Дионисия Балабана „ихъ черкаскимъ тоя стороны обычаемъ избранъ бысть на митрополію кіевскую епископъ могилевскій Іосифъ Нелюбовичъ Тукальскій (1663 — 1676) и той живе въ градѣ Каневѣ и умре тамо". Митрополит сей довго був в полїтичних справах спільником Петра Дорошенка, тілько перед смертю він розійшовсь з ним та радив йому думати про союз з Москвою[1]). Лївий берег став признавати Тукальського за митрополїта тілько після того, як патриярх костантинопольський дав йому титул екзарха. Наступником Тукальського на правім березї був Антоній Винницький (від 1679), вірний Польщі і піддержаний Тетерею, але він, лишившись православним, мав дуже небезпечного конкурента

[1]) Арх Ю. З. Р. ч. I., т. V., ст. 35.

в епископі луцькому Іосифі Шумлянськім, з початку потайнім, а потім явнім уніяті; ще перед своїм явним переходом на унію Шумлянський добув собі титул адміністратора київської митрополії і архимандрита київо-печерської лаври. Ні Винницький, ні Шумлянський не жили в Київі.

В Київі після від'їзду відтіля Балабана московський уряд волів мати до часу тільки „блюстителя" митрополичого престола, бо питанне про підлеглість київського митрополіта московському патриярхови було не рішено. І от такими блюстителями один по другім були Методий, з початку ніженський протопоп (імя його було Максим Филимонович), а потім епископ мстиславський і оршанський; далї архіепископ чернигівський Лазар Баранович і нарештї ніженський протопоп Симеон Адамович. Всї сї особи для особистих користей були прихильниками Москви і їм через се не дуже сприяло духовенство. Одначе, коли московський уряд по проханню гетьмана Брюховецького надумав прислати в Київ митрополіта з Москви, згожуючись з Брюховецьким, що се треба для того, щоб „духовный чинъ на митрополитовъ, подъ рукою королевскою будучихъ, оглядываючись, въ шатости войску вредительный не былъ", тодї Методий з'єднав ся з духовенством, добиваючись, щоби на Україну не присилано московського митрополита; він від духовенства заявив такий протест київському воєводї Шереметеву: „Коли буде на те воля великого государя, сказав Методий, щоби відобрати у нас вільности і права і бути у нас митрополіту з Москви, а не по нашому вибору, то хай великий государ звелит всїх нас скарати, а ми на се не згожуємось. Коли приїде до нас московський митрополіт, то ми запремось в монастирях і хиба нас з монастирів за шию та за ноги виволочуть, тодї тільки московський митрополіт буде. В Смоленьску тепер Філарет від духовного чина права і вільности всї відняв, духовний чин, шляхту і міщан всїх кличе чужевірцями. А коли в Київі буде далї митрополіт з Москви, то він і нас усїх Українцїв стане кликати чужевірцями, тодї тут в вірі розкол і розрух буде чи малий, і нам краще вмерти, анїж митрополіта з Москви приняти". Сей же самий Методий потроху і в иньших справах став ворожо заявляти себе до Москви. Він перший став лякати Українцїв тим, що прийде Ордин-Нащокін за для того, „аби спопілити всї городи українського народу". Під впливом Методия в кінци Брюховецький повстав проти накликаних їм самим воєвод і пішов на згоду з Дорошенком. Лазар Баранович і Симеон Адамович хоч були

більше слухняні перед московськими воєводами, одначе при їх московський уряд, з огляду на духовенство, що з ними стояло, не відважав ся знов виступити з проєктом прийняти московського митрополїта, тим більше, що недавній осуд над Никоном в Москві викликав в Українї усякі поголоски ворожі Москві. А самі блюстителї головно пильновали про свої особисті інтереси і для них пускались на всякі полїтичні інтриґи, се треба сказати по Методию і про Адамовича; Многогрішний дуже не терпів його; нераз він кричав на протопопа: „ти за одно з Москалями мною торгуєш". Не в ладах жив з їм і Самойлович, і нелади сї скінчились задля Адамовича Сибирю.

За гетьманства Самойловича вже стало очевидним, що українській церковній автономії наступає кінець. З одного боку в митрополії за управи тих блюстителїв, стали з'являтись дуже замітні непорядки, з другого боку старав ся захопити київську митрополїю Іосиф Шумлянський, що титуловав ся адмінїстратором київської митрополії і архимандритом київо-печерської лаври. Уважаючи на його прихильність до польського уряду і дуже явний нахил до унії, дуже натурально було відняти у його всяку гадку про київську митрополїю. Для сего треба було митрополїта, що відповідав би вимаганням московського уряда і московського патриярха (патриярхом був в Москві тодї Іоаким), і се ясно розуміли в Москві, як видно з листів патриярха до Самойловича[1]). Найшов ся тодї й відповідний кандидат, щоби заняти митрополичий престол. Се був Гедеон Святополк князь Четвертинський, епископ луцький і острожський, що втік з річи посполитої на Україну до Бутурлїна, від утисків православія, бо король дав йому знати, що коли він не прийме унії, то попаде в Марієнбурґську кріпость. Самойлович нагадав висватати дочку свою за його свояка, а Гедеон згоден був, діставши митрополїю, признати над собою верховну власть московського патриярха, тому сей Гедеон відразу всїми був признаний першим кандидатом на київського митрополїта. На Україну Гедеон прибув в осени 1684 року, а на початку другого року Самойлович дістав наказ з Москви: „радити з духовними всїх українських міст, з ґенеральною старшиною військовою і з усїми полковниками про те, кому бути митрополїтом, хто є муж, вмілий в божественному писанию, тихий і розумний з тамошнїх природних мешканців, а не з приїзжих, як тому митрополїтови поводитись і яке по-

[1]) Арх. Ю. З. Р. Т. V., ст. 39 — 40, 42.

слушенство виявляти святійшому кир Іоакиму, патриярху московському і всеї Руси і його наступникам, обсудити, з яких причин і трудностей власть костантинопольського патриярха скинути, в якім поважаню гетьмана, старшину і усе військо запорожське мати і про всякі церковні справи писати до св. патриярха московського, а до св. патриярха костантинопольського ні про що не писати і не посилати, поважання ніякого до його не мати, під послухом у його не бути, і з його зверхности задля далекости до Костантинополя зовсім вийти, бо те, що було ранійше — відлученнє і благословеньство костантинопольське, принесено було заздрістю і заходом ворожим, особливо в теперішні часи, від боговідступника униїята епископа львівського Йосифа Шумлянського і иньших, подібних йому, на розпусту церкви божої, від чого зросло чи мало розколів і упадок церкви в Червоній Руси і на Волини і в других місцях, і як київському митрополіту мати у себе під властию всіх духовних українських городів“ [1]).

Собор зібрав ся, на йому було чимало людей, безпосередно залежнїх від гетьмана, і натурально, бажаного гетьманом Гедеона (1685 —1690) вибрано. Коли його оповіщено про се, то він зараз же згодив ся бути посвяченим московським патриярхом, „не вважаючи на те, зазначає Бантиш-Каменський, що він дав клятву бути в усему в послушности у грецького патриярха, коли був вибраний ще епископом“.

Одначе українське духовенство не легко приняло се відступленнє від костантинопольського патриярха. Зложив ся новий собор майже з одних духовних і на йому вироблено мемориял до Самойловича. В нім наперед доведено було, що треба спитати костантинопольського патриярха, чи згоден він на відлученнє від його київської митрополії; далї вказано, який поганий вплив може мати сей відділ на правобічних Українців, що можуть через брак єрархічних звязків зовсім підпасти унії; нарештї обставали за тим, що митрополїти московські, з якими патриярхи московські мусять зрівняти митрополїта київського, мають далеко меншу власть, анїж київський, що митрополїти московські ті ж епископи, тодї як київському були підвластні епископи; особливий натиск положено на те, що московські порядки можуть перешкажати шкільництву і книжности на Українї. Для сих останнїх страхів у духовенства українського були доволї значні причини. В Москвї далеко труднїйше було писати і видавати книжки, анїж у Київі. Одинока

[1]) Соловьевъ — Ист. Рос. Т. XVI., ст. 29 — 30.

друкарня була в безпосередній власти патриярха, що боязько додивляв ся за тим, як би не виникли які єреси. На Україніж боротьба з унією могла йти успішно тільки дякуючи друкарням; було через се дуже небезпечно втратити їх. Лазар Баранович, що поїхав в Москву задля друковання своїх книг „Трубы словесъ“, „Лира Аполона“, гірко нарікав, що в Москві „труби не швидко трублять“, а „Апольон не грає“. Теж саме могло стати ся і в Київі. На школи українські в Москві також дивились скоса, уважаючи їх затроєними латинською отрутою, і коли Брюховецький ще в імени духовенства просив дозволити завести школу, то получив відповідь, що краще їх не заводити[1]). Коли ж зважити ще, що в Москві не вірили чистоті українського православія, бо сам патриярх Іоаким не вірив сему, хоч він і вчив ся колись у Київі, то натурально можна було від підвладности київського митрополіта московському патриярхови ждати немилих наслідків для української науки. Щоб пояснити московські відносини до українських богословів, можна навести хоч би запитаннє патриярха Іоакима Барановичу і Четвертинському про те, що таке фльорентийський собор і як вони про нього думають; патриярх бажав його поставити так, щоб він не здав ся образливим: „Хочемо добути звістку від ваших книжок, бо ви скорше як ми маєте рукописні і друковані книжки“, сказав він. Коли ж Баранович відповів на запитаннє, зовсім по православному признаючи собор не важним, і коли Четвертинський відповів так же, тодї Іоаким похвалив їх за їх правовірність і завів мову про фльорентийські погляди такі дрібні, що чутно було, що говорить се чоловік, специяльно знайомий з ділом.

Стрівши протести від українського духовенства, московський уряд повинен був піти на уступки. Насамперед було принято, що треба від грецького патриярха добитись згоди на те, щоб київська митрополія вийшла з складу царгородського патріархата і задля сеї мети був посланий в Костантинополь від царя дяк Никита Алексєєв і від Самойловича Іван Лисиця. Страх, щоб не піднасти патриаршій анатемі, примусив Самойловича потурбоватись в сїй справі. Посланим удалось осягнути бажане тільки після довгих клопотів, коли в сїй справі взяв участь сам султан.

Тодїж дано згоду в Москві і на те, щоб київський митрополїт мав попередню власть. Гедеон заховав право мати на митрі стоячий хрест, як се мали здавна київські митрополїти, а не мали

[1]) Соловьевъ — Ист. Рос. Т. XI., ст. 213.

московські митрополїти; дозволено йому в усїх виходах і виїздах по епархії мати поперед себе чоловіка з хрестом, служити на килимі навіть і в Москві, в присутности самого патриярха і т. и.

Задля обачного правлїння Гедеона митрополїєю навіть правобічна Україна почала тягти до Київа. На се впливала згода костантинопольського патриярха, се перше, а друге згода з Польщею, уложена 1686 року. В девятій статї сього трактата польський уряд обіцяв, що всї православні епископи, котрих було пять (луцький, галицький, перемишльський, львівський і полоцький) будуть заховані при своїх правах та вільностях: православні, що живуть в сих епископіях, не будуть змушувані до унії, а висше духовенство сих епископій буде приймати посьвяту від київського митрополїта. Таким робом навіть головний ворог Четвертинського Йосиф Шумлянський повинен був йому покоритись[1]).

Але біда спіткала Самойловича після нещасливих кримських походів, і з його упадком стратив вагу і митрополїт Гедеон. Тодї відібрали у нього власть над архімандріею київо-печерської лаври, над братським монастирем і чернигівською епископією. Тодї ж заборонено йому титуловатись екзархом і митрополїтом всеї Руси[2]).

Добившись головного, себ то залежности київської митрополії від московського патриярхата, завести усе иньше на новий московський лад було не важко. Більше важне лишилось тілько — завести цензуру, знищити соборне вибраннє духовенством і мирянами духовних властей. За се і взялись тепер.

Року 1690 вмер Гедеон, і на його місце вибрано все ще „черкаським звичаєм“ архимандрита київо-печерської лаври Варлаама Ясїнського (1690—1707). Посвячено його в Москві. За його часів, хоч він був в добрих відносинах з патриярхом Адрияном, ішли з Москви безнастанні закиди київським книгарям за самовільне, без патриаршого дозволу, видаваннє книжок. Особливо сильно нападали на тодїшнього архимандрита київо-печерської лаври, Вояхевича, бувшого судю запорожського війська. Ще патриярх Іоаким, що усе бояв ся єресей, просто жадав, аби книжки присилали до його на цензуру. „Усе совітом робити наказує Паремійник; хтож робить без совіту, падає яко листє, спасеніє ж бувае во многих совітах“ — так починаєть ся оден з його листів, де в кінцї читаємо: „а далї вам усякі книжки, чи малі чи великі, ново

[1]) Арх. Ю. З. Рос. ч. I, Т. V, передм. ст. 149.
[2]) Бантиш.-Кам. Ист. Малор. Т. II. ст. 221.

зложені, як прийдеть ся друковати, ранійш нам, сьвятійшому патриярхови, об'явіть і написавши пришліть, і ми роздивившись, благословеннє подамо на відповідне, а не об'явивши і до нас ранійш не заславши, не слід вам важити ся такі книжки друковати, щоб не підпасти вам якій карі церковній, забороні, як непослушним"[1]). Одначе сего указу архимандрит Вояхевич, як видно з листа його до патриярха Адрияна, не знав і через те дозволив видати деякі книжки без осібного патрияршого дозволу. Приносячи патриярхови усякі перепросини, Вояхевич одначе не міг не зауважити: „се всїм було відомо, що досї дозволяло ся без перепони усякі книжки по українському звичаю друковати; тепер ми дуже турбуємо ся, бо нас настрашив патриярший милостивий батьківський указ, що ніякої малої книжочки не можна друковати без архипастирського його милостивого указу. Не заперечаємо сего, але з радістю приймаємо милостивий архипастирський наказ і на превисоку, благорозумну розвагу, милостивий розсуд вашого архипастирства приносимо сю нашу болючу потребу: коли нам, богомольцям вашим, на усяку і меншу книжку по благословеннє засилати до вас, нашого премилосердного отця і архипастиря, то всякому монастирю, всякому порядку монастирському буде чимала перешкода. І не тілько що порядку — і без хлїба будемо: маєтностей сьвятий монастир має дуже мало, і що є — то як би нема. Увесь прожиток задля братиї і служебників, і пожива, і одежа і усяке будованнє монастирське — то все з друку книжок та від милостинї милосердних богомольців, більше-ж ніяких доходів не має". Лист кінчить ся проханнєм: „звели своїм милостивим архипастирським отечеським благословенством друковати в сьвятому монастирю нашому книжки, по нашому звичаю"[2]). Одначе згоди на се з Москви не було.

Після Ясїнського митрополїтом у Київі був Іоасаф Кроковський (1708—1718). Се був останнїй митрополїт, що був вибраний „черкаським обичаєм". Дуже загадкова смерть Іоасафа, що приключила ся 1718 р. в Твері. Казали, начеб то він був у зносинах з царевичом Олексїєм і вмер від отрути[3]). Після Іоасафа чотири роки нікого не вибирали митрополїтом, але коли уніятські підступи примусили згадати про порожню катедру, то цар 1721 року звелїв вибрати в Київі, за відомом гетьмана

[1]) Арх. Ю. З. Р. т. І, ч. V, ст. 294.
[2]) Арх. Ю. З. Р. ч. І, т. V, N. CXIV, ст. 362—363.
[3]) Бантиш-Каменського Ист. Мал. Рос. т. III, ст. 257—258.

Скоропадського, митрополїтом когось „доброго, розумного і „шкільного“ чоловіка з архимандритів, ігуменів чи єромонахів“. Вибрали тодї межигорського архимандрита Іродіона Жураковського, але по наказу з Петербурга він замісь київської дістав чернигівську єпархию. Архиєпископом же київським іменовано за згодою Петра і синода Варлаама Ванатовича, архимандрита новгородського тихвинського монастиря (1722—1730). Від того часу — каже Бантиш Каменський, пропав давний звичай вибирати вільними голосами митрополїтів[1]).

Ванатовича в додатку титуловано тільки архіепископом, а не митрополїтом, і за Петра I нї сам Ванатович, нї підвластні йому духовні не обзивали ся за тим, щоб йому повернули старий титул. Тільки за Петра II Ванатович, під натиском духовенства, рішив ся на се. Він написав до царя про недогідности від пониження в титулї київського єрарха. „Коли я, читаємо в листї Ванатовича, смиренний богомолець вашого царського величества 1722 року був посьвячений архіепископом київським, аби бути на сім престолї, тодї митрополичий титул відібрано від того київського престола, і тепер епископи унїятські титулують ся митрополїтами київськими і повагу київського престола собі присвоюють. Та і монастирі благочестиві і нарід благочестивий, що живе в польській державі, через се відібранє митрополїтанської чести чимало заклопотані, а вороги зрадїли і тих, що хитають ся в вірі, легкодухих в благочестию, знов почали до своєї віри намовлювати і силоміць тягти до себе. Всемилостивійший царю! Заразом зо всїм духовенством моєї пастви прошу вашого імператорського величества, щоб ви звелїли милостивим своїм указом бути митрополїї при київському престолї, не мене ради, але ради слави божої і слави вашого всеавгустїйшого величества і чести, і ради поваги сьвятого міста, де ранїйш, нїж де, благодать божа і віра сьвята возсіяла“ і т. и. Проханнє Ванатовича зістало ся одначе без усьпіха, і до Єлисавети Петровни у Київі митрополїтів не було, Єлисавета ж Петровна, після нових прохань з Київа і ще через те, що „певного указу про те, щоб київській митрополїї не бути, нїде в синодї не знайшлось“, звелїла, з огляду на се, аби в містї Київі була митрополія по стародавньому звичаю[2]).

---

[1]) Бантиш-Каменський Ист. Малорос. т. III, ст. 260.

[2]) Очеркъ изъ исторіи кіев. епархіи въ XVIII в. Ф. А. Терновского (Чтенія въ историч. общ. Нестора лѣтописца, книга первая 1873—77 ст. 188—193).

Се стало ся 1743 року, коли Ванатовича давно вже не було архієпископом. Тяжка доля випала йому. Ворогував він з київським війтом, Дмитром Полоцьким, за для монастирських земель і підданих. Ся справа пішла в колеґію заграничних справ, і війт, бажаючи доконати суперечника, доніс на його, що начебто він одного високоторжественного (цісарського) дня не правив молебня. Ванатовичу звелено було прибути до Москви, віддали там його суду тайної канцелярії і суд порішив „відняти у його сан". Тілько за Єлисавети Петровни долю його полекшено, випущено з вязниці і сан його повернено йому[1]).

Страчений 1722 року „черкаський звичай" вільними голосами духовних і мірських людей вибирати епископів, архиєреїв, архимандритів, був дуже рідним українському народови і при вибираню низшого духовенства він дуже довго зіставав ся і потім; з висших же єрархів по старому звичаю вибирали до кінця XVIII віку тілько архимандритів київо-печерської лаври[2]). Що до сільських виборів можемо навести слова проф. Лучицького з нагоди поданих ним кількох документів з Полтавського полку. „При тім значіню, каже він, яке надавали церкві і при праві громади — порядковати всї справи, що її дотикають ся, було натурально, що і сьвященник, що був частиною церкви, її служителем, підлягав зверхности громади. Як адміністративна одиниця громада вибирала отамана або війта; таким же правом користала ся вона і для вибора сьвященника: як і отаман, і війт се була особа вибрана громадою. Громади сел Козлова, Лелякова і Студенків, як то можна бачити з документів, просто заявляють, що вони „приймуть" сьвященника Гаврила Леонтєвича „за духовного попа і богомольця" свого. Мешканцї з Самовиції право вибору означають докладнїйш. З акта або „контракта", уложеного громадянами сего села з сьвященником, ясно можна бачити, що яка небудь особа, чи вже присьвячена, чи нї, чи була духовна чи сьвітська, могла бути поставлена сьвящеником, аби була вибрана громадою. Звичайно особа, що схотїла бути сьвящеником, зверталась до якої-небудь громади, просячи у неї вибору, і коли громада уважала її відповідним для себе, то вибирала її. Коли вибрана особа не була ще посьвячена, громада заявляла, що прийме його своїм сьвящеником,

[1]) Бантиш-Каменський Ист. Малорос. т. III, ст. 261, увага 311.
[2]) Прошеніе малорос. старшинъ о правахъ, Кіев Стар. 1883, VI, ст. 329.

коли вона таким саном від його преосьвященства буде ублагословлена. Що не самі духовні особи, вже посьвячені, але і сьвітські були вибирані сьвящениками, видно з того, що нпр. в селї Самовиці, хотів стати сьвящеником канцелярист переяславської консисториї Максимович, в с. Каратулї був сьвящеником бувший військовий товариш, і нерідко сьвящениками ставали прості козаки. Завдяки розповсюдненню письменности, в ті часи в кожному селї, як се видно з „описи“, з козачих компутів і т. и, істновала школа, так що кожному легко було стати сьвящеником[1]). Документи, на підставі котрих зроблені сї виводи, сягають навіть шестидесятих років минулого віку.

Про вибір духовенства ми находимо вказівки і в кодексї „прав, котрими судив ся український нарід“, в ч. VI, арт. 3, п. 1. „По сему пункту, читаємо в розвідцї проф. Кистяковського, коли опорожнить ся посада сьвященика в містї, місточку, або селї, старшина, фундатори і парафіяне, а в панських селах пан і парафіяне обовязані до чотирох місяців вибрати гідного чоловіка і представити його на потверджене архієрея. „Архієрей же, сказано в сводї, без такого вибора і посьвідчення нїкого не вибраного до тої церкви посьвячувати силоміць не має“. Колиж парафіяне і ин. в визначений час не виберуть гідного чоловіка на сьвященика, і се станеть ся через їх недбаліcть, то епархіяльне начальство тодї має право визначити від себе свого кандидата. Такеж праве має воно і тодї, коли вибраний не має потрібних прикмет, і коли парафіяне в визначений час не виберуть на ново відповідного чоловіка[2]).

Не охоче відставали від таких порядків на Українї. Навіть висша верства, старшини, шляхетство, почувала всю силу понесеної втрати. В петициї до Катерини II про те, щоб повернути їм їх давнї права, вони між иньшим таке писали і про сьвящеників: „Вільний вибір духовних вже і після утворення сьвятійшого синоду, за гетьмана Скоропадського був у нас, але кілька літ тому його знесено і окрім одної київо-печерської лаври, що й досї ще задержала се право, вільного вибору не буває, а іменують ся архієреєм звичайно представлені від сьвятійшого синоду, дуже часто навіть і з таких людей, що на

---

[1]) И. В. Лучицкій — Малорос. сельск. община и сельск. духовенство в XVIII в. Київ, 1883, ст. 8—9.

[2]) Кистяковскій Очеркъ истор. свѣдѣній о дѣйствовавшихъ въ Малороссіи законахъ, ст. 108.

Україні і не постригали ся, ніяких заслуг тут не показали і звичаїв тутешніх не знають". Петиция кінчить ся бажаннями, щоб давні вибори духовних вернули ся знову[1]).

Тілько висші єрархи помирили ся з новими порядками, що зруйновали старі відносини духовенства і селян на Україні. Займаючи завдяки своїй осьвіті висші духовні посади в цілій Росиї, сї єрархи з Українців почали переймати ся інтересами всеросийської церкви. Стефан Яворський, блюститель патрияршого престола і митрополїт рязанський, Теофан Прокопович, архієпископ новгородський, Теодосий Яновський, віце-президент синода і архієпископ новгородський, св. Дмитро Ростовський (Туптало), Тимофій Щербацький, митрополїт — з початку київський, потім московський, Арсеній Мацієвич, епископ ростовський, Геннадій, архиепископ углицький — се все були Українці, але всї вони, бувши визначними діячами, турбовали ся не про українські діла. Сили свої вони віддавали почасти на те, щоб вернути назад старий патриярший престіл, почасти на оборону прав монастирів володіти землею і селянами. Катерині II їх опозиция була дуже не мила, союз із духовенством був би їй дуже користний, бо воно могло-б піддержати її яко оборонницю віри: вона скасувала на самім початку свого царювання, зараз після перевороту, котрим воно почало ся, указ Петра III про іконн, про домові церкви і навіть про монастирські добра. Далї силою фактів змушена і сама відбирати маєтности від монастирів (з початку се переведене було тілько в Великоросиї), цариця ставала на доволї небезпечну дорогу, коли і чимало єрархів почало виступати з протестами. Справа Арсенія Мацієвича і готовість Катерини на найкрайнїйші способи, показує як немилі були її всї протести духовенства. Через се можна зрозуміти і роздратований тон у відзивах її про українське духовенство, з котрого виходило богато тих протестантів. „Треба вам, писала Катерина в інструкциї Румянцеву, іменуючи його президентом малоросийської колеґії, пильно придивляти ся і за архієреями і їх підвластними, щоби вони не виступали з меж свого сана з ріжними звичайними у їх хитростями, підіймаючи иноді свою духовну власть над сьвітською, або сіючи в народї простім, готовім вірити бі-зна чому, різні клевети, користні їх замірам, а загальному покою не наручні; до того-ж відомо, що обучені богословію і призначені тут до духовних урядів, вони в за-

[1]) Прошеніе старшинъ Кіев. Стар. 83, N. 6, ст. 339—330.

кордонних польських і українських школах затроюють ся, по негідним правилам римського духовенства, многими принципами ненажерливої властолюбности, що своїми шкодними наслїдками наповнили минувшість европейської істориї. От через теж то повинні ви дізнати ся добре про власть тамошнього духовенства по всіх жилах, куди вона проника, а також про його маєтности і доходи. Через се потрібно, щоби в архієреї та архимандрити посьвячувано таких людей, від яких по смиренію і кріпости духовній, можна-б було ждати резонабельних сантіментів, тому не погано було-б, коли-б ви заздалегідь таких спостерегали і в свій час на важні архієрейські і архимандричі міста просто від себе їх кандидатами представляли, описуючи при тім їх знатє, їх погляди і їх житє" [1]).

Після злучення України з Росиєю менш всего, здавало ся, можна було ждати, що український нарід не знайде бажаного в церковно-єрархічних сферах. Одновірність Москви, здавалось, запевняла неможливість конфлїктів з нею по сим питанням. Але на ділї вийшло инакше. Україні і в питаннях єрархічнім і духовно-осьвітнім прийшло ся пережити чималу переміну.

[1]) Соловьевъ Ист. Рос. т. XXVI, ст. 46.

ЗНАДОБИ ДЛЯ ПІЗНАНЯ УГОРСКО-РУСКИХ ГОВОРІВ.

Подав **Іван Верхратский.**

[Конець].

В. СЛОВАРЕЦЬ.

а. áдде. áтде Бі. = гал. отдé hier, ebenhier (in der Nähe zeigend).

аж МЛ. wenn, коли. аж однá — говóриме „ластýвка“ — аж є мнóго „ластувки́“. — sobald. аж повечерíє, прийду О. sobald die Abenddämmerung eintritt, werde ich kommen.

аж — аж О. = то — то bald, bald. вівця́ бувáє аж біла, аж чóрна, аж голýба, аж тыркáта.

ай Д. aber, але, но.

айбо Стр. aber, doch. та, але. мóже є, áйбо я не ви́дыў тóго.

айно Ґ. Бч. ja! so ist es! áйно oder áйло Лв. ja wohl.

амбрéла Д. Regenschirm. it. ombrella.

анаксáм, наксáм НД. Taglohn; cf. magy. napszán Tagewerk. napsámos Taglöhner.

áнде Лв. отде. áнде ня чекáйте, я зáраз прийду. — пóтя, што (що) онáджить в зимí; си́ны йому крила; áнде сяде, áнде пóде. (áнде — áнде = hier — dort).

антогорóчныі й НД. vom vorigen Jahre.

á-як О. ja.

б. бабéц МЛ. Kaulkopf, Cottus. кýрті бабці́.

бáбин-вовк Д. К. Bärenraupe, eruca Arctiae.

бáбин-песО. Стр. ВШ. бáбин-пес або бáбин-воўк Бі. Bärenraupe.

бáбин-пес Л. Wolfsmilchraupe, eruca Deilephilae euphorbiae.

бáбин-псик Ім. Bärenraupe.

бáбино або дьíдино льíто ВС. fliegender Sommer, Altweibersommer; die im Herbste massenhaft auftretenden, langfädigen Gespinnste gewisser Spinnen [namentlich aus den Gattungen Thomisus (Силяк), Lycosa (Вовчуга) und Theridium (Снович)].

бабóны Ґ. забобони Aberglauben psl. бабоуни superstitio.

бабрáчька Гр. бабранина. велика бабрáчька eine Arbeit, bei der man beschmutzt wird. бабрáти ся sich beschmutzen. збабрáў ся er hat sich beschmutzt.

багри́ти Вл. бáгра (багрó Radfelge) складати. керекя́ртōв ґолесá багри́ть = багра склáдує.

байбарáк Я. короткий сїрáк. байбарáк мужчи́нский Oberkleid für Männer. байбарáк челєдóчий Oberkleid

für Weiber (челединa = Weib, Frau, жена).

б а л е д ж я н и́ к Д. Rosskäfer, Mistkäfer, Geotrupes stercorarius.

б а́ л е ґ а Я. Mist, Dreck. коро́вя ба́леґа зове́ ся звича́йно г і в н е́ к. — б а́ л е ґ а у д к у р Ім. Hühnerkoth.

б а л е ж а́ н к а Бі. Mistkäfer, Geotrupes stercorarius.

б а́ л т а З. май мала́ соки́ра. — с о к ы́ р а З. або фе́йса бо́лша. — т о п о̂ р З. з до́угым і широ́кым во́стрем.

б а л т и́ н а Вл. мала балта.

б а н д у́ р к а Вл. Гр. Ephemera, Eintagsfliege. plur. бандуркы́.

б а р н я́ с т ы й НД. dunkelrothbraun. б а р н а́ rothbraunes Pferd; rothbrauner Ochs. cf. magy. barna braun; barnas bräunlich.

б а́ р ш у н Я. Barchent материя стяжкова до капелюхів. креса́не в баршуно́м Я. Hut mit einer Barchentbinde.

б а́ н я. ж е л ь і́ з н а б а́ н я Бі. Eisenhütte. б а́ н я с plur. банясы́ робо́тник в бани. magy. bányász — с о̂ л ь н а б а́ н я Им. Salzwerk. жу́па cf. баня 1) Badeanstalt; Bad. 2) Bergwerk 3) Kuppel. psl. баня balneum magy. bánya = Bergwerk.

б а́ р а б е р Кв. Bahnarbeiter. ты ба́рабер послы́дный, ты заволо́ко! — б а́ р а б Ян.

б а р а́ б с к и й хло́пец Ян. = хлопец бара́ба, не туте́йский, за́шлий (cf. ба́раб, бара́ба, ба́рабер).

б а р а́ н з е л ь і́ з н и й Я. Rammblock, желїзна баба.

б а р а́ н ь ч и к Л. Gallinago gallinula, kleine Bekassine.

б а р а н ь ч у́ к НД. Lanius, Würger.

б а т о́ ж н и́ к Ґ. Cichorium intybus, Wegwarte, Cichorie.

б а́ ю р Кв. перевя́зка, що держить на вїй руку, коли пряде куде́лю.

б е́ в к а т и Ир. ВР. blöcken. во̂вця́ бевчи́ть. бе́вкауть во̂вцы́ die Schafe blöcken.

б е́ ґ а р ц ы́ О. палочки до цимбалів. nom. sing. б е́ ґ а р е ц ь.

б е́ з д ь і л а! Мар. unwirksam, vergebens! vergebliche Mühe! es wird kein Resultat erzielt!

б е́ к е р н и к и Я. кутаси́ у байбара́ка. nom. sing. бе́керник.

б е н д ю́ г Л. Magen magy. bendő — cf. ukr. збендю́жити = сильно угнївати.

б е р в О. Baumstrunk, Baumstamm. Співают: Леже́ли берви́ бервінко́вийі.

б е р в е н о́ Я. ein Baumstamm, an welchem die Aeste abgehackt wurden.

б е р в і́ н о к Лв. pervinca, Singrün, dem. бервіно́чьок.

б е р е г у́ л и ц я ВС. Ир. Uferschwalbe, Cotyle riparia; auch weisse Bachstelze, Motacilla alba. — берегу́лицы ка́пкают у во́ду. — psl. брѣгорѧа ist entschieden Cotyle riparia und nicht κόρυς, alauda, wie bei slav. Philologen, zum Beispiel bei Miklosich, angegeben wird.

б е́ р д о Мар. скалиста гора; скала.

б е р е в о̂ в к а НД. Buchfink, Fringilla coelebs. в бе́ревы́ собі́ гнызд́о у́довбать, в дупли́.

б е р і в Я... (бирі́в, бірі́в) війт, magy. biró; соуґа-берів magy. szolgabiró Stuhlrichter.

б е р і в н ы́ й З. reich, богатий. берівні люде.

б е т е г а́ т и Кв. слабувати, бетега́є = слабує. б е т е́ ж н и й magy. beteg krank.

б е т ю́ г або с л а́ б о с т ь МЛ.

б е́ ч к а або м и́ ц ь к а МЛ. plur. бечки́ або мицьки́ Kätzchen der Bäume.

б и́ в н ы й Гр. ergiebig, reich. би́вна земля́. magy. bő locuples.

быль I. билина, Staude. На горі зелена быль. An der Höhe wächst eine grüne Staude.
биндзáрь Р. Tabanus bovinus, Viehbreme.
бйти Ґ. на пр. з насіня процóнцьвіту бють олáй aus den Früchten (wörtlich „Samen") der Sonnenblume wird Oel gepresst.
бігалка Д. Taumelkäfer, Gyrinus. бігалкы бігауть по воды; сьвітлыуть ся до сóнця зр. гуцульск. гоницы.
біганка plur. біганкы. Бі. Taumelkäfer, Gyrinus.
біґáрник ВС. лайдак magy. bigaros.
біду́ городи́ти ВС. або біду́ чини́ти Böses thun.
бöждерево О. Feldbeifuss Artemisia campestris.
білі листкы Д. Tussilago farfara, Huflatlich. кедь поріже перст, кедь бо што, прикладáуть білі листкы до рáны.
білі печüнкы ВШ. білі печункы (печунки́) Лв. Lungen. чорні печункы Лв. Leber.
білогру́дець Ян. Wasserschwätzer, Cinclus aquaticus.
білогу́рка ВР. Stadtschwalbe, Fensterschwalbe Chelidon urbica.
білóклень НД. білóкленина Д. Feldahorn, Weissebern, Acer campestre.
біль Лв. gen. masc. Splint, alburnum. на д'ереві біль у́теше гет.
білє Я. Wäsche.
біс. збіс Стр. Tollwuth, Wasserscheu. од бісу = від скаженпиці, від шальги.
благы́й О. Ду. ВР. in der Bedeutung: zahm, milde, sanft; ruhig; gut. благы́й кöнь ВР. пісту́є ся вöвцé, аби́ благá булá О. — глухá жали́ва не ку́сать, май благá ВС. psl. благъ ἀγαθός, bonus.

благодáть Лв. Wohlwollen; Liebesgabe; Gnade. з благодáтьоу, з лáскоу, на дóброє дыло.
блéхлик (блешник) Пу. бляшана мірка. ду́ркну пять блéхликöв у Чміля та забу́ду за вшы́тку біду́.
ближи́ти Р. nahen. миньі пéтьдесеть годів ближи́ть без три ich habe beinahe 47 Jahre.
близéць (коло Унгвару) Zwilling.
блы́скавка Лв. Blitz.
блы́скать, опáлать на хвилю НД. гал. мовні грають на погоду „за тотó, гей бы з огня блы́сне, гей коли тремти́ть" fulgurat, es wetterleuchtet.
бляху́вка МЛ. blechernes Gefäss.
блю́до З. Schüssel. глубóкоє блю́до. — плыткóє: тарüл З. (тарíл) два тарелы́ zwei Teller.
блюдцé. блюдя́ genit блюдя́ти. блюдя́тко genit. блюдя́тка Бі. kleine Schüssel.
блювáти ВС. speien. блюé вадь рыгать.
бóвгарь О. пастух, що пасе воли.
боу́т О. З.... Gewölbe magy. bolt.
бовчь I. боу́чь, бовч, „де водá ся гаму́є, калабáня" Tiefstelle im Fluss, wo das Wasser im schnellen Fliessen gehindert wird.
бóвчик Д. plur. бовчикы Lache „што вода поумы́вать" (поумывáти = повимивати ausspülen).
Бог бы вас дáґде дыі́у Стр. (проклон) etwa: Gott möge euch wegschaffen! möget ihr verschwinden.
боги́ня О. Labmagen, abomasum.
Бóгонько (в верьхóвины) пещено, примильно: Бог.
бóґар Я. ВС. plur. боґари́ magy. bogár хрущ, Käfer.

боґрида Лв. magy. bokréta, Blumenstrauss.
бóдькати О. stechen. бóдькає er sticht. бодькáвий stachelig. — веприна бодькáвий корч Ribes grossularia ist ein stacheliger Strauch.
бóжа корóвичька Лв. Marienkäfer, Coccinella septempunctata. лети бóжа корóвичька, лети там, де я ся оддáм! (пригов. дїти).
бóжа корóвка З. Marienkäfer черлéна, мáє по сóбі цяточкы́. дїти григовóрюють: „бóжа корóвка! лети на сúнього дýба!“
бóжа олéнка Г. Вл. Ім. Д. ВР. ВС. Marienkäfer. дїти беруть того хрущика на руку, дають му лїзти а відтак злетїти, причім приговорюють: „Олéнко, бóжа олéнко! іди до Бóга небéсного, там ти отúць і мáти, дасть Бôг тобí боґáчік. Олéнко, поведи менé там, де я ся уддáм!
бóжа рýжа Г. Д. Paeonia officinalis, Pfingstrose. бóжі рýжі цвитýт на русáлях Г. русáля Pfingsten psl. роусалиıа πεντεκοστή).
бóжа хы́жа Лв. Gotteshaus, Kirche. пушóў до цéрькви — дáтко лем дaколи кáже: до бóжойі хы́жи.
бóжый вóлик Г. ВС. Hirschkäfer, Lucanus cervus. бóжа корóвка Г. Weibchen des Hirschkäfers.
божúти Я. beeiden. церькóвник божéний до цéрькви; присягáў, абú сокотúў цéрьков тай служúў приéмно“ der Kirchendiener ist beeidet, dass er die Kirche bewache und willig seinen Dienst versehe. не былú божéны Лв. sie waren nicht beeidet.
бóжі чобôткы́ Ґ. Rittersporn, Delphinium.
бóлень Лв. НД. Aspius rapax, Rappe. Імúў два бóлены.
болячŷвник Г. „зелó на болячькы́ берýт; цвитé жóўто“.
бóйтарь Ґ. Hirtenknabe magy. bojtár.
бомбáк. бумбáк Ґ. Лв. Стр. Käfer, хрущ; Melolontha vulgaris, Maikäfer. — кôнськый бомбáк Geotrupes stercorarius, Rosskäfer. — бомбачóк сьвітлый Ґ. Leuchtkäfer, Lampyris noctiluca. „бомбакы́ (Maikäfer) з хробакôв (тут хробак = борозняк, Engerling); із того пак онáдыє, обмінить ся Стр. бомбáк гнôйны́й Стр. Rosskäfer.
бомборы́шкы З. бомборішкы́ Бі. nom. sing. бомбоpíшка kleine Körper von kugeliger Gestalt. бомборы́шкы на вôльсі; суть упя́т на дýбі крýглі бомборы́шкы (die Galläpfel der Eiche).
бомбулькы́ на вôльсы НД. die Fruchtkätzchen (Zapfen) der Erle.
бóня ВС. Lache, Pfütze. (cf. кала-бóня, кала-бáня). по дожджéви іме ся чоловíкови на нóгу пя́виця, як зáйде в бóню.
бóркы (бóрки) Лв. Ир. Backenbart. лишúў собí бóркы. брúтвать собí бóркы. magy. barkó = der Backenbart.
бороздá ВР. Ackerfurche; Furche. в Гал. декуды пр. в Тернопільщинї: борозна. psl. бразда et браздна αὖλαξ, sulcus.
бороскв́а Ім. Pfirsich, Persica vulgaris.
борощáник Лв. Hedera helix, Epheu, прочитан magy. borostyán.
борт МЛ. Baumhöhle. жунвá сидúт в бóртьі der Specht (Grünspecht) wohnt in Baumhöhlen.
бóрта О. Baumhöhle „що в серединыі мáє дыірý, вíгниє, а крайí

здоро́ві". бортáве дерево О. МЛ. = дуплаве дерево, hohler Baum.

босоркáня Г. Л. Ґ. НД. 1) Hexe 2) Nachtfalter, phalaena. [3) in Gal. hie und da auch: Kröte, bufo magy. boszorkány=Hexe].

босоркáня мохнáта Д. Nachtfalter, phalaena.

бо́та О, Geschwür.

бочайі́стый. О. mit anders gefärbten Seiten. коро́ва тотá мáє о́чи бочайі́сті (= докóла очи́й бі́ла).

бочи́ти ся Лв. zürnen; meiden. леґіні на мéне ся бо́чать.

боя́ти ся вӧд (уд) когó Ир. sich vor jmd fürchten. бо́йіть ся уд ньóго.

бриндáк I. Ду. Вл. Д. ВС. Maikäfer, Melolontha vulgaris; — Käfer überhaupt; бриндáк кіньскы́й К. Rosskäfer; суть і бриндакы́ балéджані, што маржну́ бáлеґу розйі́дууть = Copris lunaris, Mondhornkäfer: — в З. бриндáк балéжаный Copris lunaris et Geotrupes stercorarius; — в Ду. бриндáк бáлеженый Geotrupes stercorarius.

бри́твати ся НД. (брытвати ся) sich rasieren. бри́твауть йогó sie rasieren ihn.

брич Я. Rasiermesser бритва, обрити́ти ся sich rasieren. psl. бричь et бритва ξυρόν novacula. брити ξυρᾶν tondere.

бруст Г. genit. бросту junge Triebe der Bäume namentl. der Buche. мнóго бросту (в гал. брость genit. брости et брост, genit. бросту).

бря́нчик ВШ. Hummel.

брюх ВШ. Bauch. в Г. Magen, жолудок.

бу́валячька Вл. пасу́ля гру́ба grosssamige Abart der Phisole (Phaseolus) cf. бу́вол, бу́вал.

бу́га МЛ. Bubo maximus, Uhu, grosse Obreulė. бугурéза МЛ. бу́га мéнча. бу́га гути́т, бугурéза кувí кає.

бугурéц Р. Waldohreule.

будулáйка О. бóчечка, судинка.

бу́кати З. brüllen psl. боучати mugire. водяны́й бі́ка бу́кать в болóтьі der Moorochse (Botaurus stellaris) brüllt im Sumpfe.

букáтка ВР. в значеню: варéноє мясо. мнóго букáткы (в Гал. букaта хльі́ба = скибка хльі́ба).

бу́кса Ду. Büchse, пушка, скарбона.

бу́ля Л. plur. бу́льі Kartoffel. у бу́льі нать. — бӧмбовкы́ (бімбовки) я́годы бу́льі Beeren der Kartoffelpflanze. (жартовлива примовка: бу́льі — бу́льі, так бы в тя о́чи, як цыбу́льі!).

бумбáня Ґ. Phaseolus multiflorus дуже велика пасу́ля с червлéним цьві́том.

бу́нка НД. Coccinella (septempunctata), Marienkäfer, Sonnenkälbchen; приговорюють: бу́нко — олéнко! пóлеть до нéба!

буркýш О. magy. burkus значить Прусак; Мадяре в своі́й національній нетерпимости надали згірдно те імя на кличку псам а від Мадяр переняли несьвідомо̄ тую назву і рускі селяне.

буря́н Ґ. Unkraut.

бурачéнка Я. н. борщ бурачéний.

буровáньі НД. nom. sing. буровáня круглі сливи, великі, чорні; є і білі буровáньі.

бутéй овец МЛ. дванадцять сто овéц.

бутни́к Ґ. або луцéрна Ґ. Medicago sativa, Luzerne, ewiger Klee, Schneckenklee, равельник.

бутьіти Д. brüllen; ein Getöse verursachen. чує́ме, колй бутйть в ночй водяньйй біка (Botaurus stellaris).

бы Бі. dass, damit. пöдбородник держйть клеба́н, бы вітер не зняў з головы́. — бых Р. О. то́бых не ма́ли Р. ко́бых найшоў, то́бых озмиў.

бы́дзень Гр. К. ВР. Rinderbiesfliege, Hypoderma bovis. „бы́дзень кірять маржйну“ Гр. „му́ха што кірять ма́ргу“ К. „бидзень спу́дить ма́ргу“ К.

бы́зканка Д. Hypoderma bovis, Rinderbiesfliege.

бы́зкати ся Д. полошити ся від бизканки. — бы́зкать ся коро́ва.

было бы ти пога́ное Стр. проклон: Unheil über dich!

бы́ляниця Лаг. по́ле, на котрöм зöбрано кйндирицю (самі бйла стирча́ть).

бы́стрый Ду. schnell; hurtig; feurig; scharfsinnig. бы́стра вода́. бы́стрый кöнь. бы́стрый чоловік. psl. бꙑстръ ταχύς, citus.

в. ва́вкати МЛ. miauen, нявкати. коты́ ва́вкають, кöт ня́вкає.

вадь. вать Стр. oder. magy. vagy, вадь — вадь Я. entweder oder.

ва́дити ся Стр. Лв. сварити ся, ва́дять ся с сусьідом sie zanken mit ihrem Nachbar. ва́дьба Zänkerei, Zank.

ва́жити свойім жите́м Пу. sein eigenes Leben auf's Spiel setzen.

валкы́й сньіг НД. grosser Schneefall, што увалйть сньіг великы́й.

валу́в ВС. (валöв) Trog. genit. валова́.

валу́шный Стр. zuständig, wohnhaft, звöдкы валу́шны? або де быва́уть?

валу́шный. вало́вшный НД. способный, здатный; придатний, користний. Не валу́шный. magy. való wahr, wirklich.

ва́па Лв. де вода́ сто́іть, што (що) не го́дна істечй; грузке́ місто, грязйло, ож зата́не маржы́на, не го́дна у́йти з ва́пы Sumpf, Morast, Lache, Tümpel, Pfütze, psl. вапа λίγνη, stagnum.

варґа́ Стр. Gärberei. до варґй ко́жу у́правити або у́варжити (у́варджити). ко́жу уваржйў = скіру виґарбовав.

варґа́рь МЛ. Gärber. варґарі варґу́ють шку́ру. magy. varga = Schuster, Gerber.

варґова́ти Я. gärben, варґо́вана шкіра = ґарбована скіра.

ва́рмедь столиця. на ва́рмеди Земплинськöй — варме́дськый = царськы́й, столичний. варме́дська школа. — крайінська шко́ла = шк. удержувана громадою.

вартува́ти verb. trans НД. пильновати, чатовати. ма́чька мышь (мöш)варту́є die Katze lauert auf die Maus.

вну́ка НД. innerhalb. во́нка НД. auszen, ausserhalb.

варува́ти Ду. behüten. няй Буг вару́є! Gott behüte.!

варча́ти Ґ. knurren, miauen. варчйть мацу́р der Kater knurrt.

ва́тру накла́сти О. Feuer schüren.

вжеребйти ся Ян. Junges bekommen (von der Stute). жеребна́ кобйла.

вдя́чно. вдя́чньі Ир. Ду. Höflichkeitsformel etwa: ich bedanke mich, ich bin sehr verbunden.

велика́ жалйва НД, Urtica dioica, grosse Brennnessel.

вендйлька Ґ. „скопе́ць, што дойіть“ = ск., до котрого дойіть. cf. magy. vendel Butterfass.

вепе́рь Я. хара́шеный, що має відрізані му́ды.

вербова́ня Ир. Д. вербо̂вка Д. Balsamina hortensis, Balsamina (листє подібне до вербового).

версть Гр. поколїнє. версть тепе́рь слаба́ die jetzige Generation ist schwach psl. връсть et връста ἡλικία, aetas.

ве́рстный кум. ве́рстна кума́ Стр. що вла́сне держи́ть дити́ну до хресту́; бога́чь бере 12—15 кумів до хресту́.

верьхови́нский Р. з верьховини. по верьхови́нски nach der Weise der Gebirgsbewohner.

веселі́вка О. Regenbogen, iris.

весельі́ти Лв. веселым стати heiter werden, sich erheitern. — весе́лы́й ду́же Вл. sehr heiter; sehr fröhlich.

вечӧркы, вечу́ркы Лв. Abendunterhaltungen, вечерниці. на вечурка́х. по вечӧрках.

вечӧрни́ця Лв. Стр. Abendstern. спе́ред вӧр схо́дить вӧрни́ця=Morgenstern. — вече́рниця Ґ. зоря́ вечӧрня, Abendröthe.

ви́бачний О. nachsichtig. бу́дьте ви́бачні wollen Sie entschuldigen.

ви́дко сльі́ду або ви́дко, сльіда́ куды іде́ Стр. man sieht die Fährte.

ви́дра О. Fischotter, Lutra vulgaris. psl. выдра.

вы́зӧр Гр. ВС. genit. вы́зора во̂зӧр З. Fenster. рамина́ до вы́зора Fensterrahmen. смереко́ва ра́мина. — фу́тро, де вы́зӧр сто́іть = гал. футри́на Verkleidung. вӧчко́ Fensterscheibe.

вы́з'явити ся Рос. уявити ся, виявити ся an's Tageslicht kommen.

ви́йде з га́дки Р. es kommt aus dem Sinne, man vergisst.

вы́мя Л. Euter.

ви́нниця Ім. 1) Weinstock, Weinrebe, Vitis vinifera 2) НД. Weingarten.

вы́слонь Lehnsessel cf. psl. слонити сѧ acclinari. гал. ослін Bank.

вити пр. пес хвосто́м вє der Hund wedelt mit dem Schwanze.

ви́шнє Я. cerasus, Weichsel

віґа́н ВШ. або сукма́н cf. magy. viganó = Frauenkleid.

відбити від циньки дьітину О. = відлучити.

віддо́жджник Ир. Regenschirm.

ві́дьма МЛ. in der Bedeutung: Nachtfalter, phalaena.

відсохтува́ти сє Кв. О. sich abgewöhnen, entwöhnen, відвикнути. відсохтува́у сє від жи́тного хльі́ба — Кв. шо відсохтува́у сє сво́го язи́ка — то лайда́к! О.

відта́к (віттак) Р. sodann.

відчіхра́ти во́уну О. відчесати.

ві́йко (віко) Я. Augenlid, palpebra.

ві́знака. Р. Kennzeichen (ві=вы).

вінцільі́рка НД. Weinschildlaus, Lecanium vitis.

вірь О. Hengst genit. вірє́. купи́у одно́го вірє́ er kaufte einen Hengst. genit. воря́ ВР. psl. орь čech. oř Ross.

ві́рник Л. парохіянин. мо́йі ві́рники meine Pfarrkinder. psl. вѣрьникъ πιστός, fidelis.

ві́ровати Лв. ві́рувати Л. glauben. не ві́рую тому = гал. не ві́рю тому. ві́руйте = вірте.

вісохтува́ти О. навчити (ві=вы).

ві́терниця Ґ. Лв. НД. „віхор, што в карі́ку обе́рне" НД. Wirbelwind. Sturmwind. Gestöber.

вӧчко́ Л. вӧчко́ на во́зорі (вы́зорі) Fensterscheibe.

віщӧвни́к Гр. Wahrsager. по̂шо́у до віщӧвника́ čech. věštec.

віходити Кв. verb. trans. злїчити, вилїчити. доктор віходи́ў хло́пця (ві=вы).
вовки́ Я. Ononis hircina, Hauhechel. Як сухе́, то беру́т на постельі́нє під маржи́ну.
вовкуни́ Бч. Hungerzwetschen nom. sing. вовку́н. воўкуни́ О. Brombeeren.
води́ця березо́ва Ир. або сӧк березо́вый гал. сок бере́зовий Birkensaft.
води́чка МЛ. dem. v. води́ця Wasser. хоть води́чки ся напити.
водова́ я́щурка Г. Triton, Wassermolch.
водомы́я звич. plur. водомы́йі Коп. „што вода́ у́мыє" vom Wasser ausgespülte Stelle. тве́рдо вели́кі водомы́йі.
водяна́ хворо́та НД. Wassersucht.
водяны́й біка Стр. Botaurus stellaris, Rohrdommel, Moorochse, букало, гупало, букач, гук. в. б. задыі́не пы́сок у во́ду і бу́ркать як біка die Rohrdommel taucht ihren Schnabel ins Wasser und brüllt, wie ein Stier (nach der Aussage des Volkes).
водя́нка Вл. Wassersucht.
во́здух Ґ. Лв. Р.... Luft psl. въздоухъ ἀήρ; αἰθήρ.
в-окру́г Р. rund herum. черв (черьв) обто́чит в окру́г.
вола́рь Д. пасты́рь, што во́лы пасе́.
во́лик бо́жий МЛ. Lucanus cervus, Hirschkäfer.
воло́воєо́ко Ир. Стр. воловóє о́ко З. воло́воє во́чко Стр. воло́веву́чко Мар. воло́ве вучко́ Г. май пицьі́цьке, крузь плут про́йде. воло́ве о́чко ВС. має гнызд́о на земли́ в незаху́днум місци, де рі́счечко — гнызд́о тако́є доуговисте, гей токаня́тко (горнятко). воло́ве о́ко Бі. вадь ломовы́й коро́ль по лома́х (Waldbrüche) бы́вать. Zaunkönig, Zaunschlüpfer, Troglodytes parvulus.
во́лос Г. Fadenwurm, Wasserkalb, Gordius aquaticus. аж ізо́пє во́лос з водо́у, то не до́бре = коли випє волос з водою etc.
вон Ян. Пу. nach Aussen; hinaus. ві́простут клеваке́ вон. я́щурка у́йшла́ вон die Eidechse entfloh. у́тяг його́ вон із я́мы Пу. er zog ihn aus der Grube heraus. psl. вънъ ἔξω, foras.
воньі́ти ВШ. Г. Стр. stinken, einen widrigen Geruch verbreiten. ры́ба уд головы́ вони́ть ВШ. вода́ вони́т сьі́ркоў Г. das Wasser hat einen Schwefelgeruch. попука́ч вони́ть Стр. der Wiedehopf stinkt. psl. вонꙗти ὄζειν, olere, ukr. воняти.
воня́чий Ир. stinkend, зло́го за́паху ukr. вонючий.
вороблячькы НД. сливки круглі, червени.
вороб́ок Л. Г. ВШ. Spatz, Sperling.
ворожі́ля (правильно: ворозы́ля) на кру́мплях Лв. воро́зя у кро́мпльів Стр. die langen, strangförmigen,, unterirdischen Ausläufer der Kartoffelpflanze; auch Stengel sammt Blättern derselben rad. връз. psl. поврѣзати δεῖν, ligare cf. поврꙗзъ pol. powróz, ruth. поворозъ.
во́рох ВС. купа, Haufen. В во́росьі ходили до школы = равом ходили до школи. у во́росьі І. в купі.
во́рча Ир. Лв. вадь піпа́к Geschwür. во́рча, што у́верже пӧд ши́йоў.
воря́к Ґ. Hengst, admissarius psl. орь, čech. oř, Ross.
впоре́жений борщ Я. борщ підправлений сметаною.

всягды всягде Ґ. Вл. Лв. ВС. Ир. überall. не всягды nicht überall; в Гал. всюди, всюда.

всєкий Я. jeder.

втемесити ся Лв. утихнути, ущухнути. вже бысь ся втемесиў = утих бысь.

вушi свинськi Лв. Finnen (Cysticercus cellulosae).

вшиткий ВС. Л. (вшиткий) весь, всьой. вшиткий лыс. вшитке вéрно. вшитко даў er gab Alles.

вєдно ВР. вєнно zusammen. много баб зőйшло ся вєнно = много баб вiйшло ся в купу.

г. габá Ир. Welle. габá гучить die Welle braust magy. hab.

гáдиньiй слугá ВШ. гáдиняча слугá Iм. plur. гáдинячi слýгы. Libellula, Wasserjungfer.

гáдинка Бi. Kreuzotter auch гид genannt, womit schliesslich Schlangen überhaupt bezeichnet werden.

галáйкати Вл. lärmen; unartikulierte Laute von sich geben. галáйканя в кóрчмi = співанє i крик в кóрчмi.

гáлас ВР. 1) Fischer 2) Sterna, Seeschwalbe magy. halasz Fischer.

галőв Ґ. genit. галóва Fischnetz. галőв iз чóрных нитóк ýплетено = сїть на риби з чорних ниток виплетено magy. háló.

галýза О. Ast де iнде: голýва.

гáмiшний чоловiк ВШ. „што (що) умствýє, што собi перегáдать" listiger, hämischer Mensch magy. hamis falsch, unecht.

ганьбити ся Л. стидати ся, sich schämen.

гаракáй Кл. Specht, picus.

гарч НД. ВС. magy. harcsa Silurus glanis, Wels, сом.

гасити жáжду Ир. den Durst löschen. „напиў єм ся воды та угасиў жáжду вадь утолиў жáжду—говоримé по свойiй бéсыдi".

гат genit. гатý Ир. хáща, лїс, гай.

гвőзд Г. Iм. Вл. Ду; plur. гвозди et гвőзды Iм. гвőздик Л. plur. гвőздикы eine Fischart. nach der Beschreibung: Cottus, Groppe, Kaulkopf. гвőзд дуже гузкы́й хвőст мáє I. — гвőздик терпкы́й (rauh), кóле в руку; дýже му тонкы́й хвőст; гóлову му одтинáуть Л.

ге Лв. гей Г. НД. ги(гы) такы́ хлóпы ге лéвы. Bauern stark wie Löwen. — гей горóх wie Erbsensamen. — ги я учiниў wie ich gemacht habe.

гéла. гéлла. Стр. aquila Adler. гéллы фiтькауть; лем єднá гелла лытáть. гéлла Лв. Milvus, Milan. великá гéлла зр. magy. héja = Habicht.

гéньде! Бi. dort in der Ferne.

гéринґ plur. геринґи ВС. Häring.

гертыка Вл. НД. Ир. гыртыка МЛ. Dürrsucht, Lungensucht, Schwindsucht cf. nsl. jetika bulg. ohtik lat. hectica gr. ἑκτική.

гéрцы plur. або засnőльниця Вл. два тыжнi по великóдни i по рőздвi, коли не є пóсту. гéрцный тыждень такóж i Мытарева педыiля.

гыд Л. = гал. гад Schlange. я днесь видыiў гидá. гыд ВР. Kreuzotter; Schlange (найчастiйше про него кáжуть: овőн т. є. вiн). гыд I. Schlange; Eidechse.

гőрковáня ВС. Bitterling, Rhodeus amarus.

гись! О. кличка, як гóнє вőвцы.— тпру! тпру-ка! як до себе кличе.

гичька у ріпы МЛ. Stengel sammt Blättern bei dem Kartoffelkraut.

гия Пу. Habicht. гия бє курєта magy. héja Habicht.

гід Я. Jahr. тогідь im vorigen Jahre.

гія МЛ. треба. не гія меньі=мені не потрібно. меньі гія серсаму = мені треба орудя.

гладєк Ян. гладюк або слїпак, Blindschleiche, Anguis fragilis cf. гал. гладун (від того, що гладкий).

глас пр. іде на глас пак НД. es reimt sich.

глöг, genit. глогу Ім. ВР. Бч. nom. plur. глогы Weissdorn. глогöвка Ду. Weissdorn.

глота НД. Gedränge. глöтно, глутно МЛ. глітно, натовпно. дуже глöтно (глутно) в церькві in der Kirche ist ein grosses Gedränge.

глядати НД. suchen. глядати товариша свого psl. глѧдати βλέπειν, videre; περιβλέπειν, circumspicere.

гньівник О. ein Erzürnter. гньівника просити = прос. чоловіка, що сє розсердиў. хоть які гньівники selbst die meist Erzürnten.

говöрка ВР. Redeweise; Gerede; Gerücht.

говорючий Бі. vielsprechend; gesprächig.

годинка З. Uhr; Taschenuhr, čech. hodina.

годованик Ґ, = гал. годованець, хованець, „што возме малого за свого“ Pflegesohn, Pflegling.

годованка Ґ. „што малу возме за свою“ Pflegetochter, хованиця.

гойдалка Стр. Schaukel, гойдавка, гойданка, хитанка.

гойкати НД. кричати, накликувати. гойкати на кого. згойкать на ньóго = кликне на него.

гольінка Пу. Unterschenkel, Schenkel. на смак бы ти упало, долы голынками бы ти потекло! (по злому псовать).

голобрыш Вл. батяр, Vagabund, Proletarier.

головель МЛ. Huchen, Salmo hucho. головльі імаєме в Тисьі. у Гуцулів: голович, головатиця, головиця.

головня в ватры МЛ. Brand.

головенька Г. Claviceps purpurea, Mutterkorn (в гал. головня = Tilletia, Ustilago, Getreidebrand).

голодниця у коровы Лв. місце запале межи клубами.

голомпак Ир. ein noch nackter Nestvogel, гнїздюх єще голий.

голосити ся І. sich hören lassen, sich melden. На рыковищи ольінь заревé, она (т. є. олениця, ланя) пак ся голосить.

голосниці ВС. НД. in der Bedeutung: Schläfen, tempora „за то, што ся подає (кывать ся), кедь чоловік говорить [голосниця eigtl. Stimmritze, rima glottidis, glottis; doch werden die Schläfen (ukr. виски) auch in vielen Gegenden Galiziens голосниці oder пульса (sic!) genannt].

голубина Я. синя фарбка до біля Waschblau.

голубичник ВШ. Taubenhaus, голубник.

голубій Я. mehrere Arten blau blühender Pflanzen unter anderen Cichorium intybus, ja selbst Ononis hircina.

голубкы НД. мясом напóвняна капуста галицк. голубці.

голубок Ґ. Tauber. голубкання Ґ. (Weibchen) Taube.

голу́за ВШ. Ast. в гал. голу́ва, галу́за і га́лузь cf. psl. голь, gr. ὕλον.

гомзи́ти Ду. kriechen, блощи́цы гомзи́ли psl. гълмзати repere.

гомы́ла Г. Klumpen. вели́ку гомы́лу снь́ігу накача́у. у Бойків могила в значеню: купа; брила пр. насипав могилу пшени́цы — могила сньігу cf. psl. могъıла nsl. gomila.

го́мот Ду. genit. го́моту Schall, Gebrause.

гомо́к ВС. Erdhaufen. керти́на (керти́ця) гребе́ го́мок на земли́. — керти́на нагребе́ гомкы́ der Maulwurf wirft Erdhaufen.

гора́зд Лаг. ВС. ВШ. gut, sehr; wie es sich gehört. навчи́ли ся гора́зд sie haben dies gut eingelernt. — я тя́млю гора́зд ich gedenke ganz gut.

гордо́быть Ім. genit. гордо́быти Bryonia, Zaunrübe.

горі́ Г. nach oben, aufrecht. у́ха горі́ держи́т лиси́ця der Fuchs hält seine Ohren aufrecht.

горно́к зве́стный Ду. Kalkofen, Kalkbrennofen піч, де палять звесть.

го́род Стр. Лв. Burg, Castell. befestigter Ort. сись го́род diese Festung.

городи́на Ім. Д. пліт, Zaun; городи́на або дряща Кл. пліт.

горо́шець Бі. ВР. горо́шець або ленчани́ця Лв. Wicke, Vicia.

горошкова́та земля́ МЛ. eine Bodenart. „ньі клея́нка, ньі пісча́нка".

го́рчєк НД. ги́рчик Стр. Hamster, Cricetus frumentarius го́рчєк го́ден напря́тати на дві віка зе́рна magy. hörcsög, hörscök.

горще́ до воды́ Я. ein Töpfchen zum Schöpfen des Wassers.

гоши́ти ся Ду. Гр. гньі́вати ся, zürnen, aufbrausen.

гоши́ть ся на не́го Гр. = злий на него. в старосл. гошити parare, готовити, ладити.

глиста́ О. Wurm, глиста́ земяна́ О. Lumbricus terrester, Regenwurm; глиста́ чоловіча О. Ascaris lumbricoides, Spulwurm.

гранкова́тый НД. kantig, eckig гал. гранчастий.

гре́зен З. Traube. два гре́зны zwei Trauben psl. грознъ uva.

гре́зник (вино́граду) Д. Weintraube.

гри́вна у коня Лв. Mähne beim Pferde гал. грива.

грива́к О. гривна́к МЛ. Ringdrossel, Turdus torquatus, кіс гривнатий, білогривець.

гри́вий О. mit einem Halsbande пр. вівця́ гри́ва ein dunkel geförbtes Schaf mit lichtem Halsbande oder ein licht gefärbtes Schaf mit dunklerem Halsbande.

грыза́чька ВШ. грызу́чка Лв. Wassermelone, Cucumis citrullus кавун (у Бойків: гривачка, гризучка=Brassica rapa).

гря́дка Гр. же́рдка, на котрӱ ві́шають пла́тя в хы́жи (ха́ты).

грязи́ло Г. Morast. грузавиця.

гу́ба Лв. Lippe. обі́ гу́бы die beiden Lippen.

гугу́р О. grosse Ohreule, Schuhu, Uhu, Bubo maximus.

гугуре́ц О. Waldohreule, Otus vulgaris.

гук Я. 1) свинє́, що сильно риє. 2) писок свинний. свинє́ гу́ком ри́є, поки йій не закільчє́т (закладают ко́лець дротяний у гук). чо́рна свинище гу́ком пори́ла в керту́.

гурболо́вка (в Угочі) або колоті́вка Quirl.

гу́рка Д. magy. hurka, Blutwurst, Blunze.

гу́ркати МЛ. Ґ. НД. in der Bedeutung girren гал. гуру́кати, авру́кати. голубо́к гу́ркать вадь гурчи́ть. гу́ркауть го́лубы.

гу́сош НД. сороко́вець (властиво двайцятівка magy. husz zwanzig; huŝzas Zwanziger).

гу́сленка О. скваснїле варене молоко. спе́ред соло́дко молоко́ варе́т — а пото́м квасныє.

гучати ВР. brausen, rauschen. вода гучи́ть.

Ґ. ґа́вра (ґау́ра) Г. І. леговище медведя. Медві́дь у́бере зе́млю та скла́де коло́дя́. В ґа́врі лежи́т і сце (= ссе) пе́рсты.

ґаз Стр. пу́дла капу́ста, пере́грызкы, ме́рьва magy. gaz.

ґа́ґати О. Ґ. ВС. schnattern. гу́ска ґа́ґає О. ґа́ґать Ґ. пода́є го́лос або ґа́ґать ВС. гу́скы ґа́ґавуть ВС.

ґаґоли́ця Д. etwa: „die schnatternde“ Attribut der Gans. што ґаґони́ть. гу́ска-ґаґоли́ця.

ґа́йда Я. „пусти́й пес, що все бре́ше“ ein häufig bellender Hund.

ґали́ба, до ґали́бы Вл. в значеню: до чорта! до нужди! magy. galiba = Plackerei; Schwierigkeit.

ґа́лиця Я. Vieh, Hausthiere (ґа́лиця=коро́ва, вівце́, поросе́, ку́рка, ка́чька..) [„ґа́лиця“ „ґалю́ґа“ зовуть Гуцули в Жабю гадину або змию́ Pelias berus, Kreuzotter—варте уваги гідним, що декуда в Лемківщинї, так як і на Мазурах зовуть зьвірята домашні загалом „ґадзьіна“ польск. gadzina = гадина].

ґара́дичі Д. ВС. Treppe, сходи magy. garádics.

ґарґа́ла (коло Унґвару) коновка, Kanne.

ґарґа́ла Лв. Gurgel. ґарґалїзова́ти Ир. gurgeln.

ґе́дзавка НД. Лв. Hypoderna bovis, Rinderbiesfliege.

ґеле́тка Ім. „мала́ бо́чька, в котрôй держа́ть кваснúну вôд кôз“. cf. Gelte, im mittleren Lat. galeta, gelta, gr. γαυλός.

ґеверґі́на К. Georgine, Dahlia variabilis.

ґелюхы́ або черева́ Ду. Gedärme.

ґембúць Ґ. НД. genit. ґембця́ magy. gömböc жолудок, Magen. cf. слов. gôbec Mund. руск. губа Lippe; Mund. польск. gęba Mund.

ґембúць Лв. кышка с ка́шоў, з мня́сом.

ґе́нґлавый Пу. ґе́нґлявый Лв. schwächlich, schwach, kränklich. magy. gyenge oder gyönge schwach.

ґереґова́ня НД. Aster, Sternblume cf. magy. kerek = Rad.

ґеренда́ або селе́мено МЛ. Tragbalken, „що поче́рез хы́жу“, magy. gerenda.

ґе́рґелицє Я. ґе́рґелúця МЛ. Calandra granaria, schwarzer Kornwurm.

ґерґі́на НД. Georgine, Dahlia variabilis.

ґе́рла (в Марамоnóші, в Крачунові) Schwein, свиня. ґе́рля МЛ. = льоха, Sau.

ґерч О. Geschwür magy. cf. magy. görcs = Krampf; Knoten.

ґе́тел Кв. Specht, picus.

ґи́ба ВШ. ґи́ба mageres Pferd.

ґи́ндати. ґы́ндати Лаг. lallen. ґи́ндать ды́тина = лепече.

ґі́ґнути Ду. трунути, stossen.

ґірґа́лка ВС. Л. ВШ. Gurgel в Гал. ґірґа́чка, гартанка.

ґо́вбник Д. (ґоўбник) Gründling, Gobio fluviatilis.

ґо́внарь Бі. поломаноє, старо́є де́рево.

ґомбичькы́ Ім. plur. Gänseblümchen, Bellis perennis (вла-

стиво ґомби́чка = magy. gomb. ґузик cf. gõmb куля, клубець).

ґонґори́чька Ґ. Sonnenkälbchen, Marienkäfer Coccinella (найчастїйше septempunctata). дыти говоря́ть, коли́ пущя́уть: ґонґори́чько! спусти́ крильця́ на обі́ быльця́, по́леть до бо́жого до́му!“

ґонда́ МЛ. кно́роз, Eber. magy. kandisznó.

ґондо́ля Лв. Kummer. у ґондо́лї = в журбі, im Kummer cf. magy. gondol kümmern.

ґорондейка або дурна́ пасу́ля ВШ. Phaseolus multiflorus, vielblumige Feuerhohne („дурна́“ тому, бо єї корінє їдке — але насїня великі можна їсти).

ґо́тел Ян. plur. ґо́тлы Specht, picus.

ґо́тур Ян. Auerhahn Tetrao urogallus. ґо́тка Auerhenne, urogallina.

ґра́ґати О. knarren, kwacken. качьки́ ґра́ґают.

ґрапа́ти О. волочити. ґра́па О. борона. ґрапа́є ґра́поу = волочить бороною.

ґре́хкати Д. grunzen. поросячька ґре́хкать die Sau grunzt.

ґріф Я. до ка́чаня де́рева (берве́н) в бу́тины ein hölzerner am Ende mit Eisen beschlagener Stiel (Griff) zum Herabwälzen der gefällten Baumstämme.

ґро́фкати Стр. ґрьо́хкати Ґ. ґру́нькати Ир. grunzen. свиня́ ґро́фкать, ґрьо́хкать або ґруньчи́ть das Schwein grunzt в Гал. кругу́нькати, хру́нькати, хрюнькати. хрунь Schweinsrüssel; Schwein.

ґу́жела Кв. ґу́желиця МЛ. ґужули́й plur. ґужулийі МЛ. ґуджулей, ґуджулай, ґуджулайка Geotrupes stercorarius, Mistkäfer, Rosskäfer. ґу́жела водяна́ Кв. Wasserkäfer, Hydrophilus piceus et Dyticus, Schwimmkäfer.

ґу́ля волу́в МЛ. стадо: сто, пуу̂друга сто (150), два́сто волу́в. magy. gúlya = Hornviehherde.

ґу́та Лв. Schlag. ґу́та бы тя вбила! der Schlag soll dich treffen. magy. guta. lat. gutta. it. gotta.

Д. да́вньішньій ВР. давнїйший да́внїшнеє жи́то.

дай Бо́же здоро́вля Лв. Ир. gewöhnlicher Gruss: Gott möge Sie gesund erhalten! дай Бо́же здоро́вля! ка́же, што вхо́дить до хыжи; ґазда́ одвіту́є: дай Бо́же здоро́вля! про́симе, сыда́йте! — гість сыда́ючи ка́же: дя́куу! што да-што ново́є?

да́кый Стр. деякий (да + кий; да = де). да́кый чоловік; да́ка жона; да́коє теля́. — ци не родина́ Вам да́ка. Лв. sind sie verwandt mit Ihnen?

дак ле мож Лв. (з: дак лем мож) де лише мож.

да́раб ВС. ум. дара́бчик Stück magy. darab.

да́котрый Д. декотрий.

да́як ВШ. auch irgend welche Weise.

двори́ти ВШ. двори́ти ся Г. den Hof machen; spielen, sich unterhalten. я ся з неу̂ двори́у̂ = бавив. — дво́рят ся у ка́рты; хло́пцьі дво́рят ся = забавля́ут ся. — з Бо́гом двори́ти не мож. — двірка (дво́рка) ВШ. Unterhaltung, Scherze.

девя́тка І. пасу́ля, што у девять тыжньів, коли́ одцвите́, можна урвати; сьімка што у сьім тыжньів мо́жна у́рвати.

де́йжа І. Д. шафе́ль (коло Унґвару) Schaff, Kübel зр. гал. діжа́, дї́жка. „де́йжа, де по́ять свиньі“ Д.

демикати ВШ. подемикати ВШ. поламати, потрощити.
денник О. Taglöhner. денницька робота Taglöhne.
денце МЛ. dem. v. дно Boden.
денчанка Бі. Blinddarm, intestinum coecum.
дербанка Д. ВС. Hundsrose, Rosa canina. хоснууть: роблять лекварь: коли горазд черлені дербанкы, то збираути і варять на лекварь; як ся устойіть у склянках, то солодкоє.
держек Я. Handgriff.
дереш І. П. Schimmel, Grauschimmel в Гал. кінь морозоватий, деришистий або дереш magy. dér, Reif; deres bereift, mausfarb.
деркач Лв. Wiesenknarrer. деркач живе там, де мокрота.
держано Стр. Stiel в галицк. держално.
деякі О. = декотрі, einige.
деримокса МЛ. Бч. eine Straucharts. „має кожу кучеряву а лист, як на черешны та май тоустый“. „беруть на цибухи (попісари).
джеджора Я. Eichelheher, Garrulus glandarius.
джехлый Ян. дуже подібний, викапаний. джехлый Никола.
джуґас Я. Keilhaue mit zwei Hörnern „з двома рогами“. чокан Я. Keilhaue mit einem Horne oder Zahn.
дзвонник Л. Glöckner, звонарь.
дзер або жентице О. сирватка, Molke.
дзиндзель К. дзиндзиль ВС. НД. дзиндзоль Стр. сопель. з носа висять дзиндзлы К. дзиндзилы з леду ВС. НД. Eiszapfen. дзиндзолы Стр.
дзинькати Д. klingen, klimpern. дзинькать грошми.
дзьовбак Ду. picus, Specht.
дзямыґа Ім. толок до подушованя (дзямыґаня) ягід винограду. Кедь подзямыґать, бере виноград у міх і топче ногами.
дзямыґати Ім. мяскати, дускати на мяску.
дзюжмик НД. китиця, букет. єден дзюжмик цьвітів ізвязаный. на кестемен покладе собі дзюжмик або бере у рукы.
дивляти ся МЛ. bewundern, besichtigen. дивляю ся на маржину.
дикаластӧвка Лв. Uferschwalbe, Cotyle riparia.
дикамачька Ім. Д. wilde Katze, Felis catus. у льсах бывать.
дика паприґа Ім. Datura stramonium, Stechapfel.
дикун Бі. ВС. Ґ. Г. Ім. Ду. Wildschwein, Eber, Keuler. дикунка Bache, wilde Sau. дикунчата Ім. дикунчата ВС. Frischlinge, wilde Ferkel nom. sing. дикунча. на дикунови два клы горі і долы Ду. = у дика два кла etc.
дымкы-садянкы І. цибулы дымлені, што садять.
дымляна ластӧвка Лв. дымненка Ян. Rauchschwalbe, Hirundo rustica.
дынник Стр. Kürbispflanze. дыня печучька што йийі печуть для людий. свинячька=дыня для свиний.
дитинські зубы МЛ. Milchzähne.
дыхане Р. animal. у всему сьвіту дыхане всеке psl. дꙑханиѥ animal н. пр. всꙗкоѥ дꙑханиѥ да хвалить Господа.
дійнице Я. Melkgefäss.
дыілок Ір. dem. v. дыл Wald, хаща; bewaldeter Berg. попод дыілок зелененькый упау снытжок молоденькый unterhalb des grünen Waldes fiel ein frischer Schnee зр. румуньск. deal = гора.

до́бре ра́но! Кв. Лв. (scilicet: най Вам буде sive: дай Вам Боже) guten Morgen wünsche ich! також: до́брый день.

добры́день Лв. guten Tag! до́брый вечӱр! Лв. guten Abend!

до́брый ра́нок О. guten Morgen.

добро́та Лв. eigtl. Güte. у доброті = в до́брім житю.

добру нуч! МЛ. добру ніч! Ян. добру нӧч! Лв. gute Nacht (scilicet: перебудьте sive: добру ніч дай Вам Боже!) дай Бо́же до́бру нуч МЛ.

до́ўгый лист Лв. так називають тут загалом письмо з уряду.

доўгови́стый НД. länglich. доўгови́стоє листя folia oblonga.

дове́ршити Стр. vollenden, дове́ршити або догото́вити да́ку роботу.

доўжа́нка Ґ. горнець високий і тонкий ein hoher, enger Topf.

доганя́ти І. давати догану, вытыка́ти хиби. — не доганя́й барна́ барнí, бо обо́єсьте в ярмí! (примовка).

догото́вити Стр. довершити, скінчити. догото́вити робо́ту да́ку.

додьіва́ти Ір. ушкоджувати Schaden verursachen; beschädigen. psl. додѣвати cogere комоу cf. додѣꙗти сѧ molestum fieri. додьіва́уть медве́ды теньґери́цю і ове́с і худо́бу убива́уть.

доду́мати ся З. sich entsinnen. най ся доду́мау.

дождже́нка Кв. Feuermolch, Salamandra maculosa. „що на дождж віхо́дит; коли вийде, ме дожджи́ти“.

дозира́ти З. besichtigen, Aufsicht geben.

дознава́ти ся К. довідати ся.

до́йка З. Лв... Amme psl. доильница τροφός, nutrix в гал. однакож ді́йка=Zitze am Kuheuter plur. дійки́. — до́йчити дыти́ну З. das Kind säugen.

доки́дати Я. hinzuwerfen, zugeben.

до́кӧль. до́кля Лв. bis.

докры́хты Гр. дома́к ganz und gar.

до́кус НД. = на́прах НД. ganz und gar, gänzlich.

доло́нь З. гал. долоня, flache Hand.

дома́ка Л. ganz und gar, völlig; ganz. во́рон до-ма́ка чорний der Rabe ist ganz schwarz. ша́шка до-ма́ка зйість жи́то der Kornwurm vernichtet gänzlich die Roggenfrucht.

домови́на, тру́на, дереви́ще О. Sarg.

допо́сльідь ВШ. до остатка.

досві́дчити Лв. свідками доказа́ти durch Zeugen die Wahrheit beweisen.

доона́дьіти Ду. доона́дьіли лю́де die Leute trieben es so; die Leute probierten, bis sie dazu brachten, bis sie erfahren haben.

досто́яти Рос. ausharren. хо́чу се́се́ досто́яти ich werde darin ausharren.

досуди́ти Л. Д. nach langer Erwägung zu dem Schluss gelangen. досуди́лисме, што пӧдо́ймеме платню...

доцигони́ти (коло Середнього) догони́ти.

дочю́ти Стр. я дочю́ў, што вы зна́єте.

дошпе́нта ВШ. Гр. bis zum Stumpf und Stiel. мӧль дошпе́нта пойі́ў cf. pol. do szczętu.

дохва́тити Ім. допасти, дохопи́ти.

до́ходок Л. Einkommen. до́ходку много.

дрöб сóли Ир. „вáжить однý мáжу: дві мáжи = мéтер“ (так казав селянин; „метер“ відай значить q = цетнар метричний).

дрöбля Ір. дріб пр. кури, гуси. дріблю кличеме також п р-й й д а, бо прийделýє ґаздыі (шкóдить, робить шкоды). має много дрöблыі або прийды.

дрівó Я. Holzscheit. дровцé Стр. demin.

дринт НД. пр. кöнь іде у дринт= дуже поволи; кедь швúже = тряпом im Trab, а кедь май швúже то: ґалýпом.

дрібóцький О. дрібненький, ganz klein, sehr klein.

дрік Стр. пень. Stamm. magy. derék. cf. čech. dřik = Rumpf.

дроздúця МЛ. Рос. Drossel, namentl. Singdrossel.

дротянúк ВШ. черьвакы ся чінять; дротянúк пройідать кряг: полотéнце на серединыі попройідує; овöн жоўтявый, мацыіцькый, не є дóвжый, як пöўтора центимéтра; по крягови быівать і гет повéртить. Як удорваў челяннык (челядник = чоловік) дротяникá в крягóм, то бýде мáти щáстя. Raupe der Bienenmotte oder Wachsschahe; у Німців Drahtwurm = Larve des Saatschnellkäfers, личинка засівника чертастого (Agriotes lineatus).

дрыварня З. дрівітня Holzkammer čech. dřevarna.

дрýгий Ян. alius, ander. плистка (Bachstelze) є жоўта і біла — а ластівки то другі птáхи.

дрячка Ґ. або свербиўвка Ґ. Rosa canina, Hundsrose.

дрєхлявый О. або бетéжний kränklich, слабовитий psl. дрѧхлъ σκυθρωπός, morosus. в гал. дряхлий, дряхлавий.

дубóві оріішкы Стр. НД. Galläpfel. на дýбі гей ябличата — то дубóві оріішкы — іншак не звуть. Стр.

дуґóвка Пу. дуґóўка Stöpsel magy. dugó.

дýдати ВШ. dudeln. дудáш dem. дудáшик Dudelsackpfeifer.

дýпа НД. Arsch, Steiss. дýпу на мня упняў=гузицю на мене випяв pol. dupa cf. psl. доупина cavitas. доупъкл foramen = hal. ruth. дубка (дупка). дятель має гніздó в дýбці = der Specht nistet in Baumhöhlen.

дуплé Ян. НД. Baumhöhle. в дуплú медвідь сидúт зимí Я.

дурнячька Вл. дурнєчка Р. Typhus.

дяка Лв. Ир. НД. дєка О. in der Bedeutung: Lust; Annehmlichkeit; Gefallen. не дяка ми ходúти ich habe keine Lust zu gehen. як мáє дєку казáти — wenn er sagen will. скáжу хоть на дяку, хоть на недяку ich werde es sagen, ob es gefällt oder nicht. людям не пó дяцыі Ир. den Leuten gefällt es nicht.

дятел Г. plur. дятлы. дятел МЛ. plur. дятлы́. дятéл Пу. plur. дятлы́ Specht, picus. дятер (Марамар.) Specht. plur. дятры.

дячити ся Вл. gefallen. не дýже му дячило ся = не подóбало ся.

дюгнути Стр. einen Stich versetzen, stechen. паскýдниця дюгне = гадина укýсить.

дюґовнúк К. eine Art Senecio.

е. éзер Бі.. тисяч. пятьнадцять езерöв = пятьнайцять тисяч. — изир. ізир. іsір. magy. ezer.

éпен Стр... magy. épen just, eben.

éперка Д. éцеря Вр. magy. eperfa. Maulbeerbaum.

есé ВШ. отсе, от. есé молокó.

ешерньовка Вл. Regenschirm magy. esernyő.

ж. жáберина К. жéберина О. жáбирина Ґ. жáбиритина Д. 1) Froschlaich. што жабы напущя́уть у вóду; з жáбирины чи́нять ся пýголовкы Ґ. 2) Wasserpflanzen namentl. Wasserlinsen und Algen.

жáблянка Ду. Teich- und Flussmuschel, Anodonta et Unio.

жáблячі коры́тята Стр. Schalen der Teich- oder Flussmuschel.

жáжда НД. Durst, Verlangen, Begehren. мáу жáжду йíсти ich habe ein Verlangen Kost zu nehmen. мáу жáжду дýже пити ich habe grossen Durst. я вже жáжду згасúу ich habe meinen Durst schon gelöscht.

жáждати Гр. dürsten. дýже жáждать. — быў дýже жадны́й і напи́ў ся горáзд твéрдо воды́ er hatte einen starken Durst und trank sehr viel Wasser.

жали́ва малá Ґ. kleine Brennnessel Urtica urens. „злíсша малá жали́ва" die kleine Brennnessel brennt stärker, als die grosse.

жали́вник Стр.-НД. Grasmücke, Sylvia.

жáлька Ир. Salbei, Salvia.

жар Бч. in der Bedeutung: Gift, brennendes Gift. жари́стый giftig, venenosus. гáдина мае жар. гáдина жари́ста die Kreuzotter ist giftig.

жеб ВШ. Пу. Ду. Tasche magy. zseb. nsl. žep bulg. džep, džeb. serb. џеп russ. зепь, зѣпь. turc. džéb.

жельізни́ця НД. жельізни́к Eisenbahn. čech. železnice.

жерди́на I. eigtl. Stange. Говорять про час так: Коли́сь быў у Иршáві? — Коли сóнце іщи на однý жерди́ну было́ (на дві жерди́ны etc. в міру як сонце сходить).

жертувáти МЛ. scherzen,

живы́й вóлос Д. Wasserkalb, Gordius aquaticus.

животи́ти ся Дт. живити ся sich nähren. бриндáк животи́ть ся на вéрблю, на дубі = der Maikäfer nährt sich von den Blättern der Weiden, der Eichen.

жидíвскі шепкé Кв. Raupen von Arctia (Bärenspinnerarten; die zusammengerollten Raupen sind den jüdischen Pelzmützen „штрамелех" ähnlich).

жи́дка ВР. Jüdin. в гал. і укр. жидівка.

жиля́рь Бі. що живе у ґазды́.

жüнчóвка Лв. verheiratete Frau, Ehefrau. молодá жüнчóвка junge Frau, молоди́ця.

жи́тниця МЛ. Lieschgras, Phleum pratense.

жнякáти З. жмакáти Я. pressen, drücken жмикати cf. psl. жѧти, жьмѫ, жьмеши, жьметь comprimere. ýжнякаў сорочьку. — шмáте жмакáе се маґльівни́цеў Я. die Wäsche wird mit dem Mangebrett gemangelt.

жóўкнути Г. gelb werden. жи́то жóвкне, як горáзд сухóе.

жóўта ріпа Ґ. ВС. або морков gelbe Rübe, Möhre Daucus carota. мож йíсти з мя́сом Ґ. біла ріпа ВС. weisse Rübe. біла ріпа мáрзы die weisse Rübe wird als Viehfutter verwendet.

жоўты́й друзд Г. Goldamsel, Pirol, Oriolus galbula.

жóўтька НД. в гал. жовтка Frühlingsknotenblume, Leucojum vernum (жовтя́ть писанки).

жоўтóгрудок ВШ. Goldammer, Emberiza citrinella.

жоўтя́к Л. ВС. або жóўтое пóте ВС. Goldammer (hie und da in Gal. жоўтéк Menschenkoth; dagegen жоўтýрка Gold-

ammer, жовтурка). В зімі летя́ть ід хыжа́м жовтякы́.

жоу̂чо́к ВС. жоу̂чьо́к ВС. Eidotter, жовток.

жолу́док К. ВШ. Magen. жолу́док у коро́ви ВШ. 1. по́цало Wanst 2. чипа́к Haube вы́ще 3. румеѓо́ або кни́ги Psalter 4. кляґ Labmagen. — желу́док Я. psl. желѫдъкъ čech. žaludek pol. żołądek.

жорва́. журва́ МЛ. Specht, picus.

жу́бела Я. Rosskäfer, Geotrupes stercorarius.

жук Ім. Lucanus cervus, Hirschkäfer (Männchen); жуколи́ця Ім. Hirschkäferweibchen (в гал. жук або бжук = Geotrupes stercorarius, Rosskäfer).

жуко́вина І. перстінь с камінцем mit einem Stein geschmückter Fingerring. — обру́чька = перстінь без камінця́ ein Fingerring ohne Stein.

жу́рав. жураво́к Ду. Kranich.

журави́нник Л. „вели́кое де́рево, ма́є я́блика квасні, гру́бі“.

журавій Пу. журавель у студни.

же́бя робо́та Я. Froschlaich.

З. за Лв. пр. за пôу̂ ро́ка бы́ла-м хво́ра ich war ein halbes Jahr krank. за три дні drei Tage hindurch.

забо́ры plur. tant. Вл. in der Bedeutung: Pfändung.

забреньі́ти МЛ. verb. simplex: бреньі́ти. sich verfärben (vom leichten Übergang der Farben. забрени́т збу́же = тро́хи пожовтыіє das Getreide bekömmt (beim Reifen) eine gelbliche Färbung.

забу́ти Я. МЛ. vergessen.

за́верб Г. „там де ве́рбы росту́т, ко́ло рікы́“.

за́верба І. верба з дрібнїйшим листєм.

зaві́са З. НД. Лв. Fahne, Kirchenfahne plur. заві́сы.

заву́й genit. заво́ю або верба́ черле́на МЛ. Бч. Purpurweide, Salix purpurea. плету́т коші і кошарочькы.

заги́нач О. ніж, що загинає ся. Schnappmesser: пра́вый зве ся: колода́ч О. Kneif.

заглоби́ти Лв. einstemmen; einkeilen; einnieten; einzwängen. заглобиу̂ но́гу в пень (пинь).

загна́ти Стр. Лв. in der Bedeutung: senden, schicken. загна́у̂ пôсла́нця. загна́ли книжкы́. загна́ли за до́ктором = післали за доктором.

загньіти́ти сє О. припалити ся, запечи ся. загньітиу̂ сє хльіб.

за́головок Ґ. Kopfkissen. за́головча kleines Kopfkissen. доу̂гый за́головок.

за́городка Лв. малы́й керт, kleiner Garten.

загра́бкати сьіно Ир. граблями сіно згрібати.

загури́ти ся ВШ. забавити ся, забарити ся. загурю́ ся = забавлю́ ся. загуря́ти НД. за бавити ся. не загуряйте = не забавіть ся.

задавни́стый Ім. engbrüstig. asthmatisch, за́душливый. задавни́стый вôл = што має малу́ ярми́ну.

за́дарь Ир. umsonst, ohne Belohnung. в коша́ у́мечуть тру́ды (= Drohnen, трутнї) во́нка, обы́ не йі́ли за́дарь. — зада́рьный хльіб = хлїб, що дають задарь.

задри́стати Г. mit Koth (Dreck) besudeln. коро́ва задри́ще.

за́йда Гр. Ranzen, Tornister, тайстра.

за́йти Вл. in der Bedeutung: ausreichen. кедь ми не за́йде = коли мині не вистане. ко́бы гно́ю заходи́ло = вистарчило. не захо́дить гно́ю = не стає, не стар-

чить. — пе зайшло́ ми ту́лько гро́ший у́платити Uу. = не вистало миї etc.—малы́м ся зайде́ Лв. = вдоволяє ся малим er ist mit Wenigem zufrieden.

з а й т и́ с я п р о к о́ г о Гр. обійти ся без кого. Я ся про него за́йду = я без него обійду ся, без него дам собі раду.

з а к л о́ ч и т и Д. ausbrüten; einnisten; hegen. мотылі закло́чили гусьі́льницьі die Schmetterlinge legten Eier, aus denen Raupen auschlüpften.

з а́ к ö л ь. за́кля Лв. bis.

з а к у к у р і́ ґ а т и О. запіяти. закукурі́ґаў когу́т. кукурі́же когу́т der Hahn kräht.

з а́ к у т Ду. закути́на verborgener Winkel, Schlupfwinkel.

з а к у ч е р я в и́ т и ВШ. kräuseln. закучерявити ся sich kräuseln.

з а л а д и́ т и Г. einrichten, Vorrichtung treffen. як заладит чоловік.

з а л е́ в ч н и к Вл. кöло́к, што прихо́дить на ти́нґель (вöсь) а сокоти́ть, обы́ левч не упа́ў.

з а л и ж е́ ч н и к Я. кошіль на лижке́.

з а л о́ г Лв. залöг Ґ. Pfand. в залöг да́ти verpfänden. забира́ти або побира́ти зало́ги = pfänden.

з а л о ж и́ т и вадь з а п р а́ в и т и зубы К. Zähne einsetzen.

з а л о м и́ с т и й НД. stark eingefallen; abgesetzt. заломистый бе́рїг = стрöмкый берїг (беріг) steiles Ufer.

з а л у д и́ т и (verb. simplex: луди́ти) ВР. locken. тре́ба залуди́ти пацьа́. полуди́ пацьа́. лу́жу пацьа́ = ich locke das Ferkel.

з а́ м і т ь ВР. Schneegestöber. за́міть вели́ка. навіяло сньі́гу мно́го; у сньігу́ пути́ не видно.

з а м о́ ў ч к а т и Вл. zum Schweigen bringen. напо́сльідь замо́ўчкаў жи́дика endlich brachte er den Juden zum Schweigen.

з а м ы л и́ т и Лв. I. irre führen. замыли́ў мня (ня); irren я замыли́ў = я помыли́ў ся, ich habe geirrt.

з а м у́ д з к а т и НД. beschmutzen. з а м у́ д з к а т и с я schmutzig werden, sich beschmutzen. з а м у́ д з ь ґ а т и НД. заму́дзґаў або замасти́ў соро́чьку. — заму́дзґає ся при робо́тьі.

з а о б р і́ т и Мар. придбати, надбати, у Бойків: приобріти psl. приобрѣсти ἀνακτᾶσθαι, acquirere.

з а п а м е т а́ т и Р. in der Bedeutung: vergessen.

з а п л а т а́ т и ВШ. плату (т. є. ла́тку) положити. zuflicken. за́платка=латка.

з а́ п л ь і т к а НД. коса у дьівкы заплетена с стяжкою.

з а́ п о д к а НД. Vortuch, Schürze.

з а п р а́ в и т и к р у́ м п л ь і Ґ. заправити бараболї або картофлї.

з а п у́ д и т и когось ВС. застрашити когось jmd. erschrecken.

з а п у́ с т о МЛ. umsonst. за-пу́сто до ме́не бере́ ся. за-пу́сто до ме́не узя́ў ся = гал. чіпив ся мене́ дурно.

з а р а́ з МЛ. mit einem Male.

з а р і́ н к а ВС. = ч е р л е́ н а в е р ь б а́ ВС. верьба́, што до пле́теня Purpurweide, Salix purpurea.

з а́ с и л к а у корбача НД. Schleife, Schlinge bei der Peitsche.

з а с и п і́ т и Лв. heiser werden. чоловік засипи́ть ма́ло der Mensch wird ein wenig heiser, заси́пнути item. заси́п або захры́п.

з а с ы́ п н у т и або з а х р ы́ п н у т и Стр. einschlafen, einschlummern.

з а́ с о в а gen. fem. з а с у́ в gen. masc. genit. засо́ва або р и п а

МЛ. überhängendes Ufer, steiles Ufer.
за́става Д. Лв. Ґ. або заві́са Fahne; Kirchenfahne slovac. zástava.
заста́вити ся Пу. um die Wette gehen; wetten. за́ставка Wette, Pfand.
за́тьічка Н. „што дави́ть" Fluss; Influenz.
затя́ти ся З. зацукати ся, stutzig werden. кӧнь за́тяў ся або затя́ў ся.
за́ушниця МЛ. за́ушниці Р. Halsbräune, diphteritis. [in Gal. зау́шницьі 1) Ohrgehänge 2) Fischkiemen 3) Scropheln].
зачере́ти воду Стр. Wasser schöpfen.
зачи́ркати ВС. зачеркати, anstreichen. зачи́ркаєме шва́блик wir streichen ein Schwefelhölzchen an.
за́шпотити ся Д. гал. пошпо́тати ся, пошпо́ртати ся stolpern, straucheln. кӧнь за́шпотить ся, як скоўзне та хо́че упасти.
(захры́плый) пр. столи́ць захры́плый Стр. Lehnstuhl cf. захры́пнути in der Bedeutung: einschlummern.
зафойтува́ти ся Пу. задусити ся magy. fojt=ersticken.
за́яць хыжны́й Стр. Kaninchen, Lepus cuniculus.
зба́гнути Ян. fassen, erfassen; begreifen. всего не зба́гнути паночьку!
зба́ти Лв. дба́ти. не зба́у, подекуди: не́ збам зр. словацке: ne dzbam.
збӧр (збір) ВС. З. К. genit. збору Jahrmarkt. зборува́ти К. З. відбувати збір або ярмарок. на збо́рі (збору́) купи́ў во́лы.
збіс Д. Ир. ВШ. Wuth, Wasserscheu. мушкы́ уд збі́су збира́уть на Іва́н-день із я́сеня man sammelt um Johannis an Eschen die spanischen Fliegen als Mittel gegen die Tollwuth.
збіси́ти ся Г. wüthend werden. пес збі́сит ся der Hund wird wüthend, збі́шленый пес wüthender Hund. храня́т худо́бу, што́бы не збіси́ла ся. — пес ізбіси́ў ся НД.
збі́сный НД. toll, wüthend, wasserscheu. пес збі́сный вадь збі́сны́й wüthender Hund čech. běsný.
зблудити з розу́му О. wahnsinnig werden.
збо́рище ВС. торго́виця Marktplatz.
зборува́ти ВС. ярмаркува́ти, на торзї бути. збӧр = ярмарок.
зва́ти Лв. rufen; einladen. на сва́дьбу зва́ти Лв. zur Hochzeit einladen. зва́ти ся heissen.
зве́рьхы МЛ. oben, зверха. по́тя зве́рьхы чо́рне а бі́лі гру́ди der Vogel oben schwarz und an der Brust weiss.
звесть Ду. Гр. Kalkstein, Kalkspath. мно́го зве́сти eine grosse Menge Kalkstein. звесть па́лену полива́уть водо́ў і чінить ся вапно́ psl. **извисть** calx viva. **извєстьникъ** coementarius.
зві́дати ся Лв. fragen. коли́ ся зві́дать wenn man fragt.
зьвіре́ О. in der Bedeutung: Reh. В нашім лы́сьі зьвіре́та стріле́ють in unserem Walde werden Rehe geschossen.
звон МЛ. зво́нка МЛ. von Aussen. звон покла́дене.
зво́дом Г. ізво́дом langsam, поволи. кунь іде́ зво́дом.
зву́тта Марм. = звідти.
згӧрдный Лв. Schmäh-. згӧрдне сло́во Schmähwort. найгу́рше згӧрдні слова́: паску́да, босорка́ня, злоди́йка, ку́рва.
зголо́вє О. Kopfkissen. зголо́вля МЛ. genit. зголовля́ти psl. **възглавиѥ** προςκεφάλαιον. зго-

ловля́тко МЛ. kleines Kopfkissen.

здойі́ти Лв. ausmelken, видоїти. іди́ здойі́ти коро́ву Лв. = в Зняцьові: діййди́ здойі́ти коро́ву. — здо́йіть коро́ву. psl. издоити emulgere.

здолува́ти Д. arbeiten, bearbeiten magy. dolog Arbeit.

здоро́вкнути Ду. einmal: Gott grüss euch! sagen, einmal grüssen. здоро́вкнеме.

здубоньі́ти З. Лв. зду́бнути зду́бкати З. Лв. mit den Füssen stampfend ein Getöse verursachen. здубоньі́ли ко́ны на мо́сты.

здуши́ти ся Ґ. упріти, зогріти ся. я здуши́у ся.

меньі́ ду́шно ся Стр. = гал. мені душно. то-м ся іздуши́у = то-м упрів.

зельізни́ця Я. Eisenbahn.

зерна́тый Г. повнозе́рный, великозе́рный, бога́тый на зерно, я́рец май зерна́тый eine (an Früchten sehr reiche) sehr ergiebige Gerstenart.

зима́ Лв. Fieber. — зи́мі Я. zur Winterszeit. льі́тьі Я. im Sommer.

злихоти́ло меньі́ Лв. es wurde mir übel. лихоти́ть меньі́ es wird mir übel.

змаґлюва́ти де́рево Я.=скотити die gefällten Baumstämme herabwälzen.

зме́рзлий Р. in der Bedeutung: мерзенний, обмерзлий, гидкий abscheulich, widerwärtig, scheusslich cf. ukr. ме́рзлий = widerwärtig. Де отаман, громада, сотський? Препогане мерзе́не, ме́рзле парубоцтво! Ходіте битьця чи боротьця! Бо я борець. Титарівна Т. Шевченка.

змерькы́ Лв. plur. tantum. Dämmerung. за́йдуть нас змерькы́ die Dämmerung wird uns überraschen.

зметáти Пу. змі́товати ВШ. скидати, скидоваты. хотя́ть мене́ змі́товати з беро́вства = хочуть мене скидати з війтівства.

змо́жность О. Möglichkeit. по змо́жности nach Möglichkeit.

зна́ность Ґ. Bekanntmachung, Kenntniss, Bekanntschaft. да́ли йому́ тото́ на зна́ность dies wurde ihm bekannt gemacht, er wurde davon verständigt (cf. čech. známost=seznámení, povědomost Bekanntschaft. známý bekannt).

зомо́к Ир. ВС. зомк ВС. на́падка, фатка; уплетена з нито́к сіть на рыбы eine Art Fischgarn. я з'іма́у зо́мком ры́бу.

зо́нзоль з леду Г. Eiszapfen, сопель, сопляк plur. зо́нзолы.

зо пра́вды I. wahrlich, in der That.

зоре́є О. = дни́на чінит сє. О. зоріє, es wird Tag.

зруб ВС. Zimmerung.

зу́бы задні ВС. die hinteren Backenzähne; Mahlzähne.

зубни́к Стр. НД. Hyoscyamus niger, Bilsenkraut (підкурюють зілєм на біль зубів).

зу́вянути verwelken. зу́вяло ли́стя Лв. die Blätter sind welk geworden.

з-у́палу Я. = на́гле Я. mit Überstürzung, ungestüm, plötzlich.

зу́пять Лв. зу́пят пр. най ся зу́пять ка́же! бокорва́н ма́є (бокорва́н = боляк пр. у марги) коро́ва = гал. най ся прич каже, корова має etc.).

зурни́ця сьві́та НД. Morgenröthe. зурни́ця опу́уночна ВС. = зурниця, што о пу́уночи схо́дит, черле́на, кра́сна; у ве́чері схо́дит жо́ута а сьвітова́ ма́є про́білый цьвіт.

и. і. (йі. йо). и́вга МЛ. и́вога МЛ. и́вова ВС. івоўга Кл. Goldamsel, Pirol, Oriolus galbula.

ігра́ти НД. in der Bedeutung tanzen. гра́ти на гуслях auf der Geige spielen (в иншакых сторонах нїт такоїі розлукы межи іграти а грати, і кажуть також: ігра́ти на гу́слях).

ід Л. до. пушоў ід хыжі.

йідучий Я. essbar (у Гуцулів: йіжни́й).

іж. йіж Igel, Erinaceus europaeus. йіж свинський Лв. сви́нный йіж Стр. Schweinigel і йіж пе́сцьій Лв. песьій йіж Стр. Hundsigel (у нїмецкого люду).

йіжо́ gen. neutr. Д. Igel. Я ви́дыіў єдно́ йіжо́: ож переве́ртать ся на садови́ну та наздыівать на се́бе хоть яку́ садови́ну і збере́ на се́бе та понесе́ в я́му. йіжо́ З. йіжо́ пӧде пӧд єдну́ я́блӧнку тай там ся переве́ртать та наздыіва́уть ся на колькы́ я́блыка (ко́лька Stachel). — йіжо́ gen. masc. К. йіжо́ скру́тить ся у клубо́к; набе́ре на ся́ я́блок: переве́рже ся ме́жи я́блыка, наздыіва́уть ся я́блыка — тай поне́се — маржный йіжо́ ги ма́ржина (маржи́на), ма́є пы́сок тай такы́ ла́бы; дру́гый пе́сьій ма́є пы́сок і нӧгта́ ги пес.

йіжови́на К. на лабі маржи́ны у́росте йіжови́на („біковар“ по мадя́рському) ґей бы біба́к го́лый; хоть упіка́уть желыізом, хоть ла́боу з йіжа́ обчира́уть: о́коло обӧчре́ ла́бо́у, так йіжови́на пропа́де́.

йіжє́к В. Igel. йіжє́к вовє́ се в клубо́к, як до него ближить се чолові́к; від гістцю́ готовлєть йіжєка і мастить ю́шкоу.

ізбі́си́ти ся Стр. сказити ся wuthkrank werden, die Tollwuth bekommen, пес ізбі́сить ся der Hund wird toll.

ізбры́зкати Стр. besprengen. ізбры́зкано es wurde besprengt.

ізбунча́ти НД. mit summendem Geräusch fliegen, summen. ізбунчи́ть му́ха.

ізво́н НД. ізво́нка = із вні von Aussen.

ізду́шйити ся Лв. упріти sich erhitzen. меньі́ ду́шно ся Лв. es ist mir sehr heiss.

ізганя́ти Пу. буди́ти, wecken, aufwecken.

ізгото́вити Гр. зладити, fertig machen, bewerkstelligen. ізготовлено.

ізмага́ти І. trachten. ізмага́у ich trachte.

ізна́двати. уна́двати Ду. уладити. у правах ся на́дваў= учив. на́дваў = упіка́ў ся, стара́ў ся.

изомкну́ти Г. зшибнути, зщибнути, стягнути. изомо́к ся руг коро́ві = зшибнув ся pir psl. **изм҄ькн҄ѫти** ἐκσπᾶν, extrahere.

ізслиза́ти І. eigtl. entschlüpfen; entglitschen; verloren gehen. ізслиза́уть Руспа́кы ме́жи Мадя́рами=погина́уть, гу́блять ся.

ізсука́ти Ду. (іссукати) verderben; zerbrechen; beschädigen; wegspülen (о водьі́). ізсу́че vel показя́ть пу́гар (по́гар).

и́кра МЛ. або вуймя у коровы, у стрыжкы (вувцы) Euter. и́кра у рыбы Fischlaich.

ильо́вый мі́сяць Лв. Julius.

и́лем Ян. ulmus Rüster.

ізгӧ́рный НД. abschüssig, ізгӧ́рна гора́ mons declivis.

іна́к МЛ. anders čech. jinak. и́накий Я. ander. є и́нака за́паска.

і́нюша Стр. і́нош Jüngling psl. **ю́ноша. оўноша** νεανίσκος, iuvenis; cf. magy. inas.

йншак Г. І. ВС, Лв. (іншак) anders, auf andere Weise гал. инакше. йншак тре́ба вчінйти man muss es anders bewerkstelligen.
йншакый Л. Ґ. ander, verschieden. во́рон йнтакый, а вже йншакы воро́ңы der Kolkrabe und die Nebelkrähe sind ganz verschiedene Vogelarten. — не є йншакых по́тят у нас es giebt keine anderen Vogelarten bei uns.
йо! Я. ja! richtig!
ісказа́ти ВШ. сказати psl. исказати effari.
іскору́жити ся НД. sich werfen, спачити ся, звірити ся, повірити ся. іскору́жить ся вадь зве́рже ся де́рево.
іспе́рву́ З. сперву́ З. zuerst, von Anfang, anfangs.
істя́ти НД. стяти. істя́ти лыс. не істя́у́ дерево. psl. истяти excindere.
К. ка́вка нырська Лв. Mandelkrähe, Coracias garrula cf. hal. мо́рска воро́на — так прозвана задля незвичайно, як на на наші краї, сьвітлої барви).
ка́вкати МЛ. Д. 1) кри́чати кавкав! ка́вка кавчи́ть. 2) скавучати, winseln, колй пу́бє пса, то пес ка́вкає.
кадь Стр. кадка Bottich.
каза́нь Лв. praedicatio, κήρυγμα Predigt, проповідь. каза́нь каза́ти проповідати, praedicare, κηρύττειν
казйти О verderben. хроба́к казйт ріпу = der Engerling (wörtl. Wurm) verdirbt die Kartoffel (ріпа hier=Kartoffel).
кала́п НД. Hut (з соломи, з повєсти).
калйнка Лв. Schneeball, Viburnum opulus в Гал. найчастійше „калйна“, декуди також „калйнка“ (примітити належить залюбоване до декотрих вменьшительних форм, котрі тепер не мають вменьшительного значеня як: калинка, сойка, джойка (місто рідко уживаного соя, джоя), серце місто неуживаного вже теперь сердо, яйце місто неуживаного яйе і пр.).
калу́пір Г. Tanacetum balsamita.
каля́ти вадь смуга́ти Ім. besudeln, beschmutzen. ка́ляноє вадь сму́ганоє = поплямлене.
калю́га Лв. кал ВШ. болото, Koth. калю́жина Ім. Lache.
камінцьі́ Г. Vaccinium vitis idaea Preisselbeere. камінцьі́ ма́ло квасні́ die Preisselbeeren schmecken ein wenig sauer (säuerlich). камянкы́ Бі. item (nom. sing. ка́мянка).
капі́в О. Jagdhund genit. капо́ва magy. koró. як обгойту́є капі́в.
капканйстий Л. guttatus, getupft.
ка́пкати ВС. рибарі́ ка́пкают у во́ду die Seeschwalben stürzen ins Wasser „паду́т у воду“.
капутра́к Ду. Rock, Gehrock, Oberkleid. magy. kaput=Oberrock.
капу́шє Ян gen. fem. Schaflaus, Melophagus ovinus.
капчурй Я. панчохи, Strümpfe, Socken. magy. kapcza = Socke.
кара́ник Пу. жебрак, што робить собі сам рану.
ка́рап К. худий поросю́к, худе́ порося́. купйу два ка́рапы.
карапа́нє О. Kröte, Bufo.
карапа́тицє Г. Bufo, Kröte.
карі́чька на кольі́ньі НД. Kniescheibe, patella; карі́ка magy. karika Kreis, Reif, Scheibe.
кару́піль Д. Tanacetum balsamita.

катервáк Ян. Birkhahn Tetrao tetrix. катервáчька Ян. Р. Birkhenne.

катрáн І. НД. Schürze, Vortuch (gew. aus Kattun); в горах: плат.

катрафойіна Бч. катрафöйна МЛ. катрафóя МЛ. eine Strauchart. кóрчик, мае кóру зелéну; берýть на попісáри (цибухи) МЛ. удну дыраве, лист як кленйця, зісподу білий.

катунá Вл. Я Гр. рідше: катýн. Soldat plur. катýны et катуны́. катýнськый Гр. воящкий cf. psl. катѹнъ castra. пöшóў в катуны́; magy. katona.

катýньчик Пу. або штіґлыінц Stieglitz, Fringilla carduelis.

качýлка Д. Walze.

кашкáтый ВШ. zerzaust, wimperig, gewimpert cf. кошлáтий = haarig.

кашéлка вадь кешелькó Р. Siebenschläfer, Myoxus glis.

квáртыіль Я. кватира, станция, на квáртели.

квасйна Ім. квасна сирватка, квасна жентиця. „квасйну берýть квасйти у стрáву, на прйклад у дыню".

квйкати К. Гр. quieken. поросй квйкать К. квйкать кáня на дождж Гр.

квикýн З. Vanellus cristatus, Kiebitz.

квітковáтый МЛ. bunt gefleckt, gescheckt. рысь квітковáта.

квóкати Ґ. glucksen. квóчька квóкать.

квóлити се Рос. жалувати ся; стогнати. sich beklagen; klagen ächzen cf. квилйти.

кед Лв. wann, wenn, кед кличе ід сóбі, кáже молóджому уд себе, як в мéнших рокáх: пой лем сюды́!; старшому кáже: пóйте лем сюдá! = kommen Sie her.

кедь ВС. К. Д. З... коли. слыпáчька, кедь її удáрити, ідé на дарáбы, а дарáбы ся мéчут ВС. die Blindschleiche (Bruchschlange, Anguis fragilis), wenn sie geschlagen wird, bricht in Stücke, welche sich heftig bewegen (bekanntlich ist der Schwanz dieser Echse sehr brüchig). кедь бым тя імйў у рýкы, тóбым тя убйў З. кедь ся не наýчить, то не знáе нич Д.

кельтувáти Вл. Ґ. видавати, споживати. скельтувáти видати, спожити magy. költ verzehren, ausgeben.

келюх Я. О. або желýдок Я. Magen.

кендерйчька Лв. dem. v. кендерйця, Mais. гл. тенґерйця.

керекяртöв Вл. керекяр́т, колярь, колáрь, колодый, коле сáрь „што ґолесá багрйть". Wagner, Stellmacher, Radmacher. ідý до керекяр́това ґóлесо прáвити. magy. kerékgyártó.

керст вадь хрест Лаг. двадцять один снопöв то керст. cf. psl. кръстъ crux, σταυρός.

керт gen. masc. et керть gen. fem. Garten magy. kert. керть шумнá ein schöner Garten (шумный в знач. красний як в слóвацкім: у Лемків: шувный, шугный м. шумный).

кертйна Ім. кертйця Ґ. Maulwurf, Talpa europaea.

кестемéн І. хустка dem. кестемéнець. кестемéнчик хусточка. кестемéн у волá НД. Wamme. кестемéн у дывкы voller Hals. cf. ngr. ντεστεμέλι = Mantile. turc. téstimél.

кéцок ВШ. маленькый хлыв для теляти.

кéчик НД. Acipenser ruthenus, Sterlet magy. kecsage гал. ruth. чечýга бук. чучуґа, ngr. κέτξιγα.

кы́вати. кивати НД. Г. verb. trans. rühren; wiegen. не кивай вадь не бери Г. дьітину кы́вать er wiegt das Kind, колише д.

кымак Г. Лв. Bienenstock. кимак пчӧл Лв. шість кымакув пчул Г. = шість пнїв пчіл. (властиво кимак Stock, Baumstock, кимача collect. Stöcke).

кымсьіти Ду. Вл. ВШ. wimmeln cf. psl. гъмъзати repere, ἕρπειν.

кындиричаный Ґ. (киндиричаный, кендиричаний) Kukurutz-. єден струк кындиричаный у пірю ein Kukurutzkolben in Scheiden (піря = шумелинє, Lieschen, scheidenförmige Deckblätter der Kolben).

кыпляча вода НД. Sude, siedendes Wasser.

кыркати Рос. кричати: кир-кир! крякати, жабка зелена (Hyla arborea) киркає der Laubfrosch quackt. подєякі кличут тоту жабку: киркалка (cf. hal. кряка, крякавка, крікавка).

кыселиця з буряков Лв. борщ.

кыталька НД. снопик, горстка. льіьішньоє (антогорічньоє) прядиво мнуть: звяжуть у кытальки та мнуть ногами, абы было мняккоє; чотыры вадь пять ручкы вяже в єдну кытальку (ручка = што раз утре з конопель); по мнятю — як умне — чмоухать чмоухальоу; потом мыче ся на желызнӧй щітцы, потом на куделю прививать і так пряде. cf. psl. кыта ramus; nsl. kita fasciculus.

кытиця у вола або коровы Ду. Wamme.

кышчаный МЛ. Darm-.кишчана струна Darmseite.

кізлики ВС. кӧзликы НД. кӧзлик Лаг. К. scharfer Hahnenfuss, Ranunculus acer гал. козелєць. кедь помастити кӧзликами тыіло, то упухне дуже. сыроє не хоче марга пасти К.

кӧл Лаг. сорок снопів.

кӧнська пявиця ВС. Pferdeegel.

кӧнськоє молоко НД. Euphorbia, Wolfsmilch.

кірка Стр. кӧрка (курка) Ду. Rinde (в Ду. курка = гал. кора cortex а куриця = гал. курка, gallina).

кіряти Стр. гонити. муха, што маргу кірят (= муха, що худобу пудить; од нейі быдзкать ся марга — друга впят муха: псячка або муха пєся (Hippobosca equina). — мачька мыши тірять (=кірять) = die Katze verfolgt die Mäuse.

кӧсцьі Ґ. косаші ВС. Orion (Gestirn).

кӧш (кіш на пчӧлы) Стр. Bienenkorb plur. коші.

кіш керт ВШ. малий горӧд, горӧдець magy. kis = малий; kert = горӧд.

клабук Рос. або наголовник Рос. Hut, Kopfbedeckung psl. клобоукъ pileus, κίδαρις.

кламати Д. шахрувати. verb. perfect. окламати. укламати betrügen. окламный betrügerisch. окламник Betrüger. čech. oklamati = betrügen.

класти Ян. in der Bedeutung: Samen einsetzen. біб кладут. фасолю, горох; кладут ріпу (= картофлю); капусту саде.

клебан Стр. Д. Hut cf. psl клобоукъ. (cf. клепаня, клапаня huzulische Pelzmütze).

клеветати Ир. in der Bedeutung: schelten. клевече = пӧдлыми словами говорить, лає (в загально-руск. клеветати verläumden).

клегиня або сикаука Рос. Bufo, Kröte. клегиня убє собі

я́мку в по́ли і сиди́т. (mit княгиня = Fürstin, Frau zusammen zubringen).

клейбас Ян Bleistift cf. magy. czerusa.

кле́пау̂ка. кле́павка ВР. НД. Pferdebreme, Gastrophilus equi. ма́хать кöнь голово́у̂ уд не́йі або кле́пле.

кле́палка Лв. або дубо́вка Лв. Pferdebreme (муха лы́кава і тверда мов луб дубовий).

клепа́ти Н. Д. 1) klopfen 2) klappern. бу́зьок кле́пле. 3) голово́у̂ клепа́ти mit dem Kopfe werfen. кöнь кле́пле уд му́хы.

клепа́ч Г. Klopfer; Hammer. пу́головок спере́ду таки́й тоу̂сты́й, як клепа́ч die Kaulquappe ist vorn verdickt, wie ein Hammer.

клея́нка МЛ. klebriger, lettiger, Boden.

клы Ир. Eckzähne = в галицкоруск. кла s. кло́ва. кой єде́н, то ка́жеме: кол (= в гал. кло).

клїпка ЛВ. НД. ВР. ВШ. Augenlid cf. гал. клїпати очима blinzeln, в Тернопільщинї: клїпавка Augenlid).

кльо́нкати О. glucksen. кло́чка кльо́нкає die Gluckhenne gluckst.

кло Я. Eckzahn, plur. кла.

клонц О. Schnabel cf. čech. klvec psl. клюнъ rostrum.

клу́чька МЛ. клочка, Gluckhenne.

кляґани́ць ВС. Лв. Стр. genit. кляґанцю́ Sulze, студенець, студжені ноги. Кляґани́ць пра́влять із лаб, із рыйкы та з ух свины́: на дара́бчики посы́чуть, варя́ть; пото́м як ся звари́ть добрі́, тогды́ пак на миски́ або на таньірі́ уливау̂ть за мі́роу̂ і на мі́сто студе́ноє покладу́ть, абы́ засты́ло.

кляк. кляґ Л. кля́ґу єдну́ ло́жку дай мены́. 1) Käselab, жолудок теля́чий 2) молоко́ закля́ґане cf. rum. kiag. lat. coagulum.

кля́пус або клє́пус Ян. ein grösserer Nachtfalter namentlich mit dickerem Leibe. Кля́пус лыта́є до сьвітла, уда́рить на вікно́.

кля́ча Стр. Stute „де́тко каже: „кобы́ла,“ в Гал. = кляч. у ВС. кобы́ла, што пудло вы́позоу̂рує то: кляча eine Stute vom elenden Aussehen.

клюва́к І. Ир. Л. eine kleine Fischart „білі, ма́ють го́лову тоу̂сту́.“

клю́ка Я. Hacken. клю́ка до тя́ганя воды́.

ключка́ня НД. „коро́ва с коро́ткыми, закру́чеными до середи́ны рога́ми“.

ключькы́ мета́ти НД. = гал. ключковати. за́яць ключкы́ ме́че.

кмінь genit. кме́ню Я. Kümmel.

кпягинькы́ К. зілє, росте по ро́венях, має цвіт бі́лый; на ра́сту цвіт си́ный (раст си́ный Scilla bifolia, Märzzwiebel лукі́вка двули́ста).

кобе́л Пу. = 128 лїтрів = 4 віка; віко = 32 лїтрів. cf. psl. кѫбьлъ μόδιος.

коб' бы́листе пришли́, тоб'бы́листе утра́тили Л. wären Sie gekommen, so würden Sie verlieren.

кобы́лицьі Лв. Rosspflaumen, великі сливки.

кобли́на МЛ. коблина́ І. податок, що священикови приносять в зернї селяне. кобли́ну спусти́ти = дати той податок. cf. psl. кѫбьлъ modius.

кози́цьі ВШ. plur. tantum Dudelsack, дуды. дуда́ш, што ду́є у козицї, Dudelsackpfeifer, Dudler.

коўбиць Ґ. Tinunculus, Rüttelfalk.
коўпанька Г. Galerita cristata, Kothlerche, Haubenlerche.
ковтати (коўтати) Ир. НД. klopfen. коўтать перстом в двери er klopft mit dem Finger an die Thüre.
коўтач О. Specht, picus.
коўток Я. Ohrring, Ohrgehänge (cf. коло Rad; кільце und колець Ring); обручка на палец Fingering; перстінь обручка с камінцем Fingerring mit eingesetztem Schmucksteine in anderen Gegenden: жуковина.
кожа Стр. НД. 1) Haut 2) Rinde. — dem. кöжка НД. кöжчина (кіжчина) НД. cortex, Rinde.
ковачька Ґ. Лв. Küchenschabe, Periplaneta orientalis.
козачька Стр. Weibchen des Hirschkäfers (козак); козачечька Лв. kleinerer Käfer, namentl. Bockkäfer.
козодрист Ир. Schneeglöcklein.
кой ВР. = бойківске коль, коли.
койдош Вл. жебрак magy. koldus.
кокош Лв. Henne.
кол ВШ. genit. кла Eckzahn а кöл в плотыі, Pflock. genit. кола.
колиба Я. Sennhütte cf. magy. kaliba Hütte, халупа.
кольінцьї або чиколонки МЛ. Fingergelenke.
колькавий Г. stachelig.
кольковник ВС. Distel. кольковник черленый (= die Distel blüht roth).
коловодиця або коловодник МЛ. Wasserläufer, Totanus.
колодязь ВС. Бі. колодєзь Я. „кирниця, як обрубит деревом. один колодєзь. genit. одного колодєзи.
колопньі. білі колопны. Кв. Staubhanf, Femmel. зелені колопны Кв. Samenhanf, Mäsch. колопньі білі ранче берут ся; пізно што берут ся=зелені колопньі ВС.
колячник Лв. Distel. колячник, кольковник або чортовоє насьіня З.
конда Д. Ир. не корошаный самур свинный; — веперь схорошаный; поросячька Sau.
кондаш або свинарь Д. пастырь, що свиньі пасе. magy. kondás, kanász.
конодрыст Лв. Schneeglöcklein, Galanthus nivalis.
конопліі білі Г. уберут коноплы білі наперед, потом чекаут два-три тыжньі і берут зелені.
конюхарь І. Д. пастырь, што коньі пасе, конюх.
копач (Синевір. Поляна) „друк, кул“ Pflock.
копачівля Ир. collect. Pflöcke; Reisig. орел чінить гньіздо з малого копачівля (кажеме хоть копачівля, хоть ріща).
копачька з желыіза Стр. вадь мотыка Стр. Harke.
копилець Ду. Bastard.
корбонька Стр. Ґ. eigtl. Schachtel, Behälter (cf hal. коробка Büchse namentl. aus Birkenrinde verfertigt); корбонькі жаблячі або корытята Schalen der Fluss- und Teichmuschel; корбонька, што жалудь у ньій сидит Стр.=cupulus, Becher der Eichenfrucht (Eichel).
корботята жаблячі НД. Schalen der Fluss- und Teichmuschel. nom. sing. корботя жабляче.
корж Я. пляцок з мелаю (мелай = Kukurutz).
корибöг ВС. ВР. Гр. Л. Вл. Feldlerche, Alauda arvensis

nom. plur. корибогы Гр. et корибо́гы Л. — за тото́, што летить горі́ в не́бо, во́зме стебло́ і ко́рить ся Бо́гови: беру́ на Бо́га кöл! Вл. — су́ть у нас корибо́гы; вöн кори́у Бо́га: тыка́й Бо́же, бо кöл паде́! корибо́г пра́во горі́ лети́ть і спі́вать.

корыта́йка nom. pl. корыта́йкы Бі. Fluss- und Teichmuschel Unio et Anodonta.

коры́тниця ВС. Ир. Г. НД. Д. Schildkröte, Emys lutaria. коры́тниця як ку́ська (= кустка, Knochen) тве́рда́ Г. коры́тниця на зоря́х сви́ще Н. Д. die Schildkröte lässt ganz in der Frühe, während noch der Morgenstern leuchtet, einen pfeifenden Ton hören. коры́тниця хо́дить ти́хо по во́ды Г. die Schildkröte bewegt sich (geht, schwimmt) langsam im Wasser.

коры́тниця мала́ ВС. Fluss- und Teichmuschel, Unio et Anodonta.

коры́то Д. knöcherige Kapsel der Schildkröte. коры́тниця пря́че го́лову і но́гы в коры́то; до́сьвіта у́тягне шы́йку та фі́тькать die Schildkröte zieht den Kopf und die Füsse in ihre Knochenkapsel ein. Vor Sonnenaufgang steckt sie den Hals hervor und lässt einen pfeifenden Ton erschallen.

корытя́нка К. Бі. Ім. Schildkröte, Emys lutaria. держа́ть в де́йжи у помы́ях К.

коры́тята Вл. НД. Ім. коры́тята водяні́ НД. коры́тка Лв. коры́тятка Д. nom. sing. коры́тятко жа́блячоє З. Schalender Fluss-und Teichmuschel. коры́тятка беру́ть на лыкы́ дытьом, кедь дыти́ны пудязы́чниця; даю́ть пити молока́ вадь воды́ іс то́го коры́тятка Д.

корконьі́ти. корко та́ти Ду. heiser krähen, krächzen. пр. пітоку́рник скорконить або скорко́че гей ко́пилець.

ко́рмоша вадь журави́нник Л. „великоє дерево“.

корну́та О. рога́та вівця́, ovis cornuta.

коро́ль О. Ян. коро́лик Ян. Zaunkönig, Troglodytes parvulus.

короли́ця ВШ. Kaiserling, Amanita caesarea. — короли́ця дурна́. Fliegenschwamm, Amanita muscaria.

коро́мисло О. Schulterjoch.

коромпа́вый Г. morsch, faul. коромпа́ве де́рево = удну́ поро́жне fauler, inwendig hohler Baum.

коро́павый Л. rauh, rissig. коро́пава жа́ба Л. коропа́ня Л. Лв. НД. коропа́нє Ян. Kröte, Bufo.

коро́ставка Я. Kröte, Bufo. коро́ставка за на́ми сє гайтува́ла = гнала за нами (привид забобонний).

короша́ти НД. хорошати. кöнь коро́шаний castriertes Pferd.

корува́ти де́рево МЛ. die Rinde abschälen, обдерти кору з дерева. обкору́ю дерево = облупую з кори дерево.

корча́г Ім. gen. masc. в иньших околицях: корча́га gen. fem. ба́нька на во́ду, па́ленку... с коро́ткоў, гу́зкоў ши́йкоў psl. кръчагъ et кръчага κεράμιον, Krug.

коря́к Пу. „де́рево не росту́чоє, што сты́рхавіє“ ein verkümmerter Baum cf. кворый, хворый гал. хыри́ти, хи́рляти,

коси́ць ВС. plur. кöсцы́ Mäher.— коси́ць Бі. Ду. Ир. Wachtelkönig, Crex pratensis. коса́к або коси́ць Д. Wachtelkönig. перепе́риця кли́че по по́вночи:

„хоть куда́! хоть куда́!“ — ож коса́к ры́пкать, кой тра́ву ко́сить чоловік.

коса́к К. Д. Лв. коса́рь О. коса́ш О. ВС. коси́ — коса́ ВР. коси́ць Бі Weberknecht, Phalangium parietinum. дыти ка́жуть, кедь у́торгані но́гы ко́сять: коси́ коса́! Д. коли у́мкнеме ла́бу, то ко́сить Бі. ка́жуть, ожь ко́сить К. дыти приговорю́ють: „коси́-коса́! не буду́, бо я йіла лободу́! гӧрка́-ж моя́ лобода́, кедь не зна́у, де вода́!“ ВР.

космачькы́ Лв. космӧвкы́ ВР. коцмалькы́ НД. Stachelbeeren, Beeren von Ribes grossularia var. pubescens.

косори́ти ся К. величати ся sich brüsten, gross thun.

костеря́ва Ґ. Schwingel, Festuca.

ко́струб Н. Д. Zotte. кострyба́тий Ир. Н. Д. zottig. серсть у медве́дя кострyба́та.

котры́й МЛ. welcher. го́дный ґазда́, котры́й мо́лит ся Бо́гу. котры́й — котры́й Д. der eine — der andere. ру́жа — котра́ біла, котра́ черле́на die einen Rosen sind weiss, die anderen roth.

коціба́н Ир. гачок на грянь, Feuerkrücke cf. гал. коцюба.

ко́цка Лв. magy. koczka Loos, жереб nsl. kocka (із kostka = Würfel).

коцми́н. Ім. Ribes grossularia var. pubescens, Stachelbeere.

коча́н Лв. кача́н, Strunk.

кочи́га ВШ. віз, Wagen cf. magy. kocsi=Wagen, Kutsche ко́чіш magy. kocsis Kutscher.

коша́рка МЛ. Korb. коша́рик П. Korb. коше́лик.

кошени́на ВР. abgemähtes Gras; Wiese. зр. гуцульск. кошени́ця.

ко́щавый Бі. knöcherig; sehr mager. ко́щава жона́ eine sehr magere Frau.

кра́дцьі МД. verstohlener Weise, кра́дки, крадько́м, крадькома́.

краіньскы́й Вл. краєвий Landes-.

кра́ище О. краіще eigtl. Randtheil; Waldrand кра́ище льіса. воукуни́ (= драпаки, Brombeeren) у кра́ищех psl. краище fines cf. ruth. край in der Bedeutung: Rand; край praepos. neben, bei z. B. край води.

кра́нка О. Ast (beim Geweih), розсоха. о́льінь ма́є ро́гы с кра́нками; о́лениці не ма́є рогів.

кра́нкати ВР. krächzen. кра́нкають во́роны die Raben krächzen.

кра́ска МЛ. frische Gesichtsfarbe; blühendes Aussehen. кра́ска на дити́ньі.

крем МЛ. in der Bedeutung: ohne. крем ґоловы́ ohne Kopf.

кресани́на Ян. Hut. у Гуцулів: креса́ня.

креса́чька Я. мала сокирка до побиваня ґонтами (шінґлами).

кривовя́з МЛ. кривове́з Рос. Wendehals, Jynx torquilla. іми́у два кривовя́зы.

кри́воє жельізо Ім. гак, Haken.

кривуля́ти ВР. in kreisförmigen Linien laufen. зая́ць вадь яцько́ криву́лять=ключку́є.

криву́лька у па́лици Я. gekrümmter Griff beim Stocke.

кры́гы НД. Honigwaben. в кры́гах мед НД. cf. кря́га.

крило́ Кв. Schirm; Regenschirm, Sonnenschirm.

кри́ла у ры́бы Г. Flossen, pinnae.

кріпка Ян. nom. plur. кріпке́ Rebhuhn, Perdix cinerea.

кріслó вадь умбре́ла, амбре́ла Бч. Schirm (звідтиля гал.

кресла́тый mit schirmartig ausgebreiteten Zweigen н. пр. кресла́та топо́ля).

кровля́нка ВС. Blutwurst. ма́йош = кы́шка наби́та ка́шоў; кы́шка впят, што ся наби́вать кровльоў = кровлянка.

кров мета́ти НД. кров ме́чуть с коровы; с чолові́ка, с коня́ пущя́уть; с коро́вы із за́да ме́че кров руко́ў (давний се спосіб „метаня крови", часто навіть шкодливий худобі).

кро́мпач або джу́ґас Я. Keilhaue mit zwei Hörnern (Spitzen).

кру́кати Лв. Стр. krächzen, quacken. кру́кы кру́кауть Лв. die Raben krächzen. жа́бы кру́кауть Стр.; die Frösche quacken.

кру́мпльі Лв. Kartoffeln nom. sing. кро́мпель, кру́мпель.

кру́нькати Ян. grunzen. свине́ кру́нькає в Гал. кругу́нькає.

крути́головок Д. ВС. ВР. ВШ. крути́головка Г. крутоголо́вок Ду. Wendehals, Jynx torquilla.

крутьі́ля НД. гал. крутїй „што сло́ва не поде́ржить". „я не ви́дьіў ще тако́го крутьі́лю".

кря́га Г. Wabe. в у́леви кряги́, де пчо́лы но́сят мюд. одна́ кря́га меду eine Honigwabe, один плястер меду.

кряг ВР. плястер меду plur. кряги́. — кльі́ткы́ Bienenzellen, комірки.

крянча́ти ВС. schwätzen, krächzen. соро́ка крянчи́т.

кря́нкати ВС. во́рон кря́нкат вадь кря́нче cf. кранкати.

кря́чка Ґ. Стр. Anthemis cotula, stinkende Hundskamille. кря́чка вони́ть die Hundskamille hat einen widrigen Geruch.

кувік Ду. ВР. Todtenkauz, Steinkauz, Athene noctua magy. kuvik Todteneule.

куві́кати Г. von der Stimme des Ziegenmelkers oder der Todteneule. куві́кає дрімню́х; дрімнюха́ называ́ут: ну́чник.

кужела́ або куде́лє Кв. Spindel.

ку́злик Г. scharfer Hahnenfuss, Ranunculus acer. зьі́ля страпа́тоє, зло́є cf. кізлик, гал. козеле́ць.

ку́кла І. Puppe.

кукурі́кати Д. krähen. ку́риця жу́рить ся а когу́т кукурі́кать, піє.

кумге́р Б. або на́падка eine Art Fischnetz.

ку́мка Я. Unke, Bombinator igneus.

кум кльі́щ Лв. Nachtigall, Luscinia.

ку́па Ім. Бі. Kanne. ку́па воды́ eine Kanne Wasser cf. psl. **кѫблъ** modius; lat. cupella, cupa.

купа́льницьі Ім. in der Bedeutung: Bäder, Badeanstalt, купальня.

ку́піль Л. nie zufrierende Stelle im Morast. „што ньі́ґда дьі не заме́рзать" опар.

ку́пінка Д. Maulwurfshügel.

купля́нка (в Мараморoши) узкий, високий горнець, в котрий цьі́дять молоко́ кріз цьіди́льце cf. купа lat. cupa.

ку́риця Ґ. Henne, gallina.

ку́ричька ВР. „пять (сьім) зьвіздо́в; ку́ричька схо́дить на Іва́н день, а пак до рьздва́ на сяты́й ве́чер за́йде". [властиво гал. кво́чка угорско-руск. ку́ричька то найбільша зьвізда Alkyone межи так званими плеядами (Siebengestirn, Plejaden, курята), в числа котрих голе око як до би-

строти видить меньше або більше; всї-ж плеяди то частина скупнї зьвізд званої биком (taurus, Stier)].

ку́ркати Г. Ир. 1) girren го́луб курчи́ть Ир. (cf. hal. гуркати, гурукати; гурчи́ть, гуру́кає) 2) quacken, куру́кати. жабы, шо ку́ркают на ярѝ Г. куру́каут жабы.

курма́ниш Я. що веде́ дара́бу (сплав), що пра́вит, керманич.

ку́ртавка МЛ. або карапа́ня МЛ. Kröte, Bufo.

курте́нький П. ganz kurz, sehr kurz. куртенька ка́зка.

ку́ртый Г. kurz. ку́рті гады́. (в Гал. коло Дрогобича: курти́й).

курча́ти Лв. 1) quacken. коли́ в городи́ны̂ жа́бка курчи́ть (кру́кать), бу́де тогди́ дождж. 2) knurren. жолу́док курчи́ть ВШ. der Magen knurrt.

ку́рятник (Синевір) ку́рячька ВЛ. Ім. куря́чька К. ку́ряча трава́ МЛ. курячни́к З. Vogelknöterich, Polygonum aviculare. ку́ры пасу́т (Синевір).

куса́ти ВС. in der Bedeutung: brennen. жали́ва ку́сать die Brennnessel brennt. — глуха́ жали́ва не ку́сать, май блага́ die Taubnessel brennt nicht; sie ist sehr milde. глуху жали́ву ку́рять с піпы на гости́ць die Taubnessel raucht man in Pfeifen als Mittel gegen Rheumatismus.

ку́славка Ім. ку́славка вадь сьíкавка Бі. Dorngrundel, Cobitis taenia.

кусни́ця Л. сїножать, Wiese, wo das Gras abgemäht wird cf. кошенина, кошениця.

кута́ч І. коло Унгвару Feuerkrücke.

кути́ць Лв. хлыів, Schweinsstall.

куцкуру́дз Ир. Wachtel, Coturnix communis. Я з'іма́у два куцкуру́дзы ich habe zwei Wachteln gefangen.

кучмани́стый ВС. zottig. шутки́ кучмани́сті cf. ку́чма = Pelzmütze. psl. коўчьма. pilei genus кѫкъ coma.

кучманки́ вадь шутки́ ВС. Kätzchen namentl. der Weidenbäume. кучманки́ сятя́ть (сьвятя́ть) на цьвíтну недыі́лю die Kätzchen (eigentl. Zweige mit Kätzchen namentl. der sog. Palmweide Salix caprea) werden am Palmsonntage in den Kirchen geweiht.

л. лаба́нцош Д. або студе́ньчик Д. Wassermolch. студе́ньчик, кедь покла́сти його́ на зе́млю та ца́бать або ла́бать. я імиу́ єдно́го лаба́нцоша.

ла́бати Д. mit den Füssen bewegen, trampeln; zappeln.

лаба́тый Бі. mit langen Füssen.

ла́бки Я. Füsse, Beine. ринка на лабках = ринка на ногах. ла́би в столыі́ Füsse (beim Tische).

лабко́ О. пес чорний з білими лабами в Гал. ла́буш, ла́баш.

лави́рка Ім. Ду. К. ВР. Ир. лови́рька Г. лавӱрка ВС. Д. Eichhörnchen, Sciurus vulgaris. лави́рка пло́дить ся в ха́щі das Eichhorn haust (wörtlich: vermehrt sich) in Wäldern lit. vaivaras, vovêrê psl. вѣверица hal. ruth. вивірка dial. вовірка.

лаги́стый Кв. лайі́стый О. schwarz. вівце́ лаги́ста ein schwarzes Schaf; лише на дыі́дька (Teufel) кажут: „чо́рний“.

ла́дити Ир. in der Bedeutung: beabsichtigen; Vorbereitungen

treffen. ладиу другу дывчину брáти. er beabsichtigte ein anderes Mädchen zu heiraten.

лáзиво. НД. Бі. драбина, Leiter. лáзиво до дупля, де дúкі пчолы. cf. psl. лѣствица scala, κλῖμαξ.

лакáтош Пу. Schlosser magy. lakatas.

лáстівка кýца Ян. Chelidon urbica, Stadtschwalbe, Fensterschwalbe.

лáстовиця Ду. ВШ. Schwalbe psl. ластовица χελιδών, hirundo. лáстовиця бывать на хыжи ВШ.

латиня́к Л. латинник, römisch katholischer.

лáчі plur. tant. НД. рівaницы дýже дрібненькі до молокá, до пóливкы.

лáя МЛ. Meute; Rudel. лая псув. лáя вовкýв.

лéвеш ВШ. юшка, Suppe; Sauce. magy. leves.

лéвикы Лв. Löwenmaul, Antirrhinum.

лéвря НД. що обстáне із винá; вóды нальлé і з тóго ýдавить лéврю eine Art schlechten Weines, Tresterwein; der Lauer, в польск. lura, в мадярск. löre.

ледáкый Ім. minderwerthig, gering. гúча ледáкоє у тойі тенґерúцы schlecht entwickelte Stengel (Halme) sammt Blättern bei diesem Mais.

лелúк Г. Я. Fledermaus, Vespertilio. миш, єк свєчéного йіст, стáне леликóм; у днину не вúдит лелúк; у ночú лытáє; чим сє змéркне, він вже вúдит Я. лилúк Д. кедь убúти лиликá та кедь ýста помастúти та дýже уд тóго ýста (=уса, уси Schnurbart) ростýть (забобон). лúлик Стр. лúлик або потыргáч Лв.

лен Лв. лем єдéн лен у нас сыють. мнóго йлну. с тым йлном.— в Ясеню нижнім сыють лен: зелéнец пізний лен; скóцень Springlein; пилúпец „лен ны рáний, ны пізний." — голóвкы льну товкýть; лен мóчуть, сýшать, товкýть пак, так труть, мычуть на желызнóй щітцы НД.

лем Лв. Ґ. Гр. НД. Д. nur.

лúвкати О. ein wenig giessen. лúвкає водú.

лúпавий ВС. eigtl. klebrig; schmutzig. лúпава сорóчька = кальна сорочка, брудна сорочка.

лúпка Ир. рýчка у сéрпа хоть лúпова хоть вербовá etc. (може місто лапка, лабка?).

лисúцє О. лисúця Г. ВШ. лúшка Д. Ир. Fuchs. — ýха горí держúт лисúця Г. psl. лисица, лиска et лисъ.

личúти Стр. личúть: дéсять а дéсять = двáдцять; двáдцять а двáдцять = сóрок а трúдцять сымдесять і пр.

лиш І. Коп. Вл. лиш (лишь) ВШ. лишé Бі. Г. nur.

льíбуц К. льíбус Ґ. лúбус Стр. Kiebitz, Vanellus cristatus льíбус мáє на голові хоуп der Kiebitz hat auf dem Kopfe einen Schopf (Federbusch) magy. libucz.

льікувáти МЛ. лїчити, heilen. льікýуть бетéжного чоловíка = лїчать слабого чоловіка

льінóвище Бі. abgestreifte Haut. од трясýчькы (Fieber) льіновищем рáка обкýрюють (лїк забобонний).

льінýшка З. Butterkrebs. рак мáє твéрду кóжу; кедь облыíнúýся, то звéме „льінýшка". (в Галичинї: льінéць або „пшенúчник" від того, що лїнить ся тогдї, як пшенúця цвите).

льінюх Лв. nom. plur. льінюхы (льінюхи) Drohne. мáтка або царúця Bienenkönigin. робýтна пчолá Arbeiterbiene.

лыскôвчик К. Haselmaus, Muscardinus avellanarius.

лыско́вріш ВС. Haselmaus. я іми́ў два лыско́вріші; такы́й хвôст у лыско́вріша гей в мача́ти.

лытôшный НД. Стр. лыті́шній vom vorigen Jahre. лыті́шньоє вадь антогорі́чньоє прядиво. лыту́шный Ґ. в лы́та, рôк-тепе́рішный. лыту́шноє жи́то = рік-тепе́рішньоє жито.

лыто́вище МЛ. Sommerzeit; Ort, wo die Herden im Sommer auf der Alm gehalten werden. у лыто́вище—тогды́, коли́ бры́ндзю чі́нят ґа́зды на полони́ны.

лычити. польичи́ти О. zählen гл. личи́ти.

лыща́на Д. ВС. лыща́нка НД. Haselstrauch, Corylus Avellana.

лыщани́к ВР. Haselgebüsch.

ло́бда Д. ло́пта Ян. Spielball, magy. labda мяч, пилка.

ло́вґа Лаг. plur. ловґы́, ловґа́ня Г. ВР. Бі. eine Fischart. ло́вґа хребто́м чьо́рна, очи черле́ні. — ци мо́жно ловґы́ йісти? де бы ныт! — у ловґа́ны мно́го черів ВР.(черева́=Eingeweide).

лови́ти ся до чого МЛ. sich woran winden, klettern (von klimmenden Pflanzen). повити́ця (Convolvulus) ло́вить ся до жи́та die Ackerwinde klimmt an Kornhalmen empor.

логина́ НД. Weissdorn, Crataegus oxyacantha май міцнї́йша терня́чка cf. глöг psl. глогъ.

ложе́чник Гр. гал. налижник, лижник.

лоза́ ви́нна Ім. вадь ви́нниця Weinrebe.

ло́мик Пу. ломо́вый коро́ль Ґ. ломовы́й коро́ль Бі. ломо́вый коро́лик Д. Zaunkönig, Troglodytes parvulus. гнызда́ пра́вить у те́рню в траві́ Ґ.

лому́ля. ломуля́ gen. neutr. Л. Reiser, abgebrochene Zweige, хворо́ст, лома́чє.

лопа́тка на горо́ху, на пасу́ли ВС. Ґ. З. Hülse, legumen. nom. plur. лопа́ткы in Gal. струк dagegen in ВС. струк на кукурудзы = Maiskolben.

лопаткы́ Г. Hungerzwetschen.

лопо́вка НД. рурка, котро́ў тя́гнуть вино́ з бо́чькы, Weinheber magy. lopó.

лопоныти Ду. rauschen (mit den Flügeln). ди́ка ку́риця злопони́ть і знов ся́де die wilde Henne (Birkhenne) flattert rauschend auf, doch setzt sie sich bald wieder.

лопуши́стый ВС. breit (von Blättern) eigtl. breit, wie Blätter der Klette (лопу́х, lappa).

лоска́ч Ґ. Angeld, завда́ток „што у́лоскає по руцы" (у́лоскає = вилоскає, вибє, ви́плескає; по то́кмі ло́скають в доло́нь).

ло́тарь Ґ. Ир. К. Sumpfdotterblume, Caltha palustris.

лошу́к ВС. einjähriges Fohlen. до́кы му гöд мине́, до́ти лошу́к; подо́бат вже на коня́.

лубарнє Я. де луб ме́лют. Gärbermühle; Gärberei (луб = Rinde).

лу́дина Я. Kleidung, Kleider. місце на лу́дину.

лу́к-чесно́к О. Art Allium.

луска́ О. Schuppe.

лускогорі́х О. Nussknacker, Nucifraga caryocatactes.

лускорі́х НД. Myoxus glis, Siebenschläfer.

лу́снути НД. knallen. лу́сне карбачо́м er knallt mit der Peitsche.

ля́ця ВС. plur. ляци genit. ляць „до чого прибивать ши́нґлы" Sparren.
ляшува́ти МЛ. чатувати, чи́гати, кіт ляшу́є на мыш die Katze lauert auf die Maus.
лє́щок Я. Klee, Trifolium.
любисток О. Liebstöckel, Levisticum officinale.
(любити). най ся лю́бить Ир. Д. припрошують так н. пр. при ї́дїню etwa: ist es gefällig, belieben sie! — то́бы люби́ли зна́ти? ist es Ihnen genehm das zu erfahren?
любшкы́ Лв. Liebesmittel. такы́ завда́сть любшкы́, што́бы ся люби́ти або што росчи́нить (розчи́нить).
лю́шов Я. до митя́ на́чиня цебри́к.
м. ма́ґла Пу. Haufen. злото і стрібло у маґлах (cf. могыла et мы́ґла).
ма́жа Стр. magy. mázsa eine Art Gewicht.
май ВС. Бі. in der Bedeutung sehr. бринда́к ду́ба май лю́бить der Maikäfer kommt auf Eichenbäumen gerne vor. май не добре = дуже не до́бре. май-май НД. kaum; geht noch an; ще май-май буде́ es geht noch an, es reicht noch knapp aus.
ма́йош, ма́юш Ир. Л. Д. кишка magy. májos Leberwurst.
ма́ленько Пу. МЛ. Лв. ein wenig; etwas. не мо́жете зайти́ ма́ленько до ме́не? können Sie nicht zu mir auf eine ganz kurze Zeit kommen? ма́ленько бо́льше etwas mehr. ма́ленько густа́ трава́ wenig dichtes Gras. ма́ленько горба́тый etwas buckelig. ма́ленько згодя Вл. nach einiger Weile, nach kurzer Pause. улойшли́ ма́ленько да́ле sie legten eine kleine Strecke Weges weiter zurück. ма́ло Вл. Кв. О. Ир. etwas ма́ло нам загуди́ spiele uns ein wenig vor. ста́ньте ма́ло. пості́йте ма́ло. начи́нить ма́йоші ка́шоу та ма́ло мня́са покла́де. — ма́ло полежа́ти ein wenig ausruhen. psl. мало adv. μικρόν, βραχύ, ὀλίγον parum. мало полежавъ = трохи полежавши. — мало не МЛ. Вл. Лв. fast, beinahe. ма́ло не по́уный пуга́р.
ма́люґова́тый Д. пр. свиня́ малюґова́та што ма́є у́ші (уші тут значить: решетину, угракы, Cysticercus, Finne).
малю́х. малюшо́к МЛ. kleiner Mensch, Knirps, Zwerg.
ма́мка З. Пу. Вл. Лв. ВР. Mutter, Mütterchen; ма́мко мо́я старе́нькая! meine alte Mutter!
ма́нґоль Я. Mange. ма́ґель. тачє́ука Я. валок до маґльо́ваня.
ма́нна МЛ. der von den Bienen gesammelte Blütenstaub (sic!)
мара́ бы сповіла І. der Teufel mag es sagen.
марамория́нкы Л. nom. sing. мараморянка. я́блыка черлє́ні.
маржи́на Ян. К. et ма́ржина К. Vieh, pecus.
маржє́чий Ян. Vieh-, für das Vieh bestimmt. білий бура́к маржє́чий (ма́рга = Vieh). маржны́й К. item.
марика́нка Я. така́ ріпа eine Abart der Kartoffel. марика́нка мнєка́ і во́дєна; ра́но прихо́дить, ра́нче май як дру́га ріпа.
мартє́нка Я. plur. мартєнкп Schneeglöckchen, Galanthus nivalis.
масла́ґ ВШ. Fischsamen, Cocculus suberosus, крути́зна на рыбу; масла́ґ купу́уть в бо́уты́ (в склепі). товку́ть і да́уть у кі́сто із мукы́; мета́уть пак тото́ кі́сто до воды́ а пото́м пак збира́уть ры́бу, што упя́нчена горі́ пла́вле по воды́. масла́к З. копа́ти гли́сту вадь наруба́ти

мня́са з воробка́ молодо́го, пак масла́к потерти на му́ку і метати то́є на во́ду — ры́ба уд маслака́ подуріє і мож іма́ти рука́ми.

масный борщ МЛ. заправлений „що впорядит.“

масть З. Schmalz. масть свинна. кедь гу́ску утучиме́, тако́жь з не́йі „масть гу́сяча.“ — масть коровяча = ма́сло З.

мастити хы́жу НД. die Hütte mit Lehm bestreichen.

ма́ти надыію НД. vertrauen, Vertrauen setzen. я ма́у надыію у Бо́зьі.

ма́тиця ВС. Bienenweisel. у кимаку́ пчо́лы; май ста́рша пчола́ = ма́тиця. пчо́лы чи́нят кря́гу.

(мах) у маху́ Я. in einem Augenblick. у маху́ пізна́є.

ма́чанка З. dünner, in Milch gekochter Maisbrei. квасно́є молоко́ у́льляти в горни́ць та ве́речи ма́ло мукы́ кындири́чанойі, та пак, як закыпить, то бу́де ма́чанка; — чир чі́нять у нас з кындири́чаної мукы́ = гал. коле́ша.

ма́чька Ґ. Katze, Mieze. мацу́р Ґ. Kater, Miez. ма́чата Ґ. junge Kätzchen. cf. magy. macska germ. Mieze, Miezchen.

мачи́нє Ян. Mohnstengel sammt Blättern. як сє віторобит мак, то лиша́є ся мачи́нє.

медве́дик ВС. медведю́к Р. Ім. Д. Maulwurfsgrylle, Gryllotalpa vulgaris.

медве́диця Ян. Bärin.

меди́ти Гр. медом заправляти. па́ленка меже́на Гр. (für меджена) = горівка медом заправлена.

мекекота́ти або ме́кати Ир. meckern. коза́ мекеко́че або ме́кать.

мела́й Я. Kukurutz. змерза́є мела́й, бо май студе́но.

мела́йна мука́ О. Maismehl.

ме́льчик МЛ. Schwanzwirbel. одрі́зау́ фуст коня́ ра́зом з ме́льчиком.

ментува́ти Пу. befreien, erlösen magy. megment

мере́нка ВШ. мересни́к І. Pfrille, Phoxinus rivularis

мери́ндзати Ґ. wiederkauen, ruminare. коро́ва мери́нджє.

ме́ртвоє тьіло Ир. Leiche. умерло́є (scilicet: тьіло). не́сли умерло́є Лв.

ме́рша Д. Aas psl. мръша cadaver. гуцульск. мерша Aas cf. ме́рха Schindmähre.

мерча́чька НД. Nasskälte; Sprühregen.

мета́ти ВС. werfen psl. метати βάλλειν, iacere.

мещё́рниця Гр. головний бальок в хатьі, сволок magy. mester gerenda = Balkenträger.

мы́нька або шу́тка ВР. Бі. Вл. Kätzchen, amentum, iulus.

ми́рно МЛ. ruhig, спокійно.

ми́са НД. grosse Schüssel, велика миска psl. миса πίναξ, patina.

мыто́ Лв. в укр. ми́то Mauth. čech. mýto psl. мыто merces; lucrum.

ми́цька Г. Kätzchen, amentum. мицькы́ або шуткы́ (по сусїдних селах).

мы́шачий огéнь або бомбачьо́к сьвітлый у те́рню май бо́льше сьві́тить Ґ. мы́шачий о́гник ВС. Leuchtkäfer, Lampyris noctiluca.

мы́шка К. Вл. ВР. мы́шька Ир. Armmuskel cf. psl. мышьца.

мідянкы́ Г. weisser Bienensaug, weisse Taubnessel, Lamium album.

мо́ль Лв. Motte. мо́ль пойі́у. муль пойі́ла Г.

мільчина́ НД. Seichtstelle im Wasser.

місто Бі. МЛ. Ду. = гал. місце, locus. у трьох містах an drei Stellen, an drei Orten. на місто, де пасу́т МЛ. тако́є місто. psl. мѣсто τόπος, locus. в Гал. тепер „місто" означає звичайно oppidum pol. miasto давнїйше градъ, го́родъ (властиво місце обгороджене, укріплене).

місто Пу. praepos. statt, anstatt. обы́ обстали місто стары́х черцюв Пу. dass sie statt der alten Mönche bleiben würden.

(місяцьі) в О. 1. перший сьі́чень 2. другий сьічень. 3. ма́рот 4. березень 5. травень 6. би́дзень перший 7. бидзень другий 8. серпень 9. покрівний (що Покрова на нїм. Покрова пр. Богородицї припадає однакож в жовтнї $^{1}/_{10}$). 10. жо́утень 11. падо́листень 12. андріі́ів.— в Я. 1. сьічень (лють, студено) 2. дру́гий сьічень 3. ма́рот 4. бе́резень 5. май 6. би́дзень 7. дру́гий би́дзень або илевий. 8. се́рпень. 9. жо́утень. 10. падо́листень 11. гру́день (вже грузь мерзне). 12. андріі́ів (в т. м. Андре́я, що вовке́ хо́дєт — сьв. Андрея припадає вже $^{30}/_{11}$).

міхы́рь О. Лв. Blase, міхур. genit. міхы́ря.

міху́нка З. Lycoperdon, Stäubling. як у́схне, то фу́кать із не́йі чьо́рным по́рохом.

млад О. genit младу Rüster, Ulmus. младо́вый О. з мла́ду. дошке́ младо́ві.

мно́го О. Ґ. Ду. ВР. Вл. Лу... viel. премно́го О. Р. sehr viel.

мно́жество Стр. Menge.

мо́вкушка Кл. Лв. Ґ. НД. Eichhörnchen, Sciurus (vulgaris var. carpathicus) magy. mókus. мо́вкушка лем у лысьі бы́вать Ґ. das Eichhörnchen wohnt nur in Wäldern. мо́вкушка ушка ма́є в верьх das Eichhörnchen hat aufgerichtete Ohren.

мовкушкы́ plur. НД. Backenbart.

моги́ла або ми́ґла Я. Haufen. моги́ла де́рева. намета́ла керти́на моги́лу вели́ку der Maulwurf hat einen grossen Erdhaufen aufgeworfen.

мозґола́ Бч. хляпавка, kothiges Wetter cf. гуцульск. маскала́ — розкаль cf. маза́ти, ма́зґати, ма́дзьґати.

мо́зок в ку́сьцьі (= кустцьі) Г. Knochenmark.

мозу́ль Г. plur. мозульі́ Schwiele.

мокля́жник Рос. Salvia glutinosa, klebrige Salbei.

мокрота́ Лв. Feuchtigkeit psl. мокрота ὑγρότης, humiditas.

молибо́ МЛ. або жа́воронок Alauda arvensis, Feldlerche. genit. молибо́га.

мо́лодь Ир. = леґіньчукы́ Jugend. на́ша мо́лодь.

молодина́ НД. junge Triebe. молодина́ на де́реві у́бивать ся або обно́влять ся, што у́росте.

моло́тник НД. Drescher.

мо́лоч ди́кый Лв. Taraxacum officinale, Kuhblume.

моло́чаник О. Milchner (beim Häring).

мо́моч Г. Teichrose, Nymphaea.

моржола́ Г. Morast, трясавиця.

морківни́к НД. wilde Möhre.

морконьі́ти МЛ. brummen. моркони́ть медвідь на чоловіка.

моркота́ти Бі. murren. медві́дь моркоче.

мормоньі́ти Г. brummen, murmeln, murmurare. мормони́т медві́дь.

моро́з Ян. in der Bedeutung: Reif.

мох Лв. Л. in der Bedeutung: Flaumfedern.

мотуза́рь Стр. Seiler.

мохнáлька Лв. Assel; Tausendfuss. мохнáлькы у вохкы́х мíстах die Asseln kommen an feuchten Orten vor.
мохня́нка Д. plur. мохнянкы́ Salvia argentea L., Silbersalbei.
мóшка Ян. Blattlaus, Aphis.
мудинá НД. мудьí ВС. Evonymus verrucosus, Spindelbaum.
мужчи́нске убранé Я. чорні штани, schwarze Hosen.
муль Г. Motte; Pelzmotte. муль пойíла кожухы́; в зáпертум місті, де не є вóздух, порти́т, да ле ся уклóчит.
мули́ти МЛ. in der Bedeutung: unterwaschen: мýлит водá.
мýлявиця НД. дрібненька риба, ganz kleine Fische. наімáў самóйі мýлявицы.
муращівни́к Ім. Achillea millefolium, Schafgarbe. сьікýть і даю́ть з отрýбами для пульóк і качóк.
мýрий О. graubraun; schmutzig braun укр. мýрий.
мурни́к Лв. Maurer.
мурóва ла́стöвка Лв. Fensterschwalbe, Chelidon urbica. вадь на хлыíві бы́вать, вадь вон; ластöвкы́ берýть кáлу — із кáлу з я́рка прáвлять гныіздó.
муря́нка Стр. ВС. plur. мурянкы́. Ameise, Formica. гомóк або бéрег муря́нчаный Ameisenhaufen. мурянкóві мішкы́ Стр. Ameisenpuppen, sogenannte Ameiseneier.
муря́нчачий Г. der Ameisegehörig, Ameisen-. хлóпец говори́т до дрýгого, як найдé мурянкы́ в кýпі: ци ви́дыіў єсь муря́нчачого царя? тай купи́нку мéче на хлóпця.
мýса Кв. Noth; Nothwendigkeit. чоловíчку, ци вам мýса?
мýсати О. müssen. мýсаєте іти́ зо мноў.

мухáр Ґ. або комáр Ґ. plur. мухары́. комары́ Gelse, Schnacke.
мухари́цє Ян. plur. мухари́цыі Eintagsfliege, Ephemera.
мясáрня Г. Fleischbank, ятки.
Н. нáблизь І. nahe. von der Nähe, in der Nähe. я нáблизь медвéдя ви́дыіў ich habe den Bären von der Nähe gesehen.
наборыкáти Г. aufwühlen. водá наборыкáла я́му тай показáла зéмлю, што не мож орáти.
нáвидьіти Лв. gerne haben; gerne sehen.
нáвилок ВШ. plur. нáвилкы = пласт сіна.
навнувáти З. слабувати. навнýє на нóгу = слабує на ногу.
на вдя́ку комýсь Д. Jmdm zu Gunsten.
навхтéма ВШ. навсе, на віки.
нáґлик Я. зело, цвите червоно.
надíбний Ян. що надобить ся, придатний tauglich, nützlich; anwendbar; verwendbar. я́щур (Salamandra maculosa) надíбний до маржи́ни: як би напáло маржи́ну, як налýє ся, пускáє пóчерез рýку я́щура і бє рукóў по порожни́ны (по клýбах) тай зáраз лéгче маржи́ны (вабобон).
надьівáти ся. наздьівáти ся НД. aufgespiesst werden. надьíти Г. spiessen. сорокопýда надьівáє бомбакá на терни́ну der Würger (Lanius, Dorndreher) spiesst Käfer auf Dornen.
нáджуґа З. пыскáтый чоловíк, що (што) лю́бить кáждого удю́ґнути язы́ком, лю́бить сважáти ся ein zanksüchtiger Mensch.
надьíти МЛ. aufspiessen. сорокопýда надьíє бомбакá на терни́ну.
надтятóє молокó НД. коли доперва почало квасніти.
нажаґли́вый Лв. jähzornig, aufbrausend, auffahrend. жонá нажаґли́ва Лв. што дýже гóй-

кать, не дає пити ґаздови па́ленкы (ко́бы пак сама́ не пила!) cf. на́джуґа psl. жєшти urere. accendere praes. жєгѫ et ждєгѫ.

на́зывка ВР. Name. ка́жду на́вывку памята́у.

нави́мча або годувча́ МЛ. теля́ шо ма́є гуд; два́года́к шо має два го́ды. три́года́к шо ма́є три го́ды; — ож має чоты́ры го́ды, то вже вул.

нака́з Л проповідь, Predigt. нака́з говори́ти в церкві in der Kirche eine Predigt halten.

на́кой Гр. на́коли Г. Стр. наколи́ НД. wann; wenn. наколи́ я прийду до те́бе, штобы́сь буў гото́вый НД. на́коли пчо́лы не но́сять Стр. на́коли бомбака́ кине, то у́тече wenn man den Maikäfer wirft, so (entflieht er) fliegt er weg.

нала́дити ся ВШ. Ир. sich einrichten; sich vorbereiten. наладьі́м Ир. bereiten wir vor.

нале́пкати ВШ. наліпити. нале́пкати ка́лу на стьіну́ die Wand so mit Koth bewerfen, dass derselbe daran hängen bleibt.

намі́сячна ре́дьква Ир. Monatsrettig, Radieschen.

намі́т Ир. що вода́ наме́че, хоть гли́ну, хоть ка́лу. Великый намі́т.

наму́л НД. Schlamm.

намулянкы́ Ир. ganz kleine Fische nom. sing. намуля́нка.

намятели́ти ся Ир. sich aufblähen; aufgetrieben werden. коро́ва намятели́ть ся, кедь свіжоі́і команицьі ся напасе́. cf. мяти psl. мѧти.

нанади́ти сокы́ру НД. на сте́рте во́стрє намета́ти новы́й ку́сень же́лыіза, приварити — а во́дта́к закали́ти.

нани́кати ся Г. або напозира́ти ся Г. sich satt sehen, надивити ся. нани́каў ся або напозира́ў ся на квіткы́.

на ньічо́ Рос. = ны на́ що, у Бойків часто: на-ны-на́-що.

напе́кати Ду. навалити, übermässig aufladen. напе́каў вö́з соло́мы. напе́кать ся дыны, як коро́ва.

напернő́вка Ир. Вл. Schirm; Sonnenschirm magy. napernyő.

напе́рстник О. Fingerhut.

напо́сльід НД. am Ende, endlich.

напря́тати II. häufen, aufspeichern. напря́тати кыядири́цю на́ зиму Mais für den Winter aufspeichern.

нара́квицьі Я. Pulswärmer. з гара́су, гарасо́ві; воўне́ні.

наре́мный Стр. НД. heftig, aufbrausend. наре́мный дощ starker Gussregen, Platzregen наре́мный чоловік hitziger Mensch. cf. psl. рамѣнъ ῥάγδαῖος, impetuosus; рамѣнѣ ὀξέως, celeriter.

наречи́Д. ernennen, іменувати. нарі́к го інспе́ктором er ernannte ihn zum Inspector.

на руцьі́ Гр. an der Hand, bequem. не на руцьі́ меньі́ = то меньі́ не вигодно.

на́ силу Д. mit Gewalt, gewaltsamer Weise.

насы́пати МЛ. schütten. насы́паў по́уну скля́нку воды́.

на́-скорі О. schnell. на́-скорі ла́годжене шатро́.

насчеви́ти Лв. НД. besuchen. насче́виў хво́рого. насче́виў сусьі́да. freq. насчевля́ти. насче́влять куме́дію cf. čech. navštíviti besuchen: návštěva Besuch. ukr. навістити, навіщати psl. навѣдити. навѣждати.

нать у кромплыів (крумплїв) НД. Stengel sammt Blättern der Kartoffelpflanze.

наталáвіти Стр. набряскнути ein aufgedunsenes Gesicht bekommen. наталáвіє с піяньства.

натягнýти чóботы З. die Stiefel anziehen. натяґ чóботы. іззýти чóботы З. die Stiefel ausziehen. іззýў чóботы.

наўперше ВШ. найперше.

находúти ся НД. gefunden werden. джáворонка нахóдить ся у нас die Lerche kommt bei uns vor.

начéрвити НД. junge Brut gebären, Eier absetzen (von der Biene). мáтиця начéрвить

не! Ян. nein, nicht.

небожéтко Я. armes Wesen; unglückliches Kind. сиротéтко-небожéтко.

невóля бы тя йíла Стр. проклон: in Sklaverei mögest du verschmachten!

недóлуг. недолýг недолýга Вл Taugenichts. недолýгий unvermögend, unbeholfen. бідá недолýга.

недоправленый Івáн Ґ. негодяй, незрýчный.

недорóслый 1. НД. nicht herangewachsen, die völlige Grösse nicht erreicht. ты не дорóсла, за што менé беш!

нéжить Вл Ир. Katarrh. нé жить велика.

незахýдный ВС. unzugänglich.

нездобрúло ми ся Лв. es wurde mir übel. недобрúть ся меныí es wird mir übel.

необáвки О. ohne zu säumen, bald, schnell.

не онь далéко Г. ВС. не дуже далеко. не онь далéко: зáраз дýйдеш Г. (коло Сигота: зáраз дойíхаш!).

несерéньча Мар. Unglück. psl. сърѧшта occursus; casus. в угорскоруск. серéньча fortuna magy. szerencse в славяньского).

нетрíбняк Вл. Taugenichts, непотріб.

неýкость Лв. Unwissenheit.

не є Ян. ВС. = немá, ныт. такóго зелá не є у нас.

нúвина Я. Brachfeld, переліг. по нúвинах росте голубій, гóлубо цвитé.

нúзанка Мар. шнурок насиляних (нанизаних) кораликів, перел і т. п.

нúкати Г. Л. ВС. schauen, blicken; gucken. галáс нúкат у вóду — нáраз пýйде до воды́ і íмать ры́бу, ож трáфит Г. die Seeschwalbe blickt spähend ins Wasser; auf einmal schiesst sie in dasselbe herab und fängt einen Fisch, wenn sie solchen trifft. нúкать крузь оболóк вадь позíрат er blickt zum Fenster hinaus нúкай крузь вы́зöр! schaue durch's Fenster! не добрí-сь нúкаў Л. du hast nicht gut geschaut.

никóли Бі. меныí никóли ітú = я не маю часу іти.

ныр Лв. Гр. (нир) низ, рівнина, болотиста рівнина; млака. magy. nyir = Ebene.

ны́рськый Ґ. НД. морскый marinus, Meer-. ны́рська ворóна Ґ. або ны́рська кáвка НД. Mandelkrähe Coracias garrula в Гал. морска ворóна (так прозвана задля сьвітлої барви мовби який птах заморский гл. Початки до уложення номенклятури і термінольоґії природописної, народної. Написав І. Верхратский II. р. 1869. стор. 9. Зрівнай також лемківск. ныр ске паця=морске паця, морске порося Meerschweinchen, Cavia cobaya).

нич Г. nichts. на Поділю: ньічо́, ньіщо́. булш нич не ка́жут.

ньікуды́ Я. nirgends wohin, nirgends.

ньі́мко Ім. schweigend, ohne zu sprechen. ньі́мко чини́ть er thut es stillschweigend. **ньі́мкость** restrictio mentalis cf. psl. нѣмъ.

ньі́мчик Пу. plur. ньі́мчикы eine Vogelart „сподом жо́утый, звѐрьхы бу́рый".

ньі́ с чо́го Лв. = нї з чого aus nichts. ньі́ с чого взя́ти.

наладйти Лв. zurichten; vorbereiten; zu Stande bringen.

ньіт Г. Лв. МЛ. ВС. Ґ. Стр. ВШ. НД. nein; es giebt nicht; nicht. у нас то́йі пти́цы ньіт bei uns sind diese Vögel nicht zu finden. цы розумі́єте мене? де бы ньіт! versteht ihr mich? warum denn nicht! цы вже цьіла́ співанка? ще ньіт! ist das Lied schon zu Ende? noch nicht!

ньі́што НД. (ништо) nichts.

ньі́як Лв. auf keine Weise; unpassend, unschicklich. кажіт вы, бо мены́ ньі́як sagen Sie es, denn mir schickt es sich nicht!

новинкы́ (новинкй) Ду. Г. ВШ. Zeitung.

но́готь НД. plur. но́гтьі Fingernagel.

нора́ Д. in der Bedeutung: Quelle, fons.

нори́чка Ян. „йіст коріне у збіжю (по думцьі тамошного люду); кіт єйі не йіст" Spitzmaus, sorex (мідицьі живуть лише мясним кормом, іменно комахами).

ношу́льі Р. Tragbahre, гал. ноші. мерцѐ вінесли на ношу́лях.

нуздрі́ Рос. ніздря, Nüstern.

наруваа́ти Рос. виграти magy. nyer.

ня́ньо Бч. Лв. З. **нѐньо** МЛ. Vater. іди до ня́ня! Лв. geh zum Vater. по́йте ня́ню! Лв. kommen Sie her Vater! dem. **ня́нько. ня́ньочко** (пещено). —

нянюзнина Д. „што ня́ньо ли́шить дьі́тьом" nach dem Vater Geerbtes вадь **вӧтцо̂вщина** Д. — **материзнина** Д. nach der Mutter Geerbtes.

О. о́бӧд genit. о́бода ВР. така́ ігла́, што не ма́є у́шка eine Nadel ohne Oehr. дай ми о́бода cf. бости, stechen.

обзу́р Г. візіта, Visite. на обзу́р = на візіту.

оладжа́ти чимсь Бі. inne haben, sich womit beschäftigen; zurecht führen; Ordnung erhalten. в жельізнӧй ба́ньі то́плять руду́; ньі́мцьі тым обладау́ть.

обле́нный Бі. gleissnerisch, облудний; облестний. обле́нный чоловік, обле́нник Gleissner.

облечи́ НД. ankleiden. ле́гко облеченый leicht gekleidet.

обли́ча ВШ. Aussehen; Gesicht. Айбо церькӧвни́к быў такы́й на обли́ча, як тот пӧп. psl. обличиѥ ὁμοίωμα similitudo.

обнови́ти ся Лв. sich erneuern, sich verjüngen.

оболо́к МЛ. **о́болок** Лв. НД. et **о́блак** Лв. Fenster.

о́браз НД. in der Bedeutung: Antlitz, Angesicht. на́ трое ся кли́че: „о́браз, лицѐ вадь тварь". сма́глява тварь ein bräunliches Gesicht.

обра́зчики Я. kleine (Heiligen-) Bilder.

о́брідка Ім. adv. selten, зрідка. пацка́н о́брідка нахо́дить ся по хльі́вах.

обро́ба НД. eigtl. Bearbeitung; Behandlung; Anbau. виногра́д копа́уть три ра́зы, кындири́цю

двичи. іде на першу обробу або на перше копаня.

обсокотити ся О. обезпечити ся sich versichern.

обстанути НД. in der Bedeutung: sich verlieren. посыпка обстане.

обстати Пу. остати zurückbleiben. обстала вдовицьоу sie blieb Witwe.

обстояти ся Лв. остати ся. я сама обстояла ся.

обтыти Мар. sehr fett werden. свиня обтыла das Schwein wurde sehr fett. — сьіра свинище дуже обтыла das graue Schwein wurde sehr fett.

обчалувати Г. учаловати Г. счалувати Г. обманити, ошукати. обчалуваў мня на ярмаркови=обкламаў, обшахроваў magy. csalni beschachern, betrügen. cf. чарувати ukr. чаклувати.

обчерти ВР. abschälen praes. обычру. обычруть дерево, обы усхло.

овес ВШ. наськый овес зеленцьовый май поздить, май позно достыгать; другый америцькый — тот рано приходить, май ємше — третьій польскый ємший уд зеленцьового.

огарь ВС. Larve der Rinderbiesfliege, Hypoderma bovis.

огвара Лв. обмова, Verläumdung.

огирочьок Вл. dem. від огирок Gurke. малый ги огирочьок, не упадь! зр. украіньск. „маленький, як гурочок“.

огняник МЛ. ВШ. огняниця МЛ. Eisenbahn; Locomotive.

огняник ВШ. „потя, што в ночи лытать в польох, пиля вод“. eine Vogelart.

одбирати ся Лв. одходити гет; прощати ся.

одважливый ВШ. „що почекать“ bedächtig.

одгваряти (в Унгварскій вармеди) одповідати. одгварять = одповідає, одвітує. гварить (в Перечині) = говорить.

одвіт давати Лв. in der Bedeutung: verantwortlich sein. я даваў одвіт в тому ich war dafür verantwortlich.

одвітливый МЛ. verantwortlich. я в тому одвітливый ich bin dafür verantwortlich.

одвітовати Лв. Ир. МЛ. antworten.

одгваряти (в унгварскій вармеди) одповідати. одгварять = одповідає, одвічає. — гварити (в Перечині) = говорити.

оддавати Вл. in der Bedeutung: einen Geruch verbreiten, wornach riechen. вода оддає мустом das Wasser riecht nach Dünger.

одьінь Д. ВШ. Kleidung. побабрана одьінь beschmutzte Kleidung. має много одьіни er hat viele Kleider. — одьіня ВШ. item. ушытко одьіня нове найшли ВШ.

одкіряти ВС. відганяти. сорокопуда одкірят од гньізда сорокы. (cf. magy. kerget = гонити).

одклонити ся Лв. відхилити ся. Одклониў ся шугай в осени од мене, На теперь два рочькы дубнуў коло мене.

(одно). то одно Я. das ist dasselbe.

однопальцьі Я. з воуни рукавицьі з одним пальком.

однюд Вл. отнюд in keiner Weise, durchaus, ganz und gar; gänzlich; однюд не мож absolut unerlaubt; однюд не чекаў тя ich werde in keinem Falle auf dich warten; однюд не хочю ich will durchaus nicht; однюд не продам ich werde (es) auf

keinen Fall verkaufen psl. отънждъ prorsus, omnino.

одомкнути ся ВШ. відхилити ся. дьівкы! одомкньіт ся вöд вöзыра! = дівки! відхильіть ся від вікна!

одповїсти. одповідати Д. одвітити. одвічати, одвітувати antworten. вöн одповість (удповість).

óжелед ВС. Л. gen. masc. óжеледь Лв. óжельідь Я. О. ожеледь Вл. gen. fem. an Baumästen zufrierende Eiszapfen.

озимный Ґ. озимий. озимное жито. Winterroggen. озимна пшениця Winterweizen.

озимок О. Ду. теле, що вже не ссе; потом телиця; як се відльітить: корова О. таке теля, што перезимувало Ду.

óкить Ян. О. І. Reif an Bäumen. що примерзає на деревах Ян. коли побільіє на дереві І. сам сньіг на дереві О.

óкрем Пу. ausser, mit Aus nahme, mit Ausschluss. óкрем рая Пу.

окрéмый О. Лв. besonder, окрéме = осібно. окрімний Вл. abgesondert, separat. окрімна хыжа besondere Hütte.

окрéмішный Стр. окремішный Лв. besonder; abgesondert. окрéмішні сусьіки.

óлениця Д. Hirschkuh. óленя МЛ. óленятко Д. оленьча Л. plur. óленята. óленятка. оленьчата = kleine, junge Hirsche, маленькі, молоді олені.

олифір plur. олифірі Бч. Pirol, Goldamsel, Oriolus galbula.

óмело ВС. омелó Бі. weisse Mistel, Viscum album. óмело має бомбурішкы на собі, такое гей клий; дають свиням їсти; беруть на гертику (Volksmittel gegen Lungensucht — höchst wahrscheinlich wenig wirkend). з Марамарóшчини леґіньі беруть омелó на „косицьі" за клебаньі.

онь НД. Гр. Лаг. онь тепéрь єсь прийшóў erst jetzt bist du gekommen. не онь богáтый nicht reich, nichts weniger, als reich. не онь тяжкóє nichts weniger, als schwer. не онь легкóє nichts weniger, als leicht. — муха ссе, што онь кров іде ВС. = муха ссе, що аж кров іде.

онаджити Лв. sich herumtreiben. кувік, што онáджить в зимі, сины єму крила.

онадьіти Стр. І. etwas machen, verrichten, treiben; sich womit beschäftigen; — werden. што онáдять = що нéбудь роблять. онáдьіуть = щось дїють. — бомбáк (Maikäfer) ів хробакá пак онáдьіє, обмінить ся Стр.

опоздити се Кв. sich verspäten. freq. опозджéти се. опоздиў се. оповджéю се psl. опоздити βραδύνειν, tardare.

опоясáти Рос. umgürten čech. opásati pol. opasać.

опсиґа Я. опсиґа ньі до ньічóго; не хоснує нїхтó, нїяка ґáлиця не йіст. — опсиґа або осéтий має червóні косицьі О. die Kratzdistel hat rothe Blüten. Cirsium arvense.

опсиґовáтьіти Я стати опсиґою. По думцьі люду: „овéс опсиґовáтьіє, перевéрже сє на опсиґу, як рáно посьіяти".

óпят Пу. МЛ. Синевір в Мар. опят, упят Д. ВШ. Бі. З. впят ВШ. Стр. ýпять К. wieder. psl. опѧть. čech. opět.

óрябка Ян. Haselhuhn, Bonasia vulgaris.

ораниця Л. Ackerfeld; frisch geackertes Feld.

осетни́к Г. ВС. осятни́к Лв. Cirsium arvense, Ackerkratzdistel.

о́станок ВШ. Rest.

оста́тый НД. mit langen Grannen, lang begrannt. пшени́ця оста́та Bartweizen; пшени́ця голо́мша = пшени́ця без вуст (т. є. без усів), яре́ць голо́мша = ячмінь, що не має луски. яре́ць двашоро́вый zweizeilige Gerste. яре́ць шістьшоро́вый sechszeilige Gerste.

острі́ш З. Ду. ВС. plur. острішí. о́стрыж plur. острыжí. після опису: Acerina cernua, Kaulbaursch. „на хребто́ви сто́йіть гей щіть".

остро́ги у ко̆гута́ ВС. Sporne (beim Hahne).

остудова́тый Бі. рябий або остудова́тий жид, що має осту́ди (chloasmata, Leberflecke).

отворя́ти Лв. отвирати. отворя́йте = отвирайте.

охля́нути Ім. ослабнути. ухля́ў = охляв, er wurde matt, er wurde schwach.

оцьі́ль genit. оце́ли (оцüль) З. Ир. Stahl franc. acier. наоцели́ти acérer stählen. ба́лту мож на пöў наоцели́ти.

очко́ в вöкньі́ О. Fensterscheibe.

ошколяни́к Д. Schüler.

п. па́вечерок Стр. НД. Vesperbrod, Jausen, Abendessen, підвечірок; пото́м вече́ра. павечеркова́ти Vesperbrod essen, підвечірковати.

павзи́на Гр. грубий друк (cf. гал. па́ўз = друк, що кладуть на віз навючений снопами або накладеный сіном, де инде: рубе́ль; відтак verb. припаузи́ти=прирублити=друком приложити снопи або сіно).

павити́ця Ґ. Winde Convolvulus.

паві́са Д. Бі. ВР. Fahne (namentl. Kirchenfahne) або заві́са. купи́ти паві́сы до це́рькви. черле́ні паві́сы rothe Fahnen. чо́рні паві́сы schwarze Fahnen.

па́вороз Ґ. Winkelranke, Ranke, cirrhus. ды́ня пу́стить па́вороз; та́кы пасу́ля і горо́х пущя́уть па́вороз. па́ворозы. па́ворозикы НД. Ім. у винограду die Gabelranken der Weinrebe, vermittelst welcher sich diese Pflanze an anderen Sträuchern, Bäumen oder Stangen festhält cf. psl. **паврлза** ligamen, ruth. по́вороз čech. provaz = Seil, Strick.

пади́волос ВС. Schachtelhalm, Equisetum. пади́волос Г. Kuhblume, Taraxacum officinale.

па́жить Д. ВР. толока, мала трава, kleine Weide, Trift. psl. **пажить** pratum; herba, gramen. по па́жити хо́дить коропа́ня Д. auf Triften kommen Kröten vor. пасу́ть на па́жити ВР.

па́зити ВР. пилувати, стеречи. павь до́бре! = пильнуй добре! уважай добре! psl. **пазити** attendere.

пак Гр. wieder; auch als Einschiebsel ohne Bedeutung та пак пöду гет.

па́клик О. Päckchen. па́кля дуга́ну Лв. = пачка тютюну. па́клики дуга́ну. cf. čech. paklík.

пала́нок О. magy. palánk das Staket.

палгы́ Бі. слої в дереві.

па́ленка Лв. Branntwein, у Лемків палюнка čech. kořalka, kořalka, pálenka.

пали́ти ся вадь пристига́ти Гр. садови́на пали́ть ся вадь присти́гать.

па́льісок на ры́бы Бч. вчінить в льіскы плут; один коне́ц ід

горі зáгне. eine Art Umzäunung im Flusswasser, welche beim Fischfange angewendet wird.

пáньія genit. паньйї Бі. Frau ukr. панїя, genit. панїї. кішáсонка = панна, паннунця (давнїйше: княгы́нька).

пан-óтець Стр. geistlicher Herr. у пáна óтця.

пáнтлик Я. Bändchen, стяжка. пантликом звезáў.

папарýшка МЛ. Marienkäfer, Coccinella (septempunctata).

папарýза Бч. в МЛ. мýшка, мýшка-папарýшка! летú до Бóга звýдси, понесú стýдьінь, а вýдти принесú теплó! (приговорюють дїти).

пáпірок О. Schwimmhaut zwischen den Zehen der Ente, der Gans etc.

папíш plur. папішí О. Бі. Лв... Bekenner des röm. katholischen Ritus (властиво католики; назва давна з часів, коли ще теперішні унїяти були православними).

парадúчка Стр. plur. парадичкú Paradiesapfel, Lycopersicum esculentum.

парáнник Лв. парадник, Stutzer, ein elegant Gekleideter.

парúло Г. im Winter nicht zufrierende Stelle im Morast. парúло або теплúця Р.

пáрна МЛ. подушка, перина; magy. párna.

парувáти Гр. дóбре приходúти ся, passen. як ся вам упарýє в понедьі́льок.

пáсемкы в рóзьі оленя Л. Г. НД. Äste am Geweih des Hirsches. кýлько пáсемкув на рогáх óленя, тýлько мáє гóдув Г. cf. пáсинок cf. ukr. пасúння.

пáсинок МЛ. Nachwuchs, Nachtrieb cf. hal. пасúнє v. пáсинки у тютюну. пасинкувáти = пасинки відривати; пасинє тут: листки обсохлі, долом стоячі).

пáскудь Вл. бридь Вл. Hässlichkeit, Scheusslichkeit; Unflath. така паскудь.

паскýдниця Стр. 1) unmoralische Weibsperson. 2) Kreuzotter. паскýдниця дю́гне = змия укусить.

пастáя О. Hülse, legumen; Schote, siliqua. однá пастáя фасулы = один струк фасолї (Гуцули в Дорі зовуть лушпаки а також і всю ростину Lunaria ~~rediviva~~ „пастая").

пáтока Стр. чистий мед, Jungfernhonig.

патрóшити 1. ausweiden. ястряб, што знáє куркы́ патрóшити.

паучúна Ґ. О. ВС. Spinnengewebe.

пáцало Ґ. Wanst. пáцалы НД. Magen der Kuh.

пацкáн Ґ. ВС. ВШ. пацкýн З. ВР. Wanderratte, Mus decumanus. погрызé, хоть що ВР. в укр. пацю́к; в гал. однакож: пацю́к = веперь, Schwein, Bork; паця = Ferkel).

пашинá З. ВШ. „бíлоє, твердóє в мня́сьі" Sehnen, Flechsen.

пахы́ у корóвы Ду. Gedärme der Kuh.

пахня́чий Д. wohlriechend. пахня́чоє лúстя wohlriechende Blätter.

пекýчька ВР. добра чоловіку; іспечé ся, мóжна йі́сти. — рід дынї. Kürbisart.

пелéвня Лв. стайня на мáргу і кóны. у Лемків: пелевен = стодола.

пеня́ го знáє Лаг. мара го знає, біда го знає.

пéрьвоє молокó або курáстра ВС. Biestmilch.

перó Ир. Fächer, віер, вахляр. перó Г. Schirm. возьмú перó, бо бýде дощ нúны.

пе́ра М. Ду. Бі. in der Bedeutung: Flossen, pinnae (beim Fisch).
пе́рвістка МЛ. корова, що перший раз ма́є теля.
переве́ртаник Кв. пляцок.
пе́ред тогі́дь Ян. im vorvorigen Jahre.
пере́иначити Рос. verändern. тото́ мало пере́иначит er verändert dies ein wenig.
перейначька ВШ. Aenderung.
перепе́риця К. Ду. перепери́ця Бі. НД. Wachtel. перепе́риця лем у́хватить ся ма́ленько, та сяде упя́т да́ле ма́ленько Д.
пересе́рдє Рос. злість, гнїв. Zorn, Groll.
перецабати І. langsam hindurchkriechen. пущаўть ящюрку (Salamandra maculosa), штобы перецабала че́рез ру́кы, штобы легкы́ ру́кы были́ до хоро́шаня (забобон).
перст Г. перст у рукы́ Finger. перст у погы́ Zehe.
перста́ч. перста́к Я. Potentilla, Fingerkraut.
перть ВР. стежка, кудою гонять вівцї; узка дорожинка.
пес Ґ. Hund (Männchen). соба́ка Ґ. Hündin. пся́та oder щеня́та Ґ. junge Hündchen. су́ка Ґ. eine Hündin, die Junge hat (in anderen Gegenden zwischen nec und собака kein Unterschied in der Bedeutung und сука = Hündin im Allgemeinen).
песту́нка К. Kinderwärterin.
пе́сця муха І. пе́ся муха Бі. Ґ. Ир. Pferdelausfliege, Hippobosca equina. бы́вать на псы Ир.
пе́сцє молоко́ Лв. Wolfsmilch.
петро́вкы Лв. я́блика, што дохо́дять на Пе́тра, терпкы́.
пеца́н НД. Schmerle, Cobitis barbatula. кле́ньови подо́бен, при роты ма́є у́ста (= уса, Bartfäden), лу́ску ма́є барна́сту. (клень = Leuciscus dobula s. cephalus, Döbel).
пецьі́цкий Ян. маленький, petit. коро́лик (Troglodytes) пецьі́цькый der Zaunkönig ist winzig klein.
пе́чава Стр. Лв. скілько у́пече хлыба за один раз в печи́.
печени́на Стр. Ім. Ир. Лв. НД. І. Braten, печеня : у Замішанцїв: печене мясо в укр. пече́не.
печі́с Ян. листє бураче́не.
печункы́ (печунки́) Ґ. plur. Leber.
пила́ З. Feile, пильник.
пи́ла НД. neben. bei. пи́ла млына́ = коло млина́. „як не знає у́повісти, говори́ть пи́ля млына́“. НД. піля ВШ. попіля́ ВШ. — пи́ля належить віднести до укр. биля, старосл. подлѣ.
пили́ня МЛ. пили́нє Я. Sägespäne.
пилува́ти Я. Л. робити скоро, sich beeilen. ду́же пилу́є er eilt sehr (dagegen пили́т er sägt von пилити).
пи́нька Пу. НД. pudendum muliebre, vulva.
писа́рня Л. Kanzlei. čech. pisárna.
пи́скӧр ВС. plur. пискорі́ ВС. Wetterfisch, Schlammpeitzger, Cobitis fossilis. за́ то, што пищи́ть, то пи́скӧр.
писли́нец МЛ. Solanum nigrum, schwarzer Nachtschatten. на́колиб зьзыі́у, му́сит жолу́док показити.
пи́цька Стр. plur. пи́цькы Pfrille, Phoxinus rivularis.
пышькова́ти Ир. Blutfedern bekommen. голомпа́к пышьку́є або пора́стать в пышкы́ = в Гал. голопу́п (голопу́зя) дістає пишки або вбиває ся в палки.
пыщо́к ВР. Federspule.

півдруга (пôўдруга) Ґ. anderthalb. пуўдруга-сто МЛ. hundertfünfzig.
піў-ôсьмый час Ян. halb acht Uhr.
пôдбородник О. Sturmband.
підкольíнок Я. Kniekehle, fossa poplitea.
пôдоймúти Л. aufheben; erheben; erhöhen. пôдоймúти платню́.
пôдполотя Л. Wachtel, Coturnix communis. крило́ пôдполотя́ти ку́ртоє der Wachtelflügel ist kurz.
підчіс Кв. з капусти листє, що варя́ть cf. печíс, чєс, чесати.
піклати ся о чім Ир. wofür sorgen, Sorge tragen. Не о тôм ся пíклаєме = не журимо ся про те cf. ukr. ніклува́ти ся, печи ся об чім psl. пєшти сѧ μέλειν, curae esse.
пікниця ВС. пікни́ця НД. Лв. Bratwurst Wurst, ковбаса. на́роком чíнят з кышóк пікницы; начіня́ут мня́сом с часнико́м. ВС. сма́жені пікни́цы НД.
пімше ВШ. май потíм, später.
піняжок Вл. Лв. Ир. піняжóк Ґ. Hahnenritt im Eidotter „за́родок в жóвчку" Ґ.
піняви Бі. Ир. Geld. мно́го піняви viel Geld psl. пѣнѧзь δηνάριον.
пôня́к ВР. (піня́к) збанок, Krug. вачери́ пôня́к воды́. зачерíть ми оба́ пôнякы́. пôня́к у́паленый із глины cf. huzul. повниця, повничька. повнятко = Glas, Gläschen; Becher. cf. повний psl. плънъ.
піпа ВС. ВР. Pfeife, magy. pipa.
пôпа́к. піпа́к. пупа́к ВР. бiба́к К. Auswuchs. Beule magy. pup cf. lat. bubo ruth. in der Kindersprache: бубу etwas, was Schmerz verursacht.
пісча́нка МЛ. Sandboden.
піскавка Бі. Spitzmaus, Sorex. гл. піцкавка.
пістриґова́тий ВР. eigtl. bunt gefleckt; mit Sommerflecken, mit Sommersprossen. cf. пістрик, пістря́к пастра́к = Pustel, Geschwür. cf. psl. пьстрѣ.
пітоку́рник НД. Ду. Huhnzwitter, курій; не ку́риця, не когу́т; пітоку́рник не піє, лем хавчи́ть. НД. (Beim Haushubne tritt zuweilen der sogenannte Pseudohermaphroditismus masculinus auf, indem einige, sonst wie normale Männchen lebhaft gefärbte, mit langen Schwanzfedern geschmückte, jedoch schwach gebaute, zeugungsunfähige und heiser krächzende Individuen sich vorfinden).
пітя Г. МЛ. Küchlein. plur. пітята. більші = курча́та (nom. sing. ку́рча) = ку́рята.
піцкавка Д. І. Ир. Вл. піцкаўка. піцькавка (Вл. в унгварскій вармеди) Spitzmaus, Sorex. ма́чька піцкавку іску́сить і лúшить die Katze beisst die Spitzmaus todt und lässt sie liegen (frisst sie nicht auf).
піч Ян. Лв. Ofen. на печи́. велúка піч.
пічова́ґа Ир. „ры́бка мала́, як черленоо́чиця у́позируе" Rhodeus amarus, Bitterling.
піша́к К. Fusssteig.
плавúня Вл. „што вода́ знесе́". vom Wasser angeschwemmte Baumstämme, Zweige und dgl.
плат Ім. Vortuch, Schürze. леґіны́ беру́ть плат, обы́ ся не смýгали (= не валяли) ґа́ты.
пла́тя Г. Стр. Kleidung. білоє пла́тя хоть соро́чка. Hemd; Wäsche. — пла́тя ве́рьхньоє Oberkleid.
пла́ха Ім. обте́саный, гру́бый ба́льок.
плека́чька К. НД. плекоту́ря або плека́чька Лв. Amme.

плескóнька ВШ. Rhodeus amarus, Bitterling.
плеснóЯ. Mittelfuss, metatarsus.
плетé ся на языцьі Ян. ich kann gerade jetzt nicht aussagen, es kommt mir nicht in den Sinn.
плúска Гр. плистка Bachstelze, Motacilla плúска хвóщиком мáхать die Bachstelze wippt mit dem Schwanze.
плúстка біла Ян. weisse Bachstelze. плúстка жóўта Ян. gelbe Bachstelze.
пльіна́ Ґ. dünnes Häutchen, Membrane.
пльісня́вка О. Г. Бч. plur. пльіснявкú за то, шо люблят сидьіти в пльісня́вім містьі Бі. Assel; Tausendfuss.
плодúсток НД. рід цибу́лї Allium fistulosum.
плотöвник Я. свердел великий до плотий.
плохоу́мний О. blödsinnig.
плужíкати ВШ. girren. гóлуб плужíкать.
плянтю́га Стр. πόρνη, meretrix cf. psl. блѧдь. блѧдьница.
пляска́ня. пляска́нька Д. рыба ги долóнь, жóўті мáє óчи.
пля́ха ВС. Fleck.
пнóрурок Л. пронурок. Wasseramsel, Cinclus aquaticus. гей пясть велúкый, вóле білоє, úнше вшы́тко чóрноє.
побáбрати Д. beschmutzen. побáбрана одьінь.
побúванка Гр. хы́жа шúнґлами (ґóнтами) побúвана (побúта).
побивáчька Бч. З. малá сокы́ра до побúваня шинґлöв.
побíйник Я. свéрдел до побóйів, серéдный. (побíй = дах побиваний; Schindeldach).
побóсти. ізбóсти ВР. mit den Hörnern stossen; stechen. учóра той бык побóу хлóпця. вöл ізбóу. корóва збола́.

поверержíня вадь нать вадь крумпленúня Лв. Stengel sammt Blättern der Kartoffelpflanze (cf. пáвороз et ворожіля).
повáдити ся Лв. in Zwist gerathen, zankén. свада Лв. Zank, Zwist psl. съвада contentio, calumnia.
повітру́ля Бч. Г. К. Wirbelwind, Sturmwind.
пóвчик ВС. пéся му́ха ВС. Pferdelausfliege, Hippobosca equina.
погадкувáти МЛ. поду́мати. погадку́еме wir werden unsere Meinungen austauschen = потолку́еме МЛ.
погáный червáк Я. Kreuzotter, Pelias berus.
погáр Я. genit. пóгара Trinkgefäss, Trinkglas, пугар magy. pohár.
погинáти І. (неправильно місто: погибати) погúнути Рос. in Verfall gerathen, verloren gehen.
погнúлый І. verfault. погнúти ВС. verfaulen. погнúу пинь (пень).
погниля́чка вать воня́чка Стр. faules Weib (eigtl. Stinkerin).
погнявúти Лв подусúти. погнявимé.
пóґаш Я. мисник. magy. fogas, Löffelbehältniss.
поґлáйхати ся О. übereinkommen, sich ausgleichen.
подáта МЛ. Abgabe, Steuer, дачка, податок. подáти велúкі grosse Steuern.
подéколú Ян. дес-колúс Я. manchmal укр. врядú-годú.
подéкотрі Ян. II. einige; manche; auch sing. подéкотрий mancher.
подéшто Л. einiges; ein wenig.

подéякі Я. einige, manche (auch sing. подéякий = mancher).

подкáн Г. поткáн Wanderratte čech. potkan magy. patkány.

пóдовгий Лв. gestreckt, lang gestreckt. пóдовгі димляні ластöвкы.

подоріжни́к Я. Wegerich, Plantago major.

подры́віти Стр. morsch werden. „стоячов дерево подрывіє: учéрене (= з кори обдерте), што ýдуплавіє.

пóдря Гр. in der Bedeutung: постіль.

пожарни́к Г. сухи́й хамни́к, што спáлят; там ростýт грибы́: пожáрницьі — друбéнькы, дóбрі, білі — як молоді кýрята — лишé на ярй ростýт.

пожéд Вл. ВШ. genit. пöждý et пýжда genit. пýжды Вл. пöжда genit. пöжды ВШ. Procent. великы́й пожéд ВШ. великóго пöждý. великá пöжда genit. великöї пöжды ВШ. вели́кый пóжед Вл. вели́ка пýжда Вл.

пóза К. задля, wegen. дынни́к садя́ть по-зá цвúны (свúны).

позаснóчи et позáсночи І. vorgestern (по-за-с-ночи).

позáшто К. чомý. позáшто льлють?

позвідати ся Стр. Лв sich erkundigen, fragen. позвідау ся ich werde mich erkundigen, ich werde fragen.

поздýмати ся НД. нагадати ся. няй ся поздýмау. sich besinnen, bedenken, sich überlegen.

позирáти МЛ. Д. ВШ. blicken, schauen; anblicken; besichtigen, beschauen. заяць вадь скакундúй, кедь спить, то позирáть Д. — любо на него по вúрать ВШ. er blickt ihn freundlich an.

пóзже Л. später. уголосúти пóзже Л. = оголосити пізнійше.

познаéмник Ду. Bekannter.

показúти Р. verderben. приказúти Р. трохи попсути.

покелáвіти О. krankhaft werden, verkümmern, elend werden. покелáвіла капýста der Kohl verkümmerte (z. B. infolge der allzustarken Besetzung der Blätter von Blattläusen Aphis brassicae).

пó~~кла~~док Лв. gen. masc. што даé пöд кýрку, обы́ ся вась нéсла (яйце, що підкладають під курку).

покóутач Ян. Specht, Picus.

покровúць на коня́ Стр Pferdedecke.

полéдиця І. полéдицє О. Glatteis. óжельідь О. що примерзáє на деревúньі. óкить О. сам сньіг на дéреві.

поличúти НД. zählen.

полишúти З. lassen, hinterlassen.

поліжкúнє О. Wöchnerin. — що обхóдить дитúну = бáба.

польовáчка Кв. Jagd slovac. polovačka.

полóвка Лв. Hälfte, половинка. ще полóвка обстáла = ще половинка остала.

полóвяз НД. Ulmus (montana) (полувяз).

положúти ся в пéнсию НД. sich pensioniren lassen. положúу ся в пенсію.

пóлов О. grosse Schlange (in Sagen und Erzählungen).

полóльник НД. Jäter. полóльники, што пóлють.

полонúнка Я. Anthus spinoletta, Wasserpieper.

полотнó межи пáльцями кáчькы Бі. Schwimmhaut zwischen den Zehen der Ente. „полотнó" мéжи пéрстами гýскы, кáчкы... мы клúчеме, úншак ньі. ВС.

полу́біч Я. Halbfass, полубічок. полу́біч оди́н; вічком закри́ти полу́біч.
полуда́шный Д. чоловік полуда́шный не є слыіпы́й, лем не ви́дить добрі.
пома́лы Лв. ВР. пома́ле Я. langsam, ein wenig, здéржали іх пома́лы. пома́леньки Я. Лв. ganz langsam.
помело́ Г. Mistel, Viscum. вело́ тучно́є, ма́є тучні ягöдкы́.
пометéня ВШ. сміте, Kehricht.
помы́йниця Ир. шафлик на помиї.
поміж нас О. помежи нами.
поміни́ти Вл. versprechen. менí на па́клю поміни́ли = обіцяли мені на паску тютюну. по́мінка Вл. обіцянка.
пом·іти́ня ВШ. смітє, Kehricht. cf. мести, пометати.
понедьі́лнок Я. Montag psl. понедѣльникъ dies lunae. вівторок Dienstag.
понезважéти О. зневажати, позневажати. понезважéє стари́х.
пони́кати ВР. подивити ся, gucken.
понужéти Ян. zwingen. не понужéйте = не силуйте.
пообрі́зкуване ли́стя НД. (etwas) abgeschnittene Blätter.
поона́джити ся Стр. поона́джили ся ниткы́ die Fäden haben sich verwickelt гл. онаджити.
попади́ця З. попадя́ або плі́ска Ду. попа́чька Ім. Rhodeus amarus, Bitterling, Plättel. черевце́ ма́є, о́чи черлéні Ім.
по́пелниця З. попеляна́ му́шка Ду. попеля́нка Кл. НД. Лв. попіля́нка Стр. Aphis brassicae, Kohlblattlaus.
попи́ла Д. ВР. Г. neben. ukr. побиля, біля psl подлѣ et подлѥ. ча́пля ізвé ся; лю́бить ходи́ти попи́ла воды́ Д. ішо́ў попи́ла нього́ Г.
попіка́ч Л. Ім. Д. ВШ. ВС. Бі. Wiedehopf. Upupa epops. попіка́ч ма́є на голові коўпачо́к Л. der Wiedehopf hat auf dem Kopfe einen Schopf. п. ма́є ги хоўпачьо́к на голові. Бі.
попіса́р І. magy. pipaszár Pfeifenrohr в гал. цибу́х гуцульск. чубук.
попру́га Я. друк на три сєжні́ до́ўгий, до прибиваня дара́б — і на коне́ та́ки (= також) „попруга" (= Bauchgurt).
попука́ч Лв. Ґ. Пу. Wiedehopf, Upupa epops. попука́ч пупу́кає Лв. попука́ч або угóрска зазу́ля Г.
по́ровно З. gleich; gerade. у дикуна́ по́ровно стóять кла, як баю́сы beim Wildschweine stehen die Eckzähne (Hauer) gerade wie Schnurrbart.
пороска́ Лв. plur. пороскы́ кöнь лем пöд сыдло́ Sattelpferd. cf. psl. конь рисканиѥ. magy. poroszka.
порося́тник К. Gebärmutter der Sau в гал. пацятник.
порося́чька З. Стр. Ґ. свиня́, што ма́є порося́та, Sau. порося́ Ferkel. дві поро́сцы (утворене від неуживаного nominat.: поросиць). тарка́сті поро́сцы scheckige Ferkel (поро́сьцы).
по́рохонь ВС. Г. genit. по́рохони. мно́го по́рохони. поро́хня Бч. Moder, faules Holz, morsches Holz.
порпли́ця (Липша у Мараморопи коло Густа) Kröte, Bufo. plur. порплицы́. cf. по́рпати = scharren; die Kröte verbirgt sich bei Tag oft in selbstgescharrten Gruben im Boden.
по́рплище НД. Kopfschuppe.
порубани́на Г. Schnittwunden. на порубани́ну бере́ по́р-

хаўку (Lycoperdon), прикладе до тыла, вадь на ру́ку, вадь на но́гу.
посанува́ти ВШ. пошкодувати.
по́середный Г. mittel. ры́бы по́середні Fische von mittlerer Grösse.
посере́дный чолові́к НД mittelmässiger Mensch.
по́сыпка Вл. НД. Masern, morbilli. черве́ноє, дрӧбне́нькоє — дьі́ти дӧстають — якбы їх осы́паў ка́шоў.
посльі́дниця Кв. ein schlechtes, unmoralisches Weib, Hure.
послу́жник Бі. Diener.
посмерти́ти НД. усмертити, tödten.
посо́нячник Ир. посоня́чник Л. посо́яшник Лаг. Sonnenblume, Helianthus annuus ukr. соняшник et сояшник.
поставкува́ти Д. тупати ногами для відогнаня рупниці (Oestrus ovis). поставкує вӧвця́.
постано́вище МЛ. Standort, Posten.
посягну́ти Д. langen. посяг в коло́ду леги́нь та вкуси́ла його́ га́дина der Bursch langte mit der Hand in einen (hohlen) Baumstamm und wurde von einer Kreuzotter gebissen.
поте́пльі́ти Ду. warm werden: поте́пльі́ло.
поти́лицє О. Hinterhaupt.
потырга́ч Лв. Fledermaus cf. hal. пиргач.
по́тька НД. magy. potyka Cyprinus carpio, Karpfen.
по́тоўстый Лв. dicklich, ziemlich dick. по́тоўстый пысок.
пото́чина Я. kleiner Bach.
поточи́ти Лв. benagen; zernagen. мӧль поточи́ў вадь пойі́ў.
потупля́ти Лв. verdammen; beschädigen; beeinträchtigen; jmd Unrecht thun. вӧн поту́плять = кри́вдить, укри́вдить.
по́тячий МЛ. dem Vogel gehörig, Vogel-. по́тячого молока́ жада́ў er verlangte Vogelmilch d. i. er hegte Wünsche, die nicht erfüllbar waren.
потю́к Гр. junger Vogel.
поугиба́ти К. повигибати nach und nach ganz aussterben. поугиба́ли у нас де́рева, бо хащі́ постина́ли die Bäume starben aus, da man die Wälder ausrodete.
по́ходити ВР. spazieren gehen, gehen; reisen. я по́ходиў ма́ло ich habe ein wenig gereist.
по́цало Бі. Wanst.
по́цол Ду. plur. поцолы́ Flechse. magy. paczal = Kuttelfleck, фляк.
поцьілюва́ти eigtl. küssen. кедь гад уку́сить, гово́риме: поцьілю́є Лв.
поча́яти НД. помочи́, helfen. ско́ро поча́уть. ба́ба ско́ро поча́є.
поче́ревина Вл. typhus abdominalis, Bauchtyphus.
по́через Ян. hindurch, durch, über. поче́рез хы́жу селе́мено МЛ.
поче́рленьіти Д. roth werden. поче́рленьіла кали́нка, то час жона́м пря́сти.
почитати НД. lesen, durchlesen; etwas lesen.
почькы́ Л. Я. Nieren nom. sing. почька. psl. почька νεφρός, ren.
пошкодува́ти verb. trans. пожалувати.
похворі́ти ся Вл. erkranken. похворі́ў ся.
похы́ба Ду. Fehler. по́хыбка dem.
похо́пити Вл. поня́ти. не мож похо́пити man kann nicht begreifen.
похроминда́ти О. hinkend gehen. похроминда́ў. — хроминде́й хромак, хромий чоловік, чоловік, що храмає.

поєднá Стр. einzeln, einzelweise. лем поєднá ся нáйде бáбин пес die Bärenraupe kommt vereinzelt vor.

пóєден Вл. einzeln, singularis. трáфить ся пóєден і розýмный.

прáвити Г. О. ладити. bereiten, machen; anfertigen, zurecht machen. мýсиме новóє прáвити кóлесо. — дьіти з хрущíв правлять млынцьí О. — прáвити гньіздó О. Nest anlegen.

прáво завдáти Лв. einklagen; den Rechtsweg einschlagen.

прáво ся тя́гне путь НД. der Weg erstreckt sich gerade.

правоти́ти Лв. права доходити, gerichtlich belangen. заправоти́ти Лв. einklagen. заправочý йогó ich werde ihn einklagen.

прáпори або корогви́ О. Fahnen (Kirchenfahnen) nom. sing. прáпор; корогвá.

працӧвный Бі. arbeitsam. працӧвный чьоловíк.

премнóго МЛ. О. sehr viel.

преуслабый Рос. дуже слабий, sehr krank, sehr schwach.

привечерíти ся К. zu dämmern anfangen. привечерíло ся es fieng zu dämmern an.

при́грівкы plur. ВС. sing. при́грівок warmer Sonnenschein. снуé паýк на при́грівок die Spinne spinnt ihre Netzmaschen, wenn warmes Wetter bevorsteht.

признавáти у чӥм або до чóго Лв. annerkennen. не признáуть у тӧм вадь до тóго.

прӧзрый НД. durchsichtig, pellucidus. скло прӧзроє = ukr. скло прозоре.

(при́клячькы). сьіў у при́клячькы НД. er knieete halb nieder. стаў на кольíнкы або на кольíна НД. er knieete nieder.

прийма́к а годóванец О. що го прийимуть за свóго з мáлости, то годóванец, а як вже великого то приймак, при́йма. — при́ймич НД.

прийти́ на дýмку Лв. in Erinnerung kommen. дáвноє при́йде на дýмку.

приказúти Р. трохи зіпсувати.

приклáдувати ся чомý Д. sich einem Gegenstande widmen; sich womit befassen. томý ся не приклáдуваў er hat sich damit nicht befasst.

при́крывка Л. Deckel.

при́мовка або при́словка Стр. Вл. Spruch, Sprichwort.

прионáдьіти Ду. щось небуть вчинити. доонáдьіти item. доонáдьіли люди.

припили́ти Я. припиловати mit der Säge zurecht machen.

приповíсти Я. sagen, bemerken, bezeichnen; aus einander setzen. хто бы приповíў.

припýтник Ім. Wegerich, Plantago.

при́словка Лв. Sprichwort. ýгадайте ще дáку при́словку Лв.

присохтувáти ся Лв. привикнути, призвичаïти ся гл. сохтувати.

при́сташ Ґ. що пристає до ґрунту.

присти́глый Ир. reif, gereift. присти́глі сли́вы.

присуши́ти Лв. нпр. присуши́ли корóву (коли́ не є пáші, то корóва перестає давáти молокá).

притиснýти ся Вл. прити́сли ся там = дуже ім там нýжда.

при́тьма Я. „нáгле, з-ýпалу“ jäh, mit Ueberstürzung. jählings; plötzlich.

(притока) сказáти до притóки Рос. сказати притчу.

приточи́ти Ир. додати, hinzugeben прибавити, добавити.

прихвали́ти. прихва́лювати НД. bejahen. вӧн прихва́лює.
прицапі́ти Гр. стати придурковатим. овӧн тепе́р прицапі́ў.
приходи́ти ся I. належати, gehören. што ся не прихо́дить ни сяще́никови, ни кура́торови.
прия́ти в дяку Лв. нпр. прия́листе в дяку? hat es Ihnen wohl gefallen; прия́ти у ду́шу Лв. нпр. мы бы у ду́шу не прия́ли = нам би не було по́-нутру.
пробалува́ти Я. МЛ. пробувати. дослїдити. пробалу́йте дыру́. пробалу́й, ци здоро́ве де́рево magy. próbál = probiren.
проба́чте Р. entschuldigen Sie.
провонíти ся. провоня́ти ся Ду. stinkend werden. провоня́ло ся мнясо.
продоу̂гани́стый I. länglich. шу́тка на вербі продоу̂гани́ста das Weidenkätzchen ist länglich.
прозелени́ти ся (сє) МЛ. grüne Färbung bekommen. че́рез ты́ждень прозелени́ў сє рєд (нпр. в лїсї).
прозы́вка ВШ. Namen, Spitznamen.
прозо́рий Л. durchsichtig. ukr. прозо́рий. скло прозо́рое das Glas ist durchsichtig.
прӧльля́ти НД. проляти. ма́ло з ко́нві прӧльля́ў воды́ er schüttete ein wenig Wasser aus der Kanne.
пропа́сник Пу. Teufel.
проси́ти Пу. fodern, verlangen; den Preis anschlagen. кӧлько бу́дете проси́ти? wie viel werden Sie verlangen? три стріберні drei Silbergulden. вӧн про́сить сы́м біленьких er verlangt sieben Sechserl.
просоня́шник К. Sonnenblume, Helianthus. процо́нцвіт Ґ. Кл. НД. item.
простоволо́сий Яп. „без накритя́ голови́“, без капелюха ohne Kopfbedeckung.
протверез́ати ся Пу. nüchtern werden; протверезити ся.
про́тьіс Стр. et протьі́с Стр. genit. про́тесу et проте́су. або та́лпа magy. talpfa Balken.
протягну́ти МЛ. verlängern абы́ Вам Бог протя́г вікӧм Gott möge Ihnen langes Leben schenken.
профітька́ти МЛ. прогайнува́ти МЛ. протратити. профітька́є все. прогайну́є ґре́йцарь.
про́черть О. Р. ausgerodeter Waldtheil. чертьі́ж зачерто або́ про́черть.
про́щава Бч. МЛ. Pöbel, gemeines Volk.
прудки́й МЛ. schnell.
прус Ян. Blatta germanica, deutsche Schabe.
прутканӣстый НД. I. прутка́стий НД. gestreift. кӧнь прутканӣстый.
пря́тати ся Д. sich verbergen. ломо́вий коро́лик все ся пря́че в рі́зчю (рі́щю) der Zaunkönig verbirgt sich (immer) im Reisig.
прята́ти Стр. МЛ. ховати. хорони́ти. спря́че ся = схова́є ся. пря́чуть поме́ршого або мерця́.
псова́ти Лв. in der Bedeutung: schelten. псова́ли нас = ла́яли нас.
пти́ця Д. eigtl. Vogel, по́тя; in der Bedeutung: schädliche Thiere, Schmarotzer.
пугарча́тко Лв. Gläschen, мало́є пугарча́, малий пуга́р.
пу́головка Д. ВС. Froschlarve, Kaulquappe plur. пу́головкы ВС. = жа́бята ВС.
пу́головок Г. або цыга́нська ры́ба Kaulquappe. в Гал. пу́-

головка, пу́головиця, пу́головач, пу́головатиця.
пу́га О. Ян. або пугу́р О. grosse Ohreule, Bubo maximus.
пугуря́за Ян. grosse Ohreule.
пу́джати Пу. schrecken, Furcht einjagen, psl. пѫждати terrere.
пу́длый ВС. schlecht. пу́дло говори́т по ру́ськы er spricht schlecht ruthenisch.
пудня́ти ся высо́ко Лв. sich hoch erheben.
пуд'язы́чниця Д. = коло Дрогобича: жабка під язиком. „наме́че міхы́рчікы дыти́ні пуд язы́ком у ро́ті, што сли́навить".
пужда́ти МЛ. warten. пужди́ ма́ло warte ein wenig.
пу́кати у корба́ч О. лоскати батогом mit der Peitsche knallen.
пукота́ти Ир. Гр. knarren; klopfen. сухо́є ріща пуко́че пöд нога́ми der dürre Reisig knarrt unter dem Fusstritt. с па́лицьоў пуко́че er klopft mit dem Stocke.
пулька́ч Ян. О. Truthahn. пу́лька Бі. Ян. О. Truthenne. у́гнаў качькы і пу́лькы = вигнав і пр. пу́льчєта Ян. пульчинє́та О. junge Truthühner cf. magy. pulyka = Truthahn.
пупу́кати Стр. Бч.... hŭp hŭp hŭp! schreien (vom Wiedehopf). пупука́ч пупу́кає Стр. у́дуд пупу́кає в се́льіх Бч.
пу́дбивка МЛ. чир на молоцы́ in Milch gekochter Brei, Milchbrei.
пуля́к Ґ. Truthahn. пулька Truthenne. пу́льчята junge Truthühner.
пу́слик ВШ. лайбик, Leibrock.
пусти́нка Вл. werthloses Zeug, dummes Geschwätz пустинкы́ говори́ть.
пу́стити Бі. in der Bedeutung: verkaufen. як пу́стили коня́? за со́рок за сьім.
путь Лв. Weg. сись путь dieser Weg. іди́ сим путьо́м gehe diesen Weg. дай Бо́же серенчли́вый путь! gebe Gott glückliche Reise! пак про што, яки́м пу́тем? = quomodo, qua ratione?
пухло́ Л. Magen, Gedärme. (beim Huhne, beim Ochsen etc.).
пчола́рь Стр. Bienenzüchter, пчоляр.
пчоли́нок Стр. Bienenhaus, čech. včelinec
пя́виця Г. Д. Blutegel, Hirudo. пя́виця ку́нська Г. пя́виця ко́нська Д. Pferdeegel Haemopis vorax. пя́виця хоснови́та З. Hirudo officinalis валу́шна лю́дям — пя́виця конська пуста́. psl. пиꙗвица βδέλλα, sanguisuga.
пя́рґи Бі. Felsen, namentlich zerbröckelte Felsen, Grus.
пяц ВШ. Platz. magy. piacz.
р. ра́ма Ир. Runzel. plur. рамы́. рами́ти in Falten legen, runzeln; зрами́ло ся лице́ = поморщи́ло ся.
раматóк О. шматка, Waschlappen, Fetzen cf. ukr. рямя.
рамга́з З. Gefängniss magy. rab-ház.
ра́мина до вы́зора Ґ. Fensterrahmen. смереко́ва рамина. футро де вызöр стóіть. вöчкó Fensterscheibe.
ранóпадь Ім. eigtl. was in der Morgenzeit fällt. іншпектор звідать ся: дыти́нко, што чі́ниш, кедь ра́но вста́неш? па́нцю — ка́же хлóпець — у́йду на гнóй та у......; а іншпе́ктор ка́же: та што то такóє? — то па́нцю ранóпадь — одві́тить хлóпець. (анекдтота).
ра́пати О. ра́пкати Ґ. Гр. Д. knarren, quaєken. ка́чька ра́пає О. ра́пкать Ґ. ра́пче Гр.

рапони́ця Д. etwa: die kwackende Attribut der Ente. качькарапони́ця (рапори́ця).

ра́пухи О. ре́пухи О. бахурі, дїти (именно) жидівскі (згірдно) nom. sing. ра́пух Balg, Knirps, приземок [cf. pruth. rapa Knirps; lett. rāpt und rāpot kriechen. rāpainis rāpulis rāpucis ein Kind, das noch kriecht; lett. krups Kröte (ruth. ропавка, рапавка, карапаня) und Zwerg vgl. Preussisch und Polnisch v. A. Brückner, Archiv f. slav. Philologie h. v. V. Jagić XX B. S. 512].

раст ВС. so werden einige früh blühende Frühlingspflanzen benannt. раст білий Anemone nemorosa. раст си́ньый Scilla bifolia etc. ра́стик Лв. зіля голу́боє = Scilla bifolia, Märzzwiebel.

ре́вало Д. Brunstzeit (des Hirsches).

ре́вести О. або рева́ти О. brüllen.

рет Ир. МЛ. З. рит Стр. = ру́вне по́ле МЛ. = де мо́кра земля́, низко́є Ир. = болоти́сте поле, Стр. = мо́кра земля́ Ир. З. magy. rét = Wiese. на рету́, у рету́ = в млацї. по ри́тох = по болотавих низинах; по полях.

ретяна́ земля́ Ир. мо́кра земля́.

ре́хлик Лв. Rock.

решо̂тка Ім. Gitter.

решітковА́ня НД. Flammenblume, Phlox.

рыба́рь ВС. Sterna, Seeschwalbe. гала́с ВС. „гала́с то мадя́рськоє сло́во — по ру́ськы: рыба́рь“.

ры́бля́чька НД. Fischteich, Setzteich.

рыбоЛо́в Я. рыболо̂в Кл. рыболу́в МЛ. рыборю́х Кл. Пу. Sterna, Seeschwalbe.

ры́йка Вл. Rüssel.

рыко́вище Б. Brunstzeit (des Hirsches) зр. ре́вало.

риндзюва́ти Марам. in der Bedeutung: gedenken. не риндзю́єме.

ры́сак Лв. plur. рысакы́ = Traber, Trabpferd кôнь з стаднины ґра́фа Орловского, для пово́зкы.

рись Я. gen. fem. Luchs, Felis lynx. лю́та рись der grimmige Luchs. рись лю́та der Luchs ist grimmig. — рись май бі́лша, з маржи́ни вігризує ві́мє Кв. — рись бердова́ або во́у̂ча, шо сто́йіть в ка́мени на зьвіре́ (зьвірє = серна); рись льі-сова́ або маржи́нська, шо йіст маржи́ну МЛ.

рі́занцьі НД. із тьі́ста, Nudeln.

ро̂зджя НД. Reisig. dem. ро̂з джечко.

рі́зник Вл. Stück. z. B. Stück Fleisch. різни́к Вл. Schlächter.

різчина́ Лаг. Riedgras, Carex, різоха, різуха, різійка.

рӧк-тепе́рь Лв. Гр. = тот рӧк, що істӱк, наза́д des vorigen Jahres. на́ рӧк тепе́рь бу́ду іти́ ich werde nach einem Jahre gehen.

річ Д. in der Bedeutung: Sprechweise. на три рі́чи гово́риме.

робо́та І. історія, дїло. та то робо́та = ото робо́та (в Тернопільщинї).

ро́ваш Ир. рахунок magy. rovás.

ро́вта З. гал. ріта, рота, Rotte, Haufe, Schaar. ро́вта людий Menschenhaufen. вели́ка ро́вта по̂тят летьі́ла es flog ein grosser Vogelhaufen.

рога́чь З. Ґ. Бі. Hirschkäfer, Lucanus cervus. рога́чь (Männchen) ма́є ро́ги ги о́лень; она́ (Weibchen): рога́чька ма́є мале́ньки ро́гы ги зубкы́.

рогутни́к В. корч на мла́цы, беру́т на цыбухи́ Hornstrauch; Cornus.

ро́дич З. consanguineus, Verwandter.

рожа́нка Лв. Rosenkranz укр. чотки.

роже́н. клю́ка. кри́воє желы́зо Бі. eiserner Haken in Hal. роже́н Bratspiess. в Пу. — роже́н Bratspiess čech. rožěn, rožník pol. rożen.

розго́да НД. Zeitvertreib. для розго́ды zum Zeitvertreib. А за тото ничь не збáу, чужі жо́нкы я кохáу для своє́й розго́ды, се́рьця охоло́ды".

розду́мати МЛ. розгадати.

розказа́ти Пу. befehlen čech. rozkázati pol. rozkazać велїти, звелїти, приказати.

розлу́ка et ро́злука Стр. З. in der Bedeutung: Unterschied. так і в старосл. разлѫка 1) separatio 2) discretio διάκρισις. розлу́ка: вепе́рь а конда́ es ist ein Unterschied zwischen Bork und Eber. є то́му ро́злука es ist darin ein Unterschied. (значенє се вивязує ся льоґічно: се, що роздїлює, розлучає = ріжниця, розлука).

розмета́ти З. Ім. auseinanderwerfen psl. разметати, разм҄тати.

роз'она́дьіти ВС. в знач. ровтягнути. пацка́н так імиў ся зуба́ми, што ле́дви лю́ди роз'она́дьіли пы́сок.

розума́к ВС. Klügler гал. мудрак, мудрагель, мудрош, мудраш.

рока́ш Ґ. Стр. ВР. Пу. magy. rakás Haufen. в рокаши́ в купі, разом мно́го люди́й в рокаши́.

романи́ця МЛ. Anthemis.

роки́ казати Стр. до́лю предсказати. зазу́ля роки́ ка́же.

рокови́на Лв. роко́ве, што даю́ть на рӧк, зе́рном зсы́пууть. дя́ковоє ві́ко велико́є рокови́ну одбира́ти; рокови́на та́кож як май ві́ко (ма́йві́ко = велико́є ві́ко, до́броє ві́ко).

ро́ня НД. Wassermolch, Triton. єдна́ ро́ня. „за тото́ кли́чеме, што в воды́ хо́дить". cf. ринути (ри = fluere).

роса́ Ґ. in der Bedeutung: Schweiss. роса́ на чолові́ку, на кони́.

роспусти́ло (розпустило) або розме́рзло Стр. es traf Thauwetter ein.

роспу́хнути Д. (розпу́хнути von der Geschwulst) abnehmen. пак роспу́х = склеснула пухли́на Д.

роспу́чити сливку Г. die Zwetsche so drücken, dass der Stein herausgeht.

росча́ти Лв. (розча́ти) anfangen. розчали́ каза́ти sie fiengen an zu sprechen, sie huben an zu erzählen.

росча́хнути Г. (розча́хнути) auseinander spalten. як упа́де вул на леду́, то му росча́хнуть ся но́гы (= розуйдуть ся).

росши́рити но́гы НД. die Beine auseinanderspreizen.

росшкри́лити Г. auseinanderspreizen (розшкрілити).

(рот). як на рот при́йде, гово- ри́ть Стр. er spricht, wie ihm der Schnabel gewachsen ist.

ру́бань НД. Holzschlag. я іду́ у ру́бань.

ру́ґнути ВШ. ausschlagen, stossen. ру́ґнуў кінь = ла́боў уда́риў.

руда́ Бі. Erz.

руда́ ВС. Peronospora viticola „што кази́т ли́стя виногра́ду; кази́т і ко́рінь: у́гниє хоть і тоу́стый (= ґрубий).

рудина Рос. Ґр. dem. рудинка Pflock cf. руд Deichsel magy. rud.
рудоха Я. Kupfernatter, Pelias, chersea. май люта рудоха — за нами сє гойтувала (= гнала за нами).
руждж.я. рузджя НД. Reisig. мало руждя ein wenig Reisig. psl. **рождиѥ,** sarmenta гал. ріще. гл. рōздж я (різджя).
румеґати. З. ruminare. корова румеґать vacca ruminat.
руменець Стр. Matricaria chamomilla, Mutterkraut. руменець пахне.
румин К. Anthemis.
руно О. Vliess.
руслик О. Clupea pontica plur. руслики.
рябун Ґр. великий горнець, в котрім несуть робітникам на поле страву варену.
рянда З. Лв. шмата, Fetzen. ряндавый Ґр. обідраний, цуравий гал. шматлавий, zerlumpt. ряндавиць Вл. дрантивець, драньтюх, zerlumpter Kerl.
с. сабів genit. сабова Ґ. ВШ.... Schneider, magy. szabó.
сай Г. шереш, гей каша, што на ярі по ріцьі плавле, аж тане люд.
салька ВШ. Granne. (місто усалька) сальковатый mit langen Grannen versehen. ярищь сальковатый cf. magy. szálka, kalász szálka.
самокыша Д. Seifenkraut, Saponaria officinalis.
самокишє О. молоко на пōу квасне; як проквасныє = квасне молоко О.
санкати ся ВШ. возити ся саньми. Schlitten fahren, schlittern. у зимі санкауть ся.
сановати Ґ. жалувати cf. шанувати.
саркати НД. fauchen. саркать мачька на пса.
саш Вл. Стр. НД. Schilf. по сашу. в НД. узенькый, чōрный саш, серпкый Typha, Rohrkolben; білый саш Acorus calamus, Kalmus; саш надōвый Phragmites communis, Schilfrohr (cf. magy. nád = Schilf.) гл. шаш.
свадьба Бі. сватьба Hochzeit. вовци свадьбу чинять die Wölfe laufen in Rudeln umher гал. вовки гильнять ся, тычкують або бігають тычками. psl. **сватьба** et **свадьба** nuptiae čech. svadba. nsl. svadba.
свадьбувати МЛ. eigtl. Hochzeit feiern. коты в марты вавкають, свадьбують.
свердун О. (також в Березї). свердан Лв. Grille, Gryllus.
сверенькіти Ду. сверенчати Ім. zirpen. свиріньок сверенить або сверенчить die Grille zirpt (cf. свиріль, свирілка psl. **свирѣль** σύριγξ fistula; **свирıати** συρίζειν, sibilare; αὐλεῖν tibia canere).
сверчōкъО. Gryllus psl. **сврьчь. сврьчькъ.**
свидина Д. Cornus sanguinea, rother Hornstrauch.
свиннōє мнясо Д. Schweinefleisch.
свиняк Д. дейжа, де поять свиньі.
свиньскый пырий Стр. Vogelknöterich, Polygonum aviculare.
свиріньōк. свиріньок gen. masc. plur. свириньки Г. Ир. К. Л. ВС. свирінька gen. fem. Стр. Grille, Zirpe, Gryllus cf. psl. **свирѣль** σύριγξ, fistula ruth. свиріль, свирілка, свирівка. psl. **свирıати,** sibilare, συρίζειν; tibia canere, αὐλεῖν.

свіжина́ О. хоть яке́, свíже мѣсо, rohes Fleisch.
сьвітíвка О. Morgenröthe.
сьвíтач О. (світач) Leuchter, тре́ба менї сьвітаче́ ich brauche einen Leuchter.
світла му́шка НД. сьвітлий черва́к Г. Leuchtkäfer, Lampyris noctiluca.
свободи́ти Лв. befreien. свободи́ть йогó.
свóйськый Г. domesticus. свóйськы гóлубы.
свяще́нник каза́у Лв. = правда неоспорима = Roma locuta.
сьвєтце́ О. = мале сьвято.
сеґельча́стый НД. eckig magy. segelet = pir, кін.
сеґíнь Пу. леґíнь-бідняк, сирохман armer Schlucker. magy. szegény.
селе́нский Я. rusticus
сербадя́нка Бч. etwas sauere Milch. молоко, як ма́ло переквасныіє, то сербадя́нка cf. се́рбати schlürfen.
серди́тый О. zornig.
сере́ш Вл. Бі dünner Eisgang, dünne Eiskruste am Wasser. мнóго серешу́. засереши́ло вóду das Wasser überzog sich mit einer dünnen Eiskruste.
серна́ Л. Reh. серну́л Л. Rehbock. я ви́дыу єднóго серну́ла ich habe einen Rehbock gesehen. се́рнячата Л. junge Rehe.
серпкы́й Лв. Ґ. rauh. язы́к серпкы́й у корóвы cf. psl. стръпота asperitas.
серпóкрилець Ир. серпóкрышка Д. Бі. Mauersegler, Cypselus apus. серпóкрышка на дощ лытать по пöд обла́кы.
се́ршун Лв. Hornisse.
сеч К. gen. fem. genit. се́чи Harn, urina.
си́лоу спле́чноу Д. mit grosser Gewalt.

си́ленка Я. з пацьорок биндочка під шию.
синя́к Вл. ВШ. Holztaube, Columba oenas.
синяти́на Лв. Waschblau. синяти́ти пла́тя Лв. die Wäsche blauen.
синьóша З. Namen einer blaugrauen Kuh. корова синя вадь сыра.
сирóткы́ Д. Stiefmütterchen, Viola tricolor.
сыройíжка Я. або біларíпа Я. weisse Rübe, Brassica rapa.
сирохма́н МЛ. armer Schlucker, Unbemittelter. не сирохманы́ ідýт кра́сти, а ґаздыны: ідýт у свóю реть, а дóкы пуйдут, вóзмут із кóждого рита по два кóрчи — а наколи́ пу́йдут у свуй рит, тай на-тогды́ уже́ пóуні беса́гы.
сы́те або тучне́ мясо Я. МЛ. fettes Fleisch.
сыда́к НД. Sitz auf dem Wagen; Bock, Kutschbock. на сыдаку́.
сьиди́й О. сьíдый Ґ. grau. сьíда коса́. сьíдый чоловíк.
сьíкаука Л. ВШ. Ир. сьíкавиця Ду. Dorngrundel, Cobitis taenia. сьíкавиця зáбє ся в пе́рсты.
сöльни́к Стр. Salzgefäss, Salzbüchse.
сьімени́стый Л. getupft, guttulatus. дя́тел сьімени́стый Buntspecht.
сьіня́нка Стр. буди́нок на сьіно сьіня́нка Лв. сьінянúця Вл. стодóла, Scheune.
сьірíйка Ир. ein weibliches Wesen im grauen Gewande; mit grauen Augen (z. B. Mädchen). Ой Марíйко-сьірíйко: сьíрі óчи ма́єш Ир. (співанка).
сьíркани́чка Я. Zündhölzchenschachtel „що держи́т сьíркачí“.

сьіркáстий Стр. graulich cf. сїрий grau. сьіркó Namen eines grauen Hundes.
сьіркáч або швáблик Я. Schwefelhölzchen.
сьірканúстий З. graulich. кöнь сьірканúстий кличе ся: „сьíрка“.
сьітнúк Л. Binse; collect. Binsen. качькы́ у сьітникý.
сїяня Д. Getreide, Saat. сїяня ся вóзить іс пóля.
скакýн НД. Hase, Lepus timidus. дéтко клúче зáяця: „скакун“. скакундúй Д.
скаралýща Г. Eischale.
скарячúти нóгы НД. die Beine spreizen.
скáтерть Я. Л. Serviette, Tellertuch, Mundtuch. (в Чортківщинї: скáтерка м. скáтертка).
скыпúти Лв. impfen; pfropfen. дóхтор скипúть вóспу; скыплéный ein Geimpfter. скыплéно дéрево = щіплене дерево; заскыпúти einpfropfen. на дéрево заскы́плепе клúчеме: скыпéць.
скыпный Д. скипленйй, щіпленйй. скыпнá рóжа Pfropfrose. скыпнá я́блöнка gepfropfter Apfelbaum.
скыпнúця Д. скыпéць Лв. durch Pfropfen veredelter Baum.
склéснути Д. einfallen, abnehmen. склéснула пухлúна.
склїпати Ду. blinzeln. склїпала-м очúма.
скля́ґати ся ВС. gerinnen, sich niedersetzen. скля́ґало ся молокó; скля́ґать ся водá.
скомтáти Д. Ві. kitzeln. скóмче er kitzelt. cf. psl. скъктати titillare, скоботати.
скопилúти дьівку ВШ. приве сти дьівку до вродження копила (кóпил = Bastard).
скоротáти Я. kürzer machen; kürzen. скоротáє.
скорýжити сє О. sich werfen. скорýжет сє дошкé = скорýжать ся дошки.
скорýха Г. gen. fem. Eberesche, Sorbus aucuparia
скоря́зный Пу. Ґ. спокійний, ruhig. не скоря́зный unruhig. cf. корити ся, покірний psl. покорьнъ obediens.
скоря́чити ся Стр. sich zusammen rollen. скоря́чить ся бáбин пес у карíчьку (=в кільце) die Bärenraupe rollt sich kugelförmig zusammen.
скотáрь О. пастух, що корови пасе — скотáрька О. що дойíт корóви (у Ясеню: маéрка cf. germ. Meierin).
скрыгончáти ВС. скрыгоньчúт кáвка die Dohle schwätzt.
скрип або косúць Г. Wiesenknarrer, Crex pratensis.
скулúти Ир. zukneifen. скулúть єднó óко хоть єдны́м óком.
скупáк З. Geizhals. скупáк велúкый.
скуптя́чка Ду. скупа женщина, geizige Frau; geiziges Weib.
слабушковáтый Лв. Пу. kränklich.
сласны́й ВС. schmackhaft, fett. сласнá або смачнá бурачáнка schmackhafte Mangoldsuppe.
(слúвы). мýшкоты ВШ. слúвы черлéні, мáло продоýгáсті, дрýгы впят зовýть ся пинúґы круглí, малí сливкы́; мелáйиицьі сливкы́ крýглі, малі; бы́стрі (быстрúцькы) = продовгáсті.
слиґáн ВС. Г. ВР. Schmerle, Cobitis barbatula. слиґáн з бајусами (= усами).
слиз т Ґ. Лаг. Malva, Käsepappel, слиз. мнóго слúзту.
слимбáк Я. слиминдáк (у вармеди Унгварскій, в селї Люта), слимбýж Ян. plur. слимбýжі, слúмбуж О. слúмуж Стр.

Лв. Гр. ВС. Schnecke besonders die Gattungen: Agrion, Limax, Helix. діти приговорю-ють: „пусти ріжкы слимужку!“ Лв.— „слимбаке світе в ночи“ Я.

слинавиць З. слинавець Cottus gobio, Groppe.

слинавіти Д. geifern, den Speichel stark ausscheiden.

сльідно Стр. man sieht, es ergibt sich.

сліпачка Лв. Blindschleiche, Anguis fragilis.

сльіпух ВШ. Ziegenmelker, Caprimulgus europaeus. утріщать в день на челянника, ги сова er glotzt den Menschen bei Tag an nach Eulenart.

сльіпух ВР. blinde Kuh. „дьіти єдному завяжуть очи а вöн імать другы дьіти, а дьіти ся сміють, ож не годен іміти і кличуть: чур!

сльіпушка МЛ. Blindschleiche, Anguis fragilis.

слобоженний МЛ. я слобоженый застрілити хоть котру маргу = я управненый (меньі слобудно) застрілити будь котру худобу (коли шкоду робить в поли).

служниця НД. Dienerin; das Mensch.

смертный мотыль Стр. Nachtfalter, phalaena.

смыкавка Я. Carex, Riedgras.

смирть Лв Nachtfalter, phalaena. смирть льітать, ачень душка пожадать дашто.

смішка ВШ. Anekdote; lustige Erzählung, — смішливый ВШ. lächerlich, zum Lachen bewegend. смішлива казка.

смокыра (коло Кошиць) сокира Axt.

смолавый Л. schleimig, klebrig, schmutzig. бабиць смолавый Лв. die Groppe (Cottus gobio) ist schleimig cf. hal. слинава бабка.

смугати ся Ім. sich beschmutzen, beschmutzt werden.

смутна завіса Пу. Trauerfahne.

снити ся Гр. träumen. што вам ся снило, коло носа ся вило.

сньіг льіпить ся мотылями НД. Der Schnee fällt in grossen Flocken herab.

сньіт Г. Brand, Getreidebrand. много сньіти на мелайох es giebt viel Brand an den Maispflanzen. збужа сньітовате Г. vom Brand befallenes Getreide.

сновалня Лв. што на нüм снує пряжу.

сновпець З. лапка на пацкуны cf. слопець Falle.

собачина МЛ. собачник. собачєнка О. Faulbaum, Rhamnus frangula. як з'їйст ягоды качька, то згыне.

собоянка Стр. Zofe magy. szoboleany.

собрянка Д. Zinnia elegans. plur. собрянкы.

сова ухата Стр. Ohreule.

совітувати Г. sich berathen. коли ся совітуут wann sie sich berathen.

совокупно О. zusammen. жити совокупно в любі = in Eintracht (in Liebe) zusammenleben.

сьогорöчний Стр. НД. diesjährig, heurig.

сокотити Я. Acht geben. сокотьіт на руки (щоби не скальічити).

сокачь Лв. Koch сокачька Лв. Köchin psl. **сокачь. сокачий** coquus.**сокачьница. сокаль** coquina. **сокальница** culina. magy. szakács = Koch; szakácsnő = Köchin.

сокырянка НД. мала сокирка, што хрін копле.

соломнянка Гр. Strohhut. шапка Hut.

соля́ика Ім. суди́на на сӧль, Salzgefäss, Salzfass.
со́марь ВР. Esel. im Plur. gewöhnlich für сомарі́ — сомаря́та (eigtl. plur. von сомаря́= junger Esel); сома́рик demin. magy. szamár, asinus, cf. čech. soumarna hovada = Lastthiere. psl. самаръ onus.
сонюґ plur. сонюґы К. Eintagsfliege. сонюґы понад во́ду лыта́уть, кома́р у̂пять малы́й продовга́стий. die Eintagsfliegen fliegen an Gewässern; die Stechschnacken (wieder) sind klein, länglich. в иньших околицях „сонюк = Culex pipiens, Gelse, Stechschnacke magy. szúnyog.
сороко́виць або та́ляр (ältere Benennungen, die auch jetzt gebraucht werden; сороко́вець eigtl. 40 Kreuzerstück таля́р Thaler) Silbergulden. біле́нькый silbernes Zehnkreuzerstück (20-Hellerstück).
соро́че гньіздо́ ди́коє Ир. wilde Möhre.
сохти́вний О. що зна́є всє́ку робо́ту, вправний, звичений до роботи. сохтова́ти. сохтува́ти Кв. ВС. привикати, звикати. сохто́ваный звиклий. сохту́й до того = привикай, набирай вправи. magy. soktak звиклий, привиклий. sokni звикати.
спе́ред З. vor Anfang; vor.
спершу́ Лв. zuerst, vorerst. сперву́. іспе́рву́ З.
спі́шно Ім. eilig. я́щӱрка спі́шно бігать.
спобоя́ти ся Лв. befürchten.
спові́сти І. sagen, aussagen. мара́ бы спові́ла der Teufel mag es sagen.
срі́берний МЛ. стрібе́рный Пу. silbern.
ста́вчикы у пе́рстув ВС. Fingerglieder.
ста́мляти Пу. senkrecht.
ста́нути Ґ. выстарчати пр. на піпу ста́не дуга́ну der Tabak reicht für eine Pfeife aus.
ста́ти на кольі́нки Стр. стати на кольі́на Стр. niederknieen. гал. вклякнути, уклякнути.
стерня́нка К. Лаг. Stoppelfeld.
стырха́віти Пу. verkümmern, elend werden.
стокми́ти ся Лв. згодити ся, übereinkommen. стокми́у̂ ся на во́лы або де́тко ка́же: покла́у̂ ся на во́лы.
сто́нӧж Ім. Oniscus murarius, Mauerassel. сто́нӧж вели́кый.
сто́нӧжка. сто́нӧжька Лв. Д. К. ВС. Mauerassel. сто́нӧжка вели́ка.
стражова́ти ВШ. Wache halten.
стра́на Стр. in der Bedeutung: Weise. на дві стра́ны ка́жуть man spricht auf zweifache Weise.
стра́хати ся Ґ. бояти ся, лякати ся.
стрижки́ О. вівцьі, що можуть сє стри́чи. sing. стри́жка.
стро́щити ВС. zerschmettern. не стро́щить корытницю, хоть бы во́зом перейі́хау̂ die Schildkröte wird nicht zerschmettert, auch wenn über ihre Schale ein Wagen rollt.
стру́га ВС. Flussarm, fliessendes Wasser.
стру́кы НД. in der Bedeutung: Zapfen. смереко́ві стру́кы Fichtenzapfen. сосно́ві стру́кы Kieferzapfen in Gal. струк Hülse, z. B. Erbsenhülse.
струмени́стый Ян. schlank. кіт струменистий cf. стрімкий.
стру́пішіти Бч. vermodern.
стру́ча Лв. in der Bedeutung: Maiskolben. уро́дило ся до́бре стру́ча. струк кындири́чаный

у пірю Ґ. в Гал. струче = Hülsen z. B. der Erbse, Bohne etc.
стрямка́стий ВШ. mit vielen Zacken und Zinken; zackig; ästig, verästelt. стрямка́сті ро́гы; за па́семками по̂зна́ти, ко̂лько го́до̂в о́льінь ма́є (cf. стреміти; стрімкий).
студени́ць. студни́к (коло Унгвару) кирниця; студня мурована.
студе́ньчик Ир. Д. Wassermolch, Triton.
сту́пка Я. grösseres Gefäss, wo Küchensalz aufbewahrt wird. сту́пка білша, що на сіль; ме́нча = сільни́чька.
су́каниць НД. су́каниця Бі. рідка́ за́мішка з пшени́чної муки́, су́че ся в рука́х.
су́кервиця Лв. Eiter су́кервиця тече́ cf. psl. сѫкрьвица et сѫкрьвица cruor.
су́міска I. спілка, Gemeinschaft, Compagnie. сумі́сный I gemeinschaftlich, спільний.
сунюк або кома́р ВС. льіта́уть комари́ гл. сонюґ.
суспір МЛ. Asthma.
суха́рь О. як бу́ка вчре на окру́г, то з бу́ка ста́не суха́рь— обче́рте де́рево, як ві́схне.
суха́ хворо́та Лв. Dürrsucht.
сухы́й Лв. in der Bedeutung: mager. сухы́ быкы́ magere Ochsen.
сухо́та Ґ. eigtl. Dürre; Dürftigkeit. сухо́та = тыс́ні ро́кы.
су́че молочько́ З. Euphorbia, Wolfsmilch.
суши́на Стр. су́шина „су́шину но́сять пчо́лы на восчи́ну“.
(схо́день) Вл. Ende, Ausgang, іс схо́дня зимы́ было es war zu Ende des Winters.
схудобньіти Ґ. verarmen. (худо́бный čech. chudobny, masur. chudobný = arm; čech. ochudnouti, zchudnouti verarmen).
счо́хнути ся Лв. abgestreift werden. місяць як уже́ ста́рый, тай счо́хне ся. — счох ся місяць: лем з него поло́вка вадь третина́... (nach der Auffassung des Volkes) cf. чесати rad. чес.
сяга́ш НД. Holzschlichter. у руба́ни сягаші́, што склада́уть в ся́гы і стина́льникы вадь руба́льникы, што руба́уть.
сюда́к Стр. сюда, сюди.
т. та́бла Д. Tafel, tabula. magy. tabla. на та́блї пи́ше; ме́нша: табли́ця. — табли́цє О. Tafel psl. табла et таблица.
тадь Мар. таж.
тайстри́на з во́уни Я. Tasche aus Wollzeug. та́шка з реміня Ledertasche.
та́ки Я. Л. auch. на жи́ты та́ки хрущі́ Л. auf dem Roggen leben auch Käfer.
тако́ж вадь та́кже НД. auch (= тако+же; такъ + же).
тала́н О. in der Bedeutung: Arbeit, талануве́ти arbeiten. якйй тала́н даст = яку дасть роботу (в укр. тала́н = до́ля, щастє). turc. talan = praeda.
таньі́р і тарі́л Д. Teller. та́нджір Ян. Teller plur. танджірі́ magy. tanyér.
тапшу́к Я. капчук на тютюн.
та́пшє Я. Bratpfanne.
тарабори́стый Лв. scheckig. корова тарабори́ста. кӧнь тарабори́стый.
тарілкы́ Д. тарілцьі́ Ир. (plur.) Aster, Sternblume.
тарка́тый Ян. gescheckt, га́дина тарка́та.
тата́рка Ир. Heidekraut.
тварь I. in der Bedeutung: Form, Aussehen. уж на оту́ тварь, што гнд die Ringelnatter ist (im Allgemeinen) von der Gestalt, wie die Kreuzotter.
тверды́й моро́з ВР. starker Frost. тверді́ моро́зы.

твердá мýха З. Pferdelausfliege, Hippobosca equina. на кóньох і на псóх бывать = kommt an Pferden und an Hunden vor. (wegen ihrer Härte lässt sie sich nicht leicht zerdrücken und glitscht leicht zwischen den Fingern weg).

твердый Лв. in der Bedeutung: stark. твердá милость od. твердá любость heisse Liebe, innige Liebe.

твéрдо Гр. З in der Bedeutung sehr z. B. твéрдо ня убйў = дуже мя вибив; твéрдо счаловáў = дуже счаровав; твéрдо далéко = дуже далеко; твéрдо мнóго = дуже много; то быў твéрдо файный вадь твéрдо дóбрый дождж = був дуже добрий дощ.

твердь Ім. „як затвердне сныг".

творйти ся на што Ім. mit etwas im Einklange sein, womit Gemeinschaft haben, worauf achten. я ся на тóє не твóрю ich achte nicht darauf, es lässt mich kalt.

тельíга І. zweirädriger Wagen. magy. taliga psl. тєлѣга δίφρος, currus.

телятйнець К. Gebärmutter der Kuh „што теля стóіть в пйм).

теметőв З. теметўв МЛ. genit. теметóва Friedhof „де прячуть мерцыв". magy. temető.

темнйця Ві. Kerker.

тенґерйця Ир. Вл. Kukurutz. magy. tengeri. гл. кындирйця.

тенґéрка Ім. plur. тенґеркй Aprikose, Prunus armeniaca magy. tengeri baraczk.

теребйти К. eigtl. schälen; ausweiden. теребйть кýриця на землй червачькы.

теркелянка НД. горівка, що варить ся з видавок винограду. cf. magy. törköly = Treber, Trester.

тéрмати Ду. торгати, zerren; rütteln. тéрмауть кудéлю Лв.

терпянкы НД. Haferschlehen.

терпезлйвый Ду. терпеливый, geduldig.

терпйгузкы Бч. Hagebutten, Früchte der Hundsrose Rosa canina

терпýга З Säge; in einigen Gegenden Galiziens терпуга = Sägespäne; ukr. терпýх = Raspel.

тетюхы Р. Fieber. єго тресýт тетюхы er hat einen Fieberanfall

тырмати Лв. zupfen, rupfen; zerren. тырмауть кудéлю гл. тéрмати.

тйскапка Ім. Presse. виноград, кедь із міха ýбере, кладé у тйсканку та шрýбоў закрýтить і утйскать сок — звычайно вже пóдлыйшоє з тóго винó.

тйхо Ві. ВШ або по малы, кöнь ідé тйхо das Pferd geht langsam. дуб ростé тйхо die Eiche wächst langsam.

тьімянкы З. що (што) чьóрне наростé на тьíмю укр. тїмениці, бруд на голові

тьісный гід Р. Missjahr, тїсний рік.

тьіснотá Ґ. in der Bedeutung: Armut.

тьма Стр. grosse Menge, Unzahl. тьма нáроду unzählige Volksmenge.

тóва ВШ. Morast, Sumpf, велике болото; нетеча; „това ныґда не высхне.

товкáн Гр. узкый, высóкый горниць, што ся молокó цыдйть у ньóго чéрез цыдйльце.

тоўстый ВС. Вл. Ир. Лв. Я. Р. МЛ. Стр. 1) fett. тоўстóє вадь тушнóє мясо ВС. fettes Fleisch. 2) dick, грубий тоўстйй пинь dicker Baumstamm; тоўстóє дéрево dicker Baum; тоўстый

лїд Вл. dicke Eiskruste; dicke Eisklumpen; тоустый чоловік dicker Mensch; бабин пес гей колй палец тоустый, мохнатый, Стр. die Bärenraupe ist fingerdick, behaart; тоусте полотно grobe Leinwand. 3) tief. тоустый голос tiefe Stimme. медвідь реве дуже тоусто Р. der Bär brüllt mit einer tiefen Stimme.

тоустонōс Ім ВР. Ир. ВШ. Бі plur. тоустоносы Kernbeisser Coccothraustes vulgaris.

тоустопысок МЛ. Kernbeisser, Coccothraustes vulgaris.

тоучка Гр. Salzgefäss, Salzfass.

тоущюковатый Ир. dicklich, грубавый.

тогды ВС. Гр. dann psl. тъгда τότε, tum, tunc. товды ВШ. Стр.

тогідный Кв. торічний. за тогідне дам вам дѣчику!

токан Бі. з тендеричиноӥі мукы на густо замішаный Maisbrei.

токмити Я. в accusat. mit Jmd uebereinkommen. токмит Дячука = годить.

толкувати ВС. die Meinung äussern, auseinandersetzen „розумно говорити". будуть толкувати = будуть розбирати. не тото толкуеме nicht diese Sache ziehen wir in Erwägung.

торгнути freq. торгати. поторгати Д. zerren. торгнуў. поторгала ся.

торлаш Ім. Бі. великі криги леду, що несе вода. grosse vom Wasser getriebene Eisschollen.

тортоука на шваблики або шкатуля ВС. Zündhölzchenschachtel.

тот, тота, тото Ян. dieser.

травѣнка Ян. Grasmücke, Sylvia.

треба Р. оказія; потреба. на требі. требувати Вл. brauchen. наші вемлы такы, што требууть гною.

трепетати НД. тремтьіти НД. zittern. вӧн трепеще вадь тремтить er zittert.

трібный Бі. потребный, nöthig; tauglich.

трібовати МЛ. пробовати, probieren.

тріскотати О. vom Gesang des Zaunschlüpfers. тріскотить королик О. Nach der Stimme wird in manchen Gegenden Troglodytes parvulus тріщ, тріщук oder тріщучок (cf. psl. стрижь) genannt.

тромпак (у Грабовци, в Земплиньскій вармеди) Kartoffel, pomme de terre, Solanum tuberosnm.

тринка МЛ. deminut. від трина, detritus. возьме (королик) яку тринку і тыкає в лум.

трынкавый З. троньkавый НД. що не може р виговорити, що картавить.

троньkати НД. тручати. троньkай у струны, абы бреньіли (абы дзвеньіли) schlag die Saiten an, damit sie tönen.

трочина З. трощина НД. Sägespäne в Гал. трачиие.

трунок О. Magen, жолудок cf. ukr. тлунок, шлунок. болит мя в трунку.

труп І. in der Bedeutung: Leib. genit. трупа. In Gal. труп cadaver. psl. троупъ membrum, corpus; — cadaver. sloven. trup corpus.

труп Р. plur. трупы Drohne, трут čech. troup, trupec. — (а гал. труп čech. mrtvé tělo = Leiche зове ся тут: мертвець genit. мерцѣ).

трупак НД. Drohne; unbeholfener Mensch.

трупехнути Р. modern, faulen. перетрупехнути hindurchfaulen.

перетру́пехне де́рево der Baum wird durch und durch faul.

трýська ВС. Д. plur. труськы́ Д. Kaninchen. мáє кýртый хвôст; ўôн (Männchen) ізвé ся „трусяк". — трусьóк Ду. трусякы́ або зáяцьі свôйськы Вл. Kaninchen.

труц ВШ. plur. трýцы Drohne. пчóлы вже ýметали трýцы die Bienen haben schon die Drohnen hinausgeworfen. cf. трут.

трясýчька ВР. Ир. Вл. Fieber.

тýйка Стр. Ир. туйкы Ду. hier.

тýлко Марамор. = тілько, nur; so viel.

тулýк Ян. junger Bär. plur. тулукé junge Bären.

туни́ти ся (коло Ґуста) тýньо продати. um einen billigen Preis lassen. щобы́-м ся дýже тунйў = щобим дуже туньо продав.

тупи́ця Вл. тупа балта.

турéцька сосни́на (sic!) МЛ. Zirbelkiefer, Pinus cembra.

турлáш Ян. льід покришений, що пливе рікóў на яри.

турня О. Thurm. magy. torony. тýрня у цéрькви.

тут Лв. тут ня чекайте hier erwarten Sie mich. анде dort. áнде ня чекáйте, я дóраз прийду.

тутéский Я. тутéйский Ян. hiesig.

тутульіи ВШ. Haubenlerche, Kothlerche Galerita cristata. на бáлезьі кôнськôй, на помітйню бывать в зимі.

тучный Лв. тучьный НД. fett. тучні вóлы fette Ochsen, Mastochsen. тучнí свйньі Mastschweine. утучйў свиню́ er hat ein Schwein gemästet. — тучьнá мáрга = гал. сита худоба, товста худоба fettes Vieh. маснá пóливка fette Suppe. тучьнóє вадь маснóє мя́со fettes Fleisch. тоўстóє д'ерево або тучьнóє д'ерево Лв. dicker Baum. тоўстыи чоловік НД corpulenter Mensch psl. тоѹчьнъ pinguis.

тучнóє зіля Д. Fetthenne, Sedum telephium.

туш Ян. Rumpf.

тяготá Лв. Bedrängniss, Trübsal. тепéрь тяготá на свíтьі. тяготá Пу. in der Bedeutung: Schwangerschaft. позирать на жонý собí, на кралéву (у тяготьі бы́ла) і заплáкаў.

темувáти Я. памятати, gedenken. він темýє. не темýю.

У. ýбити Лв. = вибити ausprügeln; herausschlagen a зáбити на смирть todtschlagen.

ýблыіднути Стр. виблїднути blass werden.

ýбрати З. вибрати. ýбрані вже білі колóпньі З. в гал. вибрані вже поскінки (плоскінки).

ували́ти Я. herabwerfen. не ували́ полотнó.

увáржити НД. кóжу увáржити або ýправити die Haut gerben.

ýверечи Д. 1) виверечи, викинути, hinauswerfen. ўôн (овôн) імйў корытницю, а я пак ýвер геть er hat eine Schildkröte gefangen, doch ich habe sie weggeschmissen 2) вверечи, вкинути, взяти, entnehmen, einschalten. ýверли тото слóво з мадя́рського.

ýвертати. ýвертувати Бі. пр. ýвертує хáщу = урýбать хащу.

увивáти голосом Ир. die Stimme modulieren, trillern. увивать гóлосом.

ýвôдкы plur. tant Лв. вивід в сороковий день по злогах. ідé на ýвідкы до цéрькви.

ýвчити Лв. вивчити.

ýгварка Пу. Phrase; Aussprache. такá ýгварка.

угіяшити Лв. убýти. сéго рóку много угіяшило = убуло богато heuer ist der Verlust stark. cf. magy. hí, hiány Mangel.

ýгнявити Г. Лв. вадь ýтоптати Г. herausdrücken, auspressen. óгарі, што пуд кóжоў, ýгнявить гет = угpаки, що під скірою (у худоби) видусить геть.

угромúти ся на кóго Пу. на кого сильно накричати.

ýдаток І. видаток, Ausgabe.

ýдати ся Вл. звязати. ремéнем ýдать ся = зважe ся.

удслúзнути ВР. in Folge des Aufthauens schlüpfrig werden, відслизнути. удслúзать. удслúзло (серéн, сныг, лыд).

удуд МЛ. Wiedehopf, Upupa epops.

удцйдь ітú ВШ. одсюди іти.

ýжмакати МЛ. (жмакати) drücken pressen; auspressen. ýжмакає, ýстиськає, ýкрутить (=викрутить) шматє (білє), колú перé.

ýйшло пятьнáдцять дныв Ім. es verstrichen fünfzehn Tuge.

уйідати Л. ausfressen, fressen. усéлниця, што уйідать лúстя.

ýказати Пу. ВШ. висказати, aussagen, erzählen. ýкажу ім вшытко.

ýклочити ся Г sich einnisten; ausgebrütet werden. уклóчит ся муль.

ýкорошеный Д. выхарашаний, castriert.

ýладити Лв. виладити. ýладила орáти.

ýличити Стр. вичислити, auszählen.

ýмняцкати Г. ausdrücken. ýмняцкат вон угракá er drückt die Larve der Rinderbiesfliege heraus.

умствовáти ВШ. philosophieren. овöн умствýє, є в ньóго розýма дóста, мáє рóзум великый (cf. psl. безоумьствовати ἀνοηταίνειν, desipere.

унúти. уновáти Лв. винити, виновати, виноватити. я йогó ýню = я єго виню ich schreibe ihm die Schuld zu.

униý МЛ. НД. Пу. уннýка. унýка Пу. im Inneren (староруск. дъноу. дьноу. дънѣ. въ дънѣ) повст. із въ дноу гл. стор. 41.

упаздúти ся, упоздúти ся Гр. sich verspäten. упáздять (упáзджють) ся sie werden sich verspäten. упазджяти ся sich öfters verspäten.

упáсти Вл. упáў гуд дýже голóдный es traf ein Missjahr im hohen Grade zu.

упытáти Лаг. in der Bedeutung: aussuchen. тяжко упытáти.

упікáти ся Ду. старати ся. упікáуть ся sie tragen Sorge, старáють ся. cf. psl. пеши ся μέλειν, curae esse. попеченис φροντίς, cura. ukr. піклувати ся.

ýплети Я. вплетені стяжки в косах дывок, Haarbänder.

уповідáти сє Р. sich melden, erscheinen. уповідáє сє яшірка по дождэú der Feuersalamander zeigt sich (erscheint) nach dem Regen.

уповíсти Я. erzählen, sagen. я уповіў.

ýпозирати Л. ýпозирувати Ім. ausschauen, виглядати, визирати. як ýпозирауть сéрнячата? wie schauen junge Rehe aus? вун пýдло упозúрує er schaut schlecht aus.

упражняти ся Вл. ВШ. sich entsinnen, догадати ся; вправляти ся, sich üben, sich befleissen, sich bemühen. упраж-

няй ся = вправляй ся. psl. **оупражнɪати** inefficax reddere; σχολάζειν, vacare.

у́пулити очи НД. glotzen. у́пулиў очи = што ду́же упо зирать ся = у́валиў очи.

упя́нчити Гр. berauschen, опаморочити. ка́жеме: як ня тлумило в голові хоть: як ня упя́нчило.

уска́ти НД. кричати ус! ус! в Галичині кричать: гу́джа! гу́джа-на! трови́ти hetzen. зо псо́ма уска́ти = mit Hunden hetzen, тровити псами.

у-скӧк Ир. im Galopp. іде́ коньо́м у-скӧк er galoppiert zu Pferde. іде́ сту́поў = коли́ іде́ ти́хо.

у́скоробчити І. aushöhlen (cf. коро́бка Körbchen aus Rinde).

у́скребтати Ир. auskratzen, aushöhlen.

усло́вити Л. zur Rede stellen.

у́спилати І.` вичерпати, ausschöpfen.

успіхува́ти Лаг. до ладу довести. успіху́є верно = учистить.

уста́ріти Кв. alt werden.

у́сцяти Бч. висцяти, brunzen. у́сикати ся Бч. висцяти ся.

ута́ложити ся ВШ. утихомирити ся, заспокоїти ся.

утира́лник Л. ути́рало Кв. Handtuch, Wischtuch ручник.

утоли́ти жа́жду Ир. den Durst löschen. „напи́ў єм ся воды́ та угаси́ў жа́жду вадь утоли́ў жа́жду — говориме́ по своййй бе́сьіды“.

у́трощити Д. витрошити, видусити. herausdrücken. у́трощить угракы́ з ма́ргы.

утучи́ти З. fett mästen, mästen. кедь гу́ску утучиме́ З.

у́хватити ся Д. вихопити ся, вихватити ся. перепе́риця лем у́хватить ся ма́ленько, та ся́де упя́т да́ле ма́ленько die Wachtel flattert ein wenig auf, sodann setzt sie sich wieder auf kurze Zeit.

у́хорошаний вадь умі́шканый З. kastriert. у́хорошаный або умі́шканый кощу́т.

у́черти вон ВШ. hinausschmeissen, hinauswerfen.

учини́ти ся Пу. sich stellen, simulieren. учини́ў ся, што вӧн пяный er simulierte einen Betrunkenen.

уши в мя́сьі ВС. Finnen (Cysticercus) im Fleisch, Fleischfinnen. ушли́воє мя́со ВС. finniges Fleisch.

ушива́ля МЛ. Bärenraupe, eruca Arctiae.

уши́ванка Бі. eruca Deilephilae euphorbiae, Wolfsmilchraupe „бо вся́кый цьвіт на нйй; — в Марамаро́ши ушива́уть собі пла́тя“.

Ф. фадьолина́ Ім. ВР. НД. фадольни́к Ім. Ligustrum vulgare, Rainweide „корч, на нӥм гей тёрен.

фа́йный Лв. fein.

фа́йта М. Art magy. faj. дру́га фа́йта eine andere Art.

фарадло́ваный Лв. ermüdet, утруджений, трудный magy. fárad = утомити; трудити ся; стара́ти ся.

фарби́ти Я. барвити, в Гал. фарбувати färben. він фарби́т.

фе́йса Пу. ВР. побіч виразу сокы́ра magy. fejsze.

фель. филь Ян. ВШ. Gattung. два фе́лы. єден филь (у Гуцулів в Жабю: єдна́ филь gen. fem.).

фе́на (в Ключерьках) Flachsseide, Cuscuta epilinum.

фисьі́ти МЛ. fauchen. гу́ска фиси́т або ґаґає, ка́чька ра́пкає. гу́си фися́т.

фи́скаўка МЛ. Pelias berus, Kreuzotter. (der Name wahrscheinlich nach dem wüthen-

den Fauchen der gereizten Otter).

фінджа Бі. філїжанка, повничка. Tasse. дві фінджы.

флуд Я. Wolf, Canis lupus. флуд бере́, що му се наго́дит wörtl. der Wolf nimmt, was er trifft.

фоґо́ля ВШ. Wiesenknarrer, Crex pratensis. тыкать пішцьо́м, лаба́ми тече́ [течи́ в первістнім значеню; так і в старосл. тешти 1) currere 2) fluere]. ци „фоґо́ля" по ру́ськы? — „то вже у́верли з мадя́рського". [в мад. fogoly = Rebhuhn].

фо́рскати Ир. фо́ркати, хво́ркати. schnauben. кőнь сфо́рскать.

фосну́ти Ир. fauchen. ма́чька на пса сфосну́ла. ма́чька на пса сфоси́ть, кедь го поба́чить.

фоторчина́ НД. eine Strauchart.

фрас Лв. Стр. Krankheit, Verderben. мори́у бы тя фрас! Verderben über dich! mögest du hinsiechen! фрас бы тя быу! item.

фра́цкати ВР. ausschlagen. фра́цкать кőнь.

фры́штык Стр. НД. снїдане. „сло́во у́нято з ньімецького" Frühstück. фрыштыкува́ти frühstücken. про́симе вас до фрыштыка! — с па́ном Бо́гом фры́штыку́йте! най вам Бог дасть на пожи́ток! — дя́куу! дай Бо́же й вам до́брое здоро́вле Стр.

фруера́ти. фруерка́ти Мар. на фруері (флоярі) грати die Hirtenflöte blasen.

фу́кати ВС. 1) blasen. по́рхау́ка (Lycoperdon, Stäubling) на більмо́ в маржи́ньі; кедь маржи́ну о́ко болит, то зафу́кауть по́рхавкоу, то пома́гать. 2) fauchen; vor Zorn schnauben. тко, як ся нау́чить, і спить і фу́чить З.

фушоу́кы́ Ґ. сливки круглі, чорні.

фя́тлик Стр. молода віта, молода галуза; вітка.

Ж. хабзина́ Стр. білий боз, Hollunder, Sambucus.

ха́вкати НД. mit heiserer Stimme schreien. пітоку́рник не піє, лем хавчи́ть.

хамни́к ВР. Gebüsch.

ха́пкати ВР. hastig greifen. ха́пкали рукы.

хворлакува́ти Лв. хворлякува́ти Пу. kränkeln, kränklich sein. хворлакуватый Лв. хворлякува́тый Пу. хворякуватый НД. kränklich.

хибити Бі. в гал. хибувати fehlen. чіи́і гу́си хибля́ть? = гал. чиї́ гу́си хибу́ють, чиїх гуси́й нема́?

хы́жа Лв. ВС... Haus, Hütte.

хыжна́ припра́ва ВР. Gewürz, welches im Haushalte des Bauers oft gebraucht wird. часно́к, цыбу́ля... хыжна́ припра́ва.

хыжны́й Стр. Haus-. хыжны́ пти́цьі Hausvögel.

хыхла́тый О. buschig cf. рос. хохолъ = Schopf.

хőдлыі Бі. Stelzfüsse.

хля́скати Пу. mit Geräusch schlagen; schmitzen.

хма́рно ся НД. es ist wolkig, es ist trübe.

хмели́на Ян. Hopfen, Humulus lupulus.

хоу́п Ґ. Стр. Schopf, Haube, Federbusch cf. хоу́па́к З. aus Lammfell verfertigte Mütze cf. ковпак.

хоу́па́ня Стр. Лв. хоу́па́нька Ир. Ду. Haubenlerche, Galerita cristata.

хоупа́тый З. Ґ. mit einem Schopf versehen, gehaubt. чокырде́й хоупа́тый З. die Kothlerche ist mit einem Schopf versehen. джа́воронка хоупа́та хо́дить в зимі́ по пу́тьови die Haubenlerche ist Winters an Wegen zu finden.

хо́упик Д. Вл. (ховпик) kleiner Schopf.

хольі́пати ся Кв. хольітати ся wackeln. хольі́пає ся es wackelt.

хоупу́н Бі. Haubenlerche, Schopflerche, Kothlerche, Galerita cristata.

холоди́на Кв. холодни́ця ВР. холодьі́йня Лв. холоді́льня Laube, альтана.

холо́шньі Я. штани́ черво́ні, тоусті́ (= грубі).

холошняни́к Гр. што в холо́шнях хо́дить. холошняни́к: до се́мого покольі́ня холо́шнями вони́ть.

хороша́ник ВС. castriertes Männchen z. B. Ochs, вул. „хороша́ники“ кли́чеме і бараны́, што ся хороша́ут.

хосе́н Г. Пу. І... Nutzen. magy. haszon.

хоснови́тый Стр. nützlich magy. hasznos.

хоснува́ти Г. Nutzen ziehen; benützen, gebrauchen. Мадя́ри хосну́уть magy. használ в гал. хісновати.

хоть in der Bedeutung: oder Гр. як ня тлумило в голові хоть упя́нчило. — хоть ВС. wenigstens. хоть рӧк wenigstens ein Jahr.

хоть де Ян. = будь де wo immer. — хоть кудьі́ ВШ. nach allen Seiten, in beliebiger Richtung. — хоть яки́й Я. Бі. was immer für ein, welcher immer. хоть яку́ співанку співа́й.

хоть — хоть О. entweder — oder. ка́жеме хоть девяно́сто — хоть девятьдесять.

хра́пля Стр. НД. в осени́, коли́ земля́ заме́рзне; сньіг, коли́ пу́стить і заме́рзне Стр. — гру́да на доро́зї, коли́ боло́то приме́рзне НД.

хребта́к (хрептак), dem. хрептачьо́к Гр. Krüppel; Knirps.

хресто́к О. genit. хрестка́ dat. хрестку́ etc. Kreuz in Gal. хрестик genit. хре́стика.

хроминде́й О. хро́мый чоловік, куляс ein Lahmer, ein Hinkender.

хру́пкати З. knuppern, knuspern. хру́пкауть дьі́ти лопаткьі́ die Kinder essen knuppernd die (Erbsen)Hülsen. лопаткьі́ на горо́сьі, бо́бі, пасу́ли... вшытко, што лу́щить ся.

хруст (Липша у Мараморош коло Густа) Maikäfer, Melolontha vulgaris.

хра́скати. хря́щати Бі. knarren.

худеня́ Лв. mageres Fleisch. ху́жоє мнясо = худше мясо. — поодбирай тоту́ худеню́, тре́ба набити пі́книць.

ц. ца́бати ВР. zappeln, langsam gehen, kriechen. ловґа́ны плескова́ті, ца́бауть тихо (=zappeln d. i. bewegen sich langsam) ВР. глиста́ ца́бать по земли́ або ла́зить.

цайзлик Ян. Zeisig, Fringilla spinus.

цапьі́ Ду. шра́ґи до рі́заня дров Sägebock.

царь О. König, король. царськы́й königlich; королївский. пӧшо́у у царську́ робо́ту гачу́ґи стина́ти.

царени́к Ян. Lucanus cervus, Hirschkäfer.

цьвіт МЛ. in der Bedeutung: 1) Farbe. голу́бый цьвіт blaue

Farbe. 2) Gesichtsfarbe, frische Gesichtsfarbe. має цьвіт в лици̂ чоловік, ож здоро́вый, слабы́й не ма́є цьві́ту в лици́, блыды́й.
церéй О Schneegraupen cf. серéн, pol. szron. цере́й паде́;— як ду́же сныжи́т, як гру́бый сныг, ка́жеме: пластовец.
церькiвкы́ Вл. зело з синéньким цьвітом.
цóпкати Лв. пр. свиня́ цóпкать вадь чя́мкать, кедь йість.
цыба́к Ир. цыба́н О. цыбакы́ або чафуркы́ на чесноку́ Ир. die röhrenförmigen Blätter und Schäfte der Zwiebelpflanze пiшли цибу́лы в цибани О. die Zwiebel trieben Blätter.
цы́бикы Д. nom. sing. цы́бик die röhrenförmigen, bauchig aufgeblasenen Blätter der Zwiebelpflanze. цибу́ля має цы́бикы.
цыбу́х Я. Pfeifenrohr. в Жабю в Гал. чубу́к. dem. цыбушóк. дай ко ми цибушка́ турецк. tschubuk, tschebek.
циганин Стр. Лв. Zigeuner, циган, циганчук psl. ацигaнинъ vel цигaнинъ Zingarus.
цыгóнити (коло Середнього) гнати. доцигóнити = догонити. cf. галицкор. цигикати.
цимбора́. ци́мбор Пу. Genosse, Kamerad magy. czimbora.
цинiвка Я. або и́ця цинова Я.— кварта цинова magy. itcze = Halbmass.
ци́нька-ци́нька-ци! НД. (кличуть на свиныі cf. čech. čunče = Ferkel); — на-на!-ки! кл. на корови; -не-не! кл. на конї; — на лоша́та; не-чiду-не! — на гуси: гу́сю! гусю!
ци́няный І. zinnern, Zinn-. жáбі корытята ги ци́няна лóжка.
цьiдило Я. Seiher, Seihe.
цьiле НШ. ganz und gar, in der That; wahrlich? то онь цьíле му ся полюби́ло = das gefiel ihm ganz gut.
цьiпаўка Ґ. НД. Лв. цьiпавка Spitzmaus, Sorex, „бо цьiпчить" Лв. plur. цьiпаўкы́.
цьiпаўка НД. Dorngrundel, Cobitis taenia. рыба май ме́нша, ги пискöр.
цьiпкати Бі. ВР. piepen. ку́рята цьiпкауть.
цóркнути Д. klirren; klingeln; klimpern. цóркне срiбéрный.
цоркола́ Iм. вадь сороколаб ВР. Feld-Rittersporn, Delphinium consolida в Гал. сорóчі лапки (цоркола місто соркола cf. сорока).
цорктóля МЛ. в Гал. ґерéґа ein Rad, womit die Kinder spielen, Schwirrrad.
цу́равий І. Ґ. дрантивий, дïравий, клапчастий. цу́равый жид, lumpiger Jud cf. čech. car = Fetzen, cf. цу́ндравий lumpicht, zerfetzt magy. czandra. цу́раві двéри І. дрантиві, зле зроблені двери.
ця́вка МЛ. цяўка plur. цявкы́ Dohle, кавка Corvus monedula psl. чaвъкa.
ця́мкати Стр. свиня́ ця́мкать, кедь йість.
ця́пкати ВШ. in Tropfen herabfallen, herabtröpfeln. дождь ця́пкать.
ця́тка Ґ. Tüpfel. твéрдо крáсни цяткы́ у ныpськых ку́рий (=морських курий) die Perlhühner haben sehr schöne Tüpfel.
цюню́к Ян. Stechmücke, Culex pipiens гл. сонюґ, сунюк magy. szunyog.
Ч. чай скóро НД. скоро роби, скоро іди: „кажеме: чай скóро! обы́ ду́же швидко ішóў.
чалова́ти Д. magy. csalni, „клама́ти" чарува́ти cf. ukr. чаклувати.

ча́мкати ВШ. platschen. поти́хли свиньі, лиш ча́мкауть.
ча́мняный. чамняньі́й Лв. schön; tüchtig, stark; ehrbar. кра́сный, си́льный, ро́слый, го́нный (= годный), чи́тавый". чамняньі́й хло́п, ча́мняный го́луб (cf. чемний = artig).
ча́пкати ВР. Ир. ча́пкать свиня, як йість, cf. чамкати, цямкать.
(час) у ко̂лько ча́су um wie viel Uhr. де́сять часо̂в zehn Uhr. пôў о́сьмый час = halbacht Uhr.
часо̂вни́к Ян. О. Uhr, Zeitmesser. psl. часовьникъ horologium.
части́ти до це́рькви НД. ходити до церкви psl. частити frequentare. частить въ црькокь.
чафи́рька (у Изьі) Eidechse, Lacerta.
чафу́рка ВР. pie Hülle der Buchnüsse oder Bucheckern. буков в чафу́рцьі cf. halic. шапурка.
ча́яти Вл. глядáти, вижидáти, убивáти ся, старати ся, журити ся (за чим). ча́яти за робо́тоў, за гро̂шми, за хльібом. чаяти sperare; exspectare.
чека́й ткось ма́ло! ВР. der Unbekannte soll ein wenig warten.
челяди́на Г. Р. ВШ. або жона́. челеди́на Р. Frau, Weib, челя́нник (челядник) ВШ. = чоловік. челя́дча Ґ. або жона́ єдно́ челя́дча. genit. челя́дчати челеди́нский О. челедо́чий Я. = жіночий.
ченґо̂в Лв. Wanne, magy. csengö ченґеви́стый (ченґовистый) підго́рлистий, mit grosser Wamme versehen. во́лы ченґевисті.
черви́вый О. wurmstichig. черви́вый горіх.

черво̂нка НД. rothe Ruhr.
червото̂к Ґ. Anobium, Klopfkäfer. много червото́ко̂в.
черева́ plur. tant. НД. Г. Eingeweide, viscera, кышкьі вшыткы", pol. trzewa. черева́: што удну́ Ґ. = Eingeweide: das, was im Inneren der Körperhöhle liegt".
че́реда коро́в МЛ. пуў дру́га сто (150) коро́в.
череда́рь Д. пасты́рь, што коро́вы пасе́. череда́рити ВШ. бы́ти чередаре́м (пастухом череди, чередником).
че́реп Ім. in der Bedeutung: Blumentopf.
черепа́ня Л. на́кривка з выпаленойі глины.
черепа́ня Ім. Stockrose, Pappelrose, Althaea rosea (декуда у Бойків пр. коло Турки: черепа́ня = Eichhorn, Sciurus).
черібони́ти МЛ. вадь черібори́ти МЛ. zwitschern, singen. коро́лик черібони́т і пру́дко тыка́є в лум.
черле́на хворо́та ВЛ. Ґ. scarlatina (черле́ный = червоний, roth)
черлени́стый Ир. röthlich, roth gemischt. як упозирать дзябка? — черлениста.
черлени́ця НД. черле́на гли́на, rother Thon.
черленоборо́дый Мар. mit rothem Barte, гал. рудобородий.
черленогру́д ВС. Erythacus rubecula, Rothkehlchen.
черленоо́чиця ВС. К. Ду. Rothauge, Scardinus erythrophthalmus. черленоо́чицьі ма́ло плесковáті.
черленя́к Г. ВС. plur. черленякьі Art essbarer Schwämme.
черпа́к або на́падка Г. eine Art Fischnetz.
черты́іж Б. ausgerodeter Waldtheil „ги бы у́чистиў ха́щу".

чеснóк Кв. Knoblauch.
честувáти Ґ. Л. Лв. Ehre erweisen, schonen.
чи́колонок plur. чи́колонки Бі. Fingergelenk, Fingerglied.
чим Г. Я. in der Bedeutung: wann. наколи́ при́йде або чим при́йде Г. wann er kommt. чим сє змéркне Я. bevor die Dämmerung eintritt.
чи́мӥр Д. чимір Veratrum, Nieswurz. „у три годы́ ýцвите; óколо па нӥм цьвіт білый“.
чинґáшка Ир. Вл. чинкáшка ВР. „чинґашкы́ жóуто цвитýть на вéсну“.
чир колочéный МД. з кындиричинойі мукы́ вáмішка рідкá.
чи́сто чóрный ВС. ganz schwarz, einfärbig schwarz. кýриця чи́сто чóрна.
чи́тавый Ир. Стр. Бі. gut, brav; achtbar; schätzenswerth; werthvoll. чи́тавый гóлос. чи́тавый робóтник. худóба чи́тава. не чи́тавый робӧтник, што не мáє рукы́.
чӧ́лка З. чупер psl. чєлъка в гал. декуди: чілка.
чінити К. чинити, machen, verfertigen. ланцкы́ чі́нять дьíтѝ з кульбáбкы К aus den Schäften der Kuhblume (Taraxacum officinale) machen Kinder Ketten.
чі́нтаз МЛ. Fink. два чі́нтазы.
чіпáк вадь рукави́ця Лв. Haube (reticulum), zweite Magenabtheilung der Wiederkäuer.
чі́пкáр Ян. Hausirer „що з усє́коў краминóў хóдит по хатáх і продає́ (крамина́=feile Waare, Kramwaare).
чіпкáстый НД. розчіплений, handförmig. білóклень має лист гладкы́й, чіпкáстий der Weissebern hat glatte, handförmige Blätter.
чі́рка Стр. Anthus, Regenpfeifer. чі́ркы квиля́ть.
чісли́ти або личи́ти Бі. zählen.
чмóвжик Вл. Ир. Бі. Д (чмóвчик). чмовжі́й Лв. Spechtmeise, Sitta europaea.
чмовхáля Ґ. НД. чмовхáлниця НД. малá терлиця до коноцель НД. пря́диво чмóвхать нá чисто, мáє чоты́ры зýбы а в середи́ні мычок ýтесаный з дéрева нá остро — у розколóтину мы́чком рýбать (дрýгый раз) Ґ.
чóвхнути Ян. plumpsen. рыболов (Sterna) чóвхне в вóду, імé ры́бу і віскучит (віскочит = вискочить).
чьок plur. чьóкы Лв. Lanius excubitor, grosser Würger, чок.
чонкáсты́й нӧс НД. кирпатий, magy. csonka, pisze orr.
чóпнарь ЛВ. „што пáленку наливать“.
чопóк Ґ. Fruchtstiel. на чӧпку auf dem Fruchtstiel.
чоргáн Бч. Küchenschabe, Periplaneta orientalis.
чóрный хрущ Л. Rosskäfer, Geotrupes stercorarius. як лыíтать з вéчера, забрени́ть.
чорноборóдый Мар. mit schwarzem Barte.
чорнóклень НД. чорноклєнина Д. Acer tataricum herzblätteriger Ahorn.
чорнопéря Коп. eine Fischart.
чубáнька МЛ. Haubenlerche, Kothlerche Galerita cristata.
чýдный Стр. wunderlich. тáкы мýха, єйі́ чýдно звуть.
чудофáй Ім. вадь ди́ка папри́ка Stechapfel, Datura stramonium.
чукурдéй К. Haubenlerche, Galerita cristata. лыíтат по пýтех.
чýлка Лв. eigtl. Schopf. cf. чӧлка, psl. чєлъка. чулка, што выходить із струкá кындири́цы die langen, aus den Blüten-

kolben der Maispflanze herabhängenden Narben.

чулковáти ВР. vom Wachsen der Narben der Kukurutz-Stempelblüten. слáбо кындиріця чулкýє = в Гал. „прядé“.

чумáк Я. пустá капýста, що не звивáє сє в голóвку; хиба ґáлиця в'йість чумáк.

чуфéрка Бч. Eidechse Lacerta plur. чуферкы́.

чямкати Ґ. свиня́ чя́мкать гл. чáмкати.

чєд Кв. in der Bedeutung: Dunst, Nebel hie und da in Gal. auch in der Bedeutung: Rauch. (eigtl. чад = Kohlendunst. дым = Rauch).

чювáти ВР. verlauten. што у вас чювáти? was verlautet bei euch Neues? was hört man Neues?

ш. шакнýти Ім. abhacken, abschneiden. шакнýў ýхо=відрізав. cf. psl. сѣшти, rad. сѣк. шакнýти Вл. in der Bedeutung: stehlen, entwenden. шакнýў = украв.

шальыя́нка або шаленúця Бі шальы́тра Ґ. Taumellolch, Lolium temulentum. кебы наїíў ся, тóбы подуріíў; у нас молóтники подуріли од шальы́тры: не встаў, докóль ся не ýспаў (=виспав).

шандáрок Р. Seidenschwanz, Bombycilla garrula (шандар = Gendarm; nach der Haube, welche einigermassen dem Hute eines Gendarmen ähnelt, so benannt).

шанталéба ВШ. чоловік не чупарний, lumpiger Kerl.

шановáти. шанувáты Лв. в знач. жáлувати. шанýў magy. sajnálom.

шарáнец МЛ. Thürangel. двери держат ся в шарáнци.

шáпка на оборóвы Лв. покритє на óборозы. — на хы́жи: верьх, на хлыві́ верьх, на óборозы: шапка. спрáвилисме шáпку.

шаркáнь gen. fem. Стр. Drachen magy. sárkany.

шаркантьöв Ду. Sporn. у когутá шаркантьóви. magy. sarkantyú.

шáтан Пу. Teufel. pol. szatan psl. сотона. gr. σατανᾶς.

шáцкати Лв. ausschlagen, mit Wucht schlagen. шáцкать кöнь.

шаш МЛ. рогожина, Typha, Rohrholben. шаш клóчить ся в болóтьі; тóго шáшу мнóго. шаш ВС. Phragmites communis. Schilfrohr. грýбый шаш dickes Schilfrohr cf. magy. sás=Riedgras cf. саш, саршина.

шáшка НД. ВС. Heupferdchen; Libelle, Wasserjungfer. шáшка, што йість жúто: до мáка зйість вéрно = Calandra granaria, schwarzer Kornwurm.

швáблик І. Schwefelhölzchen.

швабликáрня Лв. швабличáнка Ґ. Zündhölzchenschachtel. „што ся швáбликы кладýть у ньóму“.

швáкнути сáбльоў Пу. mit dem Säbel dreinhauen (gebildet von der Interject. швак, welche das Geräusch eines mit Wucht geführten, einhauenden Säbels (oder überhaupt eines Schneideinstrumentes) bezeichnet.

шелеснáтый (селеснатый) Ду. широкий, розгалуженый. шелеснáтый дуб eine Eiche mit breiter Krone, eine breit verästelte Eiche eigtl. stark rauschend cf. шелест = Geräusch.

шельыя́кый ВШ. усякий, шельыя́ка земля́. čech. všelijaký allerlei.

шепи́лявый Бі. der lispelt, гал. сепеля́вий, „що не го́ден гладко говори́ти“. чоловік шепиля́є МЛ.

шеренконьіти Ду. Гр. prasseln; rauschen. шеренконя́ть мурянкы́, кедь кымся́ть.

шестинедьілька І. невіста, што іде на у̑вôдкы до це́рькви.

шибеня́к Пу. Galgenstrick, Galgenvogel.

шибка́ вода́ НД. schnell fliessendes, von oben berabstürzendes Wasser.

шинґір НД. Perca fluviatilis, Flussbarsch magy. süger. два шинґірі

ширинька Г. Wamme. на шку́рю пуд ши́йоу̑ вола́ вадь коро́вы ка́жеме: шири́нька.

шишка́рь Ян. шишка́рик Рос. Kreuzschnabel, Loxia. торо́бит шишкы́ er schält die Zapfen der Nadelbäume.

шінґар або чіраз Лв eine Fischart. plur. шінґарі. чіразы. з'іми́у̑ єдно́го чіраза (cf. шинґір).

шкалубина ВР. НД. Eischale [aus шкарлубина, cf. шкарлупа, скорлупа, скаралупа (скора + лупа); cf. скарубина, шкаруба, шкарупа]. в шкалуби́ны більо́к, жоу̑чьо́к, в жоу̑чьку піняжо́к (Hahnenritt).

шкобе́ць Д. Rüttelfalk. шкобе́ць име́ть хоть яко́є по́тя мало́є.

шлик або шлеґ Я. ша́пка бара́нéча з за́котами.

шльіпати в болотьі МЛ. шляпати шля́пнути Лаг. plumpsen. ка́мінь шля́пнуу̑ у во́ду.

шмідля НД. Schmiede, кувня.

шняп О. оди́н шняп лети́т. шняпа ВС. Schnepfe.

шо О. was.

шоу̑ко́вый Я. Seiden- за́паска шоу̑ко́ва.

шо́у̑дра gen. fem. шо́у̑дер gen. masc. vorderer Schinken. єде́н шо́у̑дер. два шо́у̑дрі або шоу̑дрі́ (cf. germ. Schulter).

шоло́пати Гр. ein Geräusch verursachen, klappern. ка́чька шоло́пать пы́ском.

шор Пу. ряд. Reihe, Linie. за шором, за порядком, magy. sor.

шпоруни́к МЛ. sparsamer Mensch, Sparmeister. шпарівни́к.

штим Кв. ви́брана коро́тка воу̑на. — коро́тка во́у̑на, а до́у̑гый во́лос відчіхре (= відчеше); тче доу̑гый на осно́ву, а штим тче ся впопере́к О.

шу́га Д. ніколи magy. soha = niemals.

шу́гай Гр. Ґ.... шуга́й словацк. šuhaj парубок, леґінь.

шу́мела ВС. die scheidenförmigen Deckblätter, welche den Maiskolben umhüllen. шу́мелоу̑ єст струк обго́рненый. (Um Zališčyki in Gal. шумели́нє).

шумеля́нка Лв. капу́ста, што ся не звивать в голо́вку; лем дьіла ма́ргы.

шу́мола або шу́міл Ир. Lieschen, die Deckblätter des Maiskolbens гл. шумела.

шумотьіти О. rauschen. льіс шумоти́т. зашумотьіло ли́стя.

шупи́рка МЛ. шупе́рка Р. шупе́рька О. plur. шуперькé. Eidechse, lacerta шупе́рка бі́гає по́ полю cf. чуферка.

шустьіти Ир. Ду. rauschen. пото́чьок шусти́ть; листя, різджа шусти́ть.

шу́тый Бі.. ohne Gehörn, ohne Geweih; hornlos. о́лениця і серна́ шу́та, а о́лені і ца́пы із рога́ми; у о́леня кӧлько му па́семкӧв тӧлько му ро́кӧв.

шýтка К. Вл. Лв. 1. amentum, Kätzchen (здає ся „шутками“ звано давнїйше ягнятка cf. шутий=безрожний; оттак „шутки“ тільки, що ягнятка, базя́та, базькú — а то мовби від подоби до ягнят).

щ. щúпаўка ВС. Ohrwurm, Forficula auricularia.

щúпка ВС. Бі. ВШ. щýпка Г. Stein (putamen) in der Pflaumenfrucht (drupa); Kern. роспýчит сливку, а што ýкыне, то „щýпка“; щýпкы тáґже з я́блыка, з грýшкы, з ды́ні як іс сли́вы, іс черéшні.

щю́ка Ґ. Д. Hecht deminut. щю́чька kleiner Hecht, junger Hecht.

я. я́блычя plur. я́блычята Стр. kleiner Apfel.

я́блычко НС. МЛ. Ян. Kehlkopf, Adamsapfel; Kniescheibe.

явірни́цє О. Johannisbeere, Ribes rubrum.

я́года НС. Я. Erdbeere. я́годы чепеґóві = полуницї.

язы́к рýськый Ир. ВС.... язы́к руськый ruthenische Sprache, мы рýського язы́ка wir sind ruthenischer Nationalität.

яккотры́й Я. wer (je nachdem).

ялúниць 1. Wachholder, Juniperus communis.

ялó Р. es ist gelegen, es ist passend. старóму Лазарóвичеви не ялó dem alten L. ist es nicht schicklich.

я́риць НШ. у нас сїють двоя́кий я́риць: є голóмша і я́риць сальковáтый, з дóўгыми сáльками (Grannen).

ярúч Л. ВР. Igel, Erinaceus europaeus ярúч пéсьїй (у нїмецкого люду: Hundsigel) і свúньскый Л. (у нїмецкого люду: Schweinigel, Sauigel).

ярмарчєни́н О. чоловíк, що ярмаркýє. ідут ярмарчéни (я́рмарок в О. = Jahrmarkt).

ярми́нá З. Бі. Wamme. „кóжа, што пуд шúйоў волóви“.

ярьминá МЛ. „карк у волá, де тя́гне ярьмóм; пуд гóрлом є пудгóрлиця (Wamme).

я́рньій Лв. весня́ный.

ярýга Ґ. Schlucht „што стóіть водá в нúй“. яруга, што ґóлесо вы́бє на дорóвы З.

я ~~сни́~~ або яснá Г. plur. tant, Zahnfleisch, gingiva в Гал. я́сла, я́сна.

яснéц Ян. dünne, durchsichtige Eiskruste.

я́стріб пóтєчий Ян. Sperber, Finkenhabicht, Nisus communis.

я́стряб велúкий МЛ Г. Hühnerhabicht, Astur palumbarius. я́стряб гóнит за курмú Бч.

(яти ся) менї ся то не ялó ВР. = „не парýє, не приéмно“ für mich ist es unpassend, unschicklich. зр. ялó, яти.

я́щур Л. я́щюр Ім. я́щір О. я́щірка Р. Salamandra maculosa, gefleckter Erdmolch, Feuersalamander. — пó земли помáли йде я́щур; я́щурка швúдко бíгать Л. der Erdmolch kriecht langsam; die Eidechse lauft schnell. — я́щюра перепýщать чéрез рýку, обы́ лéгка рукá, обы́ удáло ся хорошáти Ім. man lässt den gefleckten Erdmolch über die Handfläche kriechen, um eine „leichte Hand“ zum Castrieren der Hausthiere zu haben (Aberglaube).

я́щур полевы́й Я. я́щюрка ВС. я́щурка Л. Eidechse, Lacerta agilis. бíгать я́щюрка на чотырьóх лáбах; хвóст дóўгый мáє.

є. єдно́ вшытко К. alles eins все одно́. вітер тай вихор єдно́ вшы́тко – а повітру́ля (Wirbelwind) кру́тить.
ємкый Бі. gewandt, mit Chic; schnell. пой є́мко=gehe schnell, gehe eilig. — comp. є́мший ВШ. superl. май є́мший ВШ.
ю. юга Стр. Schaf. звичайно: вовця́; magy. juh.
юга́с Стр. юга́с Schafhirt; Schäfer. magy. juhasz.

Похибки печатні і декотрі доповненя.

стор.	стр.	Напечатано:	Має бути:
5.	2 з гори	rak = рал;	rák = рак;
5.	7 „	**Тю лелѣмалъ**	**Ты лелѣялъ**
5.	9 з дол.	розканчати	роскапча́ти
10.	1 і 2 з гор.	Подані тут мною знадоби обнимають записки, які починив я при кінці липня і в серпні 1897 р.	Подані тут мною знадоби обнимають записки, які починив я при кінці липня і в серпні 1896 р.
11.	16 з дол.	привіт,	привів,
17.	12 з гори	βοϑρύς, uva.	βότρυς, uva.
26.	11 з дол.	nich ganz	nicht ganz
39.	4 „	**мѧккъкъ.**	**мѧкъкъ.**
42.	14 „	**съѣмрієнъ** humilis.	**съмѣрієнъ** humilis.
45.	16 з гори	psl. bawół.	pol. bawół.
46.	15 з дол.	psl. čaler	nsl. čaler

54. [Зложня привластна (possesive Composition) належить додати:]
простоволо́сый Я. mit unbedecktem Haupte. — черленоборо́дый Мар. mit rothem Barte. — чорноборо́дый Мар. mit schwarzem Barte.

55. [Наросток -авъ належить додати:]
чи́тавий Мар. Ґ.. achtbar; geschickt, tüchtig.

стор.	стр.	Напечатано:	Має бути:
57.	17 з гори	утворює ся наросткам -акъ:	утворює ся наростком -акъ:
59.	9 з дол.	wettem.	wetten.
68.	20 „	**цръквиѩ**	**цръквиѭ**
72.	11 з гори	м юй (йӱу, йій, йӥ) і	н юй (нӥу, нї, ный); м. юй = їй, psl. **єй.** завсїгди н втискає ся також в abl. sing. et plur. ним, ньоу psl. **имъ. єѭ;** нима (ними) psl. **ими.**

126. [заклинаня. — належить додати:]
ґу́та бы тя вби́ла! der Schlag soll dich treffen! — зима́ бы тя збúла! die Fieberkrankheit möge dich aufreiben. — жаль бы тебе́ побúў! vor Schmerz mögest du verenden! — Бог бы вас да́ґде дыі́ў! Gott möge euch aus unserer Mitte nehmen, möge euch entrücken! — было бы ти пога́ноє! Unglück über dich! — няй Буг вару́є! Gott behüte! — на смак бы ти упа́ло! etwa: es soll dir sauer bekommen! — до́льі гольінка́ми бы ти потекло́! item. — морúў бы тя фрас! фрас бы тя биў! schwere Krankheit möge dich aufreiben! Verderben über dich! — до ґалúбы! zum Teufel! — нево́ля бы тя йíла! in der Sklaverei sollst du verschmachten! (ein Fluch jenen Zeiten entstammend, wann noch Kriegsgefangene zu Sklaven gemacht wurden).

стор.	стр.		Напечатано:	Мае бути:
128.	9	з дол.	пого́стиў.	пого́стиў?
136.	15	з гори	дыі́ў?	дыі́у?
148.	4	„	вісьо́м	во́сьім
148.	5	„	вíсьӧм.	во́сьім.
157.	4	з дол.	чотúры	чотúри
157.	1	„	чоты́ры	чотúри (В МЛ. середній звук и).
169.	15	„	тве́рдо зужурúў ся.	тве́рдо зажурúў ся.
205.	ст. II. 25	„	Phaseołus	Phaseolus
211.	„ II. 23	з гори	geförbtes	gefärbtes
212.	„ I. 11	з дол.	варте уваги гідним,	уваги гідне,
212.	„ II. 23	„	[по ґерґелúця МЛ. належить додати:] гал. ґерґелúця, ґерґелúцє, ґорґолúцє старoруск. грьгрица (гл. Початки до улож. номенклятури і термінольоґії природописної, народнеї. Нап. I. Верхратский II У Львові 1869. стор. 26 і Ueber die Mundart der Marmaroscher Ruthenen v. I. Werchratskij. Stanislau 1883. стор. 40) cf. it. gorgoglione, lat. curculio.	
212.	„ II. 10	з дол.	ґúндат дьітина	ґúндат дьітúна
216.	„ I. 18	„	Wachsschahe;	Wachsschabe (Galleria mellonella);
229.	„ I. 5	з гори	косú — коса́	косú коса́
230.	„ II. 6	„	der Todtencule	der Todteneule (des Todtenkauzeŝ, Athene noctua).
244.	„ I. 7	„	[по: княгы́нька) — належить додати:] па́ньія Ім. або примильно: па́ньійка Ім. Frau, Frauchen.	
249.	„ I. 19	з гори	на наску тютюну	на пачку тютюну
251.	„ II. 18	„	щось небуть	що небудь
261.	„ I. 3	з дол.	čech. chudobny masur. chudobný	čech. chudobný masur. chudobny

До історії „руського обряду" в давній Польщі.

З поводу моєї замітки в XXVII т. Записок (Miscellanea) „До історії „руського обряду" в старій Польщі", де я видрукував з своїми увагами грамоту кор. Жиґмонта, що заборонює будовати в Дрогобичи православну церкву, др. Антоній Прохаска, звістний польський археоґраф, кустош львівського краєвого архиву, надіслав мині, як редактору Записок, дуже цінний лист, де поясняє ґенезу сеї заборони і заразом дає иньше осьвітленнє сьому факту. Я подаю низше, за згодою автора, сей лист в цілости (в перекладї), як дуже інтересний причинок до сеї справи, але дуже цінячи подані вп. ученим фактичні пояснення і висловлені з тої нагоди гадки, позволю собі одначе в де чім з ними не згодити ся.

Ш. учений висловляє ту гадку, що з огляду на дійсні обставини, серед яких видано згадану грамоту, „про якийсь хоч би найменьший релігійний гнет зі сторони королївської власти не може бути анї мови"; як причини, що привели до видання сеї грамоти, ш. учений припускає дві — мійський привілей, що виключав можливість будови церкви в границях міста, принаймнї таку заяву міщан перед королем, друге — те роздражненнє, яке викликала в дрогобицькій громаді справа сеї церкви.

Д. Прохаска звязує сю справу з суперечкою між дрогобицькими сьвященниками за доходи, що йшла в 1-ій чверти XVI в.; є в тім одначе трудність, бо тим часом як то була суперечка сьвящеників, домашня справа руської громади, справа нової церкви в 30-их і пізнїйших роках являєть ся справою цїлої дрогобицької Руси, і в акті 1540 р. і в иньших, згаданих д-ром Прохаскою, по однїй сторонї стоять Русини — homines

rithus rutenici, illud oppidum incolentes, по другій — міщанська громада (розумій — католицька) — oppidani drohobicenses; як і був який звязок сеї справи з давнійшими процесами попа Сенька (се лишило ся невисьвітленим і причинками автора), в усякім разї справа церкви ніяк не була вже його особистою справою, її уважала своєю дрогобицька Русь, і справа полагоджена була 1555 р. компромісом її з міщанською (католицькою) громадою. Отже можна говорити під час сеї справи тільки про роздражненнє між дрогобицькими Русинами і католиками; яка була причина роздражнення, того не знаємо[1]), але бачимо, що дійсно було. Се роздражненнє дійсно могло-б вплинути на королївську заборону, і я думаю, що король міг би ним мотивувати провізоричне відроченнє справи, але в акті 1540 р. нема про те анї мови, і акт сей взагалї не мав провізоричного характера (тим поясняєть ся і те, що міщанська громада ще 1568 р., уже по згаданім компромісї 1555 р. предложила його при списанню привилеїв)[2]); тим самим і вплив сього роздражнення на королївське рішеннє нас не інтересує: ми питаємо за правною підставою сеї заборони, й вона тільки нас інтересує, а такою підставою є покликуваннє на те, що в Дрогобичу нїколи не було перед тим церкви.

Др. Прохаска толкує се так, що міщане покликували ся перед королем на якийсь специяльний привилей м. Дрогобича[3]) (хоч і не уважає певним, що місто такий привилей мало) і що згадані слова грамоти 1540 р. про руську церкву належать до сього специяльного привилея м. Дрогобича. Я думаю, з поданої дром Прохаскою історії справи виходить зовсїм ясно, що дрогобицькі міщане не мали такого привилея, инакше се вийшло-б на верх в документах сеї справи, а міщане певно не йшлиб

---

[1]) Я б уважав найбільш правдоподібним, що Русини заперечували головну правну підставу заборони — немов би в містї не було церкви перед тим, на се натякає текст грамоти 1540 р., але за сим здогадом не обстаю.

[2]) Правда, як зауважає др. Прохаска, в документї 1540 р. не стоїть виразно, що король обіцює нїколи не дозволяти будови церкви, і я радо вимазую з заголовка сього документа слово „нїколи“, і прошу читачів зробити теж, але се слово і не противить ся змісту документа, бо, повторяю, обіцянка короля не має нїяких прикмет провізоричности.

[3]) Як би такий привилей і був, то тим би не був усунений „релїґійний гнет королївської власти“, тільки факт пересунув би ся з XVI в. у попередні столїтя.

вкінці на компроміс із Русю. Але думаю, річ ще певнійша, що в 1540 р. вони здобували собі ту заборону короля зовсім не покликуваннєм на якийсь привилей: инакше про се згадав би король як про правну підставу своєї заборони, тим часом він двічи повторяє той мотив, що церкви ніколи не було перед тим, і анї словом не згадує, що се мало бути в дрогобицькім привилею; його застереженнє (ita quidem...) дотикаєть ся не істновання якоїсь грамоти того зміста, а факта (si praefata sinagoga nunquam antehac fuit), а його дальші слова — illos circa ipsam libertatem et usum conservamus означають не якусь привилеґіяльну грамоту, а тільки сей фактичний стан — usus, що в місті не було церкви. На мою гадку мовчаннє документа доказує, що міщане й не покликували ся на ніяку привилеґіяльну грамоту; але се вже дрібниця; то важно і на мій погляд зовсім певно — що правною підставою для заборони короля не була якась привилеґіяльна грамота, а факт — що в Дрогобичи перед тим не було сеї церкви. А що грамота нічим не натякає, що се мало бути специяльною привилеґією Дрогобича, то тим самим ясно, що на погляд короля й його дорадників для заборони будови руської церкви взагалї виставало того факту, що перед тим сеї церкви не було. Се було одинокою правною підставою заборони, як видко із зміста документа, і відкликуваннє до сеї загальної норми король признавав вповні оправданим (quorum supplicationibus ut iustis benigne annuentes).

І так аналізою документа дійшли ми до виводу, що в правительственних кругах в серединї XVI в. істнував такий погляд: будова зовсім нової церкви може бути заборонена на тій підставі, що тієї церкви перед тим не було, инакше — будова нової церкви річ недозволена без специяльного дозволеня. Такий погляд відповідає анальоґічним звісткам, які я навів з передстолітя з двох ріжних половин Польсько-литовської держави — з Перемищини і з Вильни, що нових руських церков ставити не вільно[1]).

[1]) Слова перемишльського ксьондза я зацитував в тій моїй замітцї, а тепер для повности зацитую і відповідь правительства в. кн. Литовського в кн. московському Івану III на його бажаннє, аби для його доньки поставлено православну церкву в виленськім замку: „князи наши и панове, вся земля, мають на то право и записы отъ предковъ нашихъ и отъ отца нашого и отъ насъ, и то въ правѣхъ написано, што церьквей греческого закону больши не прибавляти, ино намъ тыхъ правъ предковъ нашихъ, и отца нашого и нашихъ не годится рухати“ — Акты Западной Россіи I, с. 141

Розуміеть ся, практика розходила ся з сим поглядом, як то зрештою дуже часто бувало в Польській державі; сотки й тисячі нових церков будувало ся в новозаложених осадах і в давнійших, часто навіть без усякого дозволу власти, хоч потім діставали ріжні королївські потвердження, то що, але се не перешкаджало з другого боку тому, що дійсно істнував погляд, принаймнї в сім часї — при кінцї XV і в першій половинї XVI в., що нових руських церков не можна будувати, або в лекшій формі — не можна будувати без специяльного позволення. Як би навіть не розуміти грамоти 1540 р., уже самі ті звістки з кінця XV в. зовсім ясно се доводять. Лишаеть ся непевним, чи сей погляд опирав ся дійсно на якісь закони і постанови XV в., чи був тільки поглядом[1]) правительственних кругів і католицької суспільности, і власне се питанне чекає свого вияснення від спільних заходів руських і польських учених, але сам факт істновання такого погляда не підлягае сумнїву.

Іще маленька подробиця. В своїм листї др. Прохаска згадує про королївську грамоту 1555 р., анальоґічного змісту з грамотою 1540 р.; на таку гадку навів його королївський мандат до дрогобицького старости 1555 р., що я подаю низше в цїлости; із змісту сього мандату одначе випливае ясно, що король розуміє тут грамоту 1540 р. Мандат повторяе зміст сеї грамоти, і тим інтересний, бо разом з облятою сеї грамоти в дрогобицьких маґістратських книгах, видрукованих проф. Шараневичом[2]), унеможливляють гадку, що ми маемо тут фальсіфікат або недокладне скороченне[3]).

Кор. Жиґмонт Август наказуе дрогобицькому старостї Яну Старжеховскому спинити будову руської церкви в Дрогобичу. 20 сїчня 1555 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Polonie, magnus dux Lithuanie, Russie, Prussie, Mazowie dominus et heres.

---

[1]) Сей останнїй погляд дае себе відчувати в грамотах з середини XVI в., що я видрукував у XVIII т. Записок (Miscell.): атак гдыж тая церков за розказанемъ нашим господарскимъ есть збудована с. 3, комісари в. князя „будучи на померe волочной, подданымъ нашимъ церковъ збудовати дозволили с. 4. В приготовлених мною до друку самбірських актах XVI в. про сїльські церкви практика дозволів на заснованнє нових парафій й їх мотиви ілюструють ся значним числом грамот.

[2]) Rzut oka na beneficya kościoła ruskiego c. 17.

[3]) Одна тільки увага до видрукованого мною текста грам. 1540 р.: в нїм стоїть allegan', отже се можна читати і allegando і allegantes.

Generoso Johanni Starzechowsky tribuno samboriensi et capitaneo drohobicensi fideli nobis dilecto gratiam nostram regiam (in absentia eius vicecapitaneo). Generose nobis fidelis dilecte! Obtulerunt nobis ciues drohobicenses christiani priuilegium a divo olim parente nostro ea ratione illis datum, quod in ea ciuitate nulla sinagoga ruthenica, que antea non fuit, nunquam postea a quopiam edifficaretur; sed quia nunc Rutheni in ea ciuitate manentes sinagogam edifficare ceperunt in fundo etiam eorum ciuium, grauem ergo iniuriam se pati queruntur. Mandamus itaque fidelitati tuae, omnino habere volentes, ut eos ciues drohobicenses, perspecto eorum priuilegio, iuxta illud eos conservet ab alijsque conservari faciat, eosque Ruthenos ab eo edifficio sinagoge supersedere iubeat, donec cum eis ipsis ciuibus christianis de iuribus tam eorum quam etiam Ruthenorum, si que habere se pretendunt, a nobis cognosceretur vel decerneretur; secus pro gratia nostra fieri nolumus. Datum Pietricovie in conventione generali regni XX die mensis ianuarii anno Domini MDLV, regni vero nostri XXVI. Ad mandatum S. R. maiestatis proprium.

Облятовано в перемишльських ґродських актах 28 червня 1555 р. дрогобицькими міщанами, кн. ч. 26 л. 775—6.

М. Грушевський.

Високоповажаний Пане Професор!

В оповіщеній Вами, в I т. Записок Наукового Товариства імени Шевченка, в Miscellanea-х, забороні будовати церкву в Дрогобичи, виданій Зиґмунтом I 1540 р. Ви справедливо підносите, що справа будованя нових церков у Річипосполитій доси не ясна. З огляду на вагу справи позволю собі предложити Вам кілька уваг, що поясняють історичний хід будови нової церкви в Дрогобичи, котрих майже домагає ся згаданий акт заборони.

Канцелярийна форма акта, звичайно ляконїчна, в виданім Вами актї така коротка, що Ви могли зовсїм слушно подати від себе в заголовку акту, що король обіцяє нїколи не допустити до будови церкви в Дрогобичи. Такий заголовок у звязи зо змістом зацитованого уступу з листа кінця XV ст. про заборону будованя церков міг би читача згаданого акту привести до виводу про істнованє загальної засади не будованя нових церков на Руси, не кажучи вже про те, що звичайному читачеви могло би видавати ся, що на Дрогобичи лежала згадана заборона особливо. Тим часом звістне обдарованє церкви св. Юра в Дрогобичи Жиґмонтом I з 1508 р., тай св. Трійцї в Дрогобичи Зиґмунтом Авґустом із 1555 р. (Szaraniewicz, Rzut oka na beneficya kościoła ru-

skiego, ст. 6). З актів дотичних спорів, що почало кілька дрогобицьких сьвященників за парафіяльні доходи, як за пісне, великодне, від хресту й благословенства і т. и., виходить, що вже в 1514 р. було їх три, а то: при церкві св. Юра, св. Параскевії та св. Хреста (Szaraniewicz, l. c. ув. 30), а з акту 1535 р. виходить, що істнувала четверта церква теж парафіяльна (Castr. Prem. In. 18, ст. 1072—3).

Вже самі факти сї вказують, що вивід, який можна би зробити з швидкого відчитаня королївського акту з 1540 р., не був би правдивий. Окрім того, знаючи загальні надаця що до церков, що видали Владислав Варненьчик 1443 р., Казимир Ягеллоньчик 1469 р., Александр Ягеллоньчик 1499 р., тай численні партикулярні привилеґії для владик, нпр. львівських, що видав Зиґмунт I, знаючи до того факт істнованя чотирьох церков у Дрогобичи і пятої, що повстала 15 років після того, як вийшов із канцелярії оголошений Вами акт, церкви, як уже згадано, обдарованої королем, можна би подумати, що оповіщена заборона з 1540 р. не автентична. Але і сей вивід був би неправдивий, бо акт 1540 р. безперечно автентичний.

Акти перемиського ґроду дають відповідь що до ґенези заборони 1540 р. і заразом поясняють її значінє.

Власне, як уже сказано, межи духовними названих вище церков Сьвятоюрської та Спаської повстали непорозуміння й суперечки за парафіяльні доходи. Дрогобич був королївщиною, патроном був король, тож перед него сьвященики й вивели справу, котру він рішив декретом 1514 р. Але суперечки, що почав сьвятоюрський сьвященик Сенько, зовсїм не притихли, і король знов у 1535 р. мусїв наказати комісарам, аби їх рішили. Супроти жалоби Сенька на своїх противників, тоб то сьвящеників спаського і пятницького Sanctae, немов би вони помітували декретами, сам король у Вильнї 10 марта 1535 р. потвердив комісарський вирок (Castr. Prem. 18, ст. 1072—3). Коли Сенько появив ся з королївським потвердженнєм у Дрогобичи, зараз повстали межи ним і бурмистром і райцями суперечки, і то такі грізні, що вже 30-го мая мусїв перемиський староста визначити за руку 20 гривен і тим спинити їх зріст (Castr. Prem. 18, ст. 1075—6). Бачить ся, майже певно, що місто стояло на боцї сьвящеників св. Спаса і св. Параскевії.

Окрім потверджения комісарського декрету, привіз Сенько дві иньші королївські привилеґії, котрих змісту не знаємо, знаємо про них лише тілько, що, як твердили райцї міста, вони мали усїм своїм змістом суперечити правам міста Дрогобича. Сенько, що вносив їх на засїданю міської ради, мусїв узяти собі асистенцию, а то з кільканадцятьох околичних шляхтичів для підпертя домагання, аби райцї зволили поводити ся відповідно до надання королївських предків, потвердження й. м. короля та

королївських листів. А про те райця Яклик іменем цілої ради запротестував проти внесених і відчитаних Сенькових надапь погрозою: lepiejby zabić a zapłacić (Castr. Prem. 18, ст. 1073—5).

Із сеї пригоди на засїданю ради міста Дрогобича можна бачити, яке трудне було становище власти супроти роз'яреня через підняті в Дрогобичи суперечки, котрі і декретом із 1535 р. зовсїм не були втихомирені, і професор Шараневич наводить у згаданій розвідцї декрет із 1537 р. що до суперечок Сенька зі своїми противниками за доходи з бенефіций (l. c. 16).

Чи між актами, правоправність котрих заперечила рада міста Дрогобича, був такий, що улекшував намір вибудувати церкву в самім містї, незвістно, але певно те, що намір такий був, і що міщане старали ся спинити його актом 1540 р., на основі котрого король, умовно, тобто коли в місци вибранім на будову нїколи не було церкви, не позволяє її класти: ita quidem si praefata synagoga in eodem oppido Drohobycz nunquam ante hac fuit.

Значить, справа заборони з 1540 р. виходить зовсїм инакше, нїж можна би про се судити на основі самого акту. Про якийсь хоч би найменьший релїґійний гнет зі сторони королївської власти не може бути анї мови. Добуваючи заборону, міщане покликували ся взагалї на привилеґію, що виключала таку будову і король дає її умовно, тобто коли заява їх правдива. Петенти, на підпертє своєї просьби не представляють королеви нїякої привилеґії, незвістно навіть чи вони її мали; але певно те, що декотрі міста, осаджені на маґдебурськім праві, мали таку привилеґію; її мав нпр. Городок; отже коли тамошнїй сьвященик задумував перенести, чи властиво переставити церкву з передмістя в місто, то зробив се аж дїставши королївський дозвіл у 1547 р. (A. Castr. Prem. 345, ст. 263). Заборона будови з 1540 р. не простягала ся на увесь Дрогобич, а тілько на міську посїлість у самім містї (in fundo eorum civium. Castr. Prem. 26, ст. 775—7), і в заборонї король не каже, що н і к о л и не позволить будови.

Не вважаючи на заборону 1540 р., незабаром після описаних пригод почато будову церкви в самім містї. Се спонукало міщан поїхати до короля, від котрого на соймі пйотрковськім 1555 р. вони дістали акт зовсїм подібний до звістної нам заборони 1540 р. Заразом видав король мандат дрогобицькому старостї, аби так довго не позволяв будовати, поки сам король не рішить сеї справи (Castr. Prem. 26, ст. 775- 6).

Староста, Ян Старжеховський, держав ся очевидячки думок, піднесених у королївськім наданю для церкви 1469 р. і тим самим не стояв на боцї загорілих противників будови церкви. Таке сьвідоцтво

дав йому старий дрогобицький райця, сідляр Петро, що іменем міста їздив до короля жалувати ся на старосту, що дав дозвіл на будову contra privilegia civitatis. На підпертє своєї жалоби позивач показав навіть рани, описані докладно при судових обзоринах (Castr. Prem. 28, ст. 255—6).

Справа скінчила ся добровільною угодою перед дрогобицьким старостою. На підставі її так „(się) w społecznej miłości ugodzili mieszczanie, że odstępując od przywileju swego iżby kościoł ruski w mieście nie miał być, Ruś zaś o prawo przed królem wdawać się nie będzie, jeno jednostajnie miłować się, tak jak należy się ludziom chrześciańskim jednego Pana będącym i pod jednem prawem siedzącym (Szaraniewicz, l. c. ст. 18).

Тепер король міг уже спокійно запевнити обдарованє церкви.

Отсе кілька уваг, що повстали в моїй голові, коли я читав акт оголошений Вами. З огляду на вагу справ порушених Вами в примітках до сего акту, тай для поясненя ґенези заборони й історичного ходу справи, я позволяю собі предложити ті мої уваги з виразом щирої шаноби й високого поважаня, з яким я зістаю ся Вашим покірним слугою.

Антоній Прохаска.

Львів, 26 марта 1899.

Miscellanea.

Г. Сковорода.

Проба бібліографії.

Видання його писань: Пѣснь всемогущему Богу — Пріятное и полезное, ч. XX, 269 — Неустроевъ.

Библіотека духовная содержащая въ себѣ дружескія бесѣды о познаніи самого себя. Соч. Гр. Сковороды, изданное М. Антоновскимъ. Спб. 1798, 3 ч. 8⁰. З вінєтою на початку книги. Сопіков: Рідка.

Начальная дверь къ христіанскому добронравію. Сіонскій Вѣстникъ, 1806 р.

Разговоръ о душевномъ мирѣ. М. 1837 р.

Убогій Жайворонокъ. М. 1837 р.

Басни Харковскія. М. 1837 р.

Брань Архистратига Михаила съ Сатаною. М. 1839 г. Березинъ — Русскій энциклопед. словарь, т. XIII.

Сочиненія въ стихахъ и прозѣ Григорія Савича Сковороды, съ его портретомъ и почеркомъ его руки. Спб. 1861 р. 8⁰, 312 ст. Въ тип. штаба отд. корпуса вн. стражи. З короткою біоґрафією.

Рецензиї: 1. Русское Слово 1861 р. нр. 7. Вс. К—овскаго (Всеволода Крестовского).

2. Сѣверная Пчела 1861 р. нр 158.

Письма Г. С. Сковороды къ свящ. Я. Правицкому 1785—1788 изд. В. И. Срезневскимъ, Спб. 1894 г. 8⁰, 23 ст. З портр. Сковороды, 60 коп. (Відб. з часоп. „Библіографъ“).

Сочиненія Григор. Сав. Скороды, собраны и редактированы проф. Д. А. Багалѣемъ. Юбилейное изданіе (1794—1894). Съ портретомъ его, видомъ могилы и снимкомъ почерка (7 т. Сборн. Харьковск. Историко-Филолог. Общества), CXXIV, 139, 352, 4 рубл.

Про нього: Густавъ Гесъ де-Кальве — Украинскій Вѣстникъ, 1817 р. квітень, Харьк.

А. Ѳ. Хиждеу — Григорій Варсава Сковорода. Телескопъ, 1835 р. нри 5 і 6.

Арендаренко — Описаніе Полтавской губерніи.

Анекдотъ о Г. С. Сковородѣ (подав Н. Б. Баталїн з Воронежа) „Москвитянинъ" 1849 р. нр. 24, ст. 68.

Лазаревскій А. — Указатель источниковъ для изученія Малороссійскаго края, Черниговск Губ. Вѣд. 1853 р. нр. 45.

Геннади Г. — Указаніе біографическихъ свѣденій о замѣчательныхъ людяхъ Малороссіи (Відомости про книги і статї до житя Богдановича, Гоголя, Капниста, Сковороди й ин. письменників). Дод. до ст. Лазаревського „Черниговск. Губ. Вѣд." 1855, нр. 8 и 1856 р. нр. 16.

Григорій Савичъ Сковорода — Кіевскія Губ. Вѣд. 1855 р. нр. 42—44 (уривок з 2 т. соч. Аскоченского „Кіевъ съ древнѣйшимъ его училищемъ").

Аскоченскій В. — Кіевъ съ древнѣйшимъ его училищемъ, Академіею. 2 ч. Кіевъ, 1856 р. 3 р.

Григорій Саввичъ Сковорода — Памятная книжка Кіевск. Губ. на 1858 г. ст. 105—122.

Н. И. Костомаровъ — Слово о Сковородѣ, по поводу рецензіи на его сочиненія въ „Русск. Словѣ" — „Основа" 1861 р. нр. 7, ст. 146—149.

Крестовскій Всеволодъ — Ходатайство г. Костомарова по дѣламъ Сковороды и г. Срезневскаго „Русское Слово" 1861 р. нр. 8 (З поводу ст. Костомарова „Слово о Сковородѣ").

Н. Костомаровъ — Отвѣтъ на статью Всеволода Крестовскаго „Ходатайство Костомарова за Сковороду и Срезневскаго" „Основа" 1861 р. нр. 8, ст. 1—14.

Григорій Саввичъ Сковорода (22 Окт. 1794 г.) Біограф. очеркъ А. К. — Воронежскій Сборн. В. I, 1861 р. ст. 249—264.

Пекарскій П. П. — Представители кіевской учености въ половинѣ XVIII в. — Отеч. Записки, 1862 р. т. 140, 141.

Григорій Сковорода — Обзоръ русской духовной литературы 1820-1858, Филарета, архіеписк. Черниговскаго и Нѣжинскаго. Черниговъ, 1863 р. кн. 2, вид. 2.

Г. С. Сковорода — Біографія съ портретомъ — Иллюстрированная Газета 1866 р., нр. 49.

Данилевскій Г. П. — Украинская старина. Харьковъ 1866 р. Вип. І. (Житєписи Сковороди, В. Н. Каразина і Г. Ф. Квітки-Основяненка).

Григорій Савичъ Сковорода, украинскій философъ, 1726—1794 — Русскіе люди, жизнеописанія соотечественниковъ прославившихся своими дѣяніями на поприщѣ науки, добра и общественной пользы. Съ портретами гравированными на стали по рисунку А. Шарлеманя. Спб. 1866 р. т. 2, ст. 215—227. Вид. М. О. Вольфа.

Григорій Савичъ Сковорода — Памятная книжка Полтавск. Губ. на 1866 годъ. (Біоґр. показчик визначних людей, що родили ся або померли в Полтавщині).

Григорій Савичъ Сковорода, странствующій украинскій философъ (Характеристика). „Кіевлянинъ" 1868 р. нр. 19.

Халявскій Орестъ (Данилевскій) — Сковорода, украинскій дѣятель XVIII вѣка. Основа 1868 р. нри 8, 9 (Матеріалы для исторіи южно русск. литературы).

Ливановъ Ф. В. — Украинскій философъ Г. С. Сковорода и его значеніе среди молоканъ и духоборцевъ. „Новое Время" 1869 р. нр. 169.

Житіе Сковороды, описанное другомъ его М. И. Ковалѣнскимъ. Съ предислов. Н. Ф. Сумцова — „Кіевская Старина" 1887 р., нр. 9, ст. 103—150. Осібне вид. Кіевскої Старини, Київ, 1886 р., ст. 48, 75 коп.

Сковорода Григорій Савичъ — Подробный словарь русскихъ гравированныхъ портретовъ, Д. А. Ровинскаго т. 2, Спб. 1889, ст. 1642.

Ефименко А. Я. — Философъ изъ народа — „Книжки Недѣли" 1894 р., січень, ст. 7—30.

Зеленогорскій Ѳ. А. Философія Г. С. Сковороды — Вопросы философіи и психологіи 1894, кн. III і IV.

Объ изданіи сочиненій Г. С. Сковороды. Отъ Харьковскаго Историко-Филологическаго Общества (Плян видання) Вопр. Филос. и Психологіи 1894 р., кн. 3, ст. 489 - 490.

Ефименко А. Я. — Личность Г. С. Сковороды, какъ мыслителя. Вопр. Филос. и Психол. 1894 г., кн. 5.

Юбилейное чествованіе памяти Григорія Савича Сковороды въ Харьковѣ (Справоздання й промови) (Кіевская Старина, 1894 р., грудень, XLVII).

Сковорода Григорій, философъ. Украинскій Сократъ. Историч. Вѣстн. 1895 г., т. LX, ст. 215—222.

Сковорода Григорій — Настольный энциклопедическій словарь тва Гранатъ Гарбеля Спб. 1895 р., т. VII.

Кудринскій Ѳ. — Философъ безъ системы (Опытъ характеристики Григорія Саввича Сковороды) Кіевъ, 1898 р., 8°, ст. 70 (видано 50 прим.). Відб. з Київської Старини.

Верховецъ Я. Ф. — Григорій Саввичъ Сковорода. Украинскій философъ проповѣдникъ. Спб. 1899 р., 5 коп.

Памяти Григорія Саввича Сковороды. (Коротка редакцийна замітка про гадку його прихильників засновати школу його імени в Харківській ґуб., з нагоди столїтя з дня смерти — покл. на „Южный Край“ 1899 р., нр. 6190) Кіевская Старина 1899 р., нр. 2, ст. 94, відд. II.

Л. Ч.

Наукова хроніка.

Огляд часописей за 1898 р. — Часописи видавані на росийській Україні.

Кіевская Старина — з статей сього річника були вже обговорені в Записках: Молчановського про буджети м. Київа, Дашкевича і Стешенка про Енеїду Котляревського (Записки т. XXVI), Юдина про Шевченка, Ярцева про відносини Щепкина і Шевченка (т. XXVII), Струнїної про київські недїльні школи, Причинки до біоґрафії Максимовича (т. XXVIII), Лазаревського про давнї українські суди, далї — велика кореспонденция Кулїша, що друкує ся тут почавши від 1897 р. (Записки т. XXIX) і скінчена нарештї кореспонденция Мартоса (т. XXX); статї: Голубева про українське церковне житє за П. Могили (в 1—6 кн.), Кудринського про Сковороду (в 1—3 кн.), Кримського про Поґодінську теорию (6, 7, не скінчена) мають бути ще обговорені осібно. Позатим маємо для історії й історії лїтератури:

Вл. Перетцъ — „Filar Wiary“ и вновь найденное сочиненіе Лазаря Барановича (кн. 8) — автор вичисляє всї відомі досї твори Барановича, начислив їх 28, хоч, як сам признає, його реєстр далеко ще не повний, можливо що з дальшими шуканнями в монастирських біблїотеках появлять ся нові незвістні ще працї трудолюбного автора. Зміст „Filar'a Wiary“, друк. 1675 р., дїлить ся на три части та містить в собі 17 віршів теольоґічного змісту; д. Перетц не публїкує цїлого твору „in extenso“ — він подає тільки його зміст цитуючи інтереснїйші місця. Вірші 9 і 14-ий трактують про походженнє св. Духа і про Тройцю. Друга ґрупа віршів присьвячена Матери Божій покровительцї Барановича, як уважає автор „Filar'a Wiary“.

Третю ґрупу становлять вірші полємічно-теольоґічного характера, в обороні православя. 17-а вірша каже чоловікови покладати ся на Бога — в нїм шукати надії. За сим наступають сентенциї і виїмки з псальмів, апостольського символа, посланія до Ґалятів на переміну: по латиньски і по польськи подані так, що оден другого в части поясняють. Перетц думає, що Барановича Filar Wiary мав приготовити читачів до працї „Nowa Miara“.

Иньший твір Барановича описаний також Перетцем (кн. 9) має титул: „Księga Śmierci“, 1676. Першу частину сеї книги (40 л.) присьвячує автор хресту, сюди належать вірші на 4 букви I. Н. Ц. I. і ин. Далї наступають вірші на ріжні теми; тут під епіґрафом „audaces fortuna adiuvat“ проголошує Баранович улюблену відозву до спільного походу Русинів і Поляків на Турків.

Ал. Лазаревскій — Замѣтки о Мазепѣ (кн. 3, 4, 6) — се критична студия викликана появою працї Уманця п. т. „Гетманъ Мазепа“. Д. Лазаревський веде свої замітки відповідно до подїлу працї Уманця. Оба історики на основі одних і тих самих жерел приходять до зовсїм ріжних виводів. Молодість Мазепи, служба у короля, звільненнє від неї, перехід у службу Дорошенка, потім Самійловича — у всїх сих моментах сильно зарисовала ся ріжниця в поглядах обох авторів на сю епоху нашої історії та її героя Мазепи. Ще більш інтересна друга частина студиї Лазаревського п. т. „Мазепа гетманъ“. Переказавши за д. Уманцем історию постепенного розвою ідеї „зради“ та акцентуючи хвилю, коли зродила ся у Мазепи ся гадка, Лазаревський думає, що вгадати її не легко: у Мазепи — чоловіка, що виріс в осередку правобережних тенденций — нахил до такої зради був у крови; окрім сього утрудняють розвязку сього питання бічні обставини: війна Петра В. з Каролем XII — слава сього останнього та воєнні успіхи як побіда під Нарвою. Далї ідуть інтересні замітки Лазаревського на тему внутрішньої дїяльности Мазепи та його любовних зносин з Кочубеївною. Автор кінчить свою статю розбором глави „Шведская инкурсія“. На думку д. Лазаревського д. Уманець перецїнив характер та заслуги свого героя — всї поступки сього останнього на гадку його були чесні і оправдані, зрада-ж гетьмана була тільки впливом найкращих почувань патриотизму „незалежної України“. Сей останнїй мотив зради Мазепи видав ся Лазаревському найбільш сумнївним. Ідея Мазепи „свобідної вітчини“ могла дотикати ся тільки лївобережньої України, але ми не маємо там ніяких слїдів симпатий гетьмана до народу і навпаки. Амбіция старого Мазепи, нахил до польського аристократизма, вкінцї надія на здійсненнє самолюбних, еґоістичних цїлий — се мотиви, як думає Лазаревський, що привели українського гетьмана у шведський табор. „Дійсно нарід був

байдужний для ідеї незалежної України“, каже шанов. критик, та чи сей висказ не занадто сьмілий, чи він правдивий? „Історики бувають часом не обєктивні у відносинах до своїх героїв“ — повторимо за д. Лазаревським на його адресу.

В. Мякотинъ — Архивъ генеральнаго войскового суда (кн. 11). — Вперше стрітив ся Мякотин з слїдом сього архива в Чернигові, коли працюючи в архіві чернигівського окружного суда подибав кілька реєстрів справ рішених 1722—3 і 4 рр. в ґенеральнім військовім суді. Близші дослїди над сими документами навели автора на здогад, що части сього архіва переховують ся в Москві в архіві мінїстерства справедливости, куди висилали ся старі акти з Чернигова. Дійсно тут зібрано 59 архівів XVII в., що були розсипані по цілій території гетьманської України. Богато документів за 1719—99 рр. належать давнїйшому архівови ґенерального військового суда, та він тільки в части заховав ся. Далї автор звертає специяльнїйшу увагу на колекцию актів з 1729—81 рр. та на засуди ґенерального суда. Материял се — на думку автора — богатий, позваляє слїдити всю діяльність ґенерального військового суда за 50-лїтнїй период від гетьманування Данила Апостола аж до епохи реформ Катерини. Вказавши на його значіннє для історичних дослїдів, д. Мякотин подає коротку історию сього суда та його відносини до „нижних“ полкових судів.

А. Л(азаревський) — Гетманскіе дома́ въ Глуховѣ (кн. 1) — ся статя додана до рисунку з написею „Выдъ какъ будутъ гетманскіе покои“, 1746 р.; автор подає свої замітки про двори українських гетьманів Скоропадського, Апостола і Разумовського.

Волынецъ — Почадѣвская лѣтопись (кн. 4) — гумористичні замітки до „Почадѣвско'ї лѣтописи“, фальсіфіката друкованого в Волынских Епарх. Вѣдомостях (пор. справозданнє з К. Старини 1897 р.), що сильно компромітує епархияльний волинський орґан та ще більше свого редактора протоєрея Трипольского.

З статей та материялів для біоґрафій письменників, що трудили ся на поли нашої історії та укр.-руської лїтератури згадаємо:

„Аполлонъ Александровичъ Скальковскій“ (По поводу девяностолѣтія его жизни) (кн. 1) — про нього див. Записки т. XXVII.

Григ. Вашкевичъ — Къ біографіи Николая Ивановича Костомарова (кн. 11) — інтересний причинок до біоґрафії нашого історика, винятий з архіву воронїжського окружного суда; істория смерти Івана П. Костомарова, батька Миколи та образ гірких хвиль пережитих його материю по смерти мужа становлять зміст сього материялу.

„Памяти Ѳ. Г. Лебединцева“ (з поводу десятилїтя його смерти — кн. 3) — редакция Київ. Стар. присьвячує кілька теплих слів Теофанови Лебединцеву, першому редактору К. Старини.

Прегарним доповненнєм його коротенької біоґрафії треба вважати „Письма Ѳ. Г. Лебединцева къ брату въ Кіевъ (1865—1867 г.) (кн. 3—5) — колєкцию листів, богату звістками головно для внутрішньої історії Галичини та історії знесення унії в Холмщинї. Се був час, коли унїя в Холмщинї становила ще сильний елємент — та сильний тільки числом: само духовенство, скільки можна виводити з листів Лебединцева, було саме на досить низькій степени культури та духовної поваги і сильно спольщене. Шкільні справи привели Лебединцева в контакт з Галичанами. По сїй причинї загостив він у Львів і від сього часу зістає Лебединцев у тїсній звязи з галицькими Русинами, що викликало в результатї численну міґрацию галицької інтеліґенциї в Росию й скріпленнє москвофільства в Галичинї; ся остання сторона була обговорена з нагоди листів Лебединцева в Лїт.-наук. вістнику 1898, VII, в статї О. Маковея.

Материял про Шевченка сього року богатший нїж в попереднїм. Тут згадаємо про „Письма Честаховскаго, писанныя въ 1861-мъ году о похоронахъ поэта Шевченка“, Н. Стороженка: „Новые матеріалы для біографіи Шевченка (II. Оренбургскій обыскъ и его послѣдствія. III. Межирицкій инцидентъ“), Н. Сумцова: „О мотивахъ поэзіи Т. Г. Шевченка“. Почнемо від „листів Честаховського“ (кн. 2) — є їх всїх вісїм, навіяні вони незвичайним теплом любови для „батька кобзаря“, а для нас буде передовсїм інтересною симпатия народу для Тараса, що пробивала ся скрізь у участників похоронного походу. Честаховський часто стрічав коло його могили простих слобожан: „Стоять — пише він — знявши шапки підпершись на ціпки з клуночками за плечима і дивлять ся на могилу так... нїби у сїй могилї закопала ся остання надїя їх на лучшу долю“. Але в народнїй фантазиї Тарас не помер — се тільки народ морочать пустою домовиною, а він таки живе та прийде колись „передусить всїх панів“ та визволить нарід з неволї.

В материялах для біоґрафії Шевченка (кн. 3), в першій статї малює д. Стороженко побут Шевченка в Оренбурзї. Приданий до експедиции Бутакову для опису Аральського моря, Шевченко заживав зразу щасливші хвилї свого заслання. Його особиста свобода була обмеженою тільки заказом йому малювати; просьба самого Шевченка занесена в сїй справі до Дубельта лишила ся без відповіди. Більш користним було-б письмо Перовского до Дубельта, коли-б не поганий вчинок якогось Ісаєва, що з особистої злоби післав донос на Шевченка ґен. Обручеву. Сей зарядив ревізию в кватирі поета та сконфісковав богато листів, між

иньшими від кн. Репнїної, Лизогуба, Лазаревського і ин.; найбільш приніс лиха лист Сергія Левицького — щирого приятеля Тараса. Кілька нещасливих фраз скомпромітовали маґістра харківського унїверзитета Головку та навели на здогад істновання якогось тайного українського товариства. Хоч слїдство не справдило сих підозрінь та все таки цїла ся історня покінчила ся дуже нещасливо — самовбийством Головки в хвили його арештовання. Друга статя присьвячена арештованню Шевченка 1859 р. за „богохульство"; справа ся вияснила ся вкінцї без гірших наслїдків для Шевченка.

Статя Сумцова (кн. 2) в більшій части подає тільки реєстр мотивів, які зміг автор доглянути в поезиях Шевченка; вони уґруповані по внутрішньому їх спорідненю, декотрі уарґументовані й поперті відповідними місцями кобзаря (вид. 1883). Більш гадок присьвячує автор „народности" Шевченкових поезий: вона у нього як і у иньших виднїйших поетів складає ся з двох елементів: а) народности зверхньої і б) внутрішньої. „Душа Шевченка — каже Сумцов — до такого степеня пересичена народностию, що кождий навіть чужий мотив прикрашує ся в його поезиї национальною українською закраскою".

„Письма Е. П. Гребенки къ роднымъ" — з нагоди 50-тилїтя його смерти (кн. 12) — належить в більшій части до його шкільних літ та містить в собі листи до батька, матери й брата.

„Матеріялы для біографіи Г. П. Галагана" — з нагоди десятилїтя його смерти. Основу їх становить дневник Галагана з його молодечих літ від 1836—1841 р. Є тут опис вражінь унїверситетського житя, коли в душі Г. відживає іскра українського демократизма — іскра любови до закріпощеного люду. Вона буде тлїти і жаріти у його серцю та ободрить його в 1858 р. стати в рядї перших оборонців нещасливих крепаків. Взагалї матеріали мало інтересні.

Н. Бѣляшевскій — Церковно-археологическій музей при кіевской духовной Академіи" з поводу 25-лїтя (кн. 10) — автор знайомить із змістом його. Замітні тут деякі памятки козацької старини — шовковий прапор з XVIII в., козацькі списи, мідяний герб із Криму, вкінцї малий образ козака з кобзою та написею: Сидить козак в кобзу грає, що замислить то все має.

А. Г. Хатемкинъ — Къ памятникамъ недавней старины въ д. Козельцѣ (кн. 12) — гарний тут передовсім іконостас в церкві, що дивує автора оріґінальностию та артизмом рисунка.

„Домикъ Котляревскаго въ Полтавѣ" (кн. 7) — коротка замітка про дім Котляревського, намальований Шевченком в часї його побуту в Полтаві. Тепер дім Котляревського перебудований, з старого дому заховав ся тільки оден сволок і то сильно покалїчений.

Л. Личковъ — „Нужды статистики въ Юго-Западномъ краѣ“ (кн. 11) — Личков вказує на брак та невірність статистичних дат в правобічних ґуберніях та способи направи сього лиха.

В відділї документів і заміток занотуємо — з археольоґії замітку Білецького-Носенка про вал в полудневій Чернигівщинї. З історії універзал гетьмана Гаврила Крутневича 1603 р. — ним чинить гетьман правосильним унїверзал Самійла Кішки — даний монастиреви Пустинського Николи в Київі. Два унїверзали Мазепи: оден даний був переяславському полковникови Іванови Мировичу 1699 р. в справі заказу народови переходити з лївого берега Днїпра на правий, другий про гетманського слюсаря. Акт вибора сьвященника 1713 р. „Пререканія вѣдомствъ по поводу Запорожья въ 1751 г.“ — причинок для історії Запорожа з останнього периоду його істновання. Сюди належить також замітка А. Танкова „Из недавней исторіи малорусскаго козачества“ і „Мысли М. А. Максимовича о Н. Г. Репнинѣ и объ ополченіи 1835 г.“ Для істор. панщини й знесення її: „Воспоминанія подольскаго старожила о временахъ крѣпостного права“ подані св. Михневичом і „Къ исторіи освобожденія крестьянъ въ Малороссіи“.

З біоґрафічних і історично-лїтературних материялів занотуємо: „Т. Г. Шевченко по воспоминаніямъ полковника Косарева“, „Два письма Т. Г. Лебединцева къ Т. Г. Шевченку“, „Два письма о Котляревскомъ“, „Неосуществившійся журналъ Кулиша — Хата“, „Письмо Ивана Вагилевича къ сенатору А. Я. Стороженку“ (1847 р., старає ся дістати ся на катедру славістики до Росиї), „Неизданныя малорусскія стихотворенія М. А. Максимовича“ і „Письмо М. А. Максимовича къ N. N.

О. Ц.

Етноґрафія в сїм річнику в порівнаню з кількома попереднїми не дуже сильно заступлена. Кілька невеличких самостійних статий — а решта всьо коротенькі замітки. Найважнїйша тут статя д. А. Малинки про Родини і хрестини, обговорена в бібліоґрафічнім відділї сього тома. Поза тим маємо:

Статя д. Ящуржинського: Рождественская интермедія. Коза (кн. 10) становить важний причинок до пізнаня простонародної драми. У нас, як відомо, в часї різдва ходять колядники по хатах, колядують і при тій нагоді виголошують ріжні драматичні уривки, які можна порівнати з інтермедіями давнїйших наших штучних драм. Уривки ті, в ріжних околицях неоднакі, зібрані разом становили-б важне жерело для виясненя ґенези інтермедий. „Коза“ Ящуржинського ріжнить ся цїлком від нашої. Видно в нїй одначе повну ориґінальність і незалежність від подібних росийських та польських пєс. Навіть мова, що зви-

чайно в таких „штуках“ попсована, виходить тут дуже чистою. Всїх осіб на сценї є сім. Найважнїйші з них, то дїд, Жид і Циган. На них лежить майже цїла акция. Диялыоґів відповідно не багато, за те пісень навіть за досить. „Штука“ кінчить ся звісною побрехенькою дїда, де він оповідає про своє ґаздівство, розходячись на кождому кроцї з правдою. Варто булоб таких річий з ріжних околиць як найбільше опублїкувати.

Статя д. Венґрженовського Рабочіе волы въ Брацлавщинѣ и ихъ номенклатура (кн. 7) порушує цїкаву материю, на яку, здаєть ся, доси етноґрафи не звертали уваги. Автор подає тут назви волів, поклясифікувавши їх по масти, формі рогів, будові, прикметам, іменам давних властителїв. Номенклятуру попереджують вступні уваги, на які вповнї не можна згодити ся. Автор виводить нпр. з того, що в деяких околицях везуть небіжчиків до гробу волами, що воли давно освоєні чоловіком! (Я знаю такі села, де возять лише кіньми!). Чорні воли запрягувані декуди до саний вказують авторови на старинні клясичні культи. Так само родовід волів зроблений автор видаєть ся менї не уарґументованим. Сама номенклятура одначе зібрана старанно на значнім числї звірят становити буде все інтересний причинок до пізнаня нашого фолькльору.

Свадебные и другіе народные обычаи въ Червоной Руси сто лѣтъ назадъ (кн. 5) — під таким наголовком подав д. О. Л. в скороченім перекладї статю незвістного автора надруковану в польськім журналї „Nowy Pamiętnik Warszawski, dziennik historyczny, polityczny, tudzież nauk i umiejętności“ 1805 р. під наголовком: „Swactwa, wesela, urodziny i zabawy u ludu Ruskiego na Rusi Czerwoney przez obywatela tamecznego kraiu opisane“. В статї сїй є три окремі роздїли: весїлє, родини і хрестини, забави і танцї. Зібрані вони дуже коротко, особливо перша; не стає там богато обрядів, яких автор видно не добачив, а весїльних пісень нема цїлком. Автор лише згадує про них кажучи: „Дальше трудно описувати всї весїльні забави, піснї, а головно приказки[1]) не завсїди відповідні, якими старости обох сторін забавляють гостий“. Важна тут вказівка на порноґрафічні сьпіванки; видно, що і тодї їх вже сьпівано, лиш розумієть ся не в часї цїлого весїля: що найбільше при танцях. З весїльних обрядів належить зазначити: Вінок женихови робять у молодої і відносять йому з музикою до дому (звичайно вють вінок рівночасно в домі обоїх молодят); молодий, коли виходить за

[1]) Що розумів автор під виразом „приказка“, трудно сказати. Казок на весїлю не говорять, а офіцияльні бесїди старостів зовсїм поважні. Хіба так хотїв він означити порноґрафічні „чабарашки ?

муж на друге село, вкладають перед від'їздом до тещї в волося головку чоснику, щоби хоронив її від злого. На хрестинах роблять рівночасно поминки за померших, тому справляють службу з панахидою і обід. Замітка автора, що сей звичай нагадує останки поганської жертви, здаєть ся, оправдана, тим більше, що її і нинї можна поперти численними доказами.

З поміж дрібних заміток найцїкавійша під наголовком: Повѣрья и суевѣрья относящіяся къ охотѣ — тут зібрав д. Беньковский народнї віруваня, головно Полїщуків, про лови. По тим віруваням, хто хоче бути добрим стрільцем, мусить бути і знахорем. Він повинен знати, як кому стрільбу зіпсувати, як зіпсовану направити, як не допустити до того, щоби її хто міг чарами зіпсувати. Зіпсувати стрільбу легко: досить діткнути ся тріскою з дерева, що в нього грім вдарив, або помастити отвір рури в серединї кровію женщини, зібраною з місячного відпливу, або вкінцї зашептати. Щоби не допустити до того, аби її хтось иньший зіпсував, треба вистрілити з неї живим вужом, або носити язик вужа привязаний до стрільби, або носити кавалок дерева, що виросло на „відворіть", не так як иньші, привязаний до стрільби, або врештї перекладати перед кождими ловами стрільбу поміж ноги через плечі і понад голову. Направити зіпсовану стрільбу можна — поклавши її на якийсь час в свинюшник. Хто хоче убивати богато зьвірини, мусить ходити на лови все в сьвята, а надто повинен раз стрілити в хрест. Добре також відповідати попови в церкві на слова „Христос воскрес" на Великдень „а я стріляю" і примірювати ся до стріляня. На кінцї зібрані віруваня про те, що робити, щоби лови удали ся. Зауважу, що дуже цїнні ловецькі віруваня зібрав др. Кайндль між буковинськими Гуцулами і надрукував в „Forst- und Jagd Zeitung" 1897, ч. 38, 1898, ч. 7 і 12, в статях: Die Jagd bei den Huzulen. Das Wild und der Wildglaube der huzulischen Jäger. Jagdaberglaube und Jagdgeheimnisse bei den Huzulen. Шкода, що д. Бенковський не познайомив ся з ними.

Лирникъ Ананій Гомынюкъ — д. Малинка подав тут звістки про лїрника Гоминюка і чотири піснї записані від нього. Найцїкавійша з них про Йосифа Прекрасного, але дуже попсована. Конець причіплений до неї з якоїсь иньшої піснї.

Изъ области мѣстнаго народнаго творчества — д. Корнилович подає тут одну пісню про панщину, не знаючи очевидно, що у нас надруковано вже на тоту тему. Пісня записана в Грубешівськім від лїрника; перша половина перебрана живцем від нас з Галичини; друга більше ориґінальна.

Преданія о зміевомъ валѣ — д. Хатємкін подає тут знаний переказ про змія і вал виораний ним, друкований вже Кулїшем,

Новосельским, Рулїковским і ин. Переказ ріжнить ся від попереднїх тим, що в сьому Кузьма і Дамян або Борис і Глїб замінені Мусїєм, та що продовжене вала має тягнути ся аж до Чорного Моря, а не як в иньших до ріки Стугни.

Заговоръ отъ лихорадки — тут подав д. О. Л. короткий заговір від фебри (зими) з рукописного збірника 1780 р. Заговір цікавий хіба задля своєї старинности, бо зрештою нема в ньому нїчого особливого.

Похороны запорожца въ 1772 году. — Померший недавно історик Запорожа А. Скальковський подав ще 1847 р. отсей опис в „Рус. Инвалидѣ". Київ. Старина передрукувала його тепер. Опис написаний дуже поетично. Обряди похоронні майже ідентичні з нинїшнїми нашими обрядами.

Обрядъ „вывода" новобрачной въ Подоліи — се коротка замітка про вивід молодої, нїчим не цікава.

Заславская легенда — передрук леґенди про укриті скарби в заславськім замку з книги Стецкого „Wołyń".

„Осина въ вѣрованіяхъ и въ понятіи народа на Волыни". — Д. Беньковський подає народнї вірованя привязані до осики, на котрій колись повісив ся Юда. Осики уживає нарід на лїк проти чортів, відьм та упирів. Подібні вірованя істнують і в иньших славянських народів.

Къ вопросу о собираніи этнографическихъ матеріаловъ. — В чернигівській земській радї внесено було проєкт збираня і переховуваня етноґрафічних материялів з цїлої ґубернії. Проєкту не виконано, а відложено на сей рік. *В. Г.*

З белетристики нотуємо оповідання: „Передъ реформой бурсы (Изъ воспоминаній) П. Борзаковскаго, А. Полницького: „Новороссійскій сарданапалъ", сього самого автора: „Селимовецъ" і Кудринського: „Хапунъ. Перше вийшло з під пера автора „Майских рекреацій въ" бурсѣ" друков. 1896 р. в Київ. Стар.; тут з комізмом змальовано інтересні хвилї бурсацького житя в часї напруженого очікування нової реформи. Два другі оповідання змістом споріднені з собою — се образ самоволї та тиранії українських „сарданапалів". Темою четвертого взята народня леґенда про Хапуна — „жидівського чорта".

В бібліоґрафічнім віддїлї подано справозданняз 63-ох книжок: укр.-руських, московських, польських, чеських, нїмецьких і француських. З українсько-руських обговорено „Записки Наукового товариства імени Шевченка" і Жерела до історії України-Руси вид. тов. ім. Шевченка, Кониського: „Тарас Шевченко-Грушівський", І, Тобилевича: „Драмы и комедіи" т. I—II, Тимченка: „Русско-малороссійскій словарь, „Лирни творы 1890—1897 року — частына перша — Дм. В. Кулиди,

Григоренка: „Наши люды на сели, I — Сватання, II — Ось яка сторія. З нїмецьких згадаємо працю О. Барвінського: Das Volksleben der Ruthenen. *О. Ц.*

Университетскія Извѣстія (київські) сього року дали чимало інтересних для нас статей: і так д. Довнар-Запольський подав розвідку про Берестейське староство в XVI (кн. II, буде мова осібно) і наново видав текст Боркулабовської лїтописи (кн. XII), заповівши на далї статю про неї. Д. Лобода надрукував два вступні виклади: Русскій языкъ и его южная вѣтвь (кн. III, про неї буде мова в бібл. віддїлї) і Былины про Илью Муромца (кн. X). Д. Радченко подав у кн. IV і IX просторе (119 ст.) справозданнє про студиї в колєкциях рукописей Москви і Петербурга: автор мав на метї збираннє материялів болгарського письменства, але не одно інтересне тут і для нас, як і в його розвідцї, друкованій в сїм річнику: Религіозное и литературное движеніе въ Болгаріи въ эпоху передъ турецкимъ завоеваніемъ. Д. Владіміров надрукував у V кн. огляд студий білоруської мови в останнїм десятилїтю (1886—1896). Д. Флорінский подав огляд новинок славістики (кн. VI і XI), висловивши з нагоди статї дра Франка в Slovan-ськім Přehled-ї кілька загальних гадок про українсько-руську мову, що викликали досить живу полєміку. Нарештї д. Волк-Карачевський в X кн. роспочав друком довшу розвідку: Борьба Польши съ козачествомъ въ второй половинѣ XVII и началѣ XVIII вѣка.

В урядовій части Извѣстій в кн. II подано протоколи київського орґанїзацийного комітета XI археольоґічного з'їзда (кн. II і VII) і Проґраму до збирання відомостей про старинности (кн. II), річне справозданнє про унїверситет у 1898 р. (кн. III). В додатках подавали ся метеорольоґічні й господарські бюлетенї, а в кн. IX подано показчик до Извѣстій за р. 1884—1896.

Записки харьковскаго университета далї друкували Історию харківського университета проф. Багалїя; окрім того в кн. IV подано цїлий ряд некрольоґів професорів сього унїверситета. В тійже книжцї проф. Сумцов дав бібліоґрафічну замітку про розвідки Драгоманова в болгарськім Сборнику за народни умотворенія. Окрім того можемо занотувати кілька загальнїйших відчитів: Максименка про порівняний метод в історії руського права (головно погляди Фрімана, з критичними поправками), Таубе — Основні моменти в розвою межинароднїх відносин і права, Сокальського — Про значіннє сусїдства в історичнім житю народів. *М. Г.*

Труды Кіевской Духовной Академіи дали кілька статей з певним інтересом для нас.

Проф. А. А. Дмитриєвский в статї Архиепископ елассонський Арсенїй і його новознайдені історичні мемуари (кн. 1, 3, 4, 5, ще не скінчена) дає замітку про житє і дїяльність сього архиепископа у Львові, де він був учителем в братській школї в 90-х роках 16-го віку і видав при помочи своїх учнїв граматику *Ἀδελφότης*, 1591. В самих-же мемуарах, найдених автором в одному з грецьких трапезунтських монастирів, Сумелїйському і друкованих в „Трудах“ на грец. мові з російським перекладом, є деякі інтересні звістки, але для московської історії.

Праця Ѳ. М. Ілїнского: Великий катехізис Лаврентия Зизанїя (кн. 2, 5, 7, 8, 10) починає ся біоґрафією Зизанїя, писаною на основі архивних звісток, та загальним начерком обставин релїґійного житя, серед котрих прийшло ся жити й працювати Зизанїю.

Статя д. А. Воскресенского: Єроним Влочанський епископ білоруський (кн. 6—7) — має ту вагу, що писана на основі архивних звісток; образ самого еп. Єронима (епіскопствовав у 1742—1757 рр.) змальований дуже симпатично.

В статї: „Професор богословія в старій Київській Академиї архимандрит Сильвестер Суходольський і його' „Историческое разсужденіе о догматическомъ богословіи“ (кн. 5) проф. Петров дає критично провірену біоґрафію арх. Сильвестра; він родив ся 1770 р. і був сином протоєрея села Малютинець Полт. ґуб., учив ся в Київ. академиї, був учителем в переяславській семинариї, а потім у петербурській академиї і нарештї, ректором київської академиї. В теольоґічній науцї має він те значіннє, що завів історичний метод в студиях, в історийж академії визначив ся заходами коло зросийщення київської академиї, хоч може і несьвідомо се робив.

В статї д. Сцепуро „Виленське Св.-Духівське братство в 17 і 18 віках (кн. 9 і 11, ще не скінчена) подано досить обєктивно начерк боротьби братчиків Виленського братства з унїєю.

Проф. В. Завітнєвич почав друковати свою працю: „Алексѣй Степановичъ Хомяковъ“; праця подекуди цїкава, хоч здає ся, буде тільки панеґіриком Хомякову.

Рецензия проф. Ф. Тїтова на книжку покійного проф. Ґ. Малишевского: Западная Русь въ борьбѣ за вѣру и народность (кн. 1) нїчим не звертає на себе уваги, бо автор буяє в царстві загальних фраз. *Ч.*

Кіевскія Епархіальныя Вѣдомости.

Кіевскій храмъ св. ап. Андрея Первозваннаго, А. М. (нр. 12). Визначна памятка архитектури XVIII ст. київська Андреївська церква була недавно (1894—5 р.) ґрунтовно обновлена, після

чого показало ся, що церкву перероблено не в такій формі, як була. Се викликало полєміку і в периодичних виданях, і в офіцияльних сферах, вислано окрему комісию, що після довгих праць, шуканя давнїх плянів, рисунків, фотоґрафій і т. и. переконала ся, що справдї одна копула, а то середня, відбудована не в такій формі, як була перед тим. От автор названої вище статї й подає історичні відомости про будову церкви і пізнійші роботи в нїй.

Кіевскій митрополитъ Петро Могила, какъ возобновитель кіевскихъ храмовъ, С. Голубєва (нри 17—20). Звістний знавець епохи митр. Петра Могили, проф. С. Ґолубєв подає ряд історичних відомостей і докладних дослїдів про те, що зробив Петро Могила, аби довести до ладу будинки київських церков — Софійської катедри, Лаврської церкви, Братської Богоявленської, Спасської на Берестові, Михайлівської церкви в Видубицькім манастирі й иньших.

„Галицкая Русь и Галичане“, протоєрея К. Ѳоменка (нр. 15). Невеличка подорожна замітка про те, що він бачив у Галичинї, про церкви, руський нарід, Жидів і т. и.

Волынскія Епархіальныя Вѣдомости.

Историко-статистическое описаніе церквей и приходовъ Волынской епархіи, Н. Теодоровича (нр. 1). Скінчено розпочатий давнїйше, в 1896—7 р., опис парафій староконстантиновського повіту (вийшло окремою книжкою, про котру мова в бібліоґр. відділї) і почато опис дальших повітів.

Документы относящіеся къ древней исторіи православнаго Почаевскаго монастыря на Волыни (нри 1—12). Прот. Трипольский уперто веде далї розпочатий ще в 1895 р. друк дуже сумнївних документів — нїби то якоїсь лїтописи Почаївського монастиря XIII—XIV ст. У 1898 р. надруковано 35 документів (з черги 18-й—52-й), що починають ся датою 1224 р., але се, як видно, не конець, бо при остатнїм документї, надрукованім у 1898 р., стоїть: „продолженіе будетъ“. Про вартість сих документів уже було говорено (Зап. т. XIX і XXV).

„Къ исторіи Почаевской Лавры“, Н. Теодоровича (нр. 22, 23, 27). Надруковані з декотрими коментарями ось які документи, вибрані з процесів Почаївської Лаври, що зберігають ся тепер у бібліотецї Київської Духовної Академії: 1) Заставна запись Волинського каштеляна князя Миколи Чарторийського на маєтність Ридомль і Котовицю для забезпеки довгу 60 тисяч злотих польських, із 13 сїчня 1645 р., 2) Заставна запись князя Михайла Юрия Чарторийського, старости кременецького, дана шляхтичам Теодору й Еві Домашевським на село Островець для забезпеки довгу 7000 зл. польськ. із 21 цьвітня 1648 р., і позов

до него Домашевських, із 14 листопада 1651 р. 3) Заставна запись шляхтичів Теодора й Еви Домашевських на частину села Ридомля для забезпеки довгу 800 злр., із 18 лютого 1647 р. і акт передачі сего села Почаївському манастиреви 23 жовтня 1651 р. 4) Заповіт шляхтича Теодора Грицковича Домашевського Почаївському манастиреви 1654 р. Заповіт сей написаний перед самою смертю Домашевського і нескінчений ним.

Тригорскій Преображенскій монастырь (Житомирського повіту), А. Маневича (нри 4—14). Докладна моноґрафія манастиря. Манастир істнував від кінця XVI ст. і документні звістки про него починають ся від 1613 р., коли манастир дістає фонд від Троянівських панів Миколи і Теодора Олександровичів Вороничів. Про рід Вороничів автор зібрав чимало відомостей. Вони зразу ревно боронили Тригорський манастир від ріжних претенсий околичних панів-Поляків, Замойских і и., але потім і самі в половинї XVII ст. стають католиками і манастир тратить в них своїх оборонців. Підчас козацьких війн на манастир не раз нападали противні сторони. Від 1793 до 1841 р. манастир був уніятським, а потому православним. До статї додано документи до історії манастиря, виняті з архива Почаївської лаври та Волинської духовної семинариї в Кременцї: надане Миколи Воронича манастиреви 1613 р., реєстр документів з 1613 р. і и.

Церковно-приходская лѣтопись с. Глубочка Житомірскаго у, сьвящ. А. Левицького (нри 18—35). Літопись ся зложена дуже докладно, але якихось історичних інтересних відомостей тут нема; за те дуже богато етноґрафічного материяла — опис народнїх звичаїв у роцї, при ріжних нагодах житя селян, подані тексти „Снів Богородиці", „Єрусалимського знаменія" й иньших, що ходять по руках народу. Літопись ся видана осібною брошурою (Почаїв, 1898 р., 133 ст.).

Подольскія Епархіальныя Вѣдомости.

Каменецкая православная Свято-Николаевская церковь, какъ древнѣйшая христіанская святыня въ Каменцѣ (нр. 18). Викладаючи короткі відомости про сю церкву, автор хилить ся до думки, що будинок теперішньої Миколаївської церкви поставлений ще 1398 р. Ормянином Синаєм Котлубаєм, котрий полишив про се запись, збережену доси, і що значить, у 1898 р. скінчило ся 500 років сїй церкві. Але з уважнїйшого розгляду історії Миколаївсько-православної церкви і Миколаївського костела можна вивести, що давньої церкви, побудованої в XIV ст., тепер нема, а є тільки пізнїйші будинки.

Основаніе Подольской духовной семинаріи и первые годы ея существованія, М. Балинського (нр. 17). Статя

написана з поводу скінченя в 1898 р. століття заснованя духовної семинарии на Поділю. Заснована вона по указу царя Павла з 18 грудня 1797 р., що наказав заснувати дві духовні академії — переяславську і подільську. Остатню заснував у 1798 р. перший подільський православний епископ Іоанникій в м. Шаргороді, при тамошнім манастирі, де зразу зо 3 роки жив і сам епископ. Зразу ся семінария не мігла успішно функционувати то через недостачу засобів на удержанє, то через те, що сьвященники не давали дітей, то нарешті через морову пошесть, що була в Шаргороді 1798 р. Незабаром епископ переніс ся на житє до Камінця, і в 1806 р. туди-ж перенесено з Шаргорода висші кляси семинарії, а потім у Камінци мало по-малу повстала повна семинария, а в Шаргороді лишив ся її відділ, перемінений у 1817 р. на низшу — духовну школу.

Гдѣ обучалось Подольское духовенство до учрежденія Подольской духовной семинаріи, О. Лотоцького — обговорена в бібліоґрафії сього тому.

З статей етноґрафічного характера можна вказати отсї: „Дикая забава Лубокъ (на похоронах), сьвящ. К. С—ча (нри 19—20) та „Рождественскія колядки“, сьвящ. І. С—кого (нри 51—52).

Херсонскія Епархіальныя Вѣдомости.

Ново-георгіевскій единовѣрческій Воскресенскій приходъ. Къ столѣтію его открытія“, сьвящ. Павла Колосова (нр. 17). В м. Новогеоргієвську Херсонської ґуб. (на границї з Київською) у XVIII ст. жило богато старообрядців, що шукали тут волї для своєї віри; 1798 р. вони звернули ся до Гавриїла, митрополита катеринославського та херсонсько-таврийського, просячи приняти їх до православної церкви „на правах єдиновірия“. Їх принято, вони збудували пишну церкву і від тоді тут повстала єдиновірчеська парафія, що істнує й доси.

Краткій историческій очеркъ о построеніи единовѣрческой Одесской Покровской церкви, сьвящ. В. Флоровського (нр. 2). „Историческія свѣдѣнія о священнослужителяхъ и благотворителяхъ Одесской Покровской церкви“, сьвящ. М. Шаровского (нр. 22). У 1898 р. ся церква обходила століте свого істнованя, через те й надруковано отсї історичні огляди 2-ого жовтня 1795 р. вийшов наказ цариці Катерини про заселенє новоприлученої Новоросиї і позволено оселеним тут старообрядцям відправляти свої служби, але під умовою, аби вони мали сьвященників, іменованих православними епархіяльними архиєреями. Сим покористували ся одеські старообрядції і випросили в 1798 р. Покровську церкву, котра швидко постаріла ся, і в 1812—1822 рр. була збудована на місци першої велика камінна церква, що є й тепер. Парафіяне її ще від 20-х років стали пра-

вославними і тепер церква нічим не ріжнить ся від иньших православних міських церков м. Одеси, коли не рахувати збережених у сїй церкві ікон старообрядчеського мальованя.

Кишиневскія Епархіальныя Вѣдомости.

Сказанія молдавскихъ лѣтописей о происхожденіи молдаванъ и объ основаніи молдавскаго княжества, Е. Михалевича (нри 11—15). Автор статї подає, не розбираючи докладно, погляди молдавських лїтописцїв, а сам доходить до виводу, що теперішні Молдаване або Румуни потомки давнїх Даків і Скитів з домішкою впливу захожих і з Римлян і з иньших народів.

Объ упраздненныхъ монастыряхъ Бессарабіи, Д. Щеґлова (нри 16 і 17). Давнїйше в Бессарабиї було богато манастирів і скитів мужеських і жіночих, але пізнїще в першій четвертинї теперішнього столїтя, коли Бессарабия була прилучена до Росиї й повстала Бессарабська епархія і коли церковне житє стало краще, богато манастирів скасовано. Автор, на підставі архива місцевої консисториї, подає відомости про декотрі скасовані манастирі, а то: про мужеський скит „Галица" Хотинського пов., про жіночі скити „Мана", „Гиртоіський", „Печешти", „Попоуци" (всї вони Орґієвського повіта), про мужеський скит „Пояна" (Сороцького повіта), жіночий скит „Ризана" або „Резіна" на березї Днїстра і мужеський „Городищенський" манастир, що був теж на березї Днїстра у скалї.

Измаильскіе монастыри, Д. Щеґлова (нр. 24). Подають ся історичні відомости про два манастирі, що були в Ізмаїлї: Успенський (істнував уже в 1490 р.) і Миколаївський (заснований воєводою Бранкованом у 1688—1714 рр.). Манастирі сї після прилученя Ізмаіла до Румунії скасовано і манастирські церкви обернено на парафіяльні.

Паисій Величковскій и его значеніе въ исторіи православнаго монашества (нри 18—24). Докладна біоґрафія Паісия Величковського, визначного дїяча другої половини минулого столїтя. Він уродив ся в м. Полтаві, підучив ся трохи в київській школї, і з малку хилив ся до монашества, читаня писань отцїв церкви, та почав мандрувати по українських монастирях. Тодї Україна була в бідї, унїя давала ся в знаки і православні манастирі касовано, через те Паісий пішов до сусїдньої Румунії, а відти на Афон. Тут він основує свій скит св. Илиї, де поновляє давну славу афонського монашества. Потому зі своїми численними учениками-ченцями вертає ся до Румунії і господар Григорий Каллїмахі дає йому манастир „Драгомирну" на Буковинї, де він лишає ся 10 років. Тут він заводить свій монастирський устав, вироблений ним на Афонї, заводить звичай, аби церковне читанє і сьпіванє відбувало ся на правім клиросї в церковній мові, а не на лївім у румунській мові і т. и. Коли

Буковина перейшла до Австриї, Паїсий з частиною своїх учеників покидає Драгомирну і переходить до манастиря Секул, у скалах Карпатських гір, а потім йому дають богатий манастир Нямецъ, що був коло Секула, і Паїсий править обома манастирями. Тут діяльність його розвиває ся висше. Нямецький манастир стає справдїшнїм розсадником просьвіти і побожности. Відси вийшло богато учеників Паїсия, котрі обновили в Росиї й де инде іночество, що було підупало у XVIII ст. Умер Паїсий в 1794 р.

Открытіе Бессарабской ученой архивной комиссіи та „Нѣсколько словъ по поводу открытія сей комиссіи (нр. 20). Комісия повстала 23 серпня тамтого року 1898, ціль її — історичний та археольоґічний дослїд Бессарабиї, збережене памяток її старини. В статї, з поводу сеї події, секретаря І. Халїппа вказано, що Бессарабия се широке поле для археольоґічних дослїдів; між иньшим показано, що під Хотинською твердинею був манастир, але про него доси мало зібрано певних відомостей; звістно тілько, що під 1376 р. у молдавських лїтописях згадує ся Успенський манастир під Хотинською твердинею; як одиноке материяльне сьвідоцтво про істноване сего манастиря лишило ся рукописне славянське евангелие 1598 р., писане „Мартиномъ Василевичомъ изъ Рогатина что въ странѣ Ладіамъ (!)“ і подароване Хотинському манастирю Георгием Ізлозяну, пиркалабом хотинським. В осібній відозві від комісиї просять любителїв старини подавати до комісиї відомости про городища, могили й иньші археольоґічні памятки Бессарабії.

Пасхальные обычаи въ Бессарабіи, Вас. Курдиновского (нр. 8). Докладна етноґрафічна статя з вказівкою й місцевости, де який звичай істнує; се важно, бо в Бессарабиї мішана людність: є села молдаванські, є українські, великоруські-роскольницькі й и.

Черниговскія Епархіальныя Извѣстія.

Расколъ въ сѣверной Малороссіи въ XVII—XVIII в. (нуи 1—5). Продовжене початої в 1897 р. статї. Оповідає ся історія заселеня роскольниками сел Зибкої (тепер м. Новозибковки), Злинки, Тимошина-Перевоза й иньших роскольничих слобід, що повстали в районї Стародубського і Чернигівського полків від кінця XVII ст. і далї заселяли ся в початку XVIII до 1715 р., тобто до того часу, коли наслїдком роспорядженя царя Петра український уряд почав перешкаджати повставаню роскольничих сел.

Картинки изъ прошлаго Черниговской духовной семинаріи, В. Литинського (нри 6, 7, 19—12, 17). Продовжене початої давнїйше історії Черниг. семинариї.

Краткій историческій очеркъ Черниговской епархіи (нр. 6). Перерібка із книжки „Черниговская епархія послѣ Батыя, именуемая Брянскою“, Москва 1892.

Памятники о св. Ѳеодосіи Углицкомъ, хранящіеся въ Кіевскомъ Выдубицкомъ монастырѣ“. Сї памятки ось які: дві срібні великі кварти, дві круглі столові ложки з написями і помянник, де записані імена його роду і вписана коротка біоґрафія Ѳеодосия Углицького.

Письменные памятники о св. Ѳеодосіи Углицкомъ, хранящіеся въ рукописныхъ книгахъ Черниговскаго Троицкаго монастыря“, Гр. Барадулїна (нри 13 і 15). Наводить ся скільки грамот епископа Ѳеодосия, вибраних зо збірників ріжних документів, що зберігають ся в тім монастирі, та надруковано декотрі документи що до монастирських маєтностей і ріжних економічних процесів і суперечок із сусїднїми панами й т. и.

Памятники временъ Святителя Ѳеодосія Углицкаго въ Черниговскомъ Елецкомъ-Успенскомъ монастырѣ“. Тут надруковані унїверсали гетьмана Івана Мазепи про надане монастиреви села Мощенки 1689 р. та села Лемешовки 1708 р., грамоти царів Іоанна і Петра Алексїєвичів на землї чернигівської архиепископії 1693 р.

Земляки (достопамятные уроженцы Черниговской земли), С. Пономарева (нр. 14). Під сим заголовком С. Пономарев надрукував короткий витяг зі зложеного ним альфабетного словаря про достопамятних земляків Чернигівщини і „з любовю до батьківщини кланяє ся читачам на всї чотири боки і просить усїх, кому дорога рідна сторона, зробити поправки і доповненя до його працї“. В цїлім своїм складї праця його буде обіймати земляків не тілько Чернигівської ґубернії, але й иньших сусїднїх: Полтавської, Київської, Волинської і Подільської.

Полтавскія Епархіальныя Вѣдомости.

Замѣчательные памятники церковной старины въ селѣ Рымановкѣ Гадячскаго уѣзда Полтавской губ.“, В. Курдиновського (нри 10 і 13). Описані дві рукописні славянські церковно-богослужебні книги: Требникъ и Євангелие. Обі рукописи не мають означених дат. У требнику на однїй винєтці є надпись, на горі гебрайськими буквами написано: „поп Захарія“, а на долинї скорописю по руськи: „Захаріі поп сіе писал в Браслеѵові“. Через те автор статї думає, що Требник написаний у Браславі Подільськім, а час писаня на підставі деяких ознак лїтурґірного характера кладе на другу половину XVI ст. В усякім разї рукопись українського походження, що видно

напр. із того, що на кінци требника є додаток в українській мові: „Наука пред сповѣдью з словенскаго переложена“ і „Питанье в сповѣди“. Що-ж до Євангелия, то для означеня часу його написаня нема нїяких відомостей, окрім палеоґрафічних, але на підставі їх автор статї не доходить нї до якого виводу, хоч на його думку рукопись може походити з дуже давнього часу; бодай він каже, що рукопись скопіована з дуже давнього ориґінала, либонь чи не з перед XII ст. Але арґументация сеї думки не переконує.

Малорускія тріоди XVII вѣка, А. Пясецького (при 20—21). Докладно описані дві триоди київського друку 1631 і 1648 р., що переховують ся в церкві с. Великого Кобелячка, Кобеляцького повіту. Між иньшим автор звертає увагу на українські синаксариї що находять ся в тих триодях (жития сьвятих або історичні відомости про згадувані подїї), на котрі „не звернено уваги анї в дослїдах по історії лїтературної української мови, анї в українських словарях“.

Село Сенчанскіе Юсковцы и святыня его храма. Сенчанські Юськівцї 12 вер. від м. Лохвицї, коло річки Сулицї, повстали, як росказують, із куріня запорозького козака Їська (Йосифа) і називали ся давнїйше Їськівцї. До недавна в церкві був іконостас з ось якою написю: „Лѣта Божія 1771 соорудилъ иконостасъ сей войска запорожскаго куреня Ирклеѳскаго козакъ Гаврило Бойко“. В церкві є поважаний образ Божої Матери, по типу близький до звістного Володимирського образа. Але про давність його нема нїяких відомостей.

Историко-статистическое описаніе Трехсвятительской церкви г. Зѣнькова, П. Сваричевського (нри 4 і 6). Церква ся деревляна, збудована у 1734 р. Важного в церкві нема нїчого.

Полтавщина въ первой четверти XVII вѣка, А. Пясецького (при 26 і 28). Се нарис кольонїзациї країни, зроблений на підставі звістного виданя Яблоновського „Zródła dziejowe“ (т. XX—XXII). Тут подані звістки про типи осель, хуторів і їх ґеоґрафічне розділенє по районам і головнїйшим річкам Полтавщини нарештї вказані важнїйші княжі й земянські роди, котрим належали місцевости в сїй країнї.

Двухсотлѣтіе со времени возстановленія Переяславской епархіи (1698—1898). Іст. нарис, І. Яновського (нр. 9). Автор тримаєть ся того погляду, що переяславська епархия повстала за великого князя Володимира у 991 р. і зразу в Переяславі жили київські митрополити; потім у 1036 р. катедру митрополитів перенесено до Київа, а переяславська катедра стала епископською та істнувала до 1279 р., коли епископ Ѳеоґност покинув Переяслав і переселив ся до столицї Татарської

орди — до Великого Сарая (коло м. Царева в теперішнїй Астраханській ґубернії). Як не стало епископа Өеоґноста у Переяславі, то ряд переяслав ських епископів перервав ся на 420 років. Нарештї в 1698 р., на просьбу київського митрополита Варлаама Ясїнського, цар Петро і патриярх Адріян позволили висьвятити на помічника київської митрополії Захарія Корниловича з титулом епископа переяславського. Висьвячено його в Київі 1700 р. і нововисьвяченому епископу зараз піддано Переяславський полк, що займав тодї лївий беріг Днїпра і правий беріг Десни, з 18 сотнями і з містом Остром.

Святый преподобномученикъ Макарій, архимандритъ Овручскій, игуменъ Каневскій, Переяславскій Чудотворецъ, Івана Яновського (нри 14 до 17). Біоґрафія Макария, вбитого 1678 р. Турками, коли вони взяли Канів. Мощі його тепер спочивають у Вознесенськім монастирі м. Переяслава (Полтавськ. ґуб.), куди їх перенесено у 1688 р.

Курскія Епархіальныя Вѣдомости.

Матеріалы для исторіи Курской Епархіи, А. Танкова (нри 28, 29 і 31). Ріжні відомости, виняті з архива місцевої консисторії, нпр. про розсилку по епархиї медалів з поводу похоронів цариці Анни Іоанновни, про приготовленє в епархиї до „шествія Императрицы Екатерины II“ — звісної подорожі на Україну, про духовенство м. Курська в 1782 р., про заповіт архиепископа Өеоктиста 1813 р., про резолюциї Илиодора 1834—1835 р. і т. и.

Черты изъ исторіи Курской Епархіи (нри 42—44), його-ж. Се продовженє передущої статї. Тут надрукований і ряд уваг про ріжні пригоди з епархияльного житя XVIII ст., як нпр. про висилку ремісників у Білгород із манастирських маєтностей у 1712 р. на жаданє царя Петра для забудованя Петербурга, про склад архиєрейського білгородського дому з 1730 р., про висилку з епархиї збирачів дарунків нїби то на божий гріб у 1756 р., про заклик із України сьпіваків для білгородського архиєрейського хора, про заходи з нагоди чуми в 1772 р.

Къ исторіи Курской духовной семинаріи, А. Танкова (нри 2, 5 і 9). Окремі уваги, зложені на підставі архивних знаходок: 1) подаєть ся зміст знайденої в архиві місцевої консисторії записки про стан білгородської семинарії 1801 р.; 2) подано листи й роспоряджeня архиепископа Өеоктиста консисториї що до семинарій, з 1807 р.; 3) сказано про писання учеників у 30-х роках, і т. и.

Къ исторіи раскола въ Курской Епархіи, А. Танкова (нр. 16). Виложено історично-статистичні відомости про роскольників у 1853—1856 р., коли по царському наказу зібрано найдокладнїйші відомости про роскольників.

Славянороссійскій лѣтописецъ (нр. 20). Описано рукописний збірник 1698 р., що зберігає ся в біблїотецї Курської мужеської ґімназиї. З одного місця рукописи видно, що автор писав її по наказу митрополита Макария (за царюваня Івана Грозного). Збірник обіймає історию, що починає ся від потомків Ноя, далї сказано про Скитию, про перших руських князїв, викладає ся родовід князїв київських, смоленських, тверських і т. д. Серед викладу історії бувають ріжні церковні поученя, похвали сьвятих в родї акафистів і т. и.

Холмско-Варшавскій Епархіальный Вѣстникъ.

Устройство епархіальнаго управленія въ Холмской епархіи, сосредоточенное при Холмскомъ каѳедральномъ Рождество-Богородицкомъ соборѣ, во время уніи западно-русской церкви съ Римской (1596—1875 г.), Гр. Ольховського (нри 3—5). Автор росказує, як мало-по-малу зміняли ся в унії православні форми епархіяльної управи під впливом католицтва — в виборі і потверджeню епископів і митрополитів, у складї клиросів, названих капітулами, в нижших адмінїстративних посадах (протопопів, намісників, деканів і т. и.).

Поправка къ статьѣ Ольховскаго: Устройство епархіальнаго управленія въ Холмской епархіи, В. Площанського (нр. 5). Поправки що до декотрих осіб зроблено на підставі XXII т. Актів Виленської Археоґрафічної Комісиї.

Нѣсколько словъ о времени кончины Епископа Холмскаго Харитона и названіе его Угровецкимъ, В. Площанського (нр. 5). Автор викликує питанє, але не рішає його до решти, про те, коли помер епископ Харитон і припускає поки що 1428 рік; що до назви Угровецький каже, що се був не титул епископа, а лише вказівка, де жив епископ.

Холмскій земскій статутъ 1477 г., В. Площанського (нр. 12). Вказавши на значінє сего статута, або на постанову шляхти на земських зборах (соймику) в справі закріпощеня та обовязків селян Холмщини, і на те, що статут сей був надрукований В. Мацейовским у VI т. його працї „Historya prawodawstw słowiańskich; автор супроти думки Мацейовского каже, що статут сей остро виповняв ся, що видно з актів, і навіть розширяв ся до признаня повної самоволї панів. Мацейовский видав сей статут негарно, через те Площанський помістив у Х. В. Еп. Вѣст. повний текст статута в латинській мові.

Угровецкіе, В. Площанського (нр. 18). Автор звів до купи уривкові відомости, розкинені в ріжних актах, про шляхтичів Угровецьких, або Угровських, що походили з м. Угровська (лїтописний Угровескъ, на зах. Бузї) і грали видну ролю в Холмщинї в XV ст. Рід Угровських вигас у початку XVIII ст.

Кердеи и Кердеевичи XIV—XV в., В. Площанського (нри 21 і 24). На підставі звісток істориків і судових актових книг автор зводить до купи відомости про звістний у XIV—XV ст. рід Кердеїв, що були з роду Русинами, але дуже швидко вступили на службу Польщі, зрадили свою віру і национальність і щиро помагали польським королям у справі запевненя їх власти на Руси. Автор розріжняє два роди Кердеїв — волинських і галицько-подільських. Про остатнїй рід подано докладні відомости, починаючи від Грицька Кердеєвича, що виступив у кінці XIV ст. і був 1401 р. старостою Каменецького замку.

Архіепископъ Адальбертъ, М. Устияновича (нри 1, 3 і 4). Статя почала ся в 1897 р.; тут в закінченю подана характеристика архиепископа Адальберта-Войцєха; по представленю автора, він був не одушевлееним проповідником Христової науки серед Славян, а пропаґандистом німецького імператора і римського папи на шкоду Славян.

Какъ жилось уніатамъ прошлаго вѣка въ Холмщинѣ, В. Площанського (нр. 13). На підставі актів наведено скілька фактів з минулого столїтя, котрі показують, що Русинам не жило ся гарно після того, як вони пристали до унїї з католиками: Поляки і далї переслїдували і не шанували унїятське духовенство, так як се роблено і перед унїєю.

Календарь по понятіямъ неграмотныхъ поселянъ Холмской и Юго-западной Руси, А. К. (нр. 2). Етноґрафічна увага про те, які відомости має нарід про час ріжних сьвят і постів, як він знає час їх і т. и

Весна въ Подляшьѣ (въ Сѣдлецкой губ.) (нр. 5). Етноґрафічні уваги про весняні звичаї й обряди руського народу в Подляшю. *Ю. С.*

Земскій Сборникъ Черниговской губерніи (XXX рік) подав, як звичайно, офіцияльний материял, що складав ся з наказів і законів державних, які дотикають ся земських справ, протоколів земських зборів, справоздань і внесень ґуб. земсь. управи, і окрім того містив дослїди і розвідки, які тичуть ся ріжних сторін місцевого житя. В справі народньої осьвіти в Збірнику надруковано: „Земські народні школи Чернигівського повіту“ справозданнє про сучасний стан шкільної справи, „Письменність (грамотность) у Новгородсїверскому повітї з початку 1897 р.“ М. Р., де між иньшим, автор визначає, що письменних у Новгородськ. повітї єсть 13,01% усієї людности, „Про народнїх учителїв по земських школах Черниг. губ.“, С. Р., де автор малює важке становище учителїв, підкресляє їх змаганнє покидати школу і зміняти учительську посаду на иньші, які більше забезпечують, звертає увагу на невеличку платню, яку дістають учителї за свою важку працю (200—300 р. учителї, 120—200

їх помічники), на залежність учителїв від сїльських громад, урядників, сьвященників, і вказує, яким чином, на його думку, можна полїпшити моральне і економічне становище учителїв. Далї йдуть статї: „До питання про рациональні шкільні меблї по нар. школах і про фізичний розвиток школярів“, дра Масютїна, „Про шкільні будинки і заведеннє четвертого року шкільної науки“, дра Масютїна, „Проба проґрам, вироблених комісиєю при земському книжному складї для вечернїх зайнять з дорослими школярями“, „Де-які відомости про народню осьвіту в цівілїзованих краях“ (по Лєвассеру), С. Р.; в статї автор подає відомости про стан шкільної народньої осьвіти в Европі і Америцї, підкреслює думку, висловлену Лєвассером, що школа мусить бути незалежною від якої-будь полїтичної партиї, доводить шкідливість централїзациї шкільних справ з такої, між иньшим, причини, що школа повинна бути „национальною“, бо денаціоналїзувати школу, се значить, на думку автора, відібрати від неї усї житєві завдатки, вбити її житє, позбавити їй правдивого розцьвіту; автор пояснює, що він розуміє не державну национальну осьвіту, а народню, национально-етноґрафічну, бо тільки така осьвіта може мати нормальний зріст: школа, збудована на підлеглости основ национальних державним, дасть не горожан, а таких, яких Українцї звуть перевертнями. Звертає на себе увагу ще „Доклад (внесеннє) комісиї народньої осьвіти губ. земсь. зборам“, де комісия, між иньшим, пропонує земсь. зборам просити в уряду дозволу завести до катальоґу книг дозволених до вживання по сїльських книгарнях і читальнях українські книжки і мотивує таку свою пропозицию бажаннєм задовольнити хоч почасти потребу людности у книжках, писаних рідною мовою, цїлком зрозумілою; комісия рекомендує завести до катальоґу 55 таких книжок (пропозиция комісиї ухвалена земс. зборами). В справі земської медицини надруковано: „Доклади комісиї і членів VI з'їзду лїкарів і делєґатів земства Черн. губ.“, „Справоздання лїкарів черн. губ. земс. лїкарнї (ріжних її віддїлів). В справі асекурациї уміщено: „Справозданнє асекурацийного інспектора черн. ґуб. земства за рік 1897“, і „Результати взаємного земського забезпеченя дібр Черн. губ. за 1-шу половину 1898 р.“ Скринського.

По віддїлу „Земське і міське господарство“ надруковано: „Короткий огляд сїльсько-господарської вистави-ярмарку у с. Кропивному Конотопського повіту у жовтнї 1897 р.“, „Начерк розвитку Чернигівської громадської біблїотеки за 20 років“ (1877—1896), „Справозданнє тієїж біблїотеки на рік 1897“, „Доклад члена губ. зем.

управи Солонини про подорож у Кролевецкий повіт для огляду земської ткацької робітні“, „Опис ярмарків Черн. губ.“, „Стан емеритальної каси губ. земства на січень 1898 р.“, А. Русова, „Справозданнє лїсничого Успенского про дослїд пісків коло Британів“, „Збір буджетових призначень повітових і ґуб. земств на 1897—98 р. Скринського, „Про фінансове становище черн. губ. земства року 1897“, Ґрасса, „Істория розвитку рахунків у Черн. губ. земстві“ Грасса, „Справозданнє губ. зем. управи на рік 1897“, „Ловрянське парохіяльне попечительство“ — в сїй останній статї подають ся відомости про парохіяльне попечительство нового типу, засновану у Ґлуховському повіті; вона цїлком відрізняєть ся від звичайних церковно-парохіяльних попечительств у тому, що сї піклують ся про задоволеннє потреб церкви і духовенства, ловрянська-ж має на метї добродїйні справи в інтересах усїєї людности: вона дбає про сиріт, про здоровлє люду, дає позички, нпр. на будівлю хат.

В статї „Земство і місто, з поводу питання про наданє більшим містам прав повітових земств“ д. Коваленко розслїджує питаннє, яке піднесено де-якими міськими думами і викликало чимало споречань; автор наводить арґументи, які звичайно становлять супроти відділення міст в окремі земські одиниці, критикує їх і висловляєть ся за потребу наданя найбільшим містам прав повітових земств.

Розвідка д. Верзилова „Нарис торговлї південної Руси 1480—1569 р.“ обговорена нами в відділї бібліоґрафії.

В двох статях „Іван Котляревський“ і „Евген Гребінка“ д. Коваленко подає біоґрафічні нариси сих письменників. В статї про Котляревського автор робить нарис його дїяльности з поводу 100-лїтя видання Енеїди, підкреслює любов і прихильність Котляревського до простого люду, до усїх покривджених, його умілість запровадити в осьвічені стани громади демократичну течію, його участь в з'орґанїзованю у Полтаві укр. театру, подає характеристику його лїтературної дїяльности і наводить оцїнки такої дїяльности. З поводу 50-лїтя смерти Е. Гребінки д. Коваленко робить загальну характеристику його лїтературної дїяльности, підкреслює його глибоку, щиру любов до України, подає біоґрафічні відомости; хибу Гребінки автор вбачає у тому, що він писав найбільше не властивою йому мовою російською, і коли-б не його твори українською мовою, то на думку автора Україна забула-б свого щирого і доброго сина, як забула його російська публика.

В „додатках“ до Зем. Збірника подано дальші роздїли працї д. А. Русова „Зведений опис Черниг. губ.“, VII відділів якого надру-

ковано у Зем. Збірнику 1896 і 1887 р. (див. Записки, т. XIX, ст. 29—31, і т. XXV, ст. 27—28). В Збірнику на 1898 рік надруковано ще 3 відділи сеї цінної просторої праці. VIII відділ подає відомости про „кормову“ площу Черн. губ. (луги і вигони), про роботи по висушуванню болот, про болота і сіножати, про їх вагу у господарстві, росклад їх у ріжних місцевостях губернії, про засоби їх експлуатовання, доходи; до сих відомостей подано чимало статистичних цифр. В IX відділї автор говорить про „харчову“ (пищевую) площу губернії і про польне господарство, визначає обшар землї, які оброблюють ся засобами дрібної культури, подає відомости про звичайні знаряди і засоби, які уживають ся при обробленню земель, про робочу худобу, про оброблення цукрових бураків і тютюну, про ріжні системи оброблення землї і господарства по ріжних районах губернії, про засіви і нормальну врожайність, подає статистику засіву ріжного хлїба, показує способи роздачі земель з половини, описує ріжні роди землеробського знарядя і подає його ґеоґрафічне розповсюдненнє, яке залежить і від прикмет ґрунту, і від етноґрафічних відзнак людности. До сього відділу додано мапу Черн. губ. з визначеннєм кількости грунтів по волостях. X відділ подає відомости про скотарство і констатує, що худоби побільшало з часів Румянцовської описи; визначує ролю худоби в загальній системі сільського господарства, розповсюдненнє рогатої худоби, більшої і дрібної, в роках 1861, 1894 і 1896, наводить докладні відомости про кількість скоту що до обширу повітів і кількости мешканців, подає чимало цифр і статистичних відомостей.

Додатком до праці д. Русова надруковано: „Розклад володїння в 1894—95 р.“, де подають ся цифри володїння землею сільських громад, приватних інституций і осіб, державного скарбу, міст, церков, монастирів. „Відомости про перехід земель за 1874—1887 р.“, „Про кількість сипких пісковатих просторів“, „Відомости про розсаду лїсів“. Окрім того додано 6 мап, на яких визначено, по повітах і окремих місцевостях: розклад звичайного господарського знарядя, засоби оброблення землї, засоби оброблення ярових засївів, засоби оброблення землї під овес, під засїв гречки, природний дорід з полей у пудах жита.

Додатком до Зем. Збірника надрукована вельми цїнна праця д. Грінченка — Етноґрафічні материяли“, т. III, пісні (761 ст.).

І. Ш.

БІБЛЇОҐРАФІЯ

(рецензиї й справоздання).

Věstník slovanských starožitností. — Indicateur des travaux relatifs à l'antiquité slave, vydava Dr. Lubor Niederle, т. II, Прага, 1899, ст. 4+144+15.

За півроку від вихода I випуска Věstník'а (див. Записки т. XXVII) маємо вже другий, закінчений, як значить ся, I/IV, а в жовтні сього року заповіджено вихід III випуска. Таким чином се незвичайно користне виданнє, заповіджене з початку в виді річника, на практиці вже перейшло на піврічник, а з дальшим розвоєм мабуть буде й ще частійше виходити. Другою користною новиною є показчик імен авторів обговорених або згаданих в томі праць.

В передмові д. Нідерле порушує справу поліґльотизма свого видання, з нагоди висловленої на його адресу ради: залишити словянські мови в виданню й перейти на котрусь сьвітову мову, аби виданнє було приступне для не-Славян. Д. Нідерле боронить, що призначає своє виданнє для специялїстів, обізнаних хоч би поверховно з словянськими діалєктами, але в інтересах сторонніх читачів обіцяє подавати резюме праць загальнїйшого характера по французьки та німецьки. Таким способом д. Н. став на посереднім становищі. В сїй книжці окрім французьких і німецьких резюме знаходимо анґлїйські й італїянські, натомісь в напрямі словянського поліґльотизма дальшого поступу не бачимо: маємо тільки мову чеську, российську й польську. На наш погляд як з одного боку булаб бажаною „рівноправність" всїх словянських мов, так з другого боку множеннє не-словянських мов ледво чи відповідає практичним задачам „Вістника".

Що до самого складу, то автор, як можна було сподіватись, не обмеживсь тут публїкациями 1898 р., подавши дещо й 1897, а з другого

боку й не вичерпав лїтератури 1898 р. Критичних оцїнок дуже небогато, є кілька (але теж небогато) ширших рефератів, решта — авторські резюме, коротенькі поясненя в 1—2 рядки, або й самі титули, без всяких пояснень; всього заведено 353 нумерів (є кілька повторених в сїй же книжцї), число дуже поважне! Побажати тільки, аби на далї число критичних оцїнок множило ся, а число голих титулів зближало ся до 0; се, розумієть ся, може осягнути ся тільки притягненнєм численнїйших співробітників; тим же оминеть ся й те, що подекуди (хоч би й не богато) можна помітити в сїм томі поверховно, без потрібного критицизма зроблені оцїнки. Деякі нумери увійшли сюди без всякої потреби, як популярна книжка Купчанка про Угорську Русь, книжка Курилова про Роменську Старовину і т. и. Трансскрипция титулів подекуди могла б бути поправнїйша; особливо потерпіли українські титули, чомусь росифіковані подекуди, сьвідомо чи не сьвідомо.

В додатку подана нїмецька статя д. Нідерле Zur Frage über den Ursprung der Slaven, обговорена вже в Записках т. XXVII. *М. Г.*

Ѳ. И. Леонтовичъ — Арійскія основы общественнаго быта древнихъ Славянъ, Варшава, 1897, ст. 72 (Варшавскія университетскія извѣстія, 1897, VI).

Се академічна промова проф. Леонтовича при отвореню шкільного року в варшавськім унїверситетї. Автор поставив задачею виказати, що Словяне винесли в сфері суспільних відносин готового з прааримського житя, перед його діференцияциєю, й що виробили потім чи самостійно, чи в переходових діференцияцийних стадиях. Творчим фактором він признає головно економічні причини, оглядає головні стадиї економічної культури й їх вплив на суспільну орґанїзацию, а до того прилучає ще, як многоважний фактор — хижацтво („хищничество“), й ілюструє се все побутом ріжних примитивних народів та стараєть ся виказати сї моменти в прааримськім побутї; після того він переходить головні моменти словянських суспільних й специяльно родинних відносин, вказуючи їх прааримські основи й модіфікациї в словянськім побутї.

Розумієть ся, перейти стільки кардинальних питань на 55 стор. (решта занята бібліоґрафічними примітками) можна було тільки побіжно і коротко; але окрім того се зроблено без відповідної обережности й методичности, а й подано до того в важкій, не всюди прозорій і докладній формі. В питаннях прааримської культури й суспільного устрою автор взяв собі провідника дуже доброго — Sprachvergleichung und Urgeschichte О. Шрадера; але він, на жаль, не завсїди тримавсь поданих Шрадером фактів, а ще меньше — його обережного метода. В результатї ми

стрічаємо у д. Л. цілий ряд тез і виводів, з котрими згодити ся дуже трудно. І так нпр. коли автор говорить про сліди чисто-ловецького побуту у Арийців (розуміти — Індоевропейців в їх пра-побутї, перед остаточною діференциянциєю), про те, що вони знали пчільництво і рибальство, знали море (с. 7—8), то се все може тільки в високій мірі здивувати чоловіка трохи обізнаного з результатами сучасних студий праарийської культури, а вказівки на літературу і джерела, які при тім автор робить, можуть дуже зневірити до виводів і тез автора взагалї. І подібні прикрі враження читачу приносять не раз і дальші сторони розправи — нпр. міркованя автора про праарийські шлюбні і родинні відносини, про матріархат, про пізнє унормованнє шлюбних відносин і т. и. (с. 44 і далї), супроти лїнґвістичних фактів про орґанїзацию пра-арийської родини, зібраних тим же Шрадером, і т. и. Але що найприкрійше може вражати, се фільольоґічні доводи, на котрих будує свої виводи автор. Нпр. говорячи про вплив скотарського побуту на суспільні відносини, автор підносить як визначний факт звязок між означеннями пастуха, старшини рода, князя і т. и., і на доказ дає паралелю іранських pan, ban, gôbân і cóban і словянських чобан, жупан, бан і пан (с. 14); подібних етимольоґій можна б набрати купу у ш. автора. *М. Г.*

В. А. Мошковъ — **Скиѳы и ихъ соплеменники Ѳракійцы. Слѣды этихъ народовъ въ наше время. Этнографическій этюдъ.** Варшава, 1896, ст. 91.

Ся книжечка — робота ділетанта з дуже похвальними інтересами й змаганнями й дуже слабими відомостями в тих питаннях, до котрих він забрав ся. Автор оповідає, що інтересуючись бесарабськими Гагаузами, він стрів богато подібностей у них з Гуцулами, у Гуцулів знов з Румунами й Альбанцями, звідти вивід, що в Гуцулах є сильна тракийська домішка, Траки ж і Скити мають той самий побут, отже вони соплеменники, а в кінцї автор шукає слідів тракийського народа у Литовців, Поляків, Росиян, одно слово скрізь, і знаходить завдяки свому нехитрому етнольоґічному методу, нпр.: Скити й Траки були воєвничі, жили з скотарства, мали поліґамію, мали сорочки і кереї, отже вони одноплеменники. Ш. автор справедливо робить закиди фільольоґічному методу неб. Партицького (котрого „Старинна істория Галичина“ була головним підручником автора, що взагалї бере свої відомости з дуже припадкових джерел), але його етнольоґічний метод, розуміє ть ся, анї трошки не лїпший. Се тим більше шкода, що автор заінтересовавсь справдї дуже інтересним і досї не вистудийованим питаннєм — про тракийські сліди у Гуцулів і близько підійшов до нього, не відаючи нїчого анї про лїтературу, анї джерела, анї про науковий метод. *М. Г.*

А. М. Лобода — Русскій языкъ и его южная вѣтвь (київські Университетскія Извѣстія, 1898, N 3, стор. 1—14).

Се вступний виклад сьвіжого приват-доцента київського університету, виголошений 26 січня (ст. ст.) 1898 року. Автор дає короткий огляд історичного розвою питаня про відносини руського язика до церковно-славянського і про взаємні відносини головних трех галузей руської лінґвістичної ґрупи (великоруської, українсько-руської і білоруської) поміж собою. Тема викладу дуже інтересна і актуальна. Недавно от обговорював її також проф. Яґіч в „Archiv für slav. Philologie" (1898, том XX) в статї під заг. „Einige Streitfragen". Становище д. Лободи мусить тим більше цікавити нас, що він являє ся представителем найновійшого в Росиї погляду на дану справу, в Росиї-ж, як звісно, літературний українсько-руський язик проскрибований.

Що до першої точки теми автор стоїть на загально нинї принятім становищи, що т. зв. церковно-славянський язик „являє ся не праязиком славянським, іно одним із славянських нарічий, що лише завмер і через те задержав він до нинї давні свої прикмети, тим часом як в живих славянських нарічиях сї прикмети силою історичного розвою язиків уступили своє місце новим". Що-ж до лінґвістичних відносин серед загальної руської ґрупи то автор стоїть на становищи Потебнї, тоб то признає дві головні галузи: великоруську і малоруську (білорущину зачислює до говорів великоруських і то полудневих, сильно акаючих). По його думцї, „малорусское нарѣчіе съ великорусскимъ составляетъ двѣ независимыя другъ отъ друга вѣтви одного цѣлаго; оно древне и имѣетъ своеобразныя особенности" (стор. 12). Супроти теориї Поґодіна-Соболєвского і Шахматова про великоруський характер Київщини в дотатарській добі стає д. Лобода по сторонї найновійших лінґвістичних дослїдів дд. Мочульского, Колеси і Яґіча, і заявляє, що „данныя Житія Саввы даютъ право, по крайней мѣрѣ, для XIII в признать для галицко-волынской и кіевской области одно общее нарѣчіе съ весьма незначительными, хотя и замѣтными, діялектическими отношеніями въ нѣкоторыхъ пунктахъ ихъ широкой территоріи" (стор. 14). Тим самим — кінчить свій виклад автор — вікова (исконная) приналежність старого Києва до тої галузи руського племени, серед котрого він тепер лежить, безсумнївна.

Яку-ж ролю призначує автор нашому язику або по його „малорусскому нарѣчію". Виразно він сего не каже, але з усего тону викладу видко, що він стоїть на зовсїм обєктивнім науковім становищи. І се ми мусимо з признанєм піднести. Лиш на одну ще його замітку в даній квестиї хочемо звернути увагу. На стор. 12 зам. 1 пише д. Лобода так: „Не касаясь труднаго вопроса, гдѣ въ славянской группѣ видѣть

языкъ, а гдѣ нарѣчіе, замѣчу, что совершенное обособленіе малорусскаго нарѣчія изъ русской вѣтви возможно лишь при отожествленіи русскаго языка съ великорусскимъ и современнымъ литературнымъ".

Менї здає ся, що наведені слова д. Лободи — що правда, одинокі в цїлій статї — пахнуть доктринерством. Не вже-ж він гадає, що „совершенное обособленіе малорусскаго нарѣчія изъ русской вѣтви" залежить від теоретичного, кабінетного „отожествленія" або „неотожествленія" „русскаго языка съ великорусскимъ и современнымъ литературнымъ"? Тай що то таке „совершенное" і „несовершенное обособленіе"? Так і чути, як тут суща наукова правда сьвідомо чи несьвідомо сховалась перед посороннїм, може навіть утилїтарним „взглядомъ" і не відважилась ясно виступити з цїлою вагою наперед. На наш погляд в таких справах житя народів може і мусить рішати лиш правда і щирість природности. Йно „духа не угашайте" полїцийним примусом (Пор. зрештою: Paul i Principium der Sprachgeschichte 2. Aufl. стор. 36). *І. Копач.*

Н. Дашкевичъ — Еще разысканія и вопросы о Болоховѣ и Болоховцахъ (київські Университетскія Извѣстія, 1899, I, ст. 1—63).

Коли я вісїм лїт тому читав свій реферат про Болохово в київськім історичнім товаристві, старенький Ів. Малишевський пожартував: От, старше поколїннє перечило ся про Копирев конець, молодше — про Болохово. Небіжчик сим дотепом, може несьвідомо, схарактеризовав ріжницю між objecta litis старшої й новійшої ґенерациї. Болохово і Болоховцї притягають до себе увагу дослїдників тому, що з ними вяжеть ся одно з кардинальних явищ українсько-руської історії, тим часом як Копирев конець нїколи не мав иньшої цїкавости як тільки чисто археольоґічну.

Найважнїйше місце між сучасними „Болоховцями" належить М. Дашкевичу, автору моноґрафії: Болоховская земля, і він добре робить, що від часу до часу подає перегляд питання, нових материялів і поглядів; так зробив він в 1884 р., і тепер перед нами новий огляд, що являєть ся на часї перед київським археольоґічним з'їздом, бо на дневний порядок його знову поставлені питання, звязані з старим Болоховим.

Статя д. Дашкевича подїлена на три частини: перша (с. 2—18) присьвячена питанню: „Де було давнє Болохово", друга (с. 19 47) — „Питанню про ґенезу Болоховцїв", лїпше б сказати — Болоховцїв і болоховських князїв, третя — „Громадському руху на полудневій окраїнї XIII в. (с. 48—63). Інтерес і цїнність сих глав не однакові: тим часом

як в двох останнїх, за браком нових материялів, автор розвиває або повторяє погляди, висловлені в давнїйших розвідках, та збиває піднесені против них закиди, в першій він подає й деякі нові та цїнні материяли.

В своїм рефераті 1891 р. я опублїкував документ 1553 р., де стрічало ся імя Болохова з деякими близшими вказівками що до його місцевости. Д. Дашкевич подав іще два анальоґічні документи, 1557 і 1569 р. (про перший не сказано, звідки його взято, але мабуть з Литовської Метрики, другий — з луцьких актових книг київського архива), що додають кілька нових подробиць до льокалїзациї Болохова документа 1553 р.; автор тільки трошки за свобідно інтерпретує сї документи: перший виразно вказує „на Болохові“ тільки селища Колесцї й иньше неназване на р. Білозорцї; в другім слова „на Болоховъ подъ Збаражъ“ можна ріжно розуміти: або що селян відправлено на Болохово, що було під Збаражом, або: через Болохово під Збараж; хоч се ріжниця й не дуже велика. Крім того д. Дашкевич згадує про опублїкований д. Уляницким документ 1433 р. з іменем Болохова, але що до нього не висловляє виразної гадки: чи се теж саме Болохово, чи подібноіменна иньша місцевість, і навить не пробує близше його локалїзувати, хоч се можна зробити досить докладно — се „Болохове поле“ мусїло бути десь коло Городенки (Шепинцї — очевидно нин. Шепинич, коло Прута, нижче Снятина, і відси границя мусїла йти більш меньш коло теперішньої границї Галичини і Буковини до Днїстра, може коло с. Поточиськ („выше села Потока“).

В II роздїлї автор полємізує головно з волоською теориєю (А. Петрушевича і І. Линниченка) і гадкою про болоховських князїв — Олеговичів, поновленого д. Зотовим; з огляду, що се не нові теориї, що з ними автор полємізував і давнїйше, він не богато міг висловити тут нового; на жаль, побіжно тільки зачепив він анальоґію болоховських князїв з князями волоських громад, справедливо признавши, що ся анальоґія головно й надає інтерес волоській теориї (с. 29). Занадто вже несьміле становище зайняв автор що до ґенеальоґії звістного кн. Ізяслава; „деякі учені готові уважати на підставі лїтописей Ізяслава не Володимировичом, а Мстиславичом“, каже він, „коли б сї підозріння (сомнѣнія) справдили ся, то здобуто було б певний арґумент проти гипотези д. Квашнїна-Самаріна і Зотова“ (с. 44). Сим деяким ученим був я: я вказував в Історії Київщини (с. 281—2), що гадка, немов би Ізяслав був Ольговичом, противить ся лїтописній традициї й є зовсїм довільною гадкою (поставленою Карамзіним); уважати її якимсь фактом, проти котрого що йно підозріння (сомнѣнія) підносять ся, є по просту superstitio docta.

В III роздїлї автор дає д. Любавскому, що з чисто столичною нецеремонністю з'їздив собі нашого брата — репрезентантів того погляда,

що в середині XIII в. на Українї був розвинув ся противкнязївський рух; д. Дашкевич дуже докладно сконстатував недорічности й слабкий запас відомостей сього добродія, зрештою — поважного дослїдника в иньшій, близше йому відомій сфері. Тим вичерпуєть ся зміст цїкавого й користного огляду д. Дашкевича. *М. Грушевський.*

А. П. Новицкій — Исторія русскаго искуства, выпускъ первый, Москва, 1899, вел. 8, ст. 80+2, кольор. табл. + 2 фототипії і 51 рис. в текстї.

Автор сеї працї — бібліотекар московської школи штук, в історії руської штуки близше нам незвістний; праця заповіджена в двох томах і буде містити в I томі історию штуки до Петра I, в II томі 1 части: період від Петра I до XIX в., в 2 части XIX вік; отже звичайна російська схема, де стара руська штука злучена до купи з російською; праця виходитиме випусками — заповідає їх автор 12. В сїм випуску автор починає від передісторичної археольоґії і в її нахідках шукає початку штуки. Зачинає від камяного віка, нотує на виривки кілька предметів, і взагалї роздїл сей оброблений побіжно і поверховно. В другім роздїлї говорить автор про поганьскі храми: він боронить дуже непевної тези, що такі храми на Руси істнували, виводячи се з того, що храми були у всїх поганських народів сусїдів Славян.

Третій роздїл трактує про мешкальні будинки і взагалї деревляне будівництво: на підставі пізнїйших мінятюр (XIV в.) та московських будинків XVII—XVIII в. автор відгадує тип давнїх деревляних домів і цїлих обійсть; при тім він широко користає з фантазий Забєліна на сю тему. Четвертий віддїл говорить про артистичний промисл, найбільше на підставі праць Кондакова; сей віддїл має займатись тільки поганським артистичним промислом; тут докладно описані звістні чернигівські роги оправлені в срібло, з X віка. Пятий роздїл присьвячений християнському будівництву — церквам Київщини, і опираєть ся головно на працях Лошкарьова. Описані тут церкви: Десятинна, Софійська, Михайлївська, Лаврська, Спаський собор в Чернигові і т. и. В осібнім, шестім роздїлї говорить ся про мозаіки і фрески, особливо докладно про мозаіки Софійської катедри, і від них автор переходить до мозаік Михайлївського монастиря. З фресків описані тут сцени на сходах Софійської катедри, а згадано коротко про фрески в Кирилївськім монастирі, про них докладнїйше сказано в дальшім роздїлї, де говорить ся про артистичний промисл християнських часів: емалї, філїґрань тут описана звісна з публїкаций Кондакова київська золота діядема, прикрашена емалею, київські і чернигівські кульчики і рязанські медалїони (дві кольоровані таблицї). Все те автор

признає за Кондаковим за вироби місцеві, руські. Про філїґрань сказано тут дуже мало і недокладно, н. пр. не сказано нічого про бляшкову філїґрань, якою зроблена шапка Мономаха, прекрасна робота золотої філїґрани — та можливо, що автор проминув її, не маючи руських виробів сеї технїки. В VIII роздїлї переходить автор до памяток будівництва в Новгородї і Пскові, як Софійський собор в Новгородї, Спасо-Мирожський монастир в Пскові, церков Николи в Липнї і ин., і в останнїм IX роздїлї кидає загальний погляд на памятки новгородсько-псковської архитектури та висказує, що Новгородцї не довго тримали ся византийських взорів, а скоро витворили з них свій окремий тип, залишаючи у византийськім то, що показувалось для них непрактичне або невигідне. Так само, коли в XIV в. Новгород стояв в торговельних зносинах з Ганзою і на його будівлях слїдні західні нїмецько-романські впливи, то впливи сї не показались невільничим наслїдуванєм і копіованєм, а дали з західної архитектури Новгородцям тільки те, що було для них догідне і користне.

Взагалї сей зошит працї д. Новицкого представляє з себе досить механічно злучену до купи компіляцию з дотеперішнїх студий по історії штуки, а її користність стоїть в залежности від основности тих моноґрафій, які він використовує: там де він переповідає Кондакова й Лошкарьова, він стоїть переважно на ґрунтї фактів, там де він іде за ріжними більш меньш гіпотетичними виводами Забелїна і т. и., його виклад має досить проблєматичну вартість. Але за браком подібного зводу і за се дякувать. Рисунки додані в досить значному числї, виконані гарно. Дивно тільки, що автор чомусь, наче за премію, додає в кінцї копії новійших образів. *М. Г-а.*

Описаніе старинныхъ русскихъ утварей, одеждъ, оружія, ратныхъ доспѣховъ и конскаго прибора, въ азбучномъ порядкѣ расположенное. Павла Савваитова. Спб., 1896, ст. II + 184 + 16 таблиць.

Під сим титулом вийшло друге виданнє користного й для нас словаря руських домашнїх і воєнних старинностей. Перше вийшло 1865 р., неб. Срезневский вказав у нїм ряд прогалин, і від тодї Савваітов займав ся доповненнєм свого словаря, але вмер не довівши своєї роботи до кінця. Петербурське археольоґічне товариство видало її, як її автор полишив.

Материял оброблено по звичайній в российській науцї схемі: давній руський побут + московський; переважна маса матеріалу дотикаєть ся сього останнього; пізнїйший україньско-руський лишив ся майже цїлком на

боці; рівнож дуже мало, майже зовсім не використано археольоґічного материялу — автор майже виключно черпав з письменних, свійських джерел. Рисунки, додані до словаря, переважно не мають документального характеру: се не копії певних автентичних предметів (що було б користно), а рисунки, зроблені навіть без вказівок на жерела, на яких оперті сї образки. *М. Г.*

Тимошенко И. Е. — Литературные первоисточники и прототипы трехъсотъ русскихъ пословицъ и поговорокъ, К., 1897, ст. XXV—174.

Тільки в останнї часи метод порівняного студиовання творів народньої лїтератури придбав загальне розповсюдненнє і за сей невеличкий протяг часу дав користні і цїнні здобутки. Завдяки йому ми можемо прозирати — хоч поки що недалеко — в історию лїтератур і там, де нема для нас сьвідоцтв і памяток. Се придає велику вагу висше згаданому методу, але ним треба користуватись досить обережно: в казках, піснях і т. и. двох ріжних народів, що стоять досить далеко оден від другого на антропольоґічній скалї, можемо знайти богато подібного, але булоб нельоґічно звідси перейти до виводу що до взаємного впливу отсих народнїх лїтератур. Иноді можна впасти в помилку і зауважати ґенетичні відносини там, де є подібність на ґрунті загальнолюдського спорідненя: бо подібне в подробицях побуту чи народньої лїтератури зустрічає ся однаково й у Ескимосів з Фіджі, як і в Басків з Сіу і т. д.

В таку помилку впав і д. Тимошенко, автор висше занотованої книжки. Він добре знає грецьку і латинську лїтературу й шукає — як не виключно, то переважно — там анальоґії до руських приказок. Не можна сперечатись, що був у нас культурний вплив клясичних лїтератур, завдяки посередництву Візантиї, а потім Польщі (ст. XIV), але булоб сьміливим відшукувати для всїх поданих у д. Т. приказок прототипи в клясичних мовах. Чи можемо ми сказати з певністю, що подані у д. Т. приказки мають як раз таку ґенезу й не могли самостійно випикнути на нашім грунтї? Нї... Таки приказки — як чорний як дьоготь, білий як сніг (чи білїйший від снїгу), солодший від меду — могли самостійно виникнути в кождій країнї, де тільки зустрічають ся дьоготь, сніг, мід... А між тим — д. Т. дає для отсих приказок — з Гомера (νέφος) μελάντερον ἠύτε πίσσα, (ἵπποι) λευκότεροι χιόνος, τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή (ст. 10). Поруч з сказано-зроблено ми знаходимо — αὐτίκ' ἐπείθ' ἅμα μῦθος ἔην, ἅμ' ἔπος ἅμ' ἔργον dictum-factum (ст. 6). Порівнання людини з каміннєм д. Т. виводить з σοὶ δ' αἰεὶ κραδίη στερεωτέρη ἐστὶ λίθοιο (10). Між росийскими приказками

ми знаходимо деякі приказки в українській верзиї — напр. пани як дурні: що хотять те і роблять (μωρῷ καὶ ἄρχοντι ὅπερ ἄν δόξῃ (N. 253), чим горщок накипів, тим буде смердїти — quo semel est imbuta recens, servabit odorem Testa diu (Горацийй, пор. й уривок з Варрона — N. 144), житє людини як булька на водї — ut dicitur — homo bulla (Варрон — N. 145) і т. и.

Не треба міркувати, що в сїй книжцї, де зібрано — як подано в заголовку — 300 приказок (ми не перелїчували) — нема користних анальоґій і порівнань; зовсїм нї: книжка має певну вартість, як збірка анальоґій до руських приказок, але не первотворів, і ми хотїли лише зазначити не всюди докладний метод автора — робити вивід про ґенезу на підставі одної лише подібности. *О. Г-ий.*

Къ исторіи исправленія книгъ въ Болгаріи въ XIV вѣкѣ. Изслѣдованіе П. А. Сырку. Томъ I, вып. I, Спб., 1899, ст. XXXII + 609.

Професор петербурського унїверситета Сирку, від довшого часу студиюючи дїяльність болгарського патріарха Єфимія Тирновського, видав тепер широку біоґрафію його на тлї сучасного релїґійного і культурного житя (в 2 випуску, виданім ще 1890 р., автор зібрав лїтурґічні писання Єфимія, в 3-ім огляне його лїтературні писання, а в II т. має бути мова про поправу церковних книг). Ся праця має свій інтерес і для нас: під впливом Єфимія стояли його земляки руські митрополити Кипріян і Гр. Цамблак, і виясненнє тодїшнїх релїґійних і культурних напрямів Болгариї може дещо дати й для того темного періоду в історийї нашої культури. Крім того автор подекуди говорить за Кипріяна й Гр. Цамблака й специяльно (с. X, 252). Деякі цїкаві подробицї можна вказати й по за тим (нпр. про мінїятюри ватиканського кодекса хронїки Манасиї — с. 425 і т. и.) *М. Г.*

А. Верзиловъ — Очеркъ торговли Южной Руси 1480—1569 г. (Сборникъ Черниговского земства 1898).

Ся розвідка д. Верзилова з'явила ся наслїдком праць автора за часи перебуваня його у київському Унїверситетї, де він працював у професора В. Антоновича, котрому він складає свою подяку у коротенькій передмові до свого дослїду. Автор висловлює думку, що внутрішнї відносини Литовсько-Руської держави в значній мірі вияснені вже ученими істориками, вияснені відносини полїтичні, суспільні, церковно-релїґійні, навіть родинні, а тепер на черзї дослїдити історию інституцій фінансових і торговельно-промислових. Виходячи з такого погляду автор робить

пробу подати відомости про згадані справи. Свою працю він опер, як сам поясняє в передмові, головно на київських археоґрафічних виданнях і материялах, при тім праця друкуєть ся як була закінчена з кінцем 1893 р.; тому автор не використав галицьких археоґрафічних видань, як Akta grod. i ziem., Жерела й ин., Archiwum ks. Sanguszków, моноґрафії про українську торговлю Яблоновского і т. и.; за теж він використав і передруковав матеріял з кількох актових (волинських) книг XVI в., що надає його праці особливу цінність.

Після загального огляду тогочасного становища України, виробу продуктів і їх обміну, д. Верзилов розповідає про ріжні напрямки фінансової полїтики і їх зміни, подає докладні відомости про довіз на Україну ріжних предметів з Турциї, з Криму, з Угорщини, від Волохів, з Чехиї і Моравії, з Франциї й инших західних країв, з Німеччини, з Московського царства, про предмети довозу по кождому із згаданих країв, про довіз соли, стежить торговельні шляхи, наводить пункти, які були осередками торговлї та підносить малу участь у торговельних справах тубильців. Далї автор подає нарис внутрішньої торговлї, вбирає відомости про ярмарки, торги, виказує шляхи, якими постачали у міста, напр. у Київ, рибу, мясо, мід, віск, шкури, дає відомости про оподаткованнє торговлї, визначає, хто мав право вести торговлю, подає відомости про бровари, винницї, зазначує змагання уряду монополїзовати торговлю трунками, права дїдичів на виданнє дозволу на таку торговлю.

Нарештї подаєть ся нарис обставин, в яких був вивіз товарів з України, та показують ся предмети сего вивозу; вивіз був невеликий: через Україну перевозили більше товару, ніж вивозили його з України. Найбільше вивозили у Турцию, у Волощину, в західні краї і Польщу, в Московське царство: футра, сукно, продукти хлїборобства, ловецтва, рибальства, лїсництва, мід; найбільшу участь в сїй торговлї мали Волохи, мешканцї Крима, московські купцї; торговлю футром і шкірами вели здебільшого Жиди; хлїб і ліс вивозили переважно у Гданськ, почасти у Московську державу. *І. Шраг.*

Польско-литовская унія на сеймахъ до 1569 года. Историческій очеркъ М. В. Довнаръ-Запольскаго, Москва, 1897, стор. 28, 4⁰ (відбитка з II Трудів словянської комісиї московського археольоґічного Товариства).

В сїй розвідцї поставив собі автор задачою прослїдити головні моменти боротьби Поляків з Литовцями в справі унїї від 1385 р., змагання Литовців до задержаня полїтичної самостійности, та змалювати постуляти, які ставили полїтики обох народів в часї, коли унїя доходить

до заключеня. Цїла розвідка дїлить ся на три частини. У вступі застерігає ся автор проти виводів проф. Анатоля Левицкого та проф. Прохаски, буцїм то Польща піднесла культурно Литву через унїю з нею, бо шляхоцькі вольности та економічний розцьвіт Литовсько-руської держави, каже він, набирають сили в протязї довгих лїт, коли то Литовцї стикають ся з Поляками, але не привілеями 1401, 1413 та иньших років.

В першій частинї начеркує автор змаганя Литовцїв до полїтичної самостійности за час від 1385, себ то від коли Ягайло стає польським королем, аж до смерти Жиґмонта I. При сїм малює автор суспільні відносини на Литві та пояснює причину, чому не вдають ся там повстаня проти унїї. Друга частина обіймає часи до 1566 р. Автор переходить детайльно всї сойми, де виступають виразно змаганя Поляків до інкорпорациї Литви. Литовцї аж тодї зачинають думати про унїю, коли Литва була загрожена війною з сусїдною Москвою. Ширше застановляє ся автор над переговорами 1566 р., для котрих видав нові матеріяли в I т. Документів архіва юстициї. Тодї складено два сойми: польський в Люблинї, литовський в Берестї та між обома соймами вели ся переговори про унїю. Її мотиви ось які: спільний вибір спільного володаря, спільні вороги та други, спільні сойми, що збиратимуть ся раз в Польщі, раз в Литві. Литовцї одначе застерігають собі, що Поляки не будуть нїчого вводити до сих точок унїї та предкладають сей проєкт унїї коронній радї. Наслїдком впливу короля кінчить ся сей сойм без нїяких наслїдків для унїї.

Коли з одного боку литовські вельможі виступають ворожо проти унїї, так знов литовська шляхта стремить до неї — тут автор вказує причини сього. По його думцї треба шукати причини сього в упадку впливу вельмож та духовеньства обох держав та в руху шляхоцького стану. Литовська шляхта веде постійну боротьбу з вельможами та духовенством. Спільність її інтересів із польською шляхтою мусїла повести Литву до унїї, і вплив її, що раз-у-раз змагає ся, прискорює сесю унїю. В актах є слїди, де литовська шляхта домагає ся унїї, присягає на неї радо, вкінцї король, що стремить також до унїї, опирає ся на сїй шляхтї. Противні унїї литовські вельможі — вони бачуть, що унія веде Литву до втїленя її до Польщі, і хто знає, як булоби розвивала ся справа унїї, колиб не ся обставина, що Литва була загрожена на сходї від Татар та Москви. Литва стояла проти сих ворогів одинокою, тож мусїла глядїти союзника — сим і пояснює ся довершенє унїї.

Сеся праця д. Запольського інтересна тим, що ш. автор звертає увагу не так на факти, як на дух часу, який віяв тодї на Литві, підносить в натиском сю обставину, що февдальний лад почав упадати на

Литві на користь дрібної шляхти та міщанства. Сеся обставина пре Литву до унії із Польщею — дві держави, що починають вирівнювати ся під зглядом суспільного ладу, шукають зближеня із собою, одначе як рівні з рівними, шукають у себе взаїмно помочі проти сильнїйших ворогів. В додатку до своєї розвідки помістив, автор три документи. В першім просять Литовцї від Поляків підмоги проти Москви. Другий документ се відповідь коронної ради литовським послам на згадану повисше просьбу та разом бачимо ~~тут~~ згадку про унїю. Третій документ се відповідь коронної ради королю (1551 р.) на його проєкт унії, де рада жадає спільного сойму, аби на нїм обговорити важнїйші річи, головно оборону проти Турків. *А. К.*

Документы московскаго архива министерства юстиціи, Том I, Москва, 1897, стор. 570 + XXIII.

Материяли надруковані в I томі сеї нової публїкациї московського архива юстициї належать до історії великого князївства Литовського XV—XVI. в. та взяті з Литовської Метрики, що переховує ся в тім архиві. Їх можна подїлити на три частини: 1) материяли про служебне володїннє землею, 2) материяли до історії економічного побуту селян та міщан, 3) соймові материяли.

До першої частини належить книга данин вел. кн. Казимира, що є неначе дневником великокняжої канцеляриї що до роздачі земель. Сеся книга данин вел. кн. Казимира містить в собі понад 1200 записий земель і в кождій записї виказано, хто одержав землю, де та яку, а також умови під якими записано землю. Крім сих записий данин містить вона в собі записи рішень великокняжого суду в справах володїня землею. Таким чином сесї записи служать історично-правничим жерелом що до роздачі земель Казимиром. Великою хибою сїєї публїкациї є то, що ш. автор не задав собі труду віднайти хронольоґічний порядок сих записок документу. Вже проф. Бершадський вказав на брак хронольоґічного та ґеоґрафічного порядку в сїм памятнику та поясню́є се тим, що, в ориґінальнїй рукописї були поперекидані листи, і потім переписано його з поперекиданими листами, тому хронольоґічний порядок затратив ся. Інтересне булоби віднайти сей порядок, але ш. видавець не зробив сего.

До сїєїж катеґориї себто до історії володїня землею належать три грамоти в. кн. Жиґмонта Кейстутовича на маєтности в жомойський землї з 1435 та 1438 р.; пять грамот в. кн. Казимира до тоїж землї з 1442 р. та грамота старости жомойського Яна Кезгайловича з 1560 (?) р. також про жомойське староство.

З материялів до історії економічного устрою найважнїйша ревізия Берестейського староства 1566 р. себ то часу, коли в ста-

ростві була вже переведена волочна сістема. Далї належать сюди кілька інвентарів з 1-ої і 2-ої половини XVI в. 1) села Березинок (місцевість близше не означена) з поч. XVI. в. до 1525 р. 2) містечка Ганусишок (Ганушишки - Новоалександровське у ковенській ґуб. в чадоській вол.) з 1534 р. 3) Мяделської волости в Вилейськім п. Виленській ґуб. з 1545 р. 4) Ворненського двора Виленська ґуб. з 1547 р. 5) замку Радошкович — Виленська ґуб., з 1549 р. 6) замку Довголяшок (міст. Свентянського пов.) з 1553 р. 7) замку Оршанського (місцевість неозначена близше) з 1560 р. 8) Двора Видоговського (Річ низьк. пов. Минської ґуб.) з 1563 р. 9) майна розданого Полочанам 1563 р. 10) села Річиці на верхівях р. Припетї з 1565 р. Нарештї маємо тут опись границь Литовської держави з вел. кн. Московським, з означенєм числа хат в пограничних селах коло 1523 р. (чернигівські границї, любецькі, мглинські та рославські).

Третю частину документів становить кореспонденция королїв Жиґмонта I та Жиґмонта Августа. Є се ряд відповідий на ріжні просьби, що були предметом соймових дебат, а то на соймі Виленськім, 1563 та 1565 р., Берестейськім 1566 р., Городенськім 1567 та 1568 р. та Люблинськім 1569 р. Се постуляти, які ставить шляхта що до збільшеня своєї власти, та ухвали про війну Ливонську та Московську; крім сього маєм в двох місцях натяки на польско-литовську унїю: в відповіди кор. і в. кн. Жиґмонта Августа на просьби шляхти Витебського повіту (стор. 202—203). Король відповідає шляхтї, що унїя, якої домагала ся вона через послів на берестейськім соймі, не дійшла до кінця, і обіцює їй, що ся унїя буде вборзї переведена в користь Литви та Польщі. В другім місци маємо відповідь Жиґмонта Августа на просьби князїв, панів та шляхти подані на Люблинськім соймі. Се діяло ся вже по уложеню унїї і сеся відповідь головно дотикає границь держави. Як бачимо, сї звістки про литовсько-польську унїю дуже скупі та приходять лише принагідно в королївських відповідях. Д. Довнар Запольський добачує в своїй розвідцї „Польско - Литовская унія“ ще два натяки на унїю: в відповіди Августа на просьби шляхти Підляшської землї (стор. 185), що просить короля, аби обдумав способи згоди з Поляками; але тут іде мова не так про унїю, як радше про забезпеку границь від наїздів Поляків на Литву. Друге — Литовські посли городенського сойму 1567 р. просять від Поляків підмоги проти Москви (стор. 460); але се має тільки далекі звязки з справою унїї. *А. К.*

Русская Историческая Библіотека т. XVIII. Донскія дѣла, кн. I, Спб., 1898.

Історія донського козацтва дуже тїсно вяже ся з історією козацтва українського; ось чому оброблене історії першого дуже інтересне для

істориї України; тим часом ледви чи в усій істориї Росиї є поле менше оброблене як история славного Дона. Маса належних до неї актів порозкидано в ріжних виданях, часто провінцияльних і вже затрачених; за розроблене їх і за зложене істориї війська або декотрих її епізодів, з дуже малими виїмками, брали ся люде, мало до того приготовлені і т. и. Тим то годї не зрадїти, що петербурська Археоґрафічна Комісия взяла ся за видане донських актів. Власне вийшов величезний том, виданий під редакциєю В. Г. Дружинїна, серіозного знавця донської істориї, автора гарної моноґрафії про роскол на Дону; том містить донські акти від 1594 до 1640 р. Акти ті повитягано з найріжнороднїйших жерел, а найбільше з рукописий Московського головного архива міністерства заграничних справ; богато актів увійшло вже надрукованих давнїйше, але в новім виданю все се виходить в науково-систематизованій формі, то б то в хронольоґічнім порядку, з увагами, показчиками і т. и.

Живі зносини українського козацтва зо славним Доном були головно вже в другій половинї XVII ст., але й перша половина його не обійшла ся без них, і в опублїкованих актах є отсї цїкаві вказівки:

1625 р. 9 жовтня донський атаман в Москві казав між иньшим:

А запороскихъ дей черкасъ нынѣ у них на Дону нѣтъ, которые были и тѣ пошли къ себѣ во Запороги. И у Азова у приступа съ ними запороскіе козаки не были. А нѣсколько де лѣта пріѣхали де с моря на Донъ запороскіе черкасы Олексѣемъ зовутъ Шаеранъ съ товарищи четыре человѣки, а были они на каторгѣ, а съ каторги посажены были въ терскомъ городкѣ въ тюрьму, а того не вѣдають въ которомъ городѣ, а ис тюрмы вырѣзались и прибѣжали на Донъ и побыли на Дону недѣли з двѣ и покрали у козаковъ четверо лошадей добрыхъ и побѣжали въ Запороги передъ их поѣздомъ въ Москву незадолго безъ войскового вѣдома. А больше де того черкасъ у нихъ нынѣ на Дону нѣтъ" (ст. 236).

1632 р. марта 27 царіцинський воєвода писав у Москву:

„Да они же, государь, Донскіе и Яицкіе козаки въ нижнихъ и въ верхних городках говорили, только де къ намъ на Донъ ненеча на веснѣ не будетъ государева жалованья и его государева жалованнаго слова, и мы де пойдемъ з Дону всѣ въ Запороги къ Литовскому королю на службу, только де отъ него къ намъ письмо будетъ; а пережь де сего насъ Донскихъ козаковъ ходило къ Литовскому королю на помочь 700 человѣкъ, какъ де былъ бой у Литовского короля съ турскимъ. Да и тотъ де у насъ у козаковъ на Дону слухъ есть жъ, что де Государь на насъ холопей своихъ нонеча на веснѣ указалъ послать на Донъ посылку, чтобъ насъ холопей его всѣхъ з Дону

збити и по Дону де будуть государевы городы ставить; а какъ де у насъ у козаковъ подлинная вѣсть учинится, и мы де тотчасъ з Дону отпишемъ въ Запороги къ запороскимъ черкасамъ и къ намъ де придутъ на помочъ запороскіе черкасы многіе люде, тысячъ десять и больши. А у насъ де у Донскихъ козаковъ з запороскими черкасы приговоръ учиненъ таковъ: какъ приходу откуды чаять какихъ донскихъ людей многихъ на Дон или въ Запороги, и запороскимъ черкасамъ на Дону намъ козакамъ помагати, а намъ донскимъ козакамъ помагати запороскимъ черкасамъ, а Дону де намъ такъ безъ крови не покидывать. Да они же де государъ донскіе козаки въ большомъ нижнемъ войскѣ сказывали ему, Васькѣ Угримову съ товарищи, которые де Государь донскіе козаки въ прошломъ 139 году пошли з Дону на Черное Море воровать подъ турского городы войною 1500 человѣкъ, и тѣхъ де Государь козаковъ турскіе люде назадъ съ моря въ Донъ не пропустили, и тѣ донскіе козаки пошли съ моря Нѣпромъ въ Запороги. И послѣ де Государь того, тѣхъ донскихъ козаковъ пришло изъ Запорогъ на Донъ 500 человѣкъ, а 1000 человѣкъ донскихъ козаковъ остались въ Запорогахъ. И тѣ де Государь донскіе козаки изъ Запорогъ пришодъ на Донъ сказываяи козакамъ: присылалъ де король при нихъ въ Запороги къ запороскимъ Черкасамъ, а велѣлъ имъ струги всѣ свои пожечь, въ которых де Государь они ходять изъ Запорогъ на Черное море въ стругахъ подъ турскіе городы войною, чтобъ де имъ нынеча на веснѣ на Чорное море подъ турскіе городы не ходить. И струги де Государь у нихъ пожгли всѣ, а донскихъ де козачьихъ струговъ запороскіе черкасы жечь не дали. А говорять де Государь запороскіе черкасы въ Запорогахъ, что Литовский де король съ Турскимъ помирились на 5 лѣтъ, а вызвалъ де литовскій король изъ Запорогъ запороскихъ черкасъ всѣхъ къ себѣ въ литовскіе городы на лежу, а сказана де имъ королевская служба. Да емуже Государь пятидесятнику Васькѣ сказывали на Дону въ нижнихъ же городкахъ на большомъ войскѣ запороскіе черкасы, а пришли де они на Донъ изъ Запорогъ передъ его Васкинымъ пріѣздомъ, которые де Государь донскіе козаки пришли къ нимъ съ Чорного моря въ Запороги, и тѣ де Донскіе козаки, 1000 ихъ человѣкъ, всѣ пошли зимовать въ ихъ литовскіе городы" (ст. 340—2).

Нарешті 1633 р. 12 марта воронїзкий воєвода доносив цареви, що „пришолъ на Донъ къ атаманомъ и козакомъ изъ Запорогъ полковникъ, а съ нимъ запороскихъ черкасъ человѣкъ съ 400 и болши, и хотятъ де, государь, тѣ черкасы тебѣ государю служить вмѣстѣ съ донскими козаками, итти за крымскими царевичи. Да на Дону жъ де Государь которые зимовали черкасы въ нижнихъ козачьихъ городкахъ въ Черкаскомъ да въ Маначахъ, и тѣ де Государь черкасы хотятъ итти за крым-

скими царевичами съ тѣмъ же полковникомъ съ Павломъ Енковымъ, который пришелъ на Донъ изъ Запорогъ съ Черкасы. А сколько де Государь Черкасъ зимовало въ Черкаскомъ и въ Маначахъ, тово не вѣдомо" (ст. 345—6).

Ол. Маркевич.

Szelągowski: Paweł Piasecki — historyk polski XVII wieku. — Studyum nad kroniką i życiem jej autora. (Przewodnik naukowy i literacki, 1898).

Як видно з заголовку та як ще близше зазначає се автор у вступі, ся праця має „пояснити повстаннє хронїки Пясецкого й характеру цїлої сієї працї". Відповідно до теми автор дїлить свою роботу на дві частини подаючи на перед біоґрафію хронїста, себ-то історию його молодости, служби при королївськім дворі, духовної кариєри й вкінци його полїтичної дїяльности; по тім автор приступає до другої частини своєї теми — аналїзи самої хронїки. Так бодай по нашій думцї бажав автор подїлити свою працю, хоч на дїлї воно випало инакше. Пишучи нпр. про духовну кариєру Пясецкого д. Шельонґовский перериває розпочате оповіданнє й виставляє два епізоди з полїтичної дїяльности Пясецкого за житя Жигмонта III і Володислава IV. Опісля знов наступають деякі біоґрафічні дати, а в VII відділї вертає автор далї до духовної дїяльности хронїста. Через се затрачуєть ся однопїльність оповідання і коли-б читач хотїв пригадати собі деякі деталї відчитаних уступів, стратив-би немало часу над відшуканнєм відповідного місця. Се саме дїє ся й з полїтикою хронїста. Нам видить ся, що коли обі частини сеї студиї мають становити одну цїлість, а не дві якісь зовсім відрубні, звязані з собою тільки іменем Пясецкого працї, то повинен був автор і полїтичну дїяльність і „загальні полїтичні погляди" Пясецкого висловлені в його хронїцї злучити в однім уступі виказуючи заразом згідність або незгідність його поступовання з теориєю. Стільки що до загального подїлу працї. Що до основности в оброблению, то в сьому разї перша частина стоїть висше другої — сю останню можна-б радше вважати доповненнєм першої. Звертаючи першим разом більше уваги на саму особу Пясецкого, треба було авторови більше працї присьвятити в другій частинї самій аналїзї кронїки, тимчасом в порівнанню з великостию цїлої студиї, хронїцї присьвятив автор за мало місця.

Се були-б на нашу думку головнїйші хиби працї шан. автора — через них одначе не тратить студия своєї вартости й історик, що користує ся хронїкою Пясецкого, найде в студиї д. Шельонґовского богато цїнних вказівок.

О. Ц.

Tadeusz Korzon — Dola i niedola Jana Sobieskiego, 1629—1674, Wydawnictwo Akademii Umiętności, т. I—III, Краків, 1898, I т. ст. X + 586 + 3 табл.; II т. ст. VI + 446; III т. ст. VII + 542 + мапа.

В сїй чималїй тритомовій працї подав д. Корзон біоґрафію Собєского на тлї історії Польщі в 1629—1674 р. р., себ то часів найбільшого зледащіння її суспільности та тих гарних проблисків будучої воєнної слави, що найшла свій вираз в обороні Відня, а свого героя в Янї Собєскім. На тлї сучасних подій рисує ся живо його особа — з початку не визначного в полїтичній кариєрі чоловіка, далї кор. маршалка, гетьмана, вкінци короля. Як оден з найвизначнїйших діячів сучасної Польщі, а особливо на урядї гетьмана Собєский займає важне місце і в тодїшнїй полїтицї України. Ми власне спинимо ся на тих моментах, де тодїшня польська історня стикала ся з українською.

Тему укр.-польських відносин автор ширше порушує вперше у VII відділї п. т. „Wyprawa Jana Kazimierza wojenna 1663—1664". Сей похід — як звістно — лишив ся без позитивного результату — замісь добути Заднїпровє та скріпити тим свої впливи на Українї, Поляки лишили за собою тільки огірченнє та невдоволеннє. „Легко було предвидїти — каже д. Корзон — що козачина не покорить ся перед безсильною та слабою властию". Се признає автор, але з його опису королївського походу читач не бувби в силї витворити собі сего виводу. Описуючи похід з всїма його успіхами, д. Корзон повинен був зазначити й його хиби, а того він не робить. Тільки на 199—200 стр. подибуємо кілька слів про перепони у королївськім походї та і тут їх головна причина -- брак симпатиї для короля і польського ладу на Українї — лиш дуже невиразно виходить на яв. Тому й не дивно, що автор опісля з здивованєм питає ся: „Що його (короля) примусило вертатись... Чи прибули звідки небезпечні звістки? Чи стріли ся які ненадійні перепони, чи понесено які невідшкодовані страти"? Автор не вміє вияснити сього, бо не вірить і в одиноку відшукану ним в джерелах „рацию", страх, що леди пустять при близькій веснї й королївська армія увязне серед рік та багон. Яснїйше сю справу висьвітив Костомаров в „Руїнї". Сам мотив сього походу — скріпити впливи Поляків у руських землях та ще й проєкт його, що вийшов з уст несимпатичного на Українї гетьмана Тетери, не міг віщувати щасливого результату. Предвиджував се й Любомірский, але його песимістичний погляд не найшов признаня у короля. Але заходи Тетери приєднати лївобережний нарід для польської справи не мали успіха, як і заходи правобер. гетьмана звабити Січовиків у службу Поляків. Мабуть заввятий опір місточок: Бориштоля, Остра, Ромна, Сал-

тикової Дївиці та невдала облога Глухова досить сильно оправдують наглий поворот польської армії у Сїверський Новгород. Піднесений д. Корзоном арґумент про бездороже був тільки покривкою, видуманою авторами польських джерел, аби подати оправданнє королеви.

Справедливо завважив також Костомаров, що богато міст здалось на ласку Поляків тільки за впливом Богуна, що мав великий мир на Українї ще з часів Хмельничини та на-разї віддав ся в услуги короля. З поворотом сього останнього в Польщу й козацький ватажко покинув невдячну службу. Від сеї пори — жалував ся Чарнєцкий королеви — треба було кожде село приступом добувати, і зьвірство польського войовника виступило в цїлій силї на верх. Але д. Корзон замовчав про се — сей образ не приніс би слави „польській цивілїзациї", що так невдячно приймалась на Українї.

Перейдем тепер до уступу: „Zamiar expatryacyi", де автор ширше обговорює полїтику Дорошенка. По бомбастичнім вступі на тему „wyuzdanych żywiołów kozaczyzny trawionych żrącą nienawiścią do Lachów i do krzyża łacińskiego", далї їх гетьмана „przewrotnego i ambitnego sługalca sułtańskiego" Петра Дорошенка, автор подає короткий погляд на тодішню полїтичну ситуацию на Українї і поясняє полїтику українського гетьмана до Польщі. Глядячи на неї з становища Поляка автор не був в силї заглубитись у її внутрішні мотиви, тож відкидає погляд руських істориків: Костомарова, Антоновича, Еварніцкого, що вважали в нім войовника за рідний край.

Ми не будемо оправдувати полїтику українського гетьмана з боку етичного й не можна її сею мірою міряти. Вважати-ж знов еґоїзм і амбіцию головними мотивами Дорошенкової полїтики значило-б інсївуувати сїй останнїй брак всякої льоґіки, бож вона як раз не давала заспокоєння згаданим пристрастям; догодити їм міг Дорошенко тільки йдучи в слїди Тетери або Брюховецького, але не на сїй тернистій дорозї, що нею ступав за весь час гетьманьства. Як оборотний полїтик Дорошенко не зраджує на разї своїх дїйсних плянів та силує ся зручною дипльоматиєю замилити очи польському правительству до хвилї запевнення собі помочи в Туреччинї. Се видно вже з перших листів Дорошенка до Собєского — оден з 20 вересня 1666, другий з 1 жовтня. „Приняв їх (Собєский) за добру монету не підозріваючи хитрощів та наміру випровадити Ляхів з України", каже д. Корзон, і дїйсно Дорошенко сповнив в части свій плян знищивши Маховского з його відділом. І в сьому разї Дорошенко тільки консеквентно здїйсняє свою цїль, вирівнюючи брак воєнних здібностий зручною дипльоматиєю. Собєский буде від сеї пори тільки пасивним знарядєм обмотаним сїтию Дорошенкової полїтики, але й ся остання буде нерідко тільки зворотом монети плаченої польським правительством українському гетьманови.

Перший том своєї праці д. Корзон кінчить описом приготовань Туреччини та козаків до підгаєцького походу й докладна опись сього останнього покінчена у XVIII відділї п. т. „Podhajce“.

На 48 стор. II т. автор дає вираз своїм власним рефлексиям згадуючи про „перепросини“ Собєского Дорошенком після уложення підгаєцької умови. „Як виразно явилась в сїй хвили релятивна вартість двох вождів: корить ся сей, що мав 24.000 перед кор. гетьманом, що мав ледви 3.000 війська. Дійсно ріжницю материяльних сил вирівняла інтелєктуальна висшість Собєского“. Правда, згода наступила без волї Дорошенка, та чия се заслуга? чи виключно Собєского? нї — навіть з описа д. Корзона виплнває, що тільки завдяки нападови Сїрка на Крим війна взяла иньший оборот як собі сього бажав Дорошенко. Зрештою, коли становище Дорошенка будемо мірити навіть його умовою з Собєским з д. 19 жовтня 1667, наберемо враженя зовсїм иньшого чим д. Корзон.

Відділ: „Sprawa Ukrainy“ містить в собі погляд на українську ситуацию; в ньому силувавсь автор висунути на верх всякі можливі арґументи, що понижалиб українського гетьмана як патриота, полїтика та войовника. Нам годї спорити на сю тему: як довго польські історики на всякі автономічні змагання українсько-руського народу, що довели до конфлїкту з Польщею, будуть дивити ся з становища виключно польсько-державного, так довго в сих справах будуть істновати дві гадки. Мабуть осуджувати полїтичних діячів тільки на сїй основі, що вони виступали проти Польщі, се ще не арґумент. Певно, Дорошенко не був вже ґенїяльним Хмельницьким і в його полїтичнїй кариєрі не мало хиб — головна з них: іменованнє Многогрішного гетьманом в лївобічній Україні, вазначена сильно д. Корзоном, тільки вивід знов випав не зовсїм щасливо. „Коли-б оборотности і перфидности (przewrotność) — каже автор — виставало для твореня полїтичних орґанїзмів, Дорошенко збудовав-би або бодай почав-би будовати тепер козацьку державу. Але не вмів сього учинити“. Безперечно, не вмів відповідно використати ситуациї, та се ще мабуть не „przewrotność“.

Можна думати, що й Собєский, хоч сам найбільше інтересований в Дорошенковій полїтиці, дивив ся на неї з більшим зрозумінєм. Його „коротка гадка“ наведена д. Корзоном — „широка, сьвітла, глубоко гуманїтарна“ повторимо за шан. автором, відкриває нашим очам правдиво глубокий погляд сього державного мужа на тодїшню полїтичну ситуацию на Україні. Піднята ним гадка: усунути всї народні непорозуміння, признати Україні автономію в найдальших границях, не усуваючи самого Дорошенка — ся гадка, як би була переведена в дїйсність, зродила-б безперечно красші овочі, ніж вузка та скостенїла в собі полїтика поль-

ського правительства. „Він не дочекавсь жадного результату з свого наглого проєкту аж до 13 марта, видів одже в тім кривду свою і краю“.

Дійсно се була кривда Собєского, і ще більш краю, бо знов привела Дорошенка до союзу з Туреччиною. Острожська комісия, як сього сподївавсь Дорошенко, не могла уставити modum vivendi — бажання українського гетьмана сягали занадто далеко, аби могли бути приступні для плитких полїтичних розумів польських панів, сим останнїм припала більш до вподоби без'ідейна полїтика авантурника, Ханенка. Не похваляв сього Собєский, „бо злою та божевільною радою дали Ханенкови булаву“.

Як не була поперед щирою полїтика Дорошенка, так тим більш не можна було її сподїватись після признання Ханенка правобічним гетьманом. І розвиваючи далї диплЬоматичну акцию Дорошенка, шан. автор не забуває у кождім місци зазначити його хитрість та нещирість. Воно й правда, що Дорошенко від початку своєї полїтичної кариери аж до кінця не був нїколи щирим в відносинах до Польщі, анї — в більшій части — до Москви: схилитись на одну або другу сторону значило для нього зречи ся всїх своїх мрій, але чим була тепер полїтика польського правительства що до Дорошенка? Без огляду на добродушність Собєского, що богато обіцював та нїчого не був в силї сповнити, ми мусимо сю полїтику назвати теж нещирою, бо-ж признати Ханенка правобічним гетьманом значило відмовити сеї ранґи Дорошенкови, а тим самим всякі диплЬоматичні зносини з ним польського правительства, о скільки вони давали йому надію на приверненнє булави, були нещирі або супроти Дорошенка або його противника — Ханенка. Не дивно, що й сей останнїй скоро показує своє невдоволеннє: „Низові козаки (Ханенка і Сїрка) — як писав оден незвістний кореспондент — уймають ся про найменьшу кривду тутешнїх людий (городових козаків) та при кождій нагодї говорять: „Підемо назад у Сїч“. Осада кріпостий дуже їм не припала до вподоби. А про острожську комісию говорять: коли городові нею невдоволені, треба її змінити. Одже загалом козаки все одні і одна віра. Крук крукови очий не видовбе“. І сам Собєский мав нагоду недвозначно про се переконатись. Коли Ханенко запропонував Собєскому виправу на Кальник і козакам сказано було, що до браславського замку має бути заведена польська залога, то козаки не давали й говорити собі про се та гордо відповідали: „Досить що кланяєм ся вам та принялисьмо вашу протекцию, але залоги не приймем“.

Можна бути певним, що коли-б не було Дорошенка, Ханенко пішов-би в його слїди. Але фалшива амбіция роз'єднала його з народнїми ідеалами й попхнула в союз з Польщею в надії, що при її помочи добєся гетьманської булави. Та ся дорога не з'єднала йому признання на

Українї: з виїмком брацлавського полку весь нарід відчахнувсь від нього. Бачив се й Собєский, що тільки дорогою уступок Дорошенку може бути розвязана щасливо справа України. Сей погляд висказав він у своїй заяві з д. 19 лютого 1672 р. Між иньшими радами, як ратовати вітчину перед ворогами особливож від „Отоманської порти, що умисно висланим чаушом виповіла війну“, подає Собєский під розвагу сойму гадку: дозволити Дорошенкови на все чого бажає, бо 1) і цїла Україна стоїть завзято при Дорошенку 2) і царі турецький і московський взяли його в опіку 3) і Ханенко та Запороже бажають від річи посполитої тогож що Дорошенко, ба навіть ще більше. Але всї ради Собєского „були горохом, що кидаєть ся о стїну“. Сойм не був в силї, чи радше чи не був здібний одним ударом розвязати сю проблєму, що тільки десятків лїт спиняла полїтичний розвій Польщі і України. Він (сойм) радше волїв слухати сварок Паца з Ольшовским — каже д. Корзон, — про такі справи, що ними інтересують ся сварливі баби на хуторах, волїв пильновати „тайну свободи, вільний голос посла, коли над горлами бесїдників та виборців висїв вже турецький меч...“.

От се й характеристика тодїшнїх репрезентантів польського правительства, що на її ласку й неласку мав здатись український гетьман. Оден тільки Собєский з невеличким числом товаришів серед безупинного воєнного гарту на Українї вмів заховати твердість гадок та сьвіжий і ясний погляд на полїтичну ситуацию.

Між тим течія історичних подїй поплила своїм коритом — Дорошенко, добувши в спілцї з Турками Подільский Камінець — являє ся — як колись Хмельницький, під мурами Львова. Соромна угода в Бучачу покінчила нещасну для Польщі кампанїю. Особа Дорошенка губить ся від сеї хвилї в оповіданню д. Корзона — виринає тільки в хвилях меньше значних. Найінтереснїйша тут згадка на 378 стор. III т. про нову невдалу пробу Собєского поєднатись з Дорошенком; тут читаємо: „в марті 1674 Ханенко зложить військові клєйноти... оправдуючи дане йому Собєским назвиско „гільтая“. *О. Целевич.*

Ал. Лазаревскій — Очерки, замѣтки и документы по исторіи Малороссіи, К., 1896, ст. 158.

Книжка під сим титулом містить в собі чотирнадцять відбиток з „Київської Старини“ 1895—1896 р. і з десятої книжки: „Чтеній київського історичного Товариства“; є тут рецензиї, документи, некрольоґи, біоґрафічні нариси й иньше. Збірник починаєть ся посмертною згадкою про Олександра Ханенка, родовитого українського пана, що інтересував ся письменними памятками місцевої старини, ба полишив по собі деякі працї з історий України. За тим некрольоґом ідуть два листи Г. П.

Галагана (1859 р.), члена чернигівського комітета, що займав ся поліпшенем кріпаків. Сї листи дають важний причинок до історії визволеня селян. Далї подає автор довшу рецензию на „Київські Епархіяльні Відомости“ з р. р. 1892, 1893, 1894. Автор зазначує, що Епарх. Відомости поправили ся: останніми лїтами стали появляти ся в них статї, що мають наукове значенє; вказує сї інтересні статї, та подає до них свої замітки, але дуже обережні, більш загального характера. По сїй рецензиї приходить доволї широка біоґрафія Івана Мартоса, потомка козацької старшини, на основі листів та звісток, які полишив приятель Мартоса Ломиковський. Д. Л. говорить про його походженє, осьвіту, чиновницьку кариєру, про ріжні зносини, коротко — ціле його curriculum vitae. По-при се подає також виїмок із дневника Ломиковського, де є „інтересні риси із суспільного побуту глухих закутин України“.

З иньших річей уміщених в сьому томі збірнику годить ся піднести сумлїнну і основну рецензию на „Історію Запорожських козаків“ Еварнїцького, 2 томи, 1892—1895, та статю „Лубенщина і Вишневецькі князї“. В рецензиї закидає Лазаревський Еварнїцькому повну безсистемність в його працї, незнанє у використаню потрібних жерел, повну недостачу критичного аналїзу. Рецензент каже, що автор „Історії Запорожських козаків“ вносить у свою книжку все, що лише стріне в книжках, які попадуть ся в його руки; „користуючи ся богатим аппаратом, пише Лазаревський, автор зовсїм знехтував виводи ученої критики, наслїдком чого явила ся повна недостача науковости в його працї“.

У статї „Лубенщина і князї Вишневецькі“ виказує автор по жерельним дослїдам, яким робом Посульська пустиня перетворила ся в залюднену Лубенщину, що „в половинї XVII. ст. являєть ся в видї ряда городків, місточок, сел і хуторів“. При тім він нарікає на недостачу жерел, що далиб спромогу „познайомити ся з економічним боком в кольонїзациї“ в Лубенщинї, та „звідки находили люде в південну лївобережну Україну, отже і в Лубенщину“. Але все таки автор трібує порішити сї питаня. Далї говорить він про діяльність князів Вишневецьких, що загарбали Лубенщину і иньші місцевости, а поперед усього, про головні прикмети діяльности Яреми Вишневецького в „заднїпрських“ його маєтностях, та виказує, що походи Яреми проти московського царства не були так успішні, як се оповідають польські історики. Вкінцї своєї статї намагаєть ся автор психольоґічним робом виказати, звідки виринув у Яреми безмежний фанатизм до своїх земляків. „Увесь той польський патриотизм, каже автор, ціла сеся воєнна енерґія Яреми була тільки результатом „тої присграстної ворожнечі проти своїх, яку ми так часто стрічаємо в ренеґатів свойого народа“. *Ю. К.*

Частная переписка Ивана Романовича Мартоса (1817—1830 г. г.) (К. Старина 1896, VI, X, XI, 1897, VIII, 1898, VI—VIII).

В Київській Старині за 1896—8 р. надрукував д. Лазаревський кореспонденцию Мартоса, потомка козацької старшини й визначного репрезентата української інтеліґенциї сього столїтя. Листи сї писав не сам Мартос, а його приятелї до нього, як от: скульптор Іван Петрович Мартос, екс-мінїстр Трощинський, поет Капнїст, дїдич Ломиковський, професор медично-хирурґічної академії Велланський і ин.

Не багато інтересного дають вони нам, бо заповнені звичайними, конвенциональними листовими фразами подяки, випитуванями про здоровлє, приїзд і від'їзд знайомих осіб, про родинні звязки і всякі буденні домашнї відносини. Але все таки є тут де-що, що характеризує деяких людей з української інтеліґенциї як осібної верстви з її відокремленим житєм в перших початках XIX ст.; є тут дещо і з суспільного житя України.

Насамперед ударяє в очі, як то усї тодїшнї прояви і течії, які порушували західню Европу, не находили майже нїякого відголосу і симпатиї між сими людьми. Нарікають вони на духа часу, на „юрбу вільнодумців", на „модний сьвіт" і „модних фільософів". Ось що говорить містик Ломиковський про одного чоловіка, що займав ся сьвітськими справами: „Всяким таким (богословським річам) віддає він саму малу частину часу і зараз спішить до сьвітських творів, не кажучи вже про застарілий нахил до всяких полїтичних видань і новин". Одні з тих людей дивлячи ся на житє крізь призму туманного містицизму палили з дитинячою наївністю твори, що розходили са з їх поглядами; другі знову виходячи з пункту сервілїстичної льояльности глядїли тільки на те, чи все робить ся „по высочайшему повелѣнію"; малі, незначні провини людей називали „зіпсутєм обичаїв" і „мерзістю"; шумними величанями царя і многолїтями на його честь, та своїми титулами розраджували себе і звіщали собі взаємно. „...Доношу вам на осібній записцї повний мій титул, додаючи до того, що в 1802 р. без всяких моїх заходів і навіть без моєї відомости, естляндське лицарство, принявши мене в свою верству доставило менї через депутацию дворянського репрезентанта грамоту на сю гідність". Оден з кореспондентів так характеризує сучасників: „тепер домінують дві секти, так прозваної осьвіти: одна складаєть ся з французької пустословности, яка учить, як обманювати простий народ, значить, руських бояр; а друга масонська містика, що прийняла на себе фальшивий вид благочестя й займає людей склонних до божевільства". Вельми вважали на зверхню панську корректпість і на зверхню опінію. Горячим їх бажанєм і старанєм було жити в тїсних зносинах і посвояче-

нях з людьми найвисшої верстви, з гарного і достатного роду. Пильно заходили ся, аби придбати собі і для своїх ласки у царя і в його функционарів. „Чоловік Любов Івановни учив ся в Римі архитектури, має незвичайний талант, рисує і складає вельми гарно, і то в грецькім смаку, в нашій і римській академії професор, але царю незвісний... трудно, майже неможливо викоренити у нас чужинців, що виробили собі міцне довірє, мабуть і сам час сього не направить", а на иньшому місцї: „...має незвичайний талант, але на нещастє його не вживає цар, тому що він йому незвісний". Їх найбільш інтересували ставлянє памятників царям і иньшим державним діячам, відзначеня урядників, маєткові процеси по смерти якого пана, заграбуваня чужого добра і находи на чужу землю. Розуміеть ся, ті находи і загарбуваня, як також роскішні, вибагливі, розтратні бенкети получені з величезними грами в карти і з довгами кидають дуже сумне сьвітло на висшу верству української суспільности: „Ґраф Кирило Гудович заняв самоправно батьківський дім малолітних сиріт Трохимовських; він по своїм примхам і забаганкам рубає стелю в домі, рубає стіни, рубає набір для вибагливих фірточок; заняв дім без умови і без ніякої заплати грошей, управляє домом як своєю власністю...", а на иньшому місцї читаємо: „Скибенський празник був доволї многолюдний, ґенерал-ґубернатор вшанував його своєю присутністю. Бенкет тягнув ся пять днів; їда, питє, танцї тягнули ся аж до утоми, але головна роля припала ростратній грі в карти; всї майже в довгах, а грають в більші гри". До чиновницького стану мали великий пієтизм; хто не хотїв прийняти якого уряда, сей був у підозріню нельояльности, бо заслугував собі імя нечесного чоловіка. „...Люде, що віддали ся лїтературі, високопарними фразами висказують ся про добродійність, про любов до вітчини, а самі вітчинї не служать, не працюють і лежать як нероби; ними погорджую й уважаю еґоїстами, але нинї молоді люде живуть своїми правилами, над вітцями і старцями вони сьміють ся, а тому причина остроумні книжки".

Відносини до селян були чисто панщизняного, крепацького характеру. Иноді для зверхнього попису і для зверхньої опінії говорили, що улекшують селянський гнет. „Рік від року стараю ся по змозї полекшати роботу своїх селян, так аби ся повинність основувала ся на справедливости, і аби мої мужики мали більшу полекшу, як мужики моїх сусідів". Та ся хвальба не спиняла їх говорити ось таке: „...люде в мене, як і всюди майже злодій в злодія... коли розпитати ся у иньших поміщиків, то ще більше крадуть. Так нинї наш народ розпустив ся", або отсе: „...я дармував, а мої мужики займали ся моїми ділами, як от: орали, робили ріжні побудовання для домашньої худоби, пошивали стріху, молотили хліб, віяли, сушили і мололи; квасили капусту... вели далї

цегляні побудованя; купали конї; різали сїчку для худоби; приготовляли на зиму санні екіпажі і робочі сани; рубали лїс; ловили рибу; вивозили навіз на конопляні поля і огороди; курили горівку; робили солод; обшивали дїравих людей і ин."

Все те по нашій думцї ще найбільш інтересне у переписцї Мартоса; иньші звістки, як ми вже те на вступі зазначили, то містичні і побожні балаканки, та листовні ґречности.

Ю. К.

А. Лотоцкій — Гдѣ обучалось подольское духовенство до учрежденія подольской духовной семинаріи (Подольскія епархіальная вѣдомости 1898 ч. 36—9).

Ся статя написана з поводу столїтя Подїльської духовної семинарії. Зразу говорить автор коротко, де вчили ся кандидати сьвященства в найдавнїйші часи, ще від заведеня на Руси християнства, і вказує, що тодї розсадниками просьвіти були епископські катедри і монастирі. Потім автор, оповідаючи про часи панованя Польщі на Подїлю, зупиняє ся на братських школах, особливо тих, що були близше до Подїля, докладно говорить про братські школи львівську, виленську, могилївську, київську та про віддїл останньої, що істнував короткий час у Винниці. Ті школи не були специяльно духовними, в них учили ся всї, в тім числї й кандидати на сьвященників. Специяльно духовні школи повстають аж у XVIII ст., і з таких шкіл мала значінє для Подїля переяславська славяно-латинська школа, инакше називана семинариєю. Але найбільший вплив на осьвіту подільського духовенства мали унїятські василїянські школи та єзуїтські й иньші католицькі, що повстали на Подїлю й иньших сусїднїх місцевостях від початку XVIII ст. З останнїх звістні школи: каменецька, шаргородська, барська і винницька. В кінци статї автор говорить про місцеві дяківські парафіяльні школи, де часто учили ся кандидати на сьвященників, що потому приготовляли ся до сьвященства самі практично, бувши самі дяками. Від заснованя на Подїлю духовної семинарії справа осьвіти подільського духовенства пішла иньшою дорогою.

Ю. С.

Н. Теодоровичъ — Историко-статистическое описаніе церквей и приходовъ Волынской епархіи, Томъ I: Житомирскій, Новоградъ-Волынскій и Овручскій уѣзды. Почаїв, 1888, стор. 430 + 2 + IV. Томъ II: Ровенскій, Острожскій и Дубенскій уѣзды, П., 1890, стор. 690 + VII. Томъ III: Кременецкій и Заславскій уѣзды. П., 1893, стор. 687 + IX.

Томъ IV: Староконстантиновскій уѣздъ. II., 1899 г., стор. 928 + VI.

Укладаннє „Историко-статистическихъ описаній" епархій діло не нове; воно почало ся в різних епархіях наслїдком урядових роспоряджень ще з 1850 р. Тодї власне вийшов наказ синода єпархіяльним архієреям постарати ся про укладаннє таких „описаній". Через се ріжними часами появили ся описи епархий Харківської, Чернигівської, Катеринославської, Минської. І на Волини діло се задумано давно; брали ся за него ріжні особи з учителїв волинської семинариї, та якось не ладилось. Аж 1886 року опись парафій і церков Волини узяв на себе учитель волинської семинариї Н. Теодорович і от вже 13 лїт трудить ся над сим ділом, здобутком чого були висше прописані чотири томи*). З першого початку описи парафій були замалі, відомости про сучасний стан парафій і церков брали ся тільки з урядових документів — „клировыхъ вѣдомостей", а відомости історичні тулили ся в нотках (найбільше — виписки з „Архива Ю. З. Руси", „Описей актовыхъ книгъ" київського центрального архива і з де-яких иньших ще друкованих жерел). Тому в тих описях стрічало ся дуже багато зайвого, непотрібного, як реєстри всїх дрібних церковних річей, книжок, документів, які тільки є в церкві. Так вийшли описи трех східних повітів — Житомирського, Новоградволинського і Овручского, що складають первий том „Описанія Волынской епархіи". Далї д. Теодорович, приступаючи до описей дальших повітів, написав відозву до духовенства тих повітів, просячи присилати йому про парафії відомости історичні, етноґрафічні і т. и. Деякі з сьвящеників відізвали ся на се й поприсилали свої відомости про свої парафії, і д. Теодорович в дальшій своїй працї мав спроможність писати описи сел повнїйше, подавати в них багато історичних, ґеоґрафічних і етноґрафічних уваг, так що другий том, що містить в собі описи трох повітів — Ровенського, Острожського і Дубенського, вийшов значно грубший, а третій том такої же великости обіймає тільки два повіти Кременецький і Заславський. Нарештї, коли 1896 р. з усеї епархиї зібрані були церковні „лїтописи" для епархіяльного древнехранилища (музея) в Житомирі, д. Теодорович став черпати з тих цїнних матеріалів різні відомости для своєї роботи; до того ще історичні відомости д. Т. став брати і з польских жерел, і з деяких архивів, як нпр. з архива Почаєвської лаври, й історичні відомости вже не виносились в нотки, а вставлялись в самий текст; через те вся робота стала варт-

---

*) Сї книжки властиво окремі відбитки з „Волынских Епархіяльных Вѣдомостей", де звичайно ті описи друкують ся.

нійша і розрослась так, що один повіт Староконстатинівський (134 парафії) заняв цілий великий том в 934 стор. Автор навіть розширив заголовок останнього четвертого тома, додавши до попереднього заголовка новий: „Волынь въ описаніяхъ городовъ, мѣстечекъ и селъ въ церковно-историческомъ, географическомъ, этнографическомъ, археологическомъ и др. отношеніяхъ“, — заголовок щось задовгий, але відповідний до зміста книжки.

Взагалї четвертий том працї д. Теодоровича робить добре вражіннє, лїпше як попереднї томи, бо в сїм четвертім томі більше історичних відомостей, як слїд провіренних. Можна би тільки порадити авторови не друкувати різні дрібязки церковного інвентаря, що стрічають ся і в сїм четвертім томі. Описи звичайних церковних річей потрібні для якої-небудь „клирової відомости“ або „лїтописи“, в подібних же описях церкви треба вказувати тільки на такі річи, що мають якусь історичну або археольоґічну вартість. І ще одно треба сказати: до таких грубих книжок, як надруковані томи „Описанія Волынской епархіи“, треба додавати докладний показчик не тільки парафій, що описані в книжцї, але й иньших місцевостей і осіб, які тільки є в книжцї; інакше трудно ориєнтувати ся в такій масї відомостей. Думаємо, що се буде зроблено після того, як вийдуть описи всїх повітів: тодї буде оден показчик для всїх томів.

Нарештї не можем не пожадати невтомному працьовитому д. Теодоровичу з добрим успіхом закінчити описи ще трех західних повітів, після чого Волинська епархия буде мати повний цінний опис, якого не мають другі українські епархиї. *Ю. С.*

Юго-западный край, статистическое обозрѣніе, т. I — Восточное Полѣсье, составилъ Толмачевъ, К., 1897, ст. VIII + 480 + з табл. + з мапами.

Отся книжка є першим томом окремої серiї праць присьвячених описи т. зв. Південно-східного краю і дотикає ся східного Полїся, себ-то в загальних рисах — тереториї обмежованої на північ границею Минської ґубернії, на полудни київсько-брестським шляхом, на захід лїнією Случи й Припети, й Днїпром на сходї. Автор користував ся окрім друкованої лїтератури ще працями офіцерів российського ґенерального штабу, урядовими відомостями й справозданнями.

Книжка поділяє ся на дві частини — фізична опись района (1—138) й статистична (138—480). В фізичній описи цікаві проби обраховати площу лїсу (65—82), огляд і опись гір (4—11), рік (26—65) і клїмату (104—138); але звістки про ґеольоґічну будову, зібрані на реко-

ґноціровках офіцерів ґенерального штабу і карта ґрунтів викликають деякі непевности. В статистичнім відділї передовсїм треба занотувати загальну орґанічну хибу: в таблицях — нема Українців, як окремої етноґрафічної ґруппи: автор нотує ґрупи — Русскіе, Поляки, Німцї, Жиди, Чехи (169—173). Етноґрафічні звістки про Українців неповні, хоч і дають деякі цікаві подробиці для характеристики народнього життя сїєї місцевости: автор оповідає про обставини житя, про будівлї, про господарський інвентар (239—245), додає й в текстї на взірець селянську хату і подвірє на Полїсю. Цікава також і загальна харектеристика української людности на Полїсю (174—178). Огляд теперішнього володіння землею зроблено досить повно і докладно, але маленький історичний етюд володіння землею не вдовольняє читача. Між хибами працї треба занотувати, що автор не завсїди критично розбирає джерела і з великим довірєм приймає звістки про штунду, зібрані офіцерами на рекоґноціровках або ісправниками[1]) (163). Деякі звістки здають ся неясними, темними і невдоволяють читача: на приклад, на питання, чи стає людям свого хлїба чи доводить ся прикупати його — відповідає таблиця на стор. 333, де коло назви села поставлено такі нотатки: хлїба майже завсїди стає", „іноді не стає", „в деякі роки не стає", „хлїб купують дуже рідко..." яка ріжниця між такими нотатками? чи вони ідентичні?

Автор не зістаєть ся лише обєктивним справоздавцем, иноді за цифрами і таблицями ми бачимо його індивідуальні погляди: наприклад, з приводу сумного стану релїґійного житя в деяких місцевостях (замало церков і парохів) він додає власні pia desideria (152—157); бачимо ясно, яку школу — мінїстерську чи церковно-приходську — ставить висше автор (456), а в одному місцї знаходимо досить характерну нотатку: „з жалем доводить ся признатись, що народом заправляють не власти духовні чи сьвітскі, але Жид, що вмів підбити собі нарід й прищепити йому ріжні користні для себе повіря (176)". Взагалї можна сказати, що автор не дуже далеко стоїть від правди й читача теж обгорне сум, коли він придивить ся таблицям про релїґійне життє народа (152—157), народню осьвіту й медичну запомогу.

До книги додано статистичні таблиці, три карти: ґеоґрафічна, карта ґрунтів і карта фабричного промислу. *О. Г-ий.*

А. Малинка — Родыны и хрестыны (Матеріалъ собранъ въ м. Мринѣ, Нѣжинскаго уѣзда) (К. Старина, 1898, V с. 254—286).

Д. Малинка відомий вже нашим читачам з похвальних рефератів про иньші давнїйші його працї. І ся праця дуже цікава що до змісту, ба

[1]) Старостами.

й оброблену її не можна нічого закинути. Автор починає її хвилею, коли жінка почуваєть ся матїрю, переходить всї важнїйші фази при родинах і хрестинах, та кінчить увагами про старшу трошки дїтину, яка все ще зістає під старанною опікою матери. Велике число вірувань і забобонів подаване при кождій нагоді (пр. забобони в часї тяжкости жінки, розвязаня, хрестин і т. д.) прегарно ілюструє працю і пояснює її дуже докладно. В працї залучені також тексти пісень про те, як чоловік шукає за пупорізкою, як мати при породї вмирає, піснї сьпівані в часї хрестин, піснї колискові. Останнї цїкаві хочби й тому, що доси зібрано їх у нас дуже мало. Деякі тексти пісень незвичайно попсовані. — Для прикладу наведу одну строфку:

Якъ осидлавъ королевичъ вороного коня,
Бежыть, бежыть и въ день и въ ночи,
Прыбегае пудъ новы ворота:
Выйды, выйды, Марусыне, краще золота! і т. д.

Пісня, сьпівана при хрестинах покритцї, з якої автор наводить лише одну строфку:

Ой нещасны ты подужки,
Що пойилы тыйи грушки;
Було двое, стало трое.
Шира драла за яромъ!

дуже пригадує звісну польську пісню, що звичайно починаєть ся словами:

Nieszczęśliwy ten ganeczek — Ach joj, joj, joj;
Gdziem straciła swój wianeczek — Ach ty, Boże mój

На що відповідає любовник:

Było nie jeść tyle gruszek — Hop cup, tra la la! і т. д.

Замітна також мова околиці Мрина. В нїй приходить намісць корінного *о* звичайно *у*, пр.: муй, пуд, рубликув, Буг, голубочки, вечурки, женихув, однуй, кут (кіт), руска (роса), пуйдемо і т. д., хоч що правда правило се не всюди консеквентно переведене. Приходять також такі вирази, як: юй, своюй, матюнко і ин. Багато звичаїв з Мрина подібні до наших галицьких; є одначе ріжницї. Я не буду їх тут вичислювати, згадаю лиш про одно. У нас трафляють ся часто випадки, що поліжниця не має нікого при собі в часї злогів і сама відбирає дїтину. Чи в околиці Мрина незнані такі випадки? *В. Гнатюк.*

Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора лѣтописца, кн. XI, К., 1896, ст. 45 + 203 + 116.

В віддїлї протоколів знаходимо короткий зміст кількох рефератів: Д. Ю. Кулаковского „Раскопки въ Крыму лѣтомъ 1895 г.“ — Референт мав припоручене спорядити археольоґічну мапу Крима, але виго-

товив лише мапу околиці Симферополя; при сій нагоді переводив д. Кулаковский розкопки могил та найшов нові написи на розвалинах християнських будівель в гірських долинах Крима.

Д. Лазаревський в рефераті: „Свѣдѣнія о пребываніи кн. Іереміи Вишневецкаго въ Лѣвобережной Украинѣ и объ уходѣ его оттуда“ подає крім того де-що про родину Вишневецьких взагалї.

Інтересний також реферат д. Василенка „Протоколы Верховнаго Тайнаго Совѣта какъ матеріалъ для исторіи Малороссіи XVIII вѣка“. Справи гетьманщини рішав початково Сенат, але указом з 1727 р. передано їх В. Т. Радї. Оголошені протоколи дають цїнні материяли для нашої історії, бо з одного боку поясняють відносини петербурського правительства до України і погляди його на українські справи, а з другого осьвічують поодинокі події української історії в першій половинї XVIII віка. Так нпр. рішалась там справа відпустки Данила Апостола з Петербурга на Україну, справа наложеня податків на Україну, висилка козаків в кріпость св. Креста, розкватероване российських полків на Українї і т. и.

Дальше розбирає д. Василенко статю Мякотина „Крестьянское землевладѣніе въ Полтавскомъ уѣздѣ въ 1767 году“: автор прийшов до виводу, що третина людности не мала самостійних господарств, половина мала самостійні господарства, решту ділить автор між бідні і богаті господарства, де про те перевагу мали бідні. Треба одначе запримітити, що виводи автора йдуть лише до ¼ части Гетьманщини, та що автор не доторкає ся иньших сторін економічного побута.

В рефераті „О чигиринскомъ подстаростѣ Данилѣ Чаплицкомъ“ подав д. Каманин деякі біоґрафічні подробиці. Особа ся — як справедливо замічає референт — незамітна сама по собі, будить інтерес лише завдяки сій обставинї, що Хмельницький вказує на него, як на головну причину повстаня, хоч в дійсности так не було. Походжене Чаплицького невідоме. В Гербовнику Несецкого пише ся він „Данило Чаплицкий“, що потверджують і звістки актових книг Центрального Архива при київськім унїверситетї; отже в письмах і мемуарах неправильно називають єго „Чаплиньский“. Дальше говорить референт, що родина Чаплиньских жила на Волинї в с. Миловши, і вичисляє членів сеї родини; натомісць Чаплицькі походили з с. Юрківців в Брацлавщинї. З сеї родини стрічає ся в актах лише Матей, писар винницького город. суда. Сам Данило був чигиринським підстаростою коло 1639—40 р.; з початком війн Хмельницького є він ротмістром надворної волоської хоругви в полку корон. хорунжого Олександра Конецпольського. В битві під Жовтими Водами не брав Чаплицький участи, а участь його під Корсунем непевна,

хоч імовірна; натомість участь Чаплицького в битві під Пилявцями, Збаражом і Берестечком доказують документи. При кінци 1651 р. слід Чаплицького гине, а в 1653 р. був уже хто иньший ротмістром надворної хоругви Конєцпольського. В тім часї, себто між р. 1651—1653 помер мабуть Чаплицький. Оповіданє лїтописи Величка про спійманє і увязненє Чаплицького Хмельницьким називає референт вигадкою; противно, є слїди, що вони оба жили в приязнї перед заверухою; рівно-ж — на думку д. Каманина спір Хмельницького з Чаплицьким прибільшений, щоб оправдати причину повстаня, а романтичного підкладу сего спору і побитя сина Хмельницького не було зовсїм.

З нагоди 300-лїтнього ювилея проголошеня унії в 1595 р. прочитав д. О. Левицький реферат „О Брестской церковной уніи 1596 г.“. Задля унії пролито богато слїв і крови і вона лишила незатерте пятно в нашій лїтературі, штуцї, вірованях і звичаях. В поглядах на унію не годить ся референт з иньшими істориками і не вважає її дїлом єзуїтів та польського правительства. Гадка завести унію виринула довго перед 1596 р., ще за королїв Казимира і Александра, але перед тим католицизм мав доволї до дїла з протенстантизмом, що продістав ся й у межі Польщі, тай польське правительство нїколи не було сильне для того. Причину унії добачує д. Левицький в великім розладї між духовними єрархами і сьвітськими людьми серед самої православної церкви на Українї. Українсько-руські пани хотїли зрівнати ся з польською шляхтою, а що їх материяльні засоби не старчили на великопанське житя, проте ласо споглядали вони на великі монастирські і епархіяльні добра. Щоби отже добити ся духовних гідностий і загарбати церковні добра в свої руки, до того не надавав ся цїлком виборний устрій православної церкви. Не треба додавати, що найвисші церковні уряди діставали ся людям зовсїм негідним, а про їх господарку церковним майном нема вже що й говорити.

В сїм часї цїлковитого упадку заборолом православної церкви явилось міщанство. Воно завдяки своїй осьвітї і маґдебурському праву, що надавало містам самоуправу, з успіхом боронило православія. Те саме міщанство старало ся також зреформувати православну церков за помочию братств. Таким робом міщанство боронило виборного демократичного принципа, а висше духовенство стояло за виключенєм мирян від церковних справ, як у латинській церкві. Сю незгоду використали єзуїти, піддержали руських єрархів, а сї останнї приняли в вдячности за те унію. Такий погляд д. Левицького. Можнаби спорити з автором, чи не за слабо акцентує він участь польського уряду та єзуїтів в цїлій сїй справі. Трудно повірити, щоби сї два чинники так пасивно заховували ся!

З праць уміщених в цілости, праця д. Лазаревського „Историческіе очерки Полтавской Лубенщины XVII и XVIII в. в.“ буде обговорена окремо, а тепер скажемо дещо про розвідку д. Павлова „Догадка о происхожденіи древне-русскаго преданія, которое называетъ перваго русскаго митрополита Михаиломъ Сириномъ“.

До найбільше заплутаних питань в істориї руської церкви належить безперечно питанє: хто був першим руським митрополитом? Що до питаня звідки походить переказ, що перший руський митрополит звав ся Михаіл Сирин, здогад д. Павлова такий: В лїтописи під роком 988 є текст символа віри, що його мав передати кн. Володимирови при охрещеню корсуньский епископ; того епископа не названо там по імени. В Ізборнику Святослава 1073 р. є також символ віри, а автором його був Михаіл сїнкел, єрусалимський пресвитер. По сконстатованю тотожности обох символів консеквентно виведено, що то Михаіл сїнкел — бувши вже очевидно в той час корсуньским епископом — хрестив кн. Володимира, а по тім зістав першим руським митрополитом. На попертє свого здогаду наводить д. Павлов і сю обставину, що сего Михаіла прозвано „Сирин“ себто Сириєць (Сирия і Палестина, сумежні краї, були в той час під пановансм баґдадських каліфів, що резидували в Сириї); звязь переказа про першого руського митрополита з лїтописним символом віри виступає виразно в полудневій редакциї устава сьв. Володимира. Щоб оминути суперечність і традицию про першого митрополита Леонтия, порадили собі лїтописцї так, що Михаіла поставили на першім, а Леонтия на другім місци.

Прот. Лебединцев в замітцї до сеї статї проф. Павлова кладе заміну імени м. Леонтия іменем м. Михаіла на XVI, а не XIII в., як се робить д. Павлов. Дальше каже, що на сю заміну мало свій вплив і хрещенє Русинів в р. 865 за патр. Фотія. Вправдї п. Фотій в своїм посланію не наводить імени митрополита, але в сербськім перекладї Амартола названо його Михаілом. До більшого затемненя сеї справи причинили ся і тотожні імена грецьких імператорів Василя IX в. і Василя X в. Д. Лебединцев старає ся також на свій лад пояснити походженє прізвища „Сирин“.

В відділї „Матеріялів“ надруковано: „Генеральное слѣдствіе о маетностяхъ Прилуцкаго полка“ — дальша частина сего першорядного джерела для внутрішньої історії Гетьманщини.

Д. Соболєвский подає опис панеґірика з 1728 р. „Ехо радости, привѣтство и благодареніе изъ Малыя Россіи“. Написав се Ехо Яков Галяховський, ученик „кіевскихъ славено-латинскихъ училищъ“ в честь Петра II за довзвіл вибрати собі гетьмана і иньші полекші дані сим царем Україні.

Д. Лазаревський подав уривок статї Полетики „О началѣ, возобновленіи и распространеніи ученія и училищъ въ Россіи и о нынѣшнемъ оныхъ состояніи“, який заціляв з неї. Ся статя Полетики була вже зложена в друкарни, але Ломоносов заборонив її печатати. Подано при тім також лист Полетики з 1758 р. до тодїшнього архимандрита київо-печерської лаври Зосима Валькевича з просьбою достатчити йому материялів до сеї працї. Праця ся мала на метї показати чужинцям, що Росия й перед реформами Петра І не була позбавлена цїлком осьвіти та просьвітних інституций.

Нарештї той же д. Лазаревський подав кілька документів з старих актів, кілька лїт тому назад переданих київським ґубернським правленієм в центральний архів при унїверситетї, додавши замітку про сї акти взагалї. Сї документи походять з ґенеральної канцеляриї, ґенерального суда і малоросийської колеґії, але — на жаль — вони так знищені, що деяких годї вже прочитати. Про їх вартість може сьвідчити се, що між сими документами знайдено рисунки козацьких корогв, яких навіть описий ми не маємо. *П. Р.*

Историческое Обозрѣніе, т. IX, Спб., 1897, стор. 290.

Між иньшими статями надрукованими в сїм томі ми знаходимо кінець цікавої розвідки С. Л. Пташицкого – Средневѣковыя западноевропейскія повѣсти въ русской и славяскихъ литературахъ. Исторіи изъ Римскихъ дѣяній (157—197.). Автор поставив собі мету – простежити в яких відносинах стоять східнославянські збірники ріжних оповідань в Gesta Romanorum до подібних збірників в західних лїтературах і як буде можливо -- визначити ґенезу таких збірників в східнославянськім письменстві. Длятого зупиняючись специяльно на кожнім оповіданню, він порівняв редакциї ріжних збірників — східнославянських і західних, щоб зауважити їх відносини, а потім пильно відмічав всї характерні слова чи вирази мови, які моглиб сьвідчити про вплив иньшої ґраматики чи лексіки себ то про переклад. Після довгої працї він прийшов до цїкавих виводів: аналїз зміста збірників, аналїз самих оповідань і їх мови свідчать ясно, що в основі є лише одна редакция, оден переклад, оден текст, і його потім пізнїйші писцї, кожний сам по собі, незалежно від иньших, в деяких місцях виправляли по якомусь польському виданю. Основний переклад теж зроблено з польського тексту, але яка се редакция Gesta Romanorum — виясняти поки що не можна, бо не знайдено польського тексту. Таким чином текст оповідань в східнославянських збірниках не має слїдів безпосереднього византийського впливу і є, певно, найбільш пізною редакциєю між редакциями Gesta Romanorum, які появили ся в середновічних лїтературах. *О. Г-ий.*

Rozprawy Akademii umiejętności wydział historyczno-filozoficzny, serya II, tom X (загального рахунку т. XXXV), Краків, 1898, ст. 498.

Сей (останнїй) том містить в собі ось які розвідки: A. Prochaska „Na soborze w konstancyi“ (I—100 ст.). Статя займає ся участию польського посольства в роботах собору і становищем його до папи Мартина V і цїсаря Жиґмонта. З розвідки показує ся, що становище посольства до питаня: „хто висший папа чи собор“ — було неясне. Специяльно для історії унії руської церкви (про що також була мова на соборі) статя не приносить нїчого, бо автор з огляду на давнїйші свої розвідки (Dążenia do unii cerkwi za Jagiełły) не займає ся нею (див. ще осібну рецензию на сю працю в XXVII т. Записок).

K. Potkański „Kraków przed Piastami“ (101 - 255 ст., статя обговорена осібно в XXVI т. Записок). Автор хоче відтворити історию Кракова з доби перед-пястової. До сього жерел нема майже нїяких. Аль-Бекрі й Козьма, що можуть хиба уважатись компетентними в сїй справі, подають лишень коротонькі і то неясні (як Козьма) звістки про Краків з тих часів, а іньші дрібнїйші звістки не зміняють погляду в сїй справі. Традиция про Кракуса і Ванду, що з неї автор хоче витягнути зерно історичної правди, так прикрашена і тїсно повязана з циклом традиций малопольських взагалї, що авторови не вдалось дійти до якого-небудь результату. Тут хиба археольоґія була-б в станї помочи і може тодї не було-б треба довільно ставляти гіпотезу про велике торговельне і стратеґічне значенє Кракова з сього часу. Але що археольоґія тимчасом не дала потрібнього материялу, то і результати розвідки автора не значні — не по винї його, скажемо.

З важнїйших згадати треба про се, що автор кладе завойованє Кракова Чехами десь недовго по р. 955; до сього доходить він на підставі звістки Аль-Бекрі й праґматизму історичних дат сеї доби (битва над Лєхом 955 і пр.). Сей погляд здає ся нам справедливим. Автор дуже обережний в ставленю гіпотез і у нього звістка Козьми, нїби то Болеслав Хоробрий здобув Краків від Чехів 999 р. не має повної віри, бо він евентуально (опираючись і тут знов на праґматизмі історичних дат) пересунув-би сей факт і на рік 990. Що до впливу апостольства Кирило-методиївського, то автор признає єму важне місце опираючись на звістцї в т. зв. паноньскій легендї „Vita S. Methodii“.

A. Brückner „O Piaście“. (307 - 352 ст.). Автор виводить значінє слова „piast“: на його погляд се в усякім разї не nutritor або щось подібне, а відносини слова „piast“ до „piastun“ таке саме як пр. „wieść“ до „wiastun“, krzyk до „krzykun“, „bieg“ до „biegun“ etc. Пяст се було хиба прозвище, а не вважалось воно назвою гідности або якого

уряду. Ціле оповіданє про Пяста автор вважає за байку витворену в XI віці на підставі чеського поданя про Пшемисла.

F. Piekosiński: „Czy król Władysław Jagiełło był za życia królowej Jadwigi królem polskim, czy tylko mężem królowej?“ (280—289). Статя дуже цікава. Автор опираючись на документї Ягайла з 18 лютого 1386, де він зве себе лишень „dominus et tutor regni Poloniae“, дальше на сїм, що Ягайло за додержанє своїх обіцянок панам польським і Ядвизї мусїв дати закладників в особі Витовда і Скиргайла (а се булоб непотрібне як-би Ягайло був польським королем — як каже автор), далї — на звістцї Длуґоша, немов Ягайло по смерти Ядвиги вибирав ся на Литву і лишив ся тодї лише, як пани йому порадили, аби одружив ся з Анною Цилейською, що мала правні претенсиї до польської корони, далї на сїм, що Ягайло в 1433 і 1434 р. переводить пертрактациї з панами для забезпеченя трону своїм синам (а се булоб безпредметовим, як-би Ягайло був польським королем, бо королївський престол — як думає автор — був дїдичним у Польщи), а в кінци опираючись на сїм, що богато правних документів має підпис Ядвиги, або підпис її й Ягайла, — доводить, що Ядвига була королем польським, а Ягайло був лишень співреґентом її.

Про сю розвідку появилась уже рецензия др. Прохаски (Kwart. hist. r. III 1898, ст. 599), де він збиває виводи автора розвідки; з закидів піднесених найважнїйшим був-би сей, що згаданий документ з 18 лютого 1386 р. був виставлений перед коронациєю, про що сьвідчить литовська печать на документї. Закид сей, хоч як поважний, не рішає ще остаточно справи піднесеної автором розвідки. Як порадити собі з звісткою Длуґоша про поступки Ягайла по смерти Ядвиги? Чи можна Длуґошови закинути тенденцийність з огляду на звістні відносини його до Ягайловичів? Миб скорше припустили, що Длуґош в своїй історії „зробив би“ Ягайла правним польським королем, нїж як мав би подавати неправдиву звістку, що моглаб кинути підозрінє на правно-державне становище Ягайла. Припускати знов, що Длуґош не знав добре сих справ, не можна, зваживши, що Длуґош доволї докладно представляє польські справи за Ягайла. — Шан. рецензент бере теж сї звістки за правдиві, але він не кладе на них більшої ваги, бо се поступованнє Ягайла вважає за комедию перед польськими панами. Отже ж як хто хоче розуміти справу так як шан. рецензент, тодї він і упорав ся б з Длуґошом, в противнім разї питаннє зістає ся неясним. Зістають ще й сї підписи Ядвиги на документах; др. Прохаска вияснює сей факт вправдї винятковим становищем Ядвиги в Польщи, але се надто сказано загально і неясно, щоб можна було прийняти погляд др. Прохаски. Справа „королївства Ягайлового“ зробилась, як бачимо, неясною і рішити нинї її в сю або ту

сторону доволї тяжко. В тім і цїла заслуга автора розвідки, що заквестіонував справу „Ягайлового королївства“, справу, уважану досї за цїлком певну, що не піддавалась навіть критицї.

F. Piekosiński: Sejm walny Warszawski z r. 1572 (256—269 ст.). Автор доводить на підставі поодиноких ухвал сойму з р. 1572, що сойм той відбув ся, але наслїдком хороби короля перервано його і тому справ загального значеня, як заграничча полїтика, екзекуция королївських дібр і ин. не порішено тодї, тому неістноване актів, що повинниб дотикати ся сих справ, не може квестіонувати існовання сойму з р. 1572.

F. Piekosiński: „Sądownictwo w Polsce wieków średnich“. (353—386). Се лише частина заповідженої працї. Автор представляє судівництво з доби т. зв. „жупанської“, далї еманципацию королївської власти з під елементів опертих на родовій системі. Давні жупани, родові старости і віча уступають місця королївським урядникам: воєводам, каштелянам і взагалї власти монарха, що з початку була лиш екзекутивною і тільки підчас війни ставалась загально-державною.

F. Piekosiński: „Laudum Wojnickie ziemi krakowskiej z r. 1503, w przedmiocie pospolitego ruszenia pospólstwa“ (270—279).

F. Piekosiński: „Moneta polska w dobie piastowskiej. I. Zawiązki rzeczy menniczej w Polsce wieków średnich“. (387—410). Автор бачить грошеву звязь між Польщею і Німеччиною і ріжницю між вартостию гроша вибиваного для торговлї заграничної і для торговлї краєвої. В пол. XII віку заведно одноцїльну монетарну стопу.

F. Piekosiński: „Przywilej króla Kazimierza Wielkiego w przedmiocie założenia sądu wyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim“. (290—306 ст.) - се документ з р. 1356, поданий в цїлости.

Ом. Терлецький.

Видавництва й книжки, обговорені в сїм томі:

Часописи за р. 1898: Кіевская Старина
Университетскія Извѣстія київські
Записки харьковскаго Университета
Труды Кіевской Духовной Академіи
Кіевскія Епархіальныя Вѣдомости
Волынскія Епархіальныя Вѣдомости
Подольскія Епархіальныя Вѣдомости
Херсонскія Епархіальныя Вѣдомости
Кишиневскія Епархіальныя Вѣдомости
Черниговскія Епархіальныя Извѣстія

Полтавскія Епархіальныя Вѣдомости
Курскія Епархіальныя Вѣдомости
Холмско-Варшавскій Епархіальный Вѣстникъ
Земскій Сборникъ Черниговской губерніи.

Dr. Lubor Niederle — Věstník slovanských starožitností, II, 1899.

Θ. И. Леонтовичъ — Арійскія основы общественнаго быта древнихъ Славянъ, 1897.

В. А. Мошковъ — Скиѳы и ихъ соплеменники Ѳракійцы, 1896.

А. М. Лобода — Русскій языкъ и его южная вѣтвь, 1898.

Н. Дашкевичъ — Еще разысканія и вопросы о Болоховѣ и Болоховцахъ, 1899.

А. П. Новицкій — Исторія русскаго искуства, I, 1899.

П. Савваитовъ — Описаніе старинныхъ русскихъ утварей, одеждъ, оружія, ратныхъ доспѣховъ и конскаго прибора, въ азбучномъ порядкѣ расположенное, 1896.

И. Е. Тимошенко — Литературные первоисточники и прототипы трехъ сотъ русскихъ пословицъ и поговорокъ, 1897.

П. А. Сырку, — Къ исторіи исправленія книгъ въ Болгаріи въ XIV вѣкѣ, 1899.

А. Верзиловъ — Очеркъ торговли Южной Руси 1480—1569, 1898.

М. В. Довнаръ-Запольскій — Польско-литовская унія на сеймахъ до 1569 года, 1897.

Документы московскаго архива министерства юстиціи, т. I, 1897.

Русская Историческія Библіотека т. XVIII, 1898.

Szelągowski: Paweł Piasecki — historyk polski XVII w., 1898.

T. Korzon — Dola i niedola Jana Sobieskiego, 1629—1674, 1898.

А Лазаревскій — Очерки, замѣтки и документы по исторіи Малороссіи, 1896.

— Частная переписка Ивана Романовича Мартоса (1817—1830), 1898.

А. Лотоцкій — Гдѣ обучалось подольское духовенство до учрежденія подольской духовной семинаріи, 1898.

Н. Теодоровичъ — Историко-статистическое описаніе церквей и приходовъ Волынской епархіи, т. I—IV, 1888—1899.

Толмачевъ — Юго-западный край, 1897.

А. Малинка — Родыны и хрестыны, 1898.

Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора лѣтописца, т. XI, 1896.

Историческое Обозрѣніе, т. IX, 1897.

Rozprawy Akademii umiejętności, wydział historyczno-filozoficzny, т. XXV, 1898.

З ТОВАРИСТВА.

Засїдання видїлу

(лютий—цвітень)

Усїх засїдань видїлу в поданім повисше часї було вісїм; важнїйші справи полагоджені на них такі:

I зас. 4 лютого. а) Видїл уконституував ся вчасти, вибравши заступником голови Сидора Громницького, секретарем Волод. Гнатюка, адмінїстратором каменицї К. Паньківського. Для иньших аґенд визначено Волод. Охримовича, Вяч. Будзиновського і Юл. Сїчинського і полишено їм час, аби розглянули ся в призначених собі справах і на найблизшім засїданю зложили справозданнє. б) Ухвалено письменну подяку д. Як. Миколаєвичови в Тернополи, що дарував старі монети до музею Товариства. в) Ухвалено висилати свої виданя унїверзитетським біблїотекам — в Австриї в Чернівцях, Відни і Ґрацу, з заграничних унїверзитетів (крім Росиї) унїверзитетським біблїотекам у Липську, Берлинї, Білградї і Софії. г) Ухвалено вислати привітну телєґраму бережанським Русинам з поводу сьвяткованя ювилею Котляревського.

II зас. 8 лютого. а) принято до відомости буджет наукових видань на рік 1899 предложений головою Товариства в сумі 16.250 зл. Поодинокі рубрики його такі: Записки (6 томів) 4.200 зл. Етноґрафічна комісия (4 т.: два Етноґрафічного Збірника і два Етнольґічних Материялів) 2.800 зл. Археоґрафічна комісия (1 том) 1.500 зл. Збірники секций (3 до 4 томи) 2.700 зл., Правнича Часопись (1 том) 500 зл. Історична Біблїотека (1 том) 550 зл. Росийсько-український словар (1 т., докінченнє) 300 зл. Евентуальний дефіцит Лїтературно-Наукового Вістника 1.500 зл. Біблїотека Товариства (оправа книжок і закупно нових) 1.000 зр. Стипендиї і запомоги 300 зл., Загальні видатки (кореспонденция, порто й ин.) 600 зл. Видатки участи Товариства в київськім археольоґічнім з'їздї 300 зл. б) Рішено внести петицию до Ради міста Львова з жа-

данєм аби замінено назву части ул. Чарнецького перед домами ч. 24—28 на площу Тараса Шевченка і дозволено поставити на тій площі памятник Шевченкови. в) Виділ уконституував ся дальше вибравши Волод. Охримовича касиєром, Ів. Франка маґазинєром, Юл. Січинського контрольором, Вяч. Будзиновського референтом друкарні. г) Порішено приняти нового функционаря до веденя справ книгарні, а дотеперішньому функционарови Ів. Петрушевичови полишити саму бухгальтерию і адміністрацию Л. Н. Вістника. д) Підвисшено платню курзорови Товариства.

III зас. 22 лютого. а) Федорови Примакови, студентови фільозофії уділено 30 зл. запомоги на наукову подорож до Триєсту і 30 зл. як задаток ремунерациї на працю. б) Надано місце маніпулянтки в книгарні п. Клим. Панкевичевій. в) Поручено заступникови голови Сид. Громницькому наглядати загальні адміністрацийні справи Товариства. г) Ухвалено Яков. Миколаєвичови письменну подяку за даруваннє печатки до музею Товариства.

IV зас. 8 марця. а) Порішено завести телєфон в Товаристві і поручено занятись тим Ів. Петрушевичови. б) Ухвалено висилати Правничу Часопись лиш тим членам, що зложать за неї окремо від вкладки 1 зл. в) Принято звичайними членами за праці С. Єфремова, Мит. Єндика, Мик. Дерлицю, дра Адама Соловія, Ол. Грабовського, дра Якова Невестюка, дра Теофіля Гвоздецького, Клима Глібовицького.

V зас. 22 марця. а) Принято звичайним членом за працю О. Галевича. б) Виділ згодив ся перейняти на себе майно „Драматичного Товариства ім. Котляревського“ в разї його розвязаня. в) Визначено одноразову підмогу в квоті 70 зл. на памятник неб. Юліяна Целевича. г) Принято до відомости письмо київського комітету для уряджeня археольоґічного з'їзду в справі письма Товариства про допущенє українсько-руської мови до читаня рефератів і дискусиї на з'їзді. д) Директиви, дані виділови на загальних зборах, полагоджено так: 1) Рішено оголосити урядові години в бібліотеці, канцеляриї і книгарні Товариства в часописях, а членів виділу на таблици в канцеляриї. 2) Від власних видань рішено давати покупцям опуст такий: від суми 5—10 зл. 5%; від суми 10 зр. і висше 10%. е) Принято до відомости зміни виплат в Товаристві від початку 1 цьвітня.

VI зас. 19 цьвітня. а) Принято до відомости, що для обезпеченя каси справлено в канцеляриї зелізні двері і віконниці. б) Принято чотирох нових членів. в) Порішено поурґувати тих членів, що незаплатили вкладок, аби зложили їх найдальше до кінця червня під загрозою ужитя 27 §. статуту Товариства. г) Ухвалено завізвати директорів секций, щоби до кінця червня зарядили вибір дійсних членів і предложили

виділови до затверджена. д) Принято до відомости мемориял до мініїстерства осьвіти в справі науки руської мови в ґімназиях і рішено вислати його до мініїстерства. е) Принято до відомости справозданє з адмініїстрациї дому Товариства по день 15 цьвітня. ж) Ухвалено завести електричні дзінки в льокалях Товариства.

Засїдання секций.

25 н. с. сїчня спільне засїданнє секций фільольоґічної і історично-фільософічної для наради в справі участи в київськім археольоґічнім з'їзді з поводу одержаного запрошення; ухвалено удати ся до виділу з просьбою, аби зажадав пояснення, чи українсько-руська мова буде допущена на з'зді до рефератів та діскусий і в публїкациях з'їзда.

8 н. с. лютого засїдання істор.-фільософічної секциї: а) В. Охримович предложив розвідку І. Черкаського: Спадщина в звичайовім праві на Українї (ухвалено до друку в Правничій Часописи); б) секция нараджувала ся над предложеним дром С. Днїстрянським проєктом перекладу цивільного кодекса на руську мову.

15 н. с. лютого спільне засїданнє історично-фільософічної і фільольоґічної секциї в справі предложеня кандидатів на дійсних членів; ухвалено скликати в тій справі спільне засїданнє всїх секций за особистими запрошенями всїх краєвих членів Товариства.

Тогож дня засїданнє історично-фільософічної секциї: а) М. Грушевський предложив працю д. Л. Ч.: Україна по 1654 р. (надруковано в XXIX і XXX т. Записок); б) Вибрано правничу комісию, що уконституовала ся вибравши головою сов. Тита Реваковича, заступником дра С. Днїстрянського, секретарем дра Волод. Охримовича.

Тогож дня засїданнє фільольоґічної секциї: а) Др. І. Франко предложив розвідку: Галицький Москаль-Чарівник (надр. в XXVII т. Записок); б) ухвалено надруковати в VI т. Етноґрафічного Збірника збірку новель, зладжену О. Розділським; в) в V т. Писань С. Руданського ухвалено надруковати його поему „Цар Соловій", зредаґовану А. Кримським.

1 н. с. марця засїданнє історично-фільософічної секциї: а) С. Рудницький реферує початок „Ґеоґрафії України-Руси" дра Г. Величка (принято до друку); б) Др. Франко предложив „Причинки до історії Галичини в XVIII в. (надр. в XXVII т. Записок); в) Др. С. Днїстрянський предложив розвідку: Заручини в австрийськім праві (ухвалено до друку в Правн. Часописи).

15 н. с. марта засїданнє фільольоґічної секциї: Др. В. Охримович реферує свою працю про акцент в українсько-руський мові; поручено її до реферату дру О. Колессї.

Тогож дня засіданнє історично-фільософічної секциї: а) Проф. Грушевський предложив II. т. своєї історії України-Руси; б) він же предложив „Кілька документів з житя Забужської Руси в XVI в. (надр. в XXVIII т. Записок): в) вела ся нарада над розширеннєм проґрами Правничої Часописи.

17 н. с. марта засіданнє математично-природописно-лїкарської секциї — уложено лїсту кандидатів на дійсних членів секциї.

---

1 н. с. червня на спільнім засіданню всіх трех секций вибрано і на засіданню 7 н. с. червня затверджено виділом отсих осіб на дійсних членів Товариства на основі §. 19 нового статута: в секциї історично-фільософічній — В. Антоновича, Ф. Вовка (Волкова), М. Грушевського, С. Дністрянського, М. Зобкова, К. Левицького, В. Охримовича, Ю. Сїцинського, П. Стебельського, Ост. Терлецького, С. Томашівського, Я. Шульгина; в секциї фільольоґічній: О. Барвінського, В. Гнатюка, М. Дикарева, І. Кокорудза, О. Колессу, О. Кониського, В. Коцовського, С. Смаль-Стоцького, К. Студинського, І. Франка; в секциї математично-природописно-лїкарській: Г. Величка, І. Верхратського, І. Горбачевського, О. Дакуру, В. Левицького (в Тернополї), П. Огоновського, Е. Озаркевича, І. Пулюя, Щ. Сельського, О. Черняхівського.

Inhalt des I Bandes. 1. Die sociale Bewegung der Ruthenen im XIII J., von M. Hruševškyj S. 1—28; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylškyj 29—86; 3. Šewčenko's Jugendjahre, kritisch-biogr. Skizze von A. Konyškyj 87—123; 4. Die ukrainischen Volkslieder in den Gedichten des Bohdan Zaleski, von A. Kolessa 124—208; 5. Ueber die Gründung und bisherige Entwicklung der Šewčenko-Gesellschaft, mitg. von A. Barwińskyj 209—212.

Inhalt des II Bandes. 1. Ueber die alten griechischen Colonien am kimmerischen Bosphorus, von Panačownyj S. 1—61; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylškyj (Fortsetzung) 62—113; 3. Messaparat für Uteruscontractionen bei Geburtswehen, von Dr. A. Černiachiwškyj 114—118; 4. Ein Blatt aus der Geschichte Volhyniens im XIV J., von Ivaniv 119—146; 5. Zum Jubiläum I. Kotlarewškyj's. Desiderata von M. Hruševškyj 147—161; 6. Wissenschaftliche Notizen 162—172; 7. Bericht über die Thätigkeit der Šewčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 173—189.

Inhalt des III Bandes. 1. Ueber einen Phasenindicator und einige mit demselben ausgeführte Messungen, von Prof. J. Puluj S. 1—24; 2. Zur Errinnerung an Markian Šaškewič, von W. Kocowskyj 25—35; 3. Šewčenko und Mickiewič, vergleichende Studie von Dr A. Kolessa 36—152; 4. Dialect der „Samišanci", Beitrag zur slavischen Dialectologie von Prof. J. Verchratskyj 153—210; 5. Wissenschaftliche Chronik, von M. Hruševškyj 211—221; 6. Historische Notizen von A. Konyškyj und M. H. 222 231.

Inhalt des IV Bandes. 1. Šewčenko's Jünglingsalter bis zum Loskauf von der Leibeigenschaft (1829—1838), von A. Konyškyj S. 1—28; 2. Die Agrarverhältnisse in Galizien, Studie von W. Budzynowskyj 29—123. 3. Ueber die symmetrischen Ausdrücke der Funktionswerthe mod-m, von W. Lewickyj 124—139; 4. Antrittsvorlesung aus der alten Geschichte der Ruthenen an der Universität Lemberg von M. Hruševškyj 140—150; 5. Wissenschaftliche Chronik: Jubiläums-Ausgaben zur Geschichte der Stadt Odessa, von J. Andrienko 151—168; 6. Bibliographie 169—194; 7. Miscellanea 195—200.

Inhalt des V Bandes. 1. Professor Dr. Emilian Ohonowskyj, sein Leben und seine Werke, von E. Kokorudz S. 1—34; 2. Türkische Wörter in der ruthenischen Sprache, von E. Makaruška 1—14; 3. T. Šewčenko im Gefängniss, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—26; 4. Miscellanea 1—19; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neu herausgegebene Denkmäler der altruthenischen Literatur, von M. Hruševškyj 1—18; 6. Bibliographie 1—90; 7. Bericht über die Šewčenko-Gesellschaft 1—16.

Inhalt des VI Bandes. 1. Ruthenisch-byzantinische politische und commerzielle Verhältnisse im XI und XII Jahrh., von dr. Gr. Weličko S. 1—36; 2. Bittschrift Honta's und Zelizniak's Erben, ein politisches Pamphlet, mitgeth. von E. Makaruška 1—6; 3. „Die Magd" (Najmička) von T. Šewčenko, Habilitationsvortrag von dr. I. Franko 1—20; 4. Archiv des s. g. Kronschatzes in Warschau, archeographische Note von M. Hruševškyj 1—4; 5. Pathologische Veränderungen im Hoden bei einigen Infections-Krankheiten, von *** 1—4; 6. Miscellanea 1—12; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1894, 1—38; 8. Bibliographie 1—68; 9. Bericht über die Thätigkeit der Šewčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—5.

Inhalt des VII Bandes. 1. „Adelphotes", griechische Grammatik, herausgegeben im Lemberg im J. 1591, literarisch-linguistische Studie von Dr. C. Studyńskyj S. 1—42; Beschreibung der Burgen Podoliens im J. 1494, mitgeth. von M. Hruševškyj 1—18; 3. Elliptische Modulfunctionen, von W. Lewickyj (mit 2 Figuren) 1—30; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Fortsetzung) 1—28; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Thätigkeit der Šewčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—2.

Inhalt des VIII Bandes. 1. Warlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr I. Franko S. 1—38 u. I—XVI, 2. „Lobrede auf Witowd", einige Bemerkungen über Bestand der ältesten ruthenisch, lithuanischen Chronik, von M. Hruševškyj 1 16; 3. „Froh tönende Euphonie", ein Lobgedicht, gewidmet dem P. Mohila im J. 1633, mitgeth. von Dr. C. Studyńskyj 1—14; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Šewčenko, von Al. Konyškyj, I Theil 1—20; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Schluss) 1—22; 7. Bibliographie 1—64.

Inhalt des IX Bandes. 1. Cathedral-Consistorien in der Ukraine und in Weiss-Russland in dem XV u. XVI Jahrhund., von A. Lotočkyj S. 1—34; „Bittschrift Daniels des Verbannten", ein Denkmal der altruthenischen Literatur aus dem Ende des Mittelalters, von B. Ščurat 1—28; 3. Neovitalismus und seine Irrthümer, von Dr. O. Č. 1-20; 4. Beiträge zur Kenntniss des Baues des Darmkanals von Hirudo medicinalis (mit Illustration), von I. Rakowskyj 1—6; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die Verfassung des Gross-Fürs. Litthauen, von M. Hruševškyj 1—12; 8. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Šewčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des X Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Verhältnisse Kaiser Rudolfs II und des Papstes Clemens VIII mit den Kosaken im J. 1593 und 1594, mitgeth von E. Barwińskyj s. 1-34; 2. Warlaam und Ioasaph, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) 29—80; 3. Kirchenregister von Sambor, Beiträge zur Geschichte der Confessionsverhältnisse, mitgeth. von M. Hruševškyj 1—8; 4. Miscellanea 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 1—12; 5, Bibliographie 1—60; 6. Bericht über die Šewčenko-Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XI Bandes. 1. Erste Verbannung des T. Šewčenko (1847—50), kritisch-biographische Skizze von O. Konyškyj S. 1—62; 2. Einige Actenstücke zur Geschichte des Kiewer Gebietes, mitgeth. von M. Hruševškyj 1—18; 3. Beiträge zur physikalischen Terminologie, I Theil: Mechanik, zusammengestellt von W. Lewyckyj 1—12; 4. Miscellanea 1—18; 5. Wiss. Chronik: Dr. R. F.Kaindls Untersuchungen auf dem Gebiete der ruthenischen Ethnographie, Uebersicht von M. Korduba 1—10; 6. Bibliographie 1—66; 7. Bericht über die Šewčenko-Gesellschaft 1—5.

Inhalt des XII Bandes. 1. Politische Ereignisse in Galizien im J. 1340 nach dem Tode Boleslaus-Georg des II, Untersuchung von Em. Terleckyj 1—26; 2. Beschreibung der Burg von Lemberg im J. 1495, migeth. von M. Hruševškyj 1—12; 3. Drei Lobgedichte aus dem XVI Jahrh., mitgeth. von Dr. C. Studyńskyj 1—32; 4. Ukrainische Kosaken auf dem Kanal von Ladoga, von E. Radakowa 1—20; 5. Miscellanea 1—20; 6. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Forts.) 1—26; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Šewčenko-Gesellschaft 1—6.

Inhalt des XIII Bandes. 1. Erster slavischer Staat, historische Untersuchung von M. Korduba 1—20; 2. T. Šewčenko's zweite Verbannung (1850—1857), kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1-76; 3. Ein Fall von Vesania melancholica, von Dr. O. Č. 1—12; 4. Miscellanea — von M. Hruševškyj 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Fortsetzung) 1—24; 6. Bibliographie 1—50; 7. Bericht über die Šewčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des XIV Bandes. 1. Ukrainische Kosaken in Weiss-Russland in den J. 1654—1656, von Em. Terleckyj 1—30; 2. Beiträge zur Geschichte der Zeit des B. Chmelnyckyj, mitgeth. von S. Tomašiwškyj, I 1—14; 3. Taras Šewčenko in Petersburg (1858—1859), von A. Konyškyj 1-42; 4. Miscellanea: Einige geistliche Gedichte aus Galizien, mitgeth. von M. Hruševškyj 1—16; 5. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Šewčenko-Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XV Bandes. 1. Samuel Kuševič, lemberger Rathherr und sein Notizbuch, von S. Tomašiwškyj S. 1—24; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., redigirt von M. Hruševškyj 1—48; 3. T. Šewčenko's letzte Reise nach Ukraine (im J. 1859), von A. Konyškyi; 1—35; 4. † P. Kuliš 1—1; 5. Miscellanea 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Archeologischer Congress in Riga im J. 1896, von N. Kniaževič, 1-8; 7. Bibliographie 1—60; 8. Bericht über die Šewčenko-Gesellschaft 1—8.

Inhalt des XVI Bandes. 1. Het'man Bohdanko, kritisch-historische Untersuchung von M. Hruševškyj S. 1—18; 2. Legenden des Chitarer-Codex, aus dem Anfange des XVIII Jahrh., mitgeth. von W. Hnatiuk 1—38; 3. T. Šewčenko's letzte Lebensjahre, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—70; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für, das J. 1896. I. Ukrainisch-russische (ruthenische) Zeitschriften 1—14; 6. Bibliographie 1—48.

Inhalt des XVII Bandes. 1. Polnisch-kosakischer Krieg im J. 1625, historische Untersuchung von S. Rudnyćkyj S. 1—42; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jhrh., redigirt von M. Hruševśkyj (Schluss) 49—98; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von A. Konyśkyj, II Theil 1—22; 4. Miscellanea 1—6; 5 Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgeben in der Ukraine 1—16; 6 Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar — April) 1—4.

Inhalt des XVIII Bandes. 1. Warlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 81—134; 2. Einfall der Kosaken auf Očakow im J. 1545, mitgetheilt von E. Barwinśkyj 1—32; 3. Ein Project zur Hebung des Handels in der Ukraine aus dem J. 1784, mitgetheilt von N. Kniažewič 1—8; 4. Miscellanea, von Dr. Al. Markewič 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der altruthenischen Geschichte, von M. Hruševśkyj 1—24; 6. Bibliographie 1—67; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—1.

Inhalt des XIX Bandes. 1. Steuerrecesse in Polen während der Regierung Kasimir des Jagellonen, von S. Tomašiwśkyj S. 1—70; 2. Beschreibungen der Domänen von Peremyšl, mitgetheilt von M. Hruševśkyj 1—24; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine (Schluss) 1—32; 5. Bibliographie 1—51; 6. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai — August) 1—3.

Inhalt des XX Bandes. 1. Galicische Bojaren im XII und XIII Jarh., von M. Hruševśkyj S. 1—20; 2. Warlaam und Joasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Schluss) 135—202; 3. Einige Gedichte des Iwan Nekrašewič, mitgetheilt von A. Lotoćkyj 1—10; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—48; 7. Redactionelle Notiz 1—2.

Inhalt des XXI Bandes. 1. Die Anten, ein Fragment zur ruthenischen Geschichte, von M. Hruševśkyj S. 1—16; 2. Die sociale Lage der weltlichen Geistlichkeit in der Ukraine und in Russland im XVIII Jahrh., von A. Łotoćkyj 1—46; 3. Ernte in Ost-Galizien und in der Bukowina auf Grund des Jahrbuches des k. k. Ackerbauministeriums für das J. 1896 u. 1897 dargestellt von W. Budzynowśkyj (im Anhang) 1—36; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1897 1—10; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft im J. 1897 1—20.

Inhalt des XXII Bandes. 1. Ein vergessener ruthenischer Gnomendichter des XVII Jarh., von Dr. I. Franko S. 1—16; 2. Beiträge zur Geschichte der Kosaken, von M. Hruševśkyj 1—14; 3. Ruthenische Ansiedlungen im Komitate Bač-Bodrog (Süd-Ungarn), von W. Hnatiuk 1—58; 4. Miscellanea 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba 1—42; 6. Bibliographie 1—54; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—3.

Inhalt des XXIII u. XXIV Bandes. 1. Chmelnyćkyj und sein Aufstand historische Skizze von Michael Hruševśkyj S. 1—30; 2. Die Volksbewegungen in Galizien im J. 1648, von Stephan Tomašiwśkyj 1—138; 3. Chmelnyćkyj's Aufstand in den Dichtungen der Zeitgenossen, von Dr. Iwan Franko 1—114; 4. Ein Porträt Chmelnyćkyj's nach einer ital. Gravüre von J. 1683. 5. Miscellanea 1—20; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Quelle zur Geschichte des Aufstandes Chmelnyćkyj's (St. Temberski Annales 1647—1656), von Stephan Rudnyćkyj 1—22; 7. Bibliographie 1—16; 8. Aus der Gesellschaft: 1) Die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar—April 1898), 2) Neue Statuten der Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XXV Bandes. 1. Silberfund von Mołotiw (Ost-Galizien), eine archäologische Notiz von M. Hruševśkyj S. 1—6; 2. Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen Peter Dorošenko und Polen in den J. 1670—72, von O. Celewyč 1—26; 3. Der 1 und 2 November 1848 in Lemberg (ein officieller Bericht), mitgeth. von I. Lewyćkyj 1—43; 4. Iubiläum der ukrainisch-russischen Literatur 1—1; 5. Miscellanea 1—12; 6 Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1897: a) In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften; b) Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M Korduba (Schluss) 1—80; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1898) 1—4.

Inhalt des XXVI Bandes. 1. Kotliarewskij's Werke in Galizien, von Dr. I. Franko S. 1—14; 2. „Harte Zeiten“, Beiträge zur Geschichte Galiziens in den J. 1846—61, mitgetheilt von M. Zubryćkyj 1—16; 3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Wolynien) aus den J. 1500—1512, mitgetheilt von M. Hruševśkyj 1—40; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32; 6. Bibliographie 1—60; 7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von I. Makowej 1—14.

Inhalt des XXVII Bandes. 1. Ein galizischer „Soldat der Zauberer“, mitgeth. von Dr. Iwan Franko S. 1—22; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Iwan Werchratśkyj (Fortsetzung folgt) 1—68; 3 Miscellanea 1—18; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 1—12; 5. Bibliographie 1—52; 6. Jahresberichte der Gesellschaft für das Jahr 1898 1—22.

Inhalt des XXVIII Bandes. 1. Die Kosaken im Feldzuge von Smolensk in d. J. 1633—4, von Oleg Celewyč S. 1—72; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, von Iwan Werchratśkyj (Fortsetzung) 69—94; 3. Miscellanea: Einige Actenstücke zur Geschichte der ruthenischen Ansiedelung jenseits des Bug, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—10; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischer. Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba 1—36; 5. Bibliographie 1—45; 6 Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XXIX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Fortsetzung folgt) S. 1—13; 2. Die ruthenische Sprache auf dem archäologischen Congress in Kiew und der Antheil der Ševčenko-Gesellschaft an demselben 1—1; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn von Iwan Werchratśkyj (Fortsetzung) 95—200; 4 Miscellanea 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Mittelalter 1—31; 6. Bibliographie 1—44.

Адреса Товариства: **Львів**, Чарнецкого 26.
Adresse der Gesellschaft: **Lemberg**, Čarnecki-Strasse 26.